

**Львівський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України**

**Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України**

**Одеський науково-дослідний інститут
судових експертиз
Міністерства юстиції України**

**ДОСВІД І ПРОБЛЕМИ
СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ
В УКРАЇНІ**

**Матеріали всеукраїнської
науково-практичної конференції**

28 вересня 2023 року

Львів – Київ – Одеса

**Растр-7
2023**

УДК 343.98:378.4](477.74-25)
DOI: 10.32782/28-09-2023-328
Д 70

Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Львів, Київ, Одеса 28 вересня 2023 року) : тези доповідей / відп. ред. Роман Заяць, Юрій Чечіль, Дмитро Кішко – Львів : Растр-7, 2023. – 326 с.

ISBN 978-617-8296-68-1

Розглянуті теоретичні здобутки та узагальнено практичний досвід функціонування суб'єктів судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні.

DOI: 10.32782/28-09-2023-328

Редакційна колегія: Роман Заяць, Заслужений юрист України, академік УАН, директор Львівського НДЕКЦ МВС України, д.ю.н. проф.; Юрій Чечіль, директор Українського НДІСТЕ Служби безпеки України, PhD у галузі права; Дмитро Кішко, директор Одеського НДІСЕ Міністерства юстиції України; Микола Беднарчук, завідувач сектора моніторингу та інформаційного забезпечення відділу забезпечення діяльності Львівського НДЕКЦ МВС України, к.т.н., проф; Вікторія Біла, начальник наукової лабораторії (наукової установи) Українського НДІСТЕ Служби безпеки України, д.ю.н., доц.; Антоніна Черемнова, вчений секретар Одеського НДІСЕ Міністерства юстиції України, к.ю.н., доц.

Видається в одному томі

Публікується в авторському варіанті

Електронний варіант збірника матеріалів конференції розміщений на сайтах: <http://ndekc.lviv.ua/> <http://www.ondise.minjust.gov.ua/>

**Поширення і тиражування без офіційного дозволу
Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України та
ЗАБОРОНЕНО**

ISBN 978-617-8296-68-1

© Львівський НДЕК МВС України, 2023
© Український НДІСТЕ СБУ, 2023
© Одеський НДІСЕ МЮ України, 2023
© Видавництво «Растр-7», 2023

Дорогі друзі!

Радий знову вітати учасників науково-практичної конференції, яка для Львівського НДЕКЦ МВС уже стала традиційною.

Цей захід є практичним втіленням багаторічних наукових зв'язків, його організовано та проведено в межах реалізації угод

про співпрацю Львівського НДЕКЦ МВС з Українським науково-дослідним, інститутом спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України та Одеським науково-дослідним інститутом судових експертиз Міністерства юстиції України.

Незважаючи на всі виклики ми продовжуємо свій розвиток й спільно з партнерами вийшли на якісно новий рівень співпраці - проводимо першу в новітній історії України науково-практичну конференцію, яка об'єднала трьох основних суб'єктів національної судово-експертної діяльності: Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України та Міністерства юстиції України.

Зазначений захід переконливо доводить, що шлях консолідації зусиль та розширення співпраці – єдиний, що відповідає сучасним і перспективним потребам судово-експертної діяльності в Україні та найкраще сприяє інтеграції нашої Держави до Євросоюзу. Реалізацію даного заходу ми вважаємо спільним внеском в об'єднання зусиль проти війни в Україні та використання результатів такого об'єднання на користь вирішення поточних та перспективних проблем судово-експертних установ.

Тому щиро вдячний усім учасникам конференції за підтримку нашої ініціативи та зичу успіхів, плідної конструктивної роботи і нових здобутків!

**З повагою,
директор Львівського НДЕКЦ МВС України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, академік УАН**

Роман ЗАЯЦЬ

Шановні колеги!

Від імені Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України вітаю з відкриттям роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції «Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні».

Цей захід об'єднав судових експертів науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, експертних служб Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України. Такий підхід суттєво поглиблює співпрацю експертних служб та розвиває міжвідомче співробітництво. Спільне обговорення актуальних питань судово-експертної діяльності дозволяє віднайти нові та ефективні рішення існуючих проблемних питань, дійти спільного висновку щодо дискусійних аспектів, узгодити позиції та разом працювати на перемогу України.

Досвід діяльності експертних служб під час дії воєнного стану ще раз підкреслив важливість забезпечення належного функціонування системи судово-експертного забезпечення правосуддя. Судові експерти продемонстрували стійкість та готовність долати будь які перешкоди. Незважаючи на всі виклики і складнощі нашої діяльності під час воєнного стану ми зберегли темпи розвитку і продовжуємо рухатись вперед, працювати над втіленням ідей і планів. Все це стало можливим лише в умовах тісної та злагодженої взаємодії.

Дякую всім хто доєднався до участі у цьому заході й бажаю усім учасникам цікавих і плідних дискусій.

**З повагою,
директор Українського науково-дослідного
інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
доктор філософії у галузі права**

Юрій ЧЕЧІЛЬ

**Шановні колеги,
учасники конференції!**

Щиро вітаю вас на всеукраїнській науково-практичній конференції «Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні» і вдячний всім за те, що ми маємо змогу зустрітися разом (хоча і в дистанційному режимі), заслухати доповіді, обговорити їх, здійснити обмін досвідом та виробити єдині позиції щодо вирішення нагальних питань судово-експертної діяльності в такий важкий і важливий період в історії нашої країни.

Хочу виразити вдячність нашим співорганізаторам конференції – керівництву Львівського НДЕКЦ МВС та керівництву Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ, які в цей складний час зробили все можливе, щоб цей захід відбувся.

Накопичений досвід експертної роботи в умовах воєнного стану дозволив нам виявити існуючі прогалини в нормативно-правовому регулюванні окремих питань, висвітлив наявні проблеми, з якими щоденно стикаються судові експерти, і які потрібно вирішувати шляхом обговорення та вироблення єдиного бачення щодо можливих шляхів їх розв'язання. Сподіваюся, що сьогодні нам вдасться це зробити.

Бажаю всім учасникам конференції плідної роботи та нових наукових і практичних звершень!

**З повагою,
директор Одеського науково-дослідного
інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України**

Дмитро КІШКО

ВСТУПНІ СТАТТІ

УДК 343.98

Роман Заяць

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
академік Української академії наук, директор
Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ ЯК ДЖЕРЕЛО НАБУТТЯ ДОСВІДУ І ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним із завдань Експертної служби МВС, яке передбачає Положення про Експертну службу МВС [1], є «організація та забезпечення відповідно до законодавства науково-дослідної діяльності, упровадження її результатів». У свою чергу, одним із результатів наукової діяльності є наукові публікації.

Не зважаючи на усі складнощі останніх років, працівники Львівського НДЕКЦ МВС знаходять можливості публікувати свої наукові роботи.

З метою популяризації цих публікацій серед працівників Львівського НДЕКЦ МВС та надання можливості усім бажаючим за межами Центру ознайомитись з цим науковим доробком - на офіційному сайті Центру у розділі «Наукова діяльність» створена сторінка «Архів наукових робіт» [2]. На цій сторінці є бібліографічне описання кожної виданої наукової публікації та можливість ознайомитись з її повним текстом, а також зі збірником матеріалів (відповідним номером періодичного видання тощо), у якому ця публікація видана.

Оскільки наукові публікації працівників Експертної служби МВС уже багато років служать джерелом набуття досвіду і вирішення проблем судово-експертної діяльності [3], то загальнонауковий та практичний інтерес має кількісний (табл. 1) та якісний аналіз відповідного творчого доробку працівників Львівського НДЕКЦ МВС.

Таблиця 1

Дані про наукові публікації працівників Львівського НДЕКЦ МВС

№ ¹⁾	Характер публікації		К-сть автор	Місце публікації		№ ¹⁾	Характер публікації		К-сть автор	Місце публікації	
	Апр	Фах		Укр	Закор		Апр	Фах		Укр	Закор
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
2022 рік						29	+		3	+	
1	+		4	+		30	+		3	+	
2	+		1	+		31	+		3	+	
3	+		3		+	32	+		1	+	
4	+		1		+	33	+		3	+	
5	+		3	+		34	+		3	+	
6	+		3	+		35	+		1	+	
7	+		1		+	36	+		1	+	

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
8		+	1	+		37	+		2	+	
9	+		5	+		38		+	1		+
10		+	5	+		39		+	4	+	
11	+		4	+		40	+		4	+	
12	+		4	+		41	+		4	+	
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
13	+		1	+		42	+		3	+	
14	+		1	+		43	+		1	+	
15	+		1	+		Разом	36	7	-	37	6
16	+		1	+		2023 рік (8 місяців)					
17	+		2	+		1	+		1	+	
18		+	5	+		2		+	1		+
19	+		1	+		3		+	3	+	
20	+		1	+		4	+		2	+	
21	+		4	+		5	+		2	+	
22	+		3	+		6	+		2	+	
23		+	1	+		7	+		2	+	
24		+	6		+	8	+		2	+	
25	+		3	+		9	+		2		+
26	+		1		+	10		+	6		+
27	+		2	+		11		+	4	+	
28	+		3	+		Разом	7	4	-	8	3

У табл. 1 прийняті такі умовні позначення:

¹⁾ Порядковий номер в Архіві наукових робіт (Львівський НДЕКЦ МВС - Наукова діяльність - Архів наукових робіт) за відповідний рік на офіційному сайті Львівського НДЕКЦ МВС. URL: Наукова діяльність Архів наукових робіт <http://ndekc.lviv.ua/naukrob.html>;

Апр – публікація апробаційного характеру (матеріали конференції, збірник тез доповідей тощо);

Фах – публікація у фаховому виданні;

К-сть автор – кількість авторів публікації;

Укр – опубліковано в Україні;

Закор – опубліковано за кордоном.

Кількісний аналіз наукових публікацій працівників Львівського НДЕКЦ МВС у 2022-2023 роках вказує на значну перевагу робіт апробаційного характеру, частка яких відповідно становила 83,3% та 63,6%. Такі наукові публікації, як правило, незначні за обсягом (найчастіше 2-5 сторінок) та не потребують дотримання доволі складних вимог, притаманних фундаментальним періодичним виданням, наприклад [4]. Крім цього, основними об'єктивними причинами переважання робіт апробаційного характеру є:

- значна кількість наукових і науково-практичних заходів, у яких працівникам Центру пропонує чи рекомендує брати участь Експертна служба МВС (наприклад, лише Кіровоградський НДЕКЦ МВС щорічно проводить 4 засідання постійно діючої міжнародної науково-практичної конференції [5]);

- значна кількість наукових і науково-практичних заходів, у яких працівники Центру беруть участь на запрошення закладів освіти, профільних установ, особистих колег по роботі з України та з-за кордону окрім тих, у яких пропонує чи рекомендує брати участь Експертна служба МВС;

- повномасштабна війна в Україні як подія, яка вкрай негативно впливає на творчість науковців;

- основна професійна діяльність кожного працівника Експертної служби України, яка в умовах війни значно інтенсифікувалась, зросла за обсягом тощо.

З іншого боку, дані табл. 1 показують, що не зважаючи на зазначене вище, мають місце щонайменше дві позитивні тенденції у структурі наукового доробку працівників Львівського НДЕКЦ МВС: у 2023 році, порівняно з попереднім роком, майже вдвічі зросли частка публікацій у фахових виданнях (36,4% у 2023 році проти 16,7% у 2022 році) та частка публікацій за кордоном (27,3% у 2023 році проти 13,9% у 2022 році).

Публікації у фахових виданнях вказують на глибоке опрацювання наукового матеріалу та фундаментальну подачу результатів досліджень. Дуже позитивно, що вони базуються на результатах фактичних судових експертиз [6] та є детальним прикладом вирішення конкретних фактичних проблем, які стали причиною призначення цих експертиз.

Публікації за кордоном вказують на прагнення поділитись досвідом з зарубіжними партнерами, показати свої здобутки колегам з інших держав та спонукати їх до обмін у досвідом. Крім цього, наукові публікації працівників Львівського НДЕКЦ МВС у закордонних виданнях сприяють зростанню іміджу Експертної служби МВС України за межами нашої держави.

Якісний аналіз наукових публікацій (за напрямками судово-експертної діяльності, експертними спеціальностями, формою та змістом опублікованих матеріалів, використаними інформаційними джерелами тощо) – є окремим фундаментальним аналітичним науковим дослідженням, яке потребує значного часу та матиме значні обсяги. Тому у даній статті не проводиться якісний аналіз наукових публікацій працівників Львівського НДЕКЦ МВС.

Отже, наукові публікації працівників судово-експертних установ є джерелом набуття досвіду і вирішення проблем судово-експертної діяльності та сприяють зростанню іміджу Експертної служби МВС в Україні та за кордоном. Кількісний та якісний аналіз цих публікацій дозволяє керівництву судово-експертних установ об'єктивно оцінити стан наукової діяльності та розробити науково обґрунтовані перспективи розвитку.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження «Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України». Наказ МВС від 03.11.2015 № 1343. Документ z1390-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text> (дата звернення 20.10.2023).

2. Офіційний сайт Львівського НДЕКЦ МВС. Розділ «Наукова діяльність», підрозділ «Архів наукових робіт». URL: <http://ndekc.lviv.ua/naukrob.html> (дата звернення 20.10.2023).

3. Криміналістичний вісник. Науково-практичний збірник. Головна сторінка. URL: <https://visnyk.ndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnuk/main> (дата звернення 20.10.2023).

4. Криміналістичний вісник. Вимоги до структури і технічного оформлення статей. URL:https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnuk/requirements_for_the_structure_and_technical_design_of_articles/ (дата звернення 20.10.2023).

5. Експертна служба Міністерства внутрішніх справ. Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. Постійно діюча Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності». URL: <https://ndekc-kirovograd.org.ua>.

6. Беднарчук М.С., Заяць Я.І., Долинський С.М., Яровий О.Д.. Особливості судової товарознавчої експертизи шкільних меблів. Повідомлення 2. Товарознавча характеристика меблів для Нової української школи при виконанні судової товарознавчої експертизи. Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / [редкол.: І. М. Охріменко (голов. ред.) та ін.]; ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2023. No 1(39). С.100-116. DOI: 10.37025/1992-4437/2023-39-1-100.

Юрій Чечіль

доктор філософії у галузі права, директор
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНИХ СЛУЖБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Експертні служби та науково-дослідні установи судових експертиз (далі – експертні служби) сьогодні працюють у надзвичайно складних умовах воєнного стану. Численні терористичні акти та військовий злочині країни-агресора, загальний стан небезпеки в Україні зумовлюють посилене навантаження на судових експертів, що спільно з органами правопорядку беруть участь у фіксації та документуванні протиправних дій, встановлюють розмір збитків, забезпечують притягнення винних осіб до відповідальності. Зазначене ще раз підтвердило, що експертні служби є невід’ємною частиною інституційного забезпечення державної безпеки та національних інтересів.

Судово-експертна діяльність в умовах воєнного стану в Україні стикається з численними викликами та проблемами, але незважаючи на це, має важливе значення для забезпечення правопорядку та безпеки в країні.

Від початку збройної агресії з боку рф, експертні служби проявили стійкість до загроз та не зменшили активності у своїй діяльності. Зазначене переконливо підтверджується доповідями та публікаціями керівників та судових експертів експертних служб на профільних науково-комунікативних заходах, звітами про роботу, показниками виконаних судових експертиз.

Експертна служба Служби безпеки України (далі – СБ України) також посилює спроможності у протидії викликам воєнного стану. Так, було розширено номенклатуру експертних спеціальностей й забезпечено можливість проведення експертною службою СБ України судових експертиз за 107 видами із 120 існуючих експертних спеціальностей.

За останні роки впроваджено більше 20 нових експертних спеціальностей, серед яких є унікальні для України, зокрема: оцінка можливих наслідків застосування вибухових пристроїв; оцінка наслідків впливу технічних факторів диверсії (терористичного акту) та інших надзвичайних ситуацій; визначення геолокації електронного пристрою; дослідження радіоелектронного обладнання прийому, обробки та передачі інформації. Було вжито заходів щодо кадрового забезпечення реалізації розширеного переліку експертних спеціальностей.

У воєнних умовах судові експерти СБ України стикаються із різними викликами, одним з яких, безсумнівно, підвищений попит на проведення судових експертиз та експертних досліджень. Так, порівняно із 2021 роком, у 2022 експертною службою СБ України виконано судових експертиз на 11% більше. Такі показники є найвищими за останні роки. У першому півріччі 2023 року виконано судових експертиз на 63% більше, ніж за аналогічний період 2022 року. Найбільш затребуваними напрямками судових експертиз від початку повномасштабного вторгнення були лінгвістичні, вибухово-технічні та вибухових речовин, балістичні, комп’ютерно-технічні, портретні, відео- та звукозапису, економічні, товарознавчі.

Важливим аспектом роботи судових експертів СБ України є забезпечення технічного та криміналістичного супроводу оперативно-слідчих груп.

З початку повномасштабного вторгнення кількість слідчих заходів, що включали огляд місця події та огляд вилучених об'єктів за участі судових експертів-криміналістів, збільшилась на 144%, при цьому 65% складає залучення спеціалістів вибухотехніків.

Збільшення обсягу проведених судових експертиз за останні півтора року характерне не лише для експертної служби СБ України, а й для всієї системи експертних служб України.

Не зважаючи на зростаюче навантаження експертна служба СБ України продовжує посилювати свої спроможності. Так, протягом 2022-2023 років було запроваджено такі експертні спеціальності: 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження», 10.19 «Дослідження обставин та організаційно-технічних причин і наслідків впливу техногенних джерел на об'єкти довкілля», 14.1 «Психологічні дослідження». Це дозволяє ефективно виконувати поставлені завдання в умовах сучасних викликів та загроз. Крім того, триває робота на розбудову системи управління якістю, зокрема, підтверджена компетентність роботи експертної служби СБ України відповідно до вимог ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій».

Виклики воєнного стану не лише не знизили активність експертних служб у науковому напрямі, однак і посилили взаємодію між установами судових експертиз. Продовжилося видання спеціалізованих фахових наукових видань, проведення науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст) щорічного Форуму судових експертів, який став майданчиком для обговорення багатьох проблемних питань судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану.

Крім того, за ініціатииви Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України організовано міжвідомчу науково-комунікаційну платформу між судово-експертними установами Мін'юсту, МВС та СБ України. Варто відмітити й збереження практики проведення спеціалізованих фахових семінарів з актуальних проблем виконання судових експертиз за окремими експертними спеціальностями.

Продовжується робота у напрямі розвитку міжнародного співробітництва. Судові експерти співпрацюють з Європейською мережею судово-експертних установ (ENFSI), розвивають партнерство з установами судових експертиз ЄС, підвищують рівень професійної компетентності через участь у різних спеціалізованих курсах, тренінгах, семінарах. Міжнародна підтримка є надзвичайно важливою для збереження стійкості судово-експертної діяльності, забезпеченні своєчасної методичної, професійної та матеріально-технічної допомоги у виконанні складних та масштабних завдань із фіксації злочинів країни-агресора.

Незважаючи на необхідність та намагання зберегти темпи розвитку та показники діяльності, перед судово-експертними установами постають нові, подекуди неочікувані виклики, подолання яких вимагає «спільнотії», об'єднання зусиль та обміну кращими практиками. Активна співпраця, ініціативність, відкритість та прагнення до постійного вдосконалення стали тими рисами, що найяскравіше проявилися в діяльності експертних служб в період воєнного стану.

Збереження й посилення набутого досвіду є одним із пріоритетних завдань мережі судово-експертних установ України як у період дії воєнного стану, так і під час повоєнного відновлення.

Дмитро Кішко

директор Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ РОБОТИ ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, галузь судової експертизи постраждала від втрати фахівців: багато жінок були вимушені виїхати разом з дітьми за кордон. В таких умовах особливої актуальності набула можливість цифровізації судово-експертної діяльності та забезпечення можливості дистанційної участі експерта у процесі формування висновку експерта.

У зв'язку з цим з лютого 2022 року Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України (далі – ОНДІСЕ) доклав усіх зусиль для розвитку системи «Платформа», яка натеper дозволяє інституту навіть у випадку захоплення будівлі установи ворогом, зберегти всі інформаційні ресурси, зокрема – електронний архів, що вміщує 90% висновків експертів підготовлених після початку повномасштабної війни на території України. Апробація можливості переходу лабораторій інституту винятково на електронні висновки експертів була проведена у серпні 2022 року, коли лабораторія психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень ОНДІСЕ першою довела можливість втілення в життя 100% переходу на цифровий формат висновків експертів.

У червні 2022 року до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень була введена норма про можливість підписання висновків експертів електронним підписом [1]. З урахуванням такого положення Інструкції, вбачається, що електронний висновок експерта – це висновок експерта за результатами проведення судової експертизи чи експертного дослідження у форматі Word (або іншому), підписаний шляхом накладання кваліфікованого електронного підпису експерта із засвідченням його кваліфікованою електронною печаткою експертної установи.

Після підписання електронного висновку експерта цифровим підписом, саме електронна версія висновку є його оригіналом. В ОНДІСЕ оригіналом висновку експерта в електронному вигляді є файл формату pdf.

З 2020 року в інституті проходить тестування та розвиток веб-додатку «Платформа» - система реалізації експертної діяльності, що вміщує реєстр електронного документообігу та всі структурні підрозділи установи (канцелярія, бухгалтерія, відділ кадрів експертні лабораторії тощо). Основні елементи «Платформи» створені відповідно до вимог Інструкції з діловодства в науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України [2].

Авторами додатку кожного року вдосконалюються всі складові «Платформи»: рух документів, зміст особистих кабінетів користувачів, статистичні дані, щодо усіх сфер діяльності установи тощо.

Веб-додаток «Платформа» розроблений із використанням скриптової мови програмування PHP, JavaScript і працює спільно з базами даних MySQL та веб-сервером

Apache з підтримкою SSL. Додаток, бази даних та веб-сервер розгорнуті на операційній системі FreeBSD (Unix).

Як апаратна платформа використовується сервер HP Proliant DL380p G8. Процесори: 2 x XEON 6 Core E5-2640 2.5 GHz; Пам'ять - 32GB DDR3; Контролер RAID - Smart Array P420/P420i; Два жорсткі диски WD по 2Tb зібраних у дзеркало RAID 1; 2 блоки живлення. Спільно з основним сервером працює додатковий сервер резервування баз даних і файлів Dell PowerEdge r310.

До «Платформи» кожний співробітник ОНДІСЕ має доступ з персонального комп'ютера. Вхід у систему є можливим винятково через використання особистого логіну, зареєстрованого в «Платформі» адміністратором та пов'язаного з персональними даними співробітника, які зафіксовані в електронній системі установи – електронній базі відділу кадрів. Для входу в систему необхідним є пароль, що надається адміністратором кожному співробітнику та регулярно оновлюється (змінюється).

Натепер додаток «Платформа» дозволяє її користувачам – усім співробітникам ОНДІСЕ, підключатися до роботи дистанційно, підписувати висновки експертів, направляти їх замовникам тощо. Зараз такий режим підключення не використовується у роботі інституту, а підготовлений розробниками додаток для випадків, коли може знадобитися евакуація установи. Такий режим роботи може бути застосований не лише у випадках воєнної небезпеки, а й, наприклад, в умовах введення жорстких карантинних заходів.

Безумовно неможливо всю роботу експертних установ перевести в дистанційний режим, зокрема через необхідність вивчення експертом матеріалів кримінальних проваджень та матеріальних об'єктів дослідження. Водночас є певні види експертиз, для проведення яких експерту достатньо копії об'єкту дослідження. Наприклад, лінгвістична експертиза текстів. Враховуючи кроки нашої держави на шляху цифровізації усієї системи правосуддя, незабаром настане час, коли експерти зможуть через систему «Електронний суд» отримувати повний доступ до матеріалів справ. В такому випадку велика частина експертиз, наприклад економічних, не буде потребувати фізичної присутності експерта в експертній установі. В небезпечних умовах постійних обстрілів вказані можливості – це збережені життя судових експертів та забезпечення безперервності судово-експертної діяльності навіть під час найжорстокіших атак України з боку ворога.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5. Офіційний вісник України від 03.12.1998 — 1998 р., № 46, стор. 172, стаття 1715, код акта 6348/1998.

2. Інструкція з діловодства в науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 05 березня 2021 року №870/5.

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

УДК 347.948:[340.6:504](470:477)(045)

Яніна Андрущак

судовий експерт сектора товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

СУДОВА ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА У ВИЗНАЧЕННІ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РФ

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України відбувається масштабне знищення, пошкодження та забруднення природних об'єктів та екосистем. За даними офіційного ресурсу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «ЕкоЗагроза» станом на перше серпня 2023 року орієнтовні розрахунки збитків нараховані Державною екологічною інспекцією відповідно до затверджених методик становлять 2077 млрд. грн. [9].

Відповідно Додаткового Протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів: «Заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу...» [1].

Проведення державного екологічного контролю, здійснення постійного моніторингу довкілля та його природних компонентів, збір доказової бази з належною фіксацією фактів заподіяння екологічної шкоди в умовах воєнного стану комплексно здійснюють відповідні органи державної влади України: Державна екологічна інспекція України та її оперативний штаб, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Спеціалізована екологічна прокуратура ОГП України.

За наслідками ведення бойових дій із застосуванням військової техніки та озброєння може призначатися інженерно-екологічна експертиза (з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду) для: дослідження явищ, процесів і матеріальних об'єктів, пов'язаних із впливом збройної агресії на стан екосистем й оцінкою наслідків такого впливу; визначення розмірів відшкодування збитків, завданих державі; визначення розміру збитків від забруднення навколишнього природного середовища, пошкодження або знищення об'єктів рослинного та тваринного світу, тощо.

На сьогоднішній день прийняті спеціальні постанови та методики, спрямовані на формування правових засад визначення шкоди і збитків, заподіяних природним ресурсам і екологічним комплексам України через збройну агресію Російської Федерації, що застосовуються у проведенні інженерно-екологічних експертиз, а саме: «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [5], «Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» [3], «Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в

атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди» [6], «Методика визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [4], «Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [7].

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень і зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [8].

Відповідно до ст. 84 КПК України:

1. Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

2. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

У ст. 69 КПК України зазначено, що експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи [7].

Згідно пункту 1 розділу III «Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану»: «Розмір шкоди обчислюється уповноваженими особами, що здійснюють державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, на основі, зокрема, але не виключно, матеріалів, що підтверджують факт забруднення ґрунтів...» [3].

Згідно пункту 1 розділу III «Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди»: «Розміри шкоди обчислюються уповноваженими особами, що здійснюють державний нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища, на основі, зокрема, але не виключно, матеріалів, що підтверджують факт забруднення атмосферного повітря...» [6].

Згідно пункту 1 розділу IV «Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації»: «Розрахунок розміру шкоди та збитків, заподіяних земельним ділянкам лісгосподарського призначення, захисним насадженням лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам спричинені обмеження прав постійних лісокористувачів та власників лісів, для використання їх у цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства, внаслідок збройної агресії Російської Федерації, здійснюється державною лісовою охороною за поданням матеріалів від постійних лісокористувачів та власників лісів, у власності та користуванні яких перебувають земельні ділянки лісового фонду...» [7].

Отже, для проведення судової інженерно-екологічної експертизи з визначення шкоди і збитків, заподіяних природним ресурсам і комплексам України через збройну агресію Російської Федерації за відповідними методиками, експерт має отримати вихідні дані, які необхідні для проведення експертиз, що надаються уповноваженими органами.

Судова інженерно-екологічна експертиза та висновок експерта несуть важливе значення у визначенні шкоди і збитків, заподіяних довкіллю України внаслідок збройної агресії РФ. Висновок експерта, як процесуальне джерело доказів у судах, є одним із перших,

обов'язкових та найважливіших етапів всієї процедури підготовки справи досудового розгляду, що в майбутньому дасть змогу вимагати від РФ компенсацій та відшкодування заподіяної шкоди.

Перелік використаних джерел:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій (Протокол I). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 04.08.2023)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст.88.
3. Методика визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : Мін-во захисту довкілля та природних ресурсів України. Наказ від 04.04.2022 №167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text> (дата звернення: 04.08.2023).\
4. Методика визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Мін-во аграрної політики та продовольства України. Наказ від 18.05.2022 № 295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#Text> (дата звернення: 03.08.2023).
5. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова КМ України від 20 березня 2022 р. № 326 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.08.2023).
6. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди : Мін-во захисту довкілля та природних ресурсів України. Наказ від 13.04.2022 №175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 04.08.2023).
7. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Мін-во захисту довкілля та природних ресурсів України. Наказ від 05.10.2022 №414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text> (дата звернення: 03.08.2023).
8. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40-41, 42. ст.492.
9. Дашборд із даними про загрози довкіллю : ЕкоЗагроза. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/?fbclid=IwAR3r38cnbG48KlCl1P1tktgIIaKnj7UoPWkVt7fpd3pfR8VPIGzjoieEROA> (дата звернення: 01.08.2023).

УДК 343.9+338.5

Петро Баранов

доктор геологічних наук, професор,
старший судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
лабораторії товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Олена Сливна
кандидат геологічних наук,
судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
лабораторії товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОЦІНЮВАННЯ ЗРАЗКІВ БУРШТИНУ З ІНКЛЮЗАМИ

Оцінювання зразків бурштину з інклюдзами залишається однією з найскладніших експертиз в оцінювальній діяльності при гемологічному дослідженні цього каменя, який згідно закону України №637/97-ВР [1] є дорогоцінним каменем органогенного походження. Складність дослідження полягає в наявності в одному зразку двох різнопланових і незалежних об'єктів: один з них - речовина (бурштин), інший - інклюдзи (включення у вигляді фауни або флори). Кожен з цих об'єктів має свої специфічні методи діагностики та критерії оцінки якості. Тому для повноцінної експертизи зразків бурштину з інклюдзами слід залучати фахівців з різних галузей знань: геології, мінералогії, ботаніки, зоології, палеонтології.

Перший об'єкт - це, по суті, зразок бурштину з конкретними декоративними, геометричними й ваговими параметрами. Найчастіше це звичайна відполірована галька, кабошон, куля, вартість яких визначатиметься за допомогою наявних преїскурантів, або за інформацією, розміщеною на комерційних сайтах, або розрахунковим шляхом, використовуючи знання про технологію їх виготовлення.

Другому об'єкту, наразі, приділяється менша увага саме через відсутність відповідних інструментаріїв. Відомо, що інклюдзи за частотою зустрічі у зразках поділяються на звичайні, рідкісні та унікальні. Однак у самій класифікації відсутні чіткі критерії віднесення конкретного інклюдзу до певної групи. Про це знає лише обмежена кількість фахівців: професійні колекціонери та вчені, які займаються науковою діяльністю в галузі палеонтології.

Але, якщо діяльність колекціонерів є комерційною таємницею, то науковці, використовуючи сучасне обладнання та класичні знання, вивчають фауну та флору на високому науковому рівні та знайомлять нас з результатами досліджень. Накопичені фундаментальні знання, зрештою, приведуть до створення методичних посібників з ілюстраціями інклюдз у вигляді атласу (за баченням авторів), а також сприяють створенню самостійного наукового напрямку - «палеонтологія бурштину».

Підприємства з видобутку і перероблення бурштину, так чи інакше, формують свій сучасний ринок цього дорогоцінного каменя. Проводяться бурштинові виставки, аукціони, створюються і розширюються інтернет-магазини та сайти гірничодобувних організацій, де опис інклюдз, у кращому випадку, зводиться до примітивного визначення (комаха, комар або павук) без необхідності більш детально описувати об'єкт (розмір, колір, кількість ніг, рогів тощо). У гіршому випадку постачальники такого товару обмежуються одним невеликим терміном «інклюдз», який мало що означає для розуміння цінності об'єкта.

При цьому, ціна зразків бурштину з інклюдзами досить висока і зовсім не зрозуміло, який об'єкт є ціноутворювальним - вміщуюча речовина (бурштин) або саме включення (інклюдз)?

Для розв'язання такої проблеми автори розробили програму "Amber 1" [2], створену в Visual Studio при використанні мови програмування C# та SQL. Основним завданням цього програмного забезпечення стало створення бази даних для бурштину (виробів, сировини), за допомогою якої вирішуються найрізноманітніші завдання. Введення даних в SQL здійснювалося за параметрами, які були зібрані з офіційних комерційних сайтів. Ця незначна інформація про продукцію (маса, розмір виробів, ціна виробу) доповнювалася даними з кольорових ілюстрацій - колір бурштину, прозорість, тріщинуватість, чистота, розмір інклюдів, вид фауни або флори.

Можливості програми "Amber 1" дозволяють отримати два варіанти інформації.

Перший варіант. Визначення ціни сировини (\$/г) і маси фракції для виготовлення конкретного виробу.

Ціна сировини визначається за формулою (1):

$$C_{\text{сир}} = (C_{\text{вироб}} \times 0,8) / (M_{\text{вироб}} \times 1,66) \quad (1)$$

де:

$C_{\text{сир}}$ – ціна сировини, \$/г;

$C_{\text{вироб}}$ – ціна виробу, \$;

0,8 - коефіцієнт ціни сировини;

$M_{\text{вироб}}$ – маса виробу, г;

1,66 - коефіцієнт маси сировини.

Розрахунки показали, що ціни на зразки бурштину з інклюдями є досить високими. Однак треба відмітити, що таких цін на бурштин немає ні у преїскурантах, ні на комерційних сайтах, а це означає, що сучасні ціни на вироби з бурштину на комерційних сайтах явно завищені. Особливо, це стосується виробів з низькими ваговими характеристиками.

Результати наших досліджень показують, що ціни на сировину і вага виробів з бурштину мають загальну тенденцію до прямого взаємозв'язку. Але, якщо більш конкретно подивитися на кожен пункт таблиці 1, то зрозуміло, що хоча маса зразка №13 і зразка №20 майже однакова, різниця у вартості цих зразків перевищує три рази. Про це свідчить коефіцієнт Пірсона, який дорівнює 0,64, тобто зв'язок не міцний.

Другий варіант. Визначення ціни інклюдів у реальних зразках і визначення зв'язка між ціною виробу і ціною інклюдів.

Виходячи з викладеного, ціна інклюдів визначалася за формулою (2):

$$C_{\text{інк}} = C_{\text{вироб}} - ((C_{\text{пр}} \times 1,66 / 0,8) \quad (2),$$

де:

$C_{\text{інк}}$ – ціна інклюдів, \$;

$C_{\text{пр}}$ - ціна на сировину за преїскурантом, \$/г.

Розрахунки, проведені за допомогою комп'ютерної програми "Amber 1", показали досить високі ціни на інклюдзи. Середня ціна звичайних інклюдів становить 85,75 \$, а рідкісних

Результати дослідження виробів з бурштину з інклюзами

№	Інклюз	Група інклюз	Маса виробу, г	Ціна виробу \$	Ціна сировини \$/г	Ціна за прейс-курantom [3], \$/г	Ціна інклюза \$	Ціна інклюза, %
1	муха	звичайний	1	21.72	10.47	0.14	21.42	98.62
2	жук	звичайний	3.8	35.78	4.54	0.18	34.35	96.01
3	муха	звичайний	3.4	35.78	5.07	0.18	34.5	96.43
4	муха	звичайний	5.6	49.84	4.29	0.21	47.41	95.12
5	муха	звичайний	1.8	56.09	15.02	0.14	55.56	99.04
6	комар	звичайний	12.9	77.97	2.91	0.7	59.32	76.08
7	комар	звичайний	3.6	63.91	8.56	0.18	62.55	97.88
8	комар	звичайний	3	63.91	10.27	0.15	63	98.58
9	комар	звичайний	8	70.16	4.23	0.21	66.68	95.05
10	муха- 3шт	звичайний	9.9	77.97	3.8	0.35	70.81	90.82
11	муха	звичайний	6.9	77.97	5.45	0.21	74.97	96.16
12	муха - 2шт	звичайний	8.3	112.34	6.52	0.35	106.34	94.66
13	мураха	звичайний	15.2	148.28	4.7	0.7	126.3	85.18
14	паук	звичайний	10	148.28	7.15	0.21	143.94	97.07
15	мураха	звичайний	35	215.16	2.96	0.84	153.86	71.51
16	жук	рідкісний	2	154.53	37.24	0.14	153.93	99.61
17	муха	звичайний	28.9	224.84	3.75	0.42	199.71	88.82
18	комар- 4шт	рідкісний	10.8	232.66	10.38	0.21	227.96	97.98
19	муха	рідкісний	25.6	340.16	6.4	0.42	317.9	93.46
20	сороконіжка	рідкісний	15.4	463.91	14.52	0.42	450.52	97.11

- 236,93 \$. Співвідношення цін на вироби та інклюзи складає, в середньому, 93,25%, де для рідкісних інклюз досягає 97%, а для звичайних - 92%. Таким чином, коефіцієнт вартості звичайних інклюз дорівнює 0,92 та 0,97 для рідкісних. Наприклад, якщо ціна виробу з бурштину, який вміщує рідкісний інклюз, становить 225 \$, то ціна самого інклюзу, за нашими розрахунками, буде становити $225 \$ \times 0,96 = 216 \$$.

Результати наших розрахунків висвітлюють реальну ситуацію на ринку бурштину з інклюзами. Тобто, стає зрозумілим, що основним ціноутворюючим об'єктом в досліджуваних зразках бурштину є інклюзи, для яких необхідно надавати детальну інформацію: збереження, розміри, вид фауни або флори, періодичність залягання, кількість.

Таким чином, результати наших розробок є особливо актуальними при гемологічних експертних дослідженнях, де об'єктивність та повнота досліджень є основними принципами у Законі України «Про судову експертизу» [4].

Перелік використаних джерел:

1. Закон України № 637/97-ВР від 18 листопад 1997 р. *Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними*: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр#Text>.

2. Баранов П.М., Кірін Р.С., Коротаєв В.М., Сливна О.В. Комп'ютерна програма

«Amber1: Визначник вартості бурштину-сирцю» (авторське право № 113069 від 25.05.2022 р.). *Бюлетень «Авторське право і суміжні права»*. 2022, № 71. С. 111.

3. Довідник цін коштовного та декоративного каміння. *Довідковий бюлетень. Державний гемологічний центр України*. Київ: ДГЦУ. 2021. Т.1(48).

4. Закон України «Про судову експертизу» №4038-ХІІ від 25 лютого 1994р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

УДК 343.14+33+355.01

Тетяна Бачило

старший судовий експерт Миколаївського відділення
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Російське вторгнення в Україну (також російська агресія проти України, російсько-українська війна, в російській пропаганді – «спеціальна воєнна операція») – відкритий воєнний напад Росії на Україну, що почався в четвер о 3:40 24 лютого 2022 року [1]. Законом України від 24.02.2022 №2102-ІХ затверджений Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 №64/2022.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 №389-VIII, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження, зокрема, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування [2]. Проте активні бойові дії РФ та окупація окремих територій України завдали істотних перешкод діяльності зазначених органів та призвели до тимчасової неможливості виконання вказаними органами своїх завдань та повноважень. Внаслідок чого значно знизилась кількість, зокрема, судово-економічних експертиз, що призначаються судовими органами та органами досудового розслідування.

Поряд з цим виникає проблема і щодо виконання раніше призначених експертиз через неможливість задоволення клопотань експертів, що були заявлені до початку російського вторгнення в Україну, оскільки має місце знищення документів, руйнування адміністративних будівель відповідних органів та установ, виїзд посадових осіб за кордон, вимушене переміщення органів досудового розслідування до неокупованих регіонів тощо. З

цих самих причин ще більш нагальною проблемою є марність заявлення та неможливість виконання клопотань експертів по експертизах, що були заявлені вже після початку російського вторгнення в Україну.

Крім того, внаслідок пошкоджень, спричинених бойовими діями, в перший місяць після вторгнення без електрики опинилися понад 1 млн споживачів. 23 тисячі кілометрів доріг загального призначення були зруйновані (13% від загальної протяжності). Російські війська з 10 жовтня 2022 року розпочали обстріли критичної енергетичної інфраструктури України, що спричинило дефіцит генерації електроенергії та проблеми з її розподілом між регіонами [1]. Наслідком цього стали проблеми надання необхідних для вирішення експертиз документів, що збереглися в установах, підприємствах та організаціях в електронному вигляді.

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, якщо ведення бухгалтерського та податкового обліку здійснювалось в електронному вигляді, експерту надаються реєстри бухгалтерського та податкового обліку в роздрукованому вигляді, обов'язково завірені в установленому порядку [3]. Таким чином, пошкодження критичної енергетичної інфраструктури України створює перешкоди для надання об'єктів дослідження саме у роздрукованому вигляді та призводить до порушення строків виконання клопотань експертів.

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, вирішення питань, що належать до компетенції органів державного фінансового та податкового контролю, не належить до завдань економічної експертизи [3].

Тому значного впливу у бік зменшення зазнала кількість судово-економічних експертиз, що призначалися з початку введення воєнного стану в Україні, через введення мораторію на проведення податкових перевірок. Так, Законом України від 03.03.2022 №2118-IX було встановлено, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються [4]. Те саме стосується і проведення планових та позапланових заходів іншими органами державного нагляду (контролю), відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 №303.

На сьогоднішній час позитивною тенденцією є поступове послаблення мораторію на проведення планових та позапланових перевірок податковими органами, зокрема, на підставі Закону України від 12.05.2022 №2260-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» та Закону України від 03.11.2022 №2719-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу».

Через окупацію територій росією та зменшену врожайність обсяги виробництва продукції рослинництва зменшилися в 2022 році на 35–40%, порівняно з попереднім роком. Через військові дії було втрачено 15–20% поголів'я великої рогатої худоби, свиней і птиці [1]. Це, в свою чергу, створює попит та ініціює призначення судово-економічних експертиз для вирішення питань, пов'язаних з встановленням документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди суб'єктів господарювання у сфері сільського господарства.

Проте поряд із цим виникає проблема недостатності методичного та методологічного забезпечення для виконання вказаного виду судово-економічних експертиз.

Таким чином, першочерговими завданнями для забезпечення повного та об'єктивного дослідження поставлених на вирішення експертам-економістам питань є відновлення облікових документів підприємств, установ та організацій, що є об'єктами дослідження при виконанні судово-економічних експертиз, відновлення енергетичної незалежності та стабільності для своєчасного виконання клопотань експертів, а також створення необхідної методичної та методологічної бази для забезпечення надання обґрунтованих відповідей на поставлені перед експертами-економістами питання.

Перелік використаних джерел:

1. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_ (з 2022) (дата звернення: 01.09.2023).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.09.2023).
3. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5 (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n17> (дата звернення: 01.09.2023).
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. №2118-IX (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20/ed20221125#Text> (дата звернення: 01.09.2023).

УДК 620.2:347.948

Микола Беднарчук

кандидат технічних наук, професор,
завідувач сектора моніторингу та інформаційного забезпечення
Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Ярослав Заяць

аспірант Львівського торговельно-економічного університету

Олександр Коломоєць

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
тактико-спеціальної підготовки факультету №2
Донецького державного університету внутрішніх справ;
провідний фахівець з організації наукової роботи
відділу забезпечення діяльності
Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

АКТУАЛЬНІСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Дослідження місця та ролі експерта в системі суб'єктів сучасної судово-експертної діяльності, серед іншого, дозволяє стверджувати, що залучення експерта товарознавця до проведення судової товарознавчої експертизи передусім обумовлене потребою судочинства у використанні спеціальних знань [1].

В результаті тривалого накопичення, наукової систематизації та комплексного аналізу досвіду практичного застосування спеціальних знань з товарознавства у судочинстві – виникла судова експертна товарознавча діяльність, яка сьогодні все чіткіше вирізняється багатогранністю та складністю.

Оскільки з ґносеології відомо [2], що теорія покликана та спроможна створити належні умови для глибинного пізнання загальних закономірностей предметів, явищ процесів тощо, то сучасний рівень розвитку та дедалі ширше використання потенційних можливостей наукового прогресу у судовій товарознавчій експертизі – обумовлюють потребу створення судової товарознавчої експертології як окремого напрямку судової експертології.

Термін «експертологія» відсутній у тлумачному словнику сучасної української мови [3], але у царині юриспруденції поширений, присутній у працях багатьох авторів [1, 4, 5] і трактується як прикладна юридична наука, що можна вважати достатньо обґрунтованими підставами для запровадження дефініції «судова товарознавча експертологія».

Аналіз історії [6], а також спектру і змісту отриманих за останні роки результатів товарознавчих досліджень (виконаних судових товарознавчих експертиз та експертних досліджень) і результатів наукових пошуків у царині судової товарознавчої експертизи (наукових публікацій судових експертів товарознавців) лише у Львівському НДЕКЦ МВС дозволяють обґрунтувати можливість створення нового самостійного наукового напрямку судової експертології, а реальні потреби сьогодення і проблеми теоретичного розвитку – дозволяють обґрунтувати актуальність та доцільність його створення.

На думку авторів, цей напрям доцільно назвати «судова товарознавча експертологія» і означити його як «науку, яка комплексно вивчає закономірності функціонування і розвитку судової товарознавчої експертизи».

Зокрема, з наукового доробку фахівців Львівського НДЕКЦ МВС для створення судової товарознавчої експертології доцільно використати представлені, схвалені на апробаційних заходах різного рівня та опубліковані в Україні та за кордоном результати, які стосуються щонайменше чотирьох окремих напрямів наукових досліджень:

- проблем сучасної вітчизняної судової товарознавчої експертизи;
- теоретичних та експериментальних досліджень окремих груп товарів;
- вдосконалення методології судової товарознавчої експертизи;
- захисту прав споживачів, як специфічної функції судової товарознавчої експертизи.

Наприклад, щодо дослідження проблем сучасної вітчизняної судової товарознавчої експертизи, на даний час у Львівському НДЕКЦ МВС наявні результати аналізу:

- сучасних можливостей судової товарознавчої експертизи;
- встановлення ролі і місця уповноважених державою науково-дослідних установ у забезпеченні якості товарів, які є об'єктами судової товарознавчої експертизи;
- особливостей застосування спеціальних знань про товари під час проведення експертних досліджень та ін.

Крім цього, аналіз наукових публікацій останніх років, які є у вільному доступі та містять матеріали, що стосуються судової товарознавчої експертизи (фахові наукові періодичні видання науково-дослідних установ судово-експертної діяльності та фахових закладів вищої освіти МВС України, матеріали наукових конференцій тощо) дозволяє стверджувати, що кількість наукових надбань, які потенційно можуть бути використані для формування і функціонування судової товарознавчої експертології фактично є достатньою для охоплення усіх напрямів сучасної вітчизняної експертології [3, 4].

Отже, на даний час є об'єктивна потреба та наявні достатні підстави (результати наукових досліджень вітчизняних фахівців з судової експертизи) для створення нового самостійного наукового напрямку судової експертології – судової товарознавчої експертології.

Перелік використаних джерел:

1. Снегірьов О. П., Бубліков А. В., Курдес Е. П. Місце експерта в системі суб'єктів судово-експертної діяльності. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. / Редколегія О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2019. Вип. 20. С.139. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.10>.
2. Теорія пізнання // Універсальний словник-енциклопедія. 4-те вид. Київ : Тека, 2006.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : Близько 170 000 слів / укл. та гол. ред. В'ячеслав Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
4. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій. Київ: Ін Юре, 2007. С. 66.
5. Тертишник В. М. Судова експертологія : підруч. для підгот. здобувачів освіт. ступеня «магістр» за спец. 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність» / В. М. Тертишник, В. В. Варава, О. В. Сачко ; за заг. ред. В. М. Тертишника. Харків : Право, 2021. 280 с.
6. Заяць Р. Я. Історія товарознавчих досліджень у Львівському науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі Міністерства внутрішніх справ України. Сучасна товарознавча експертиза: теоретичні розробки, практичний досвід, проблеми і перспективи : матеріали І Міжнародної наук.-практ. конф. (Львів, 30 вересня 2021 року) : тези доповідей. Львів : Видавництво «Растр-7», 2021. С. 7-11.

УДК 34.096

Вікторія Біла

доктор юридичних наук, доцент,

начальник наукової лабораторії (наукової установи)

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Правове регулювання судово-експертної діяльності є одним із тих напрямів подальшого вдосконалення національного законодавства, що набуває особливого значення як під час повоєнного відновлення, так й у контексті євроінтеграційного вектору розвитку України.

Реформування сектору експертного забезпечення правосуддя є комплексним питанням, що включає інституційну, нормативну та організаційно-управлінську складові. У першому наближенні зазначені питання вже вирішені, й системно викладені в урядовому законопроекті [1]. В той же час досвід країн Європи свідчить про необхідність більш довгострокового планування розвитку системи експертного забезпечення правосуддя. Йдеться не про миттєву зміну законодавства, або про внесення змін до урядового законопроекту. А навпаки – про вироблення довгострокової політики розвитку судово-експертної діяльності в Україні, визначення потенційних ризиків та формування стратегії їх подолання.

Запозичення кращих світових практик, адаптація позитивного досвіду для імплементації в національне законодавство є достатньо складним і тривалим процесом, що вимагає як ретельного вивчення особливостей функціонування інституту експертного забезпечення правосуддя в інших країнах, так і публічної дискусії щодо доцільності і можливості його реалізації в Україні. Позитивна практика в іншій державі не обов'язково призведе до аналогічного ефекту у разі її запровадження в Україні. Саме тому аналізуючи досвід інших держав у правовому регулюванні судово-експертної діяльності ми не робитимемо однозначних висновків щодо його імплементації. Оскільки відповідні рекомендації повинні бути вироблені через узгодження підходів усіх стейкхолдерів. Крім того, варто мати на увазі й тісний зв'язок правового забезпечення судово-експертної діяльності із нормами процесуального законодавства. Зокрема, окремі ефективні практики зарубіжних країн зумовлені саме особливостями процесуального законодавства, а не формалізацією організаційно-управлінської складової судово-експертної діяльності у нормативних актах.

В той же час досвід Великобританії свідчить про недостатність лише процесуального унормування залучення судового експерта до правосуддя. Дискусія щодо доцільності державного регулювання судово-експертної діяльності, статусу регулятора та обсягу його компетенції тут тривала з 1999 року [2; 3] й завершилась прийняттям у 2021 році Закону про регулювання судово-експертної діяльності [4] (далі – Закон 2021). Відповідно до Закону 2021 створюється окремий орган державної влади – Регулятор судово-експертної діяльності (The Forensic Science Regulator; далі – FSR).

У Законі 2021 не вказана чисельність цього державного органу, однак згідно з інформацією, розміщеною на офіційному сайті, наразі він складається з 5 державних службовців, а також до його діяльності залучають представники Міністерства внутрішніх справ та Наукового секретаріату Міністерства внутрішніх справ [5]. За для забезпечення інституційного спроможності впроваджувати стандарти якості за різними галузями судової експертизи при FSR утворюються робочі групи, до яких входять: представники профільних об'єднань судових експертів, прокуратури, адвокатури, суду, національного органу з акредитації, науковці тощо [6].

До основних функцій FSR віднесено: розробка Кодексу судово-експертної діяльності (the Code of Practice; далі – Кодекс) та вжиття заходів щодо дотримання його правил судовими експертами. З цією метою FSR має право проводити адміністративне розслідування випадків порушення Кодексу, запитувати інформацію у судових експертів, виносити приписи про усунення порушень, надавати консультації, роз'яснення тощо [4].

Наразі FSR виконало свою основну функцію – розробило, погодило у встановленому порядку та оприлюднило Кодекс, який набуде чинності 02 жовтня 2023 року [7].

Ще одним аспектом, який необхідно враховувати при вивченні позитивних практик іноземних країн – це достатньо тривалий час розвитку правового забезпечення судово-експертної діяльності та реальне залучення інститутів громадянського суспільства до публічного адміністрування цієї сфери.

Так, у Французькій Республіці (далі – ФР) адміністрування Національного довідника судових експертів, що містить інформацію про освіту, досвід, експертні спеціальності, підвищення кваліфікації та завантаженість судового експерта, здійснюється не органами публічної адміністрації або органами судового управління, а Національною радою судово-експертних компаній (CNCEJ) [8]. CNCEJ є громадським об'єднанням, що функціонує з метою представництва інтересів, підвищення рівня професійної компетентності та забезпечення дотримання етичних стандартів судових експертів, а також підтримки судово-експертного забезпечення правосуддя на високому рівні [9].

Окрім CNCEJ у ФР функціонують й інші асоціації судових експертів (*compagnies d'experts judiciaires*), що об'єднують фахівців за територіальним принципом або за спеціальностями. Так, функціонують багатопрофільні асоціації судових експертів при апеляційних судах (наприклад, CEJB - Компанія юридичних експертів при Апеляційному суді Бордо), адміністративних апеляційних судах (наприклад, SECAAM – Компанія експертів при Апеляційному адміністративному суді Марселя), або спеціалізовані асоціації фахівців певної галузі, що утворюються на національному рівні (CNEJEF – Національна компанія судових експертів у сфері фінансів), до якої входять судові експерти, попередньо зареєстровані у територіальних асоціаціях.

Зазначені асоціації не функціонують ізольовано від системи правосуддя, й залучаються при розгляді первинної заявки особи щодо реєстрації у списках судових експертів апеляційних судів, розгляді питань притягнення судового експерта до дисциплінарної відповідальності [10].

З одного боку така практика взаємодії публічної адміністрації та інститутів громадянського суспільства є позитивною.

Однак перш ніж розглядати її доцільність імплементації в Україні звернемо увагу, що CNCEJ здійснює свою діяльність з 1931 року, а правові процедури залучення до процесів адміністрування судово-експертної діяльності були встановлені лише у 2004 році.

Зазначене ще раз підкреслює необхідність виваженого ставлення до змін систем публічного адміністрування.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про судово-експертну діяльність № 6284 від 05.11.2021. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154.
2. McCartney C., Amoako E. The UK forensic science regulator: A model for forensic science regulation? Georgia State University Law Review. 2018. 34 (4). pp. 945-981.
3. UK Forensic science is in a state of crisis and must be reformed urgently, Lords Committee says. URL : <https://www.parliament.uk/business/lords/media-centre/house-of-lords-media-notice/2019/may-2019/-uk-forensic-science-is-in-a-state-of-crisis-and-must-be-reformed-urgently-lords-committee-says/>
4. Forensic Science Regulator Act 2021. URL : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/14/section/1/enacted>

5. <https://www.gov.uk/government/organisations/forensic-science-regulator/about#corporate-information>
6. <https://www.gov.uk/government/organisations/forensic-science-regulator/about/membership>
7. Code of Practice. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1178250/FINAL_2023.1.18_Code_of_Practice.pdf
8. Arrêté du 5 décembre 2022 relatif à la nomenclature prévue à l'article 1er du décret n° 2004-1463 du 23 décembre 2004. URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000046704451>
9. Statuts Conseil national des compagnies d'experts de justice : (approuvés par l'Assemblée Générale Extraordinaire du 24 janvier 2008. https://www.cncej.org/uploads/document/file/1/statuts_2008.pdf
10. Relatif aux experts judiciaires : Décret n°2004-1463 du 23 décembre 2004. URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000047697317/2024-01-01/>

УДК 664.662:664

Олена Білик

кандидат технічних наук, професор,
професор кафедри технології хлібопекарських і кондитерських виробів
Національного університету харчових технологій Міністерства освіти і науки України

Людмила Бурченко

доктор філософії,
асистент кафедри технології хлібопекарських і кондитерських виробів
Національного університету харчових технологій Міністерства освіти і науки України

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТИЗИ СВІЖОСТІ ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ

Поряд з органолептичними та фізико-хімічними показниками якості важливим показником споживчих властивостей хлібобулочних виробів є ступінь черствіння виробів, яку охарактеризовують за змінами в масовій частці вологи, структурі пористості, вмісту бісульфітзв'язуючих сполук, кришкуватістю м'якушки, кількістю вільної та зв'язаної води та мікробіологічними показниками [1].

В Національному університеті харчових технологій розроблено полікомпонентну суміш «Солодок +» (ПКС «Солодок +») для покращання якості та подовження свіжості булочних виробів в рецептуру яких внесено 15 % суміші пророщених зерен пшениці, ячменю, вівса та кукурудзи компанії «CHOICE», Україна, Київ.

Метою даної роботи є дослідження впливу розробленої ПКС «Солодок+» на структури пористості булочних виробів.

Пористість хлібобулочних виробів обмежується нижніми межами. Чим вища пористість виробів, тим довше вони зберігають свіжість і краще засвоюються організмом. З пористістю хліба пов'язана його засвоюваність. Добре розпушений хліб з рівномірно

дрібною тонкостінною пористістю краще просочується травними соками й тому повніше засвоюється.

Завдяки процесу дозріванню тіста хлібобулочні вироби отримують м'яку м'якушку з пористою структурою, що характеризується розмірами пор, їх розподіленням по всьому об'єму виробу та товщиною сітки клейковини. Результати органолептичного дослідження пористості виробів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Вплив полікомпонентної суміші «Солодок +» на пористість булочних виробів,

$n=3$, $p \geq 0,95$, $\delta 3 \dots 5 \%$

Показники	Контроль (без добавок)	З 15 %до маси борошна суміші пророщених зерен	З 15 %до маси борошна суміші пророщених зерен та ПКС «Солодок +»
Структура пористості	дрібнопориста, тонкостінна, пори рівномірно розподілені по всій поверхні, еластична	середньопориста, тонкостінна пори нерівномірно розподілені по всій поверхні, наявне залипання	середньопориста та крупнопориста, тонкостінна пори нерівномірно розподілені по всій поверхні, еластична

Інструментальне визначення пористості виробів здійснювали за допомогою методу Журавльової [2] та методикою, розробленою Петрушою О. О. [3]. Суть даної методики полягає в оцифруванні сканованого зображення зрізу м'якушки виробу. Результати досліджень наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Пористість виробів після 72 год зберігання,

$n=3$, $p \geq 0,95$, $\delta 3 \dots 5 \%$

Зразки хлібобулочних виробів	Пористість за приладом Журавльова, %	Пористість за скануванням, %	Поправочний коефіцієнт	Розрахована пористість, %
контроль без добавок	82,0	44,44	1,71	76,0
з 15 % СПЗ до маси борошна	70,0	38,59		66,0
з 15 % СПЗ до маси борошна та ПКС «Солодок +»	86,0	47,36		81,0

Результати досліджень інструментального визначення пористості підтвердив, що використання СПЗ погіршує бродильну активність тіста, а це призводить до погіршення пористості виробів. Встановлено, що використання розробленої ПКС «Солодок +» позитивно впливає на пористість хлібобулочних виробів, а саме пористість виробів з ПКС вища за контрольний виріб.

Перелік використаних джерел:

1. Кузьо Н. Є., Косар Н. С. Дослідження ринку хліба та хлібобулочних виробів України та обґрунтування товарних інновацій виробників на ньому. *Харчова наука і технологія*. 2017. №4. С. 12-17.

2. Дробот В. І. Лабораторний практикум з технології хлібопекарського та макаронного виробництв : навч. посіб. / В. І. Дробот, Л. Ю. Арсеньєва, О. А. Білик та ін.; за ред. В. І. Дробот. Київ : Центр навч. літ-ри. 2006. 341 с.

3. Петруша О., Немирич О. Оцінка крольору м'яса з використання методу комп'ютерної колориметрії. *EUREKA: наука про життя*. 2016. № 3. Р 3-7.179

УДК 657.6.012.16

Юлія Бондар

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту авіаційної діяльності
Льотної академії Національного авіаційного університету

Діна Швиданенко

завідувач сектору економічних досліджень
Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В умовах трансформаційних реформ у багатьох галузях економіки не поодинокими були порушення законодавства, що завдало значної шкоди розвитку господарського механізму. Це зумовлює необхідність оперативної протидії правоохоронних органів злочинам у таких сферах, як бухгалтерський та податковий облік, фінансово-кредитний механізм, які потребують проведення судово-економічної експертизи, оскільки спори, що виникають між суб'єктами господарювання, вимагають втручання висококваліфікованих спеціалістів у сфері судової експертизи.

Застосування економічної експертизи виходить далеко за межі судового процесу, її результати використовуються як основа для прийняття не процесуальних управлінських рішень. Отже, необхідність переосмислення понять, термінології та концептуального інструментарію економічної експертизи усвідомлюється з часом та історично сформованими реаліями. У цьому відношенні концептуальні положення, такі як предмет, об'єкт, завдання та існуючий масив економічних та експертних знань, класифікують за напрямком і типом, вимагаючи раціональної систематизації існуючих систем та пошуку нових. Зауважимо, що одним із таких критеріїв може бути апробований метод знань для вирішення конкретного експертного завдання.

Для дослідження теоретико-методологічних основ судово-економічної експертизи необхідно насамперед більш детально та ґрунтовно з'ясувати сутність економічної експертизи.

Сьогодні кримінальні, цивільні та господарські справи, які пов'язані з так званими економічними злочинами, практично ніколи не можуть бути належним чином розслідувані без допомоги експертів-економістів.

Законом передбачено, що судово-економічні експертизи призначаються тоді, коли для вирішення відповідних питань у справі необхідні спеціальні економічні та бухгалтерські знання.

Під судово-економічною перевіркою слід розуміти проведення експертного дослідження матеріальних об'єктів, а саме, документів бухгалтерського, податкового обліку, звітності, що містять інформацію про обставини справи, та прийняття судом перевірки його змісту та форми з метою досягнення об'єктивності [4].

Проведене дослідження оформляється у формі експертного висновку. Об'єктом судового господарського розгляду є відображена в документі господарська (фінансова) операція, об'єкт дослідження, що відображає стан та результати господарської діяльності суб'єкта господарських відносин, які визначені поставленими перед ним завданнями[2].

Залежно від поставлених питань експерти досліджують лише бухгалтерські (фінансові) операції, які становлять інтерес для судових та слідчих органів, а також мають значення для справи.

За напрямом підготовки економічна експертиза поділяється на бухгалтерську, фінансово-економічну та фінансово-кредитну, що включає дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності, дослідження документів, пов'язаних з господарською діяльністю підприємств та організацій; вивчення документів фінансово-кредитних операцій тощо.

Об'єктами судово-економічної експертизи є документи бухгалтерського, податкового обліку та звітності(рис. 1).

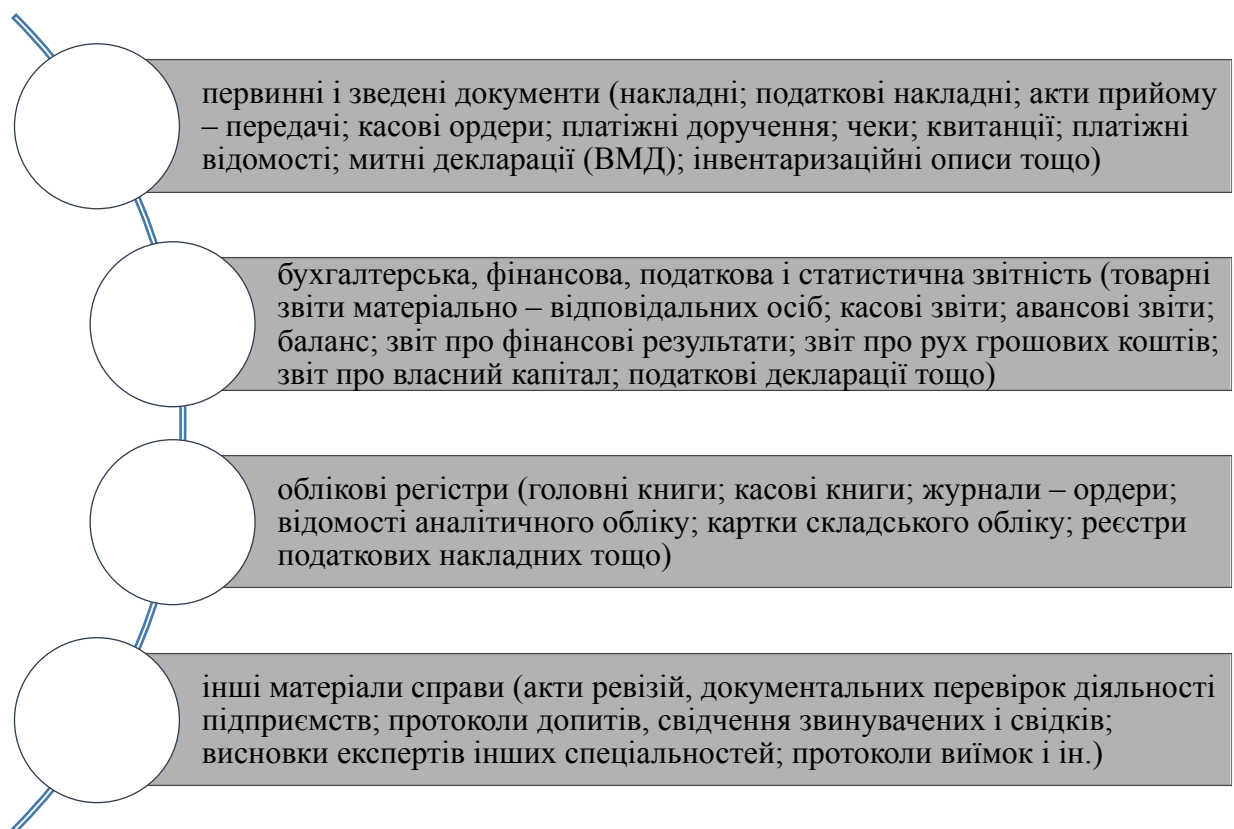

Рис. 1 Перелік документів для судово-економічної експертизи

Джерело: Складено авторами на базі [3,5]

Питання, які розглядаються мають бути в логічній послідовності, чітко викладені та недвозначні, виключаючи альтернативні тлумачення, що мають відношення до компетенції експерта та істотні для справи.

Вирішуючи питання про визначення матеріальних збитків (шкоди), експерт визначає лише економічну сторону шкоди, тобто розмір шкоди, які нанесені потерпілій особі, незалежно від підстав їх виникнення.

Як свідчить експертна практика, інколи питання, що виходять за рамки компетенції експертів-економістів, передаються для вирішення судово-економічній експертизі або викладаються експертом у некоректній формі.

Документи бухгалтерського, податкового обліку та звітності підлягають перевірці при проведенні експертиз у судових адміністративних та кримінальних справах про посадові злочини, привласнення матеріальних цінностей, а також у цивільному судочинстві.

Перевірка документів господарської діяльності підприємств та організацій виникає при необхідності з'ясувати дійсний фінансовий стан підприємств, виявити протиправні дії, помилки, невиконання договірних відносин, ухилення від сплати податків, вивчення документів господарської діяльності підприємств і організацій у процесі бухгалтерського обліку, виявлення причин кредиторської чи дебіторської заборгованості тощо.

У процесі проведення економічної експертизи аналізується виробничо-фінансова господарська діяльність, втрати, збитки, привласнення товарно-матеріальних цінностей підприємств різних форм власності.

Перелік використаних джерел:

1. Бондар Ю.А. Менеджмент в органах державної влади. *Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. праць*. Кіровоград: КНТУ, 2013. Вип.24. С. 206-212.
2. Економічна експертиза. Науково-дослідна лабораторія судових експертиз. URL: <https://ndlse.com.ua/ekonomichna-ekspertyza.html>
3. Клименко Н.І., Федчишина В.В. Судово-економічна експертиза: сучасний стан і актуальні питання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1. С. 56-61.
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
5. Євдокіменко С.В. Судово-економічна експертиза у протидії правопорушенням у банківській сфері. *Право і Безпека*. 2015. № 4. С. 77-83.

УДК 620.2

Тетяна Бондаренко

завідувач відділу товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАЧИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ВАРТОСТІ ОКРЕМИХ ГРУП ТОВАРІВ

З огляду на практичний досвід експертів-товарознавців, є декілька загальних проблем, що виникають практично в кожній державній спеціалізованій установі, що здійснює судово-

експертну діяльність (науково-дослідні експертно-криміналістичні центри Експертної служби МВС; науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; експертні служби Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України тощо) при проведенні товарознавчих експертиз під час визначення вартості певних груп товарів, а саме:

- 1) будівельних товарів, які вже є змонтованими на об'єкті будівництва;
- 2) товарів, які були закуплені юридичними особами відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі».

Розглянемо докладніше проблему по кожній із вказаних груп товарів.

- 1) Будівельні товари відносяться до числа об'єктів товарознавчої експертизи.

Визначення їх ринкової вартості відноситься до завдань товарознавчої експертизи, але досить часто дослідження має ретроспективний характер (потрібно визначити ринкову вартість на дати в минулому).

Нерідко на вирішення товарознавчої експертизи ставиться питання щодо відповідності якості будівельних товарів вимогам відповідних стандартів.

Але в рамках тільки окремо товарознавчої експертизи можна відповісти лише на питання «Чи відповідає якість виробу вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам за органолептичними показниками?».

Доволі часто на вирішення товарознавчої експертизи ставиться питання щодо визначення вартості будівельних товарів, які на дату проведення експертизи вже є змонтованими на об'єкті будівництва (тобто, є складовою частиною будівлі або споруди, як-то: віконні блоки, змонтовані на об'єкті; тротуарна плитка, укладена на об'єкті тощо).

На вирішення судової товарознавчої експертизи може ставитися питання відносно встановлення ринкової вартості товарів будівельної групи, у тому числі таких, що були до дати скоєння кримінального правопорушення у складі будівлі чи споруди.

Але такі об'єкти дослідження в межах товарознавчого дослідження можуть розглядатися лише у випадку, якщо їх можна розглядати як товар, який може оцінюватись виходячи з рівня цін на вторинному ринку подібних об'єктів (які можуть розглядатися як товари, отримані після розбирання чи демонтажу). У такому випадку порівняння може проводитися виходячи з рівня цін вторинного ринку подібних об'єктів.

Однак, якщо ці товари знаходяться в експлуатації за цільовим призначенням у складі будівлі чи споруди, то вони стають об'єктами будівельно-технічної експертизи.

Відповідно, віконні блоки, змонтовані на об'єкті, або тротуарна плитка, яка є укладеною на об'єкті, які на дату проведення дослідження перебувають у експлуатації, не відносяться до числа об'єктів товарознавчої експертизи.

Виходячи з вищевикладеного, експерту доцільно було б вказувати про цей факт в дослідницькій частині висновку, зазначивши при цьому, що ним буде визначена ринкова вартість тільки подібної нової плитки або подібних нових віконних блоків, а вартість досліджуваних будівельних товарів ним не визначається.

В деяких випадках на вирішення товарознавчої експертизи ставиться питання щодо визначення суми завищення вартості будівельних товарів, які на дату проведення експертизи вже є змонтованими на об'єкті будівництва. Наприклад: «Яка різниця між ринковою вартістю встановлених віконних блоків на об'єкті ... та ринковою вартістю подібних віконних блоків?» Питання, поставлене слідчим в такій редакції, взагалі є некоректним та не відноситься до завдань товарознавчої експертизи.

Окрім того, експертом потрібно використовувати право експерта відповідно до процесуального законодавства на заявлення клопотання, а саме: заявляти клопотання про проведення візуального обстеження змонтованих будівельних товарів, із залученням відповідного спеціаліста для правильної та повної ідентифікації об'єктів дослідження з метою визначення їх товарних характеристик.

А вже потім, після проведення візуального обстеження та ідентифікації об'єкту дослідження (із встановленням фактичних товарних характеристик об'єкта дослідження), експерту доцільно, посилаючись на статтю 20 Закону України «Про судову експертизу» [1], направити відповідні запити:

- підприємству, яке безпосередньо було постачальником, займається виготовленням та реалізацією подібних будівельних товарів;
- іншим підприємствам регіону, які займаються виготовленням та реалізацією подібних будівельних товарів;
- або іншим підприємствам-ділерам.

У висновку експерта доцільно зазначати у відповіді на поставлене запитання, що ним була визначена ринкова вартість тільки подібних нових будівельних товарів, а вартість досліджуваних будівельних товарів ним не визначалась (так як в даному випадку вони не є об'єктами товарознавчої експертизи).

2) Товари, які були закуплені юридичними особами відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» [2], згідно з договором про закупівлю, із використанням електронної системи закупівель (через авторизовані електронні майданчики, зокрема, у системі ProZorro) тощо.

Закон України [2] визначає правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад, з метою забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвитку добросовісної конкуренції.

Слід зазначити, що, виходячи з вимог Закону України [2]:

- публічні закупівлі проводяться через авторизовані електронні майданчики (зазвичай, проходять у системі ProZorro);
- у електронному аукціоні можуть брати участь тільки учасники, що зареєстровані на одному з акредитованих електронних майданчиків, всі інші користувачі системи мають можливість online спостерігати за ходом аукціону.
- етапи закупівлі наступні: оприлюднення оголошення - період подання пропозицій - аукціон - розгляд пропозицій - укладання договору.

Тобто, вартість, за якою закупляються товари під час публічних закупівель через авторизовані електронні майданчики, зокрема, і у системі ProZorro, виходячи з умов їх придбання (які передбачають, зокрема, придбання товару на тендерних умовах через авторизовані електронні майданчики тільки у зареєстрованих учасників процедури електронних закупівель і тільки по їх цінах) не відповідає дефініції ринкової вартості відповідно до національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [3].

Відповідно до п. 3 Національного стандарту [3]: «Ринкова вартість – вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем і продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла зі знанням справи, розсудливо і без примусу».

Це визначення має на увазі, що:

- продавець і покупець діють на підставі типової мотивації;
- обидві сторони добре інформовані і мають консультантів визначеного рівня;
- кожна зі сторін діє для досягнення своїх найкращих інтересів;
- майно знаходилося на ринку достатню кількість часу;
- платіж здійснюється в загальноприйнятих засобах платежу – грошовій сумі, в еквіваленті, або у виді чітко визначених фінансових умов;
- ціна продажу відображує тільки звичайні розуміння, і на неї не зробили впливу які-небудь особливі умови фінансування або знижки з ціни продажу, надані будь-якою особою, пов'язаною з угодою;
- у вартість майна не входить вартість витрат на переоформлення прав на об'єкт, не входить вартість демонтажу (якщо необхідно) і перевезення майна, тобто покупець сплачує витрати, пов'язані з наступною експлуатацією майна.

Таким чином, виходячи з дефініції «ринкова вартість», вартість (ціна) за якою придбаваються товари під час публічних закупівель через авторизовані електронні майданчики, не відповідає визначенню ринкової вартості в звичайному розумінні, а скоріше, відповідає визначенню «спеціальна вартість».

Відповідно до п.3 Національного стандарту [3]: «Спеціальна вартість - сума ринкової вартості та надбавки до неї, яка формується за наявності нетипової мотивації чи особливої заінтересованості потенційного покупця (користувача) в об'єкті оцінки».

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. Дата оновлення: 15.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (Дата звернення: 03.08.2023).
2. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII. Дата оновлення: 19.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (Дата звернення: 03.08.2023).
3. Про затвердження Національного стандарту №1 Загальні засади оцінки майна і майнових прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003р. №1440. Дата оновлення: 31.03.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 03.08.2023).

УДК 343.148.4

Віталій Бондарчук

кандидат юридичних наук, доцент,

заступник начальника центру судових і спеціальних експертиз

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

Ірина Пашинська

стажист судового експерта центру судових і спеціальних експертиз

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Сучасна судова почеркознавча експертиза є розвиненою предметною галуззю теорії і практики судової експертизи і криміналістики. Для даної сфери характерним лишається постійний активний розвиток теоретичних засад почеркознавчої експертизи; науково-технічні (експериментальні) розробки; узагальнення практики проведення даних експертиз; удосконалення та створення нових методів дослідження почеркознавчої експертизи тощо.

В той же час почеркознавчі експертизи обумовлюють наявність спеціальних знань у сфері науки, які з дуже високим відсотком точності дозволяють встановити чи спростувати факти. Дослідження письма і почерку пройшло довгий шлях свого розвитку, активно використовується у різних галузях права (зокрема у кримінальному, господарському, адміністративному, цивільному процесах тощо).

Актуальні питання почеркознавчої експертизи досліджували у своїх працях Бондар М.Є., Гоменюк І.М., Качурін С. Г., Меленевська З. С., Надгорний Г. М., Щербаковський М.Г. тощо. Втім ці дослідження були спрямовані головним чином на загальні питання призначення та проведення почеркознавчої експертизи. З огляду на те що способи підроблення зазнали нових якостей є вагомим приділити увагу сучасним технологіям, які можна використовувати під час проведення почеркознавчої експертизи.

Технологічний підхід в проведенні нетрадиційних почеркознавчих експертиз є відображенням об'єктивних закономірностей, що властиві науково-технічному процесу. Основні тренди модернізації почеркознавчої експертизи в усіх видах її забезпечення зумовлені потребами не лише вітчизняного судочинства, але й динамікою розвитку міжнародного співробітництва. Перехід на новий технологічний рівень почеркознавчої експертизи є можливим лише на основі системно-структурного, інформаційного й функціонального аналізу всієї експертної діяльності.

Повсюдне використання сучасної комп'ютерної і організаційної техніки значно спростило процес виготовленнялюбих видів документів, що у свою чергу привело до зміни якісного змісту об'єктивів почеркознавчих експертиз.

Останнім часом особливого значення у почеркознавчій експертизі набуває дослідження копій рукописних записів і підписів, отриманих за допомогою електрофотографічних апаратів, сканерів і принтерів, засобів факсимільного зв'язку (графічних, ілюстративних, буквенно-цифрових зображень). Дані об'єкти характеризуються великим обсягом різноманітної передавальної документальної інформації і вищою перешкодостійкістю.

Як відомо почеркознавчу експертизу, на відміну від інших видів експертних досліджень складно проводити за фотознімками та іншими копіями об'єкта дослідження, його описами та іншими матеріалами, доданими до провадження. Якщо об'єкт не може бути надано експерту належним чином, це унеможливило проведення якісного почеркознавчого дослідження [1, с. 142].

Проте на практиці та в наукових дослідженнях зустрічається проведення почеркознавчого дослідження таких об'єктів. В ході такого дослідження важливим є технології, за допомогою яких експерт може встановити, наприклад, що підпис, який слугував оригіналом для зображення, є не справжнім. Сучасні технології слугують оперативному одержанню інформації, щодо діагностичних та ідентифікаційних ознак почерку, який може бути виявлений під час дослідження цих зображень.

Великого розвитку набули математичні методи аналізу зображень (метод переобразовування, моделювання тощо), для ефективної роботи яких в США було створено комп'ютерні програми, такі як «Matlab», «3D Max» [2, с. 142].

В Україні методики експертних досліджень рідко базуються на використанні математичного апарату і комп'ютерних технологіях. Втім активно діють інформаційні технології з аналізу питань, щодо об'єкта, який досліджується під час проведення почеркознавчої експертизи.

У її основі закладено аналіз геометричної структури досліджуваних об'єктів, для отримання якої кожен досліджуваний об'єкт вводиться в систему координат і на ньому виділяється система найбільш інформативних точок, які потім з'єднуються певною сукупністю відрізків. Методика розрахована на рішення двох типів завдань – диференційних і ідентифікаційних.

Дану методику всебічно у своїх наукових дослідженнях згадував М. Г. Щербаковський. Зокрема вчений зазначав, що математичний апарат і комп'ютерні технології включають основні засади інтелектуального програмного забезпечення, до яких віднесено:

- дослідження і розв'язання задач з наближеними даними;
- автоматизація процесу дослідження та розв'язання задач;
- реалізація принципу прихованого паралелеалізму тощо [3, с. 142].

Отже, при проведенні почеркознавчої експертизи, експерту необхідно звертати увагу на застосовування ним найефективнішої методики дослідження. Для більше точного результату слід застосовувати комплекс методик.

З огляду на вище викладене слід зазначити, що сучасне почеркознавство в Україні характеризується реалізацією великої кількості різноманітних підходів, що намітилися в наукових розробках і спрямовані на розвиток теорії і вдосконалення практики судово-почеркознавчої експертизи.

Застосування сучасних технологій у почеркознавчій експертизі має передбачати: розроблення основних положень вчення про процес експертного дослідження електронних об'єктів (комплексні методики вирішення судово-почеркознавчих завдань, теоретичні проблеми оцінки ознак тощо); удосконалення понятійного апарату в галузі теорії й практики використання сучасних технологій; формулювання основ математичного моделювання і засад автоматизації у галузі судово-почеркознавчої експертизи тощо.

Перелік використаних джерел:

1. Бондар М. Є. Судово-почеркознавча експертиза: становлення, можливості, перспективи розвитку. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 19-29.
2. Forensic Document Analysis – Handwriting Examination USA. URL: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/ir/2020/NIST.IR.8282.pdf>
3. Щербаковський М.Г. Співвідношення та структура криміналістичної техніки й судової експертології. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: право.2020. С. 133-147.

УДК 629.7.01

Дар'я Вакуліна

старший судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відділу досліджень матеріалів, речовин і виробів
Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДУ ТЕРМІТІВ ТА ТЕРМІТНО-ЗАПАЛЬНИХ СУМІШЕЙ

Нажаль, в даний час в Україні збільшилась кількість вибухових пристроїв, речовин і боєприпасів, які незаконно зберігаються серед громадян. Причина такого стану - це широкомасштабна збройна агресія проти України та воєнні дії, розпочаті російськими військами. Цим і пояснюється велика кількість зброї, яка власне і потрапляє на «мирну територію», тягнучи за собою значне поширення кримінальних правопорушень, пов'язаних з вибухами.

Розслідування вказаних злочинів потребує належного інформаційного та криміналістичного забезпечення, оскільки боєприпаси, вибухові речовини і вибухові пристрої є обов'язковою ознакою - предметом правопорушення. Останнім часом, до Запорізького НДЕКЦ МВС України все частіше почали надходити терміти та термітно-запальні суміші, які раніше не використовувались для вчинення правопорушень.

Терміти та термітно-запальні суміші відносяться до запальних речовин.

Запальні речовини і суміші ділять на дві групи: суміші, що містять окислювач, і запальні речовини без окислювача.

Суміші першої групи можна поділити на такі підгрупи:

- а) терміти, які в якості окисників містять оксиди металів, а в якості відновника - метали (алюміній, магній);
- б) термітно-запальні або термітні суміші, які в якості окислювача містять, крім оксидів металів, окислювачі-солі; вони можуть містити органічні речовини в якості зв'язуючого або флегматизатора, які є також і відновниками;
- в) запальні суміші, в яких в якості окисника застосовують кисневмісні солі (без оксидів металів).

До другої групи належать: електрон, органічні відновники і самозаймисті речовини. Речовини другої групи можуть горіти і виробляти запальну дію тільки в присутності і при вільному доступі кисню повітря.

Таким чином, термітні суміші - спресовані порошкоподібні суміші сполук заліза (оксидів) і, як правило, металів - алюмінію (рідше магнію, кальцію, титану) або кремнію з додаванням допоміжних речовин - барієвої селітри, сірки, в'язучих речовин (лак, олія) та інш.

Термітно-запальні суміші, наприклад:

- $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$ (26%) + Fe_3O_4 (50%) + Al (24%)
- $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$ (37.5%) + Al (26.5%) + вугілля (3%) + сполучні речовини типу шелаку (23%)
- Fe_2O_3 (21%) + Al (13%) + $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$ (44%) + KNO_3 (6%) + Mg або Fe (12%) + сполучні речовини (4%)

Термітно-запальні суміші використовуються набагато частіше, так як терміти важко спалахують та у зв'язку з невеликим полум'ям радіус їх дії обмежений. Для корекції вказаних недоліків до термітів додають речовини, що знижують температуру його спалахування та збільшуючи радіус дії полум'я. Саме такі склади є термітно-запальними сумішами, що містять від 40 до 80 % терміту та від 20 до 60 % полум'яної добавки, пального або цементуючої речовини.

Властивостями є:

- ✓ висока температура горіння $+2000^\circ\text{C}$ - $+3500^\circ\text{C}$;
- ✓ горіння без присутності кисню, їх неможливо загасити водою. Деякі види термітів горять майже без полум'я, деякі з вираженим форсом (силою або кількістю) вогню;

- ✓ стійкий до механічних впливів: тертя, удару;
- ✓ проплавляє елементи зі сталі і різних сплавів;
- ✓ утворює високотемпературний шлак.

Недоліки:

- погано запалюється;
- погано пресується;
- спалахує від спеціальних запальних пристроїв.

Терміти застосовуються в:

- промислових і військових цілях в якості детонаторів з підвищеним тепловим впливом, в піротехнічних інфрачервоних випромінювачах (у складі пасток для ракет ПЗРК);
- термосуміші в піротехніці – для виробництва сигнальних вогнів або хімічних джерел яскравого світла, у вмісті складів для генерації звукового імпульсу;
- зварювальних роботах – для з'єднання деталей під впливом високих температур.

Найбільш інформативними методами дослідження є:

- метод оптичної мікроскопії (дозволяє визначити наявність деяких компонентів – металів)

Надані об'єкти досліджувалися при природному освітленні та у полі зору мікроскопу «Leica M60» (відбите штучне світло оптоволоконного освітлювача, збільшення до 40х);

- метод рентгенофлуоресцентного спектрального аналізу

Дослідження проводилось на енергодисперсійному рентгенофлуоресцентному спектрометрі «ElvaX Pro» методом рентгенофлуоресцентного спектрального аналізу в діапазоні від ^{13}Al до ^{92}U .

Відносна похибка вимірювання складає $\delta = \pm 0,1\%$.

Таблиця 1

Умови дослідження методом РФА.

Спектрометр	ElvaX Pro
Первинне випромінювання	Rh ;
Детектор	Fast SDD
Напруга на аноді трубки	10 та 45 кВ;
Струм трубки	авт. підсилення;
Час експозиції	200 с

Розшифровка спектрів здійснювалась за допомогою програми Elvax Software ver. 2.8.4 за методом фундаментальних параметрів (точність визначення $\pm 0,1\%$ відн.).

У результаті проведених досліджень, встановлено, що найчастіше терміти містять залізо, алюміній, магній.

Для встановлення наявності допоміжних речовин (зв'язуючих, флегматизаторів, корегувальних речовин), підготовку проб до дослідження здійснювали двома способами:

- а) шляхом приготування ацетонового екстракту

Частину від виробу поміщали у скляну ємність та заливали 5 мл ацетону. Ємність струшували та екстрагували протягом 30 хв.

- б) шляхом приготування водного екстракту.

Частину від виробу поміщали у скляні ємності та заливали 5 мл дистильованої води. Ємність струшували та екстрагували протягом 30 хв.

Отримані екстракти (ацетоновий та водний) фільтрували через паперові фільтри, сконцентровували вільним випаровуванням і проводили дослідження методами якісних хімічних реакцій, ІЧ-Фур'є спектроскопії та хромато-мас- спектрометрії.

Для підтвердження елементного складу, встановленого методом рентгенофлуоресцентного аналізу, проводилися якісні кольорові реакції, безпосередньо з речовинами, або з розчинами отриманими при розчиненні об'єктів в кислотах/лугах, а саме:

- для встановлення присутності калій-іонів до частини водного екстракту додавався розчин натрію гексанітрокобальтату. При цьому спостерігалось випадіння жовтого осаду, який характерний для калій-іонів;

- для ідентифікації металевого алюмінію - частина речовини заливалась мінімальним об'ємом 2Н розчину їдкого натру. На смужку фільтрувального паперу наносилась крапля отриманого розчину, після чого трималась кілька хвилин над склянкою з концентрованим розчином аміаку. Отримана волога пляма оброблялась краплею спиртового розчину алізарину, папірець знову тримався над склянкою з концентрованим розчином аміаку і підсушувався над полум'ям пальника. При цьому з'являлася рожево-червона пляма на фіолетовому тлі. Вищенаведена реакція вказує, що в речовині присутній металевий алюміній;

- для встановлення присутності сполук заліза – проводилась реакція на залізо (III) з роданидом калію (після впливу на речовину соляною кислотою). До сильно розведеного розчину додавалось 1,5 мл роданида калію. У випадку присутності сполук заліза (III) утворюється осад червоного кольору.

У результаті проведених досліджень, найчастіше, виявляється, що терміти містять калій-іони, алюміній, залізо.

Наведений перелік якісних кольорових реакцій, зрозуміло, не є вичерпним.

Узагальненням результатів проведених досліджень встановлено, що терміти та термітно-запальні суміші є достатньо складними об'єктами для дослідження. Наявне в Експертній службі МВС України аналітичне обладнання за умови відсутності універсальної методики дослідження термітів та термітно-запальних сумішей дає змогу відповісти лише на обмежене коло питань.

Таким чином, очевидно, що стандартна пробопідготовка не дає можливості повністю визначити склад термітів та термітно-запальних сумішей промислового та кустарного виробництва.

Отже, сьогодні, на нашу думку, необхідною є розробка універсального алгоритму дослідження вказаних об'єктів, вдосконалення та розширення можливостей пробопідготовки (наприклад, застосування вискоєфективної рідинної екстракції) та застосування сучасних аналітичних методів дослідження (наприклад, капілярного електрофорезу).

УДК 343.98

Тетяна Валова

головний судовий експерт групи технічного дослідження документів та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень

Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

РІЗНОВИДИ ВОДЯНИХ ЗНАКІВ, ЇХ ВИНИКНЕННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ, СПОСОБИ ПІДРОБКИ

Виникнення будь-якої держави світу пов'язане зі створення та функціонування власної національної валюти. Злочинці ж в свою чергу дуже зацікавлені у підробці грошових знаків,

тому не дивно, що одним із найдавніших злочинів є фальсифікація грошових знаків. А отже для нормального функціонування держави повинні створюватися та вдосконалюватися спеціальні засоби захисту грошових знаків, одним з яких є водяні знаки.

Водяний знак (англ. *watermark*) — видиме зображення або малюнок на папері, який виглядає світліше при перегляді на просвіт (або темніше при перегляді у відбитому світлі на темному фоні) [3]. Водяний знак одержують вдавленням металевого сітчастого валика або егутера (дендіролі, рівнителя) в папір в процесі його виготовлення. Малюнок водяного знака - лінії різної форми, букви або монограми, фігурні зображення. Первісна історична назва – філігрань.

Вперше водяні знаки з'явилися в Болоньї (Італія) в 1282 або 1283 (Вказівку на Болонью як батьківщину водяних знаків можна зустріти у численних джерелах, наприклад, в енциклопедії «Encyclopedia of Library and Information Science»). Виробники паперу застосовували їх тоді і пізніше для ідентифікації своєї продукції, а також на поштових марках, банкнотах та інших державних документах для захисту від підробки. Назва – водяний знак, пов'язана з тим, що зображення наноситься поки папір вологий (водянистий).

В розрізі технічної експертизи документів водяний знак, є одним із спеціальних засобів (елементів) захисту паперових документів від підробки, визначається як зображення сформоване в товщі паперу при його виготовленні, що візуалізується на просвіт.

Водяні знаки мають ряд класифікацій за певними характеристиками [1, 2]:

1. За характером зображення:

- темні – елементи водяного знаку темніші тла паперу,
- світлі – елементи водяного знаку світліші тла паперу,
- двотонові – синтезують перших два види,
- багатотонові – синтезують в собі елементи двох перших (багатотоновий водяний знак

зазвичай не піддається фальсифікації);

2. За способом фіксації:

- фіксовані (з жорстко фіксованим місцем розташування),
- нефіксовані (не мають жорсткого місця розташування).

3. За розташуванням:

- локальні (розташовуються найчастіше на купоні),
- загальні або ж фонові (по всій площині документу),
- смугові (характеризуються повторюванням у визначеній частині).

Поряд з названою, поширеною в криміналістичній літературі) класифікацією існують менш відомі різновиди водяних знаків:

Філігрань – це дуже світлий водяний знак, отриманий при формуванні паперового полотна на сітці з припаяним металевим шаблоном, що забезпечується формування порівняно тоншого шару паперової маси.

Філігрань за звичай застосовується для позначення номіналу, часто використовується у сполученні з традиційним багатотоновим водяним знаком, що підвищую стійкість банкноти до підробки. Водяний знак утворений з кількох типів водяних знаків називають комбінованим.

Розвиток технологій виготовлення філіграней привів до появи складних філігранних водяних знаків – світлих контрастних знаків, що мають чіткі дрібні деталі. Такі водяні знаки відрізняються підвищеною складністю; наявністю різновидних ділянок; великих за площею однотонових ділянок – як темних, так і світлих; високою чіткістю ліній та наявністю дрібних

елементів. Новітні технології суміщають переваги багатотонових та філігранних водяних знаків.

Водяний знак може бути виконаним у вигляді штрих-коду і являє собою видимі на просвіт темні смуги, кількість та ширина яких для кожного номіналу варіюється. Штриховий водяний знак використовується для зчитування на швидкісних лічильниках-сортувальниках банкнот. Він присутній, наприклад, на банкнотах Євро першої серії (рис. 1), японських Єнах.

Ще один різновид кодового водяного знаку – знак, об'єднаний з QR-кодом (рис. 2). Такий елемент не тільки має візуальний захист для банкноти, але й містить закодовану інформацію, яку можна зчитати за допомогою смартфона.

Рис. 1. Локальний водяний знак у вигляді штрих-коду на банкноті 20 євро 2002 р. випуску

Піксельний водяний знак (Pixel Watermark) являє собою малюнок, утворений темними крапками різного розміру на світлому фоні. В наслідок такої комбінації виходить чіткий тривимірний візуальний ефект (рис. 3).

Рис. 2. Водяний знак об'єднаний з QR-кодом

Рис. 3. Піксельний водяний знак

Однотонові водяні знаки типу Cornerstone (наріжний) Edgetone (вздовж верхнього чи нижнього краю) являють собою кілька паралельних смуг біля кутів банкноти або вздовж широкої сторони банкноти. Водяні знаки такого типу використовуються для зміцнення країв паперу та підвищення зносостійкості банкнот (рис. 4).

Рис. 4. Водяний знак типу Cornerstone

Класичний водяний знак може мати і додаткову ексклюзивну властивість – бути видимим під дією УФ. Високий рівень захисту обумовлений тим, що свічення водяного знаку може бути частковим, наприклад тільки з одного боку, чи фрагментів малюнку.

Водяний знак типу Elektrotipe використовується для того, щоб зробити виразнішим ту чи іншу частину основного стандартного водяного знаку, може застосовуватись лише одночасно з водяним знаком. У водяного знаку розширюється тоновий діапазон та підвищується контрастна область, яку легко побачити на просвіт. Даний тип водяного знаку практично неможливо обійти або повторити.

Таким чином водяний знак є захисним елементом, що з моменту свого виникнення розвинувся, ускладнився, набув різновидів та комбінацій, що унеможлиблює його відтворення в процесі фальсифікації, зокрема паперових грошей.

Оскільки водяні знаки створюються в процесі виготовлення паперу, що є трудомістким та складним процесом, практично неможливим в кустарних умовах, то для створення фальшивих купюр, як показує практика, виготовляють імітацію водяного знаку, рідше використовується папір з водяними знаками, що не призначений для виготовлення купюр.

Отож розглянемо поширені способи імітації водяного знаку.

1. Нанесенням на внутрішню поверхню, при фальсифікації банкноти шляхом склеєних двох аркушів паперу:

- за допомогою спеціально підготовленого трафарету, зображення нанесене фарбою,
- шляхом друку освітленого зображення (часто барвником білого кольору, що створює затемнення фону), іноді з використанням растрової форми,
- малюванням графітовим олівцем та ін.

2. Способом тиснення зі зворотного боку банкноти.

3. Малюванням безбарвною маслянистою рідиною (промаслені ділянки імітують світлий водяний знак).

4. Механічним вискобленням (видряпуванням) верхнього шару паперу.

Отже, у більшості випадків не складає труднощів для пересічного громадянина розпізнати походження намальованих, надрукованих або ж виконаних тисненням водяних

знаків. Наскільки б не була професійною фальшивка, навіть виготовлена із застосуванням поліграфічного обладнання, все одно, свідомо чи мимоволі, злочинці допускаються певних помилок, неточностей, і лише уважність та обізнаність дозволить громадянам не стати власниками підроблених грошей [4].

Перелік використаних джерел:

1. Воробей О.В., Мельников І.М., Волошин О.Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів. Навчально-методичний посібник. Київ, 2008. 304 с.
2. Воробей О.В. Словник термінів техніко-криміналістичного дослідження документів. К.: Нац. акад. внутр. Справ України. 2005. 40 с.
3. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А — Л. С. 199.
4. Як імітують найбільш «активні» елементи захисту грошей // Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України : офіц. Сайт URL: <http://ndekc.volyn.ua/news/view/112-yak-imituyut-naybilsh-aktyvni-elementy-zahystu-groshey/> (дата звернення 26.07.2023)

УДК 349.6 +341.384

Ганна Варик

головний судовий експерт сектору будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності
Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, СПРИЧИНЕНИХ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Вже більше півтора року Україна відстоює свій суверенітет у війні, розв'язаній російською федерацією. Серед безлічі порушень правил ведення війни, визначених міжнародним правом, чи не найбільшу загрозу для майбутнього як України, так і більшості країн світу становлять злочини проти довілля. Додатковий протокол (Протокол I) від 08.06.1997 р. до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів від 12.08.1949 р. визначає, що заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або завдають широкої, довгочасної і серйозної шкоди природному середовищу. У ст. 55 Протоколу I зазначено, що при веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист довілля від широкої, довгочасної і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або завдають шкоди природному середовищу й тим самим здоров'ю та життю населення. Заподіяння шкоди природному середовищу як репресалій заборонено [1].

Українська держава, як і всі країни світу, розуміє, що наслідки шкоди, завданої довіллю агресором, будуть мати пролонгований характер. У наукових джерелах під екологічною шкодою (екологічним збитком, шкодою, завданою довіллю) розуміють

погіршення якісного стану навколишнього природного середовища в цілому або окремих природних ресурсів. Екологічна шкода може виявлятися у різних формах: забруднення навколишнього природного середовища, виснаження окремих природних ресурсів, руйнування екологічних зв'язків і систем, завдання збитків природокористувачам та інше. Особливістю екологічної шкоди є те, що у більшості випадків вона є непоправною або відносно відновлюваною, оскільки відтворення компонентів природи пов'язано з тривалим періодом [2].

В екологічному праві сформовано компенсаційні механізми відшкодування шкоди, завданої довкіллю, оскільки у багатьох випадках повернути природний ресурс до попереднього стану неможливо. Тому відновлення здійснюється не лише через систему заходів по приведенню природного ресурсу у попередній стан, а й через компенсацію завданої довкіллю шкоди в грошовому вимірі [3].

Виокремлюють такі основні способи визначення розміру екологічного збитку: розрахунковий, витратний, нормативний, таксовий. Розрахунковий спосіб являє собою систему формульних розрахунків, що здійснюються за затвердженими методиками і враховують особливості природних об'єктів та ресурсів. Витратний спосіб визначається за кількістю коштів, які потрібні для відновлення попереднього стану природного об'єкту. Нормативний спосіб обчислення шкоди полягає у застосуванні у випадку порушення екологічного законодавства підвищених (кратних) сум за використання природних ресурсів порівняно із сплатою податку чи платежу, за основу беруться встановлені законодавством розміри зборів (рентної плати за спеціальне природокористування) та застосовуються відповідні коефіцієнти. За таксовим способом розмір екологічної шкоди визначається шляхом встановлення урядом чи іншими уповноваженими державними органами фіксованого розміру відповідальності (такс). Розмір такси визначається з урахуванням екологічної цінності відповідного виду флори або фауни, витрат, понесених на їх утримання, та враховує витрати, пов'язані із відновленням природних ресурсів та об'єктів, їх поширеність, унікальність, екологічну та економічну цінність [4].

Процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації (далі – шкода та збитки), починаючи з 19 лютого 2014 р., встановлює «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. Зокрема, Порядок регламентує визначення шкоди та збитків навколишньому природному середовищу за такими напрямками:

- шкода, завдана земельним ресурсам – напрям, що включає шкоду від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням земельних ресурсів;

- втрати надр – напрям, що включає втрати надр, завдані самовільним їх користуванням;

- збитки, завдані водним ресурсам – напрям, що включає забруднення, засмічення, вичерпання та інші дії щодо водних ресурсів, які можуть погіршити умови водопостачання, завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості ґрунтів та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму;

- шкода, завдана атмосферному повітрю – напрям, що включає шкоду, завдану викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря;
- втрати лісового фонду – напрям, що включає втрати від пошкодження лісів і лісових ділянок та пов'язані із ними витрати;
- збитки, завдані природно-заповідному фонду – напрям, що включає збитки, завдані територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, та пов'язані із ними витрати [5].

Відповідальними за визначення шкоди та збитків за цими напрямками є Держекоінспекція, Держгеонадра та Держлісагенство [5].

Однак п. 6 ч. 2 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України передбачає, що слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо визначення розміру шкоди довіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням [6].

Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до методик, затверджених наказом Міндовкілля за поданням Держекоінспекції за погодженням з Мінреінтеграції. На сьогодні Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України розроблені та затверджені методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних Україні збройною агресією російської федерації атмосферному повітрю внаслідок неорганізованих викидів забруднюючих речовин, землі та ґрунтам внаслідок їх забруднення чи засмічення, водним ресурсам внаслідок самовільного користування ними, їх забруднення та засмічення, лісовому фонду, територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях, надрам внаслідок самовільного користування ними. Окрім цього, п. 7 Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, передбачено, що судовими експертами під час визначення шкоди та збитків можуть застосовуватися методики проведення судових експертиз, які внесені до Реєстру методик проведення судових експертиз, методичні рекомендації тощо [5].

Таким чином, для належного розслідування злочинів проти довкілля та встановлення розмірів відшкодування збитків необхідне проведення судової інженерно-екологічної експертизи, а висновки експертів за її результатами надалі будуть використані у судах для стягнення зббитків з РФ відповідно до принципів і норм міжнародного права.

Перелік використаних джерел

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року.
2. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка. 2005. 848 с.
3. Чопко Х. І. Такси як один із способів обчислення заподіяної довіллю шкоди. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-3, том 2. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-3-2/17.pdf> (дата звернення: 05.09.2023).
4. Кир'янова В. О., Матвієнко Є. І., Ярошенко А. С. Особливості юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. URL: http://lsei.org.ua/1_2020/1.pdf (дата звернення: 05.09.2023).

5. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.09.2023).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення: 05.09.2023).

УДК 355.21

Олеся Ващук

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКСПЕРТИЗА ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Дослідження, що було недавно нами проведено, мало за мету зібрати дані та досвід судових експертів з метою покращення наявних процесів забезпечення та проведення експертизи військового майна в умовах воєнного стану в Україні. Відповіді судових експертів відіграли важливу роль у розумінні ключових проблем, з якими вони зіткнулися під час виконання своїх обов'язків, та допомагає нам скласти рекомендації, які сприятимуть підвищенню ефективності та безпеки експертних робіт у майбутньому. Так, за результатами дослідження було встановлено такі проблеми.

Першочерговою проблемою є обмеженість ресурсів, що полягає у недостатності кваліфікованих експертів (високий рівень спеціалізації, мобілізація, освіта та підготовка), обмеженнях по спеціалізованому обладнанню (відсутність або логістичні обмеження), фінансові та часові обмеження.

Безпека персоналу, який проводить експертизу військового майна, є основоположним пріоритетом, особливо в умовах воєнного стану. Проблема забезпечення безпеки стає особливо актуальною в зонах активних бойових дій, де ризик травмування або загибелі значно підвищений (бойові дії, мінування території, несправність військового майна, робота з вибуховими речовинами, хімічні та біологічні ризики, стрес та психоемоційне навантаження, логістичні та організаційні виклики, комунікаційна безпека).

Логістичні труднощі є наступною проблемою при проведенні експертизи військового майна в умовах воєнного стану (бойові дії, безпека персоналу, недостатність та обмеженість транспортних засобів, спеціалізований транспорт, руйнування інфраструктури, пошкодження доріг та мостів, блокади та контрольні пункти, складне логістичне планування, обмеження у комунікації).

Відсутність повної інформації є також проблемою при проведенні експертизи військового майна, особливо в умовах воєнного стану (брак документації: технічні документи, документи походження; втрата даних, комунікаційні розриви, затримки у реагуванні, маніпуляції та дезінформація, неправильна інформація, обмежений доступ до експертів, кіберзагрози та безпека даних, нездатність швидко отримати додаткові дані, недостатня підготовка персоналу).

Проведення експертизи військового майна в умовах воєнного стану в Україні має свої власні особливості, які значно відрізняються від стандартного процедурного процесу в мирний час. Швидкість та терміновість експертизи стають критично важливими факторами, які напрямую впливають на ефективність та оперативну готовність військових підрозділів. Затримки у проведенні експертизи призводять до втрати цінного часу, що, у свою чергу, негативно відбивається на оперативності реагування військових підрозділів.

Технологічні обмеження в значній мірі впливають на якість та швидкість проведення експертизи військового майна, особливо в умовах воєнного стану в Україні. Прогресивне обладнання є ключовим фактором для точної та швидкої експертизи, а його відсутність призводить до затримок та неякісних результатів експертизи. Відсутність доступу до сучасних технологій обмежує можливість проведення глибокого аналізу та оцінки, що негативно відбивається на якості рекомендацій та висновків. Відсутність необхідних знань та навичок серед персоналу, який здійснює експертизу, ускладнює використання сучасних технологічних рішень. Інтеграція нових технологій з існуючим обладнанням та системами є складною, особливо якщо існуюче обладнання застаріле або несумісне з новими технологіями.

Стандартизація та єдність підходів є важливими аспектами, які забезпечують якість, точність та відтворюваність процесу експертизи військового майна. В умовах воєнного стану в Україні, коли потреба в точних та своєчасних даних особливо висока, проблеми зі стандартизацією та єдністю підходів мають серйозні наслідки. Наявність різних або невідповідних підходів експертизи призводить до неконсистентних або навіть суперечливих результатів, що, в свою чергу, призводить до помилкових або неправильних рішень на стратегічному та тактичному рівнях. Невідповідність підходів також ускладнює співпрацю та обмін даними між різними відділами або інституціями, що займаються експертизою військового майна. Різні методи оцінки та аналізу призводять до різних оцінок стану та вартості військового майна, що також збільшує час, потрібний для проведення експертизи (зокрема, додатковий час для узгодження методик або перевірки результатів). Незважаючи на необхідність стандартизації, важливо також забезпечити гнучкість та можливість адаптації до змінюваних умов та вимог на полі бою.

Міжнародне співробітництво є критично важливим аспектом у воєнному секторі, особливо під час воєнного стану. Україна, як країна, що протистоїть злочинній агресії російської федерації, повинна максимально скористатися від підтримки та експертизи міжнародних партнерів. Синхронізація дій та координація з міжнародними партнерами є складною через різницю в часових поясах, мовних бар'єрах, а також відмінності в бюрократичних та адміністративних процедурах. Обмін військовою інформацією та даними з міжнародними партнерами викликає питання щодо інформаційної безпеки та конфіденційності. Завжди існує ризик витоку інформації або її неправильного використання. Отримання необхідного обладнання, ресурсів або спеціалізованої експертизи від міжнародних партнерів є сповільненим через бюрократичні затримки, митні обмеження або інші логістичні та адміністративні виклики. Різні правові системи та нормативні рамки створюють додаткові перешкоди для ефективного міжнародного співробітництва та координації дій. Розуміння та адаптація до культурних та організаційних відмінностей між різними країнами та їхніми військовими структурами є викликом, який впливає на ефективність спільних зусиль. Недостатня довіра обмежує обсяг спільних дій та обмін інформацією.

Таким чином, проведене дослідження в умовах воєнного стану в Україні виявляє критичні проблеми в процесі проведення експертизи військового майна. Суттєві обмеження ресурсів, які включають нестачу кваліфікованих експертів, спеціалізованого обладнання та фінансування, створюють значні перешкоди для ефективного виконання експертних завдань. Ризик для безпеки персоналу в зонах активних бойових дій, а також логістичні труднощі з доступом до місць розташування військового майна, додатково ускладнюють ситуацію.

Відсутність повної інформації, включаючи документацію та комунікаційні канали, затримує процес експертизи, ускладнюючи прийняття обґрунтованих рішень. Швидкість та терміновість експертизи є важливими, але судові експерти часто зіштовхуються з технологічними обмеженнями та відсутністю сучасного обладнання для виконання точних аналізів.

Ці проблеми підкреслюють необхідність та важливість розробки нових стратегій та підходів, які зможуть покращити ефективність та безпеку експертних робіт у майбутньому, забезпечивши відповідні ресурси, технології та міжнародне співробітництво.

УДК 343

Андрій Галабуда

завідувач сектора почеркознавчих досліджень,
технічного дослідження документів та обліку

Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ТЕХНІЧНОГО (ЦИФРОВОГО) МОНТАЖУ
ФАЛЬСИФІКОВАНОГО ДОКУМЕНТА ЗА ЙОГО ЕЛЕКТРОФОТОКОПІЄЮ
(ТЕХНІЧНИМ ЗОБРАЖЕННЯМ)
/ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ/**

Як вбачалося з матеріалів кримінального провадження, особа на ім'я XXXXX виготовила та використала завідомо підроблений документ нібито виданий на ім'я його матері УУУУУ, а саме: Державний акт на право приватної власності на землю, який був нею представлений в ЛКП “Княже місто” з метою самовільного захоплення земельної ділянки розміром 0,0030 га у м. Львові.

Відповідно до відомостей реєстру власників земельних ділянок у місті Львові 26.07.2001 року на підставі ухвали Львівської міської ради № 959 від 22.02.2001 року «Про затвердження BBBBB (потерпілий) проекту відведення та надання в приватну власність земельної ділянки для будівництва індивідуального гаража у м. Львові». Останньому видано Державний акт на право приватної власності на земельну ділянку розміром 0,0030 га.

В подальшому гр. XXXXX здійснив свої незаконні наміри та самовільно побудував гараж для автомобіля на зазначеній земельній ділянці у м. Львові, яка належить на праві приватної власності гр. BBBBB.

Громадянин BBBBB, виявивши на земельній ділянці, яка належить йому на правах приватної власності, невідомо ким збудований гараж, змушений був звернутися до правоохоронних органів з заявою про вчинення відносно нього невідомою особою злочину.

Оперативно-розшуковими заходами встановлено, що оригінал документу Державний акт на право приватної власності на земельну ділянку розміром 0,0030 га у м. Львові,

виданий на ім'я УУУУУ в архіві Львівської міської ради відсутній, а є лише його електрофотокопія. В зв'язку з наведеним вище виникла необхідність в дослідженні електрофотокопії документу, вилученої в Львівській міській раді.

Органом досудового розслідування були сформульовані наступні питання:

1. Чи виконана електрофотокопія Державного акту на право приватної власності на землю серії III-ЛВ № 065210, виданого на ім'я УУУУУ, зареєстрованого в Книзі записів державних актів на право приватної власності на землю за номером 3-1 №397 з оригінального документу, бланк якого віддрукований на «ПК «Україна»(Зам. 3-4083).»?

2. Якщо ні, то яким способом вона виготовлена ?,

на які були дані відповіді та у ширшому плані привели експерта до вирішення наступного:

1. Встановлення можливого факту виготовлення досліджуваної електрофотокопії Державного акту на право приватної власності на землю серії III-ЛВ № 065210, виданого на ім'я УУУУУ, зареєстрованого в Книзі записів державних актів на право приватної власності на землю за номером 3-1 №397 не з оригінального документу, бланк якого віддрукований на ПК «Україна».

2. Встановлення способу виготовлення зазначеного вище досліджуваного документу.

Для вирішення актуальних питань при проведенні судової експертизи експерту на його клопотання, в якості порівняльного матеріалу, було надано зразки бланків Державних актів на право приватної власності на землю серії III-ЛВ № 065409, серії III-ЛВ № 065220, на яких оформлені відповідні документи зареєстровані в Книзі записів державних актів на право приватної власності на землю, відповідно, за номерами 3-1 №387 та 3-1 №397, віддруковані на «ПК «Україна» (Зам. 3-4083).».

В подальшому при проведенні дослідження експертом було встановлено, що досліджувана електрофотокопія Державного акту на право приватної власності на землю серії III-ЛВ № 065210, виданого на ім'я УУУУУ, зареєстрованого в Книзі записів державних актів на право приватної власності на землю за номером 3-1 №397 виконана не з оригінального документу, бланк якого віддрукований на «ПК «Україна» (Зам. 3-4083).».

Встановлені в процесі порівняльного дослідження розбіжності вказують на те, що електрофотокопія Державного акту на право приватної власності на землю серії III-ЛВ №065210, виданого на ім'я УУУУУ, зареєстрованого в Книзі записів державних актів на право приватної власності на землю за номером 3-1 №397 виконана не з оригінального документу, бланк якого віддрукований на «ПК «Україна» (Зам. 3-4083).».

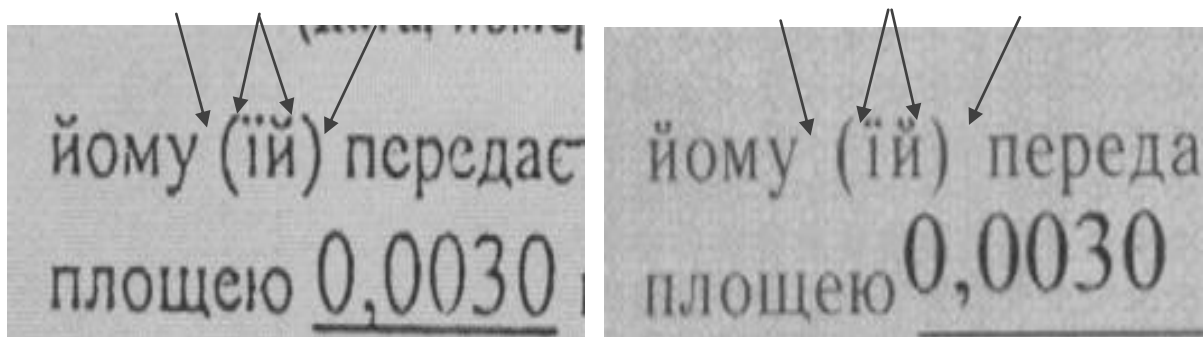

Рис. 1. Зліва загальний вигляд фрагменту досліджуваної електрофотокопії, справа загальний вигляд такого ж фрагменту бланку оригінального Державного акту на право приватної власності на землю, віддрукованого на «ПК «Україна» (Зам. 3-4083).». Стрілочками вказано відмінні ознаки.

Окрім цього, аналізом виявлених в зображеннях досліджуваної електрофотокопії діагностичних ознак, було встановлено спосіб виготовлення самого документу, а саме те, що документ, електрофотокопія якого представлена на дослідження, був складений у вигляді комп'ютерного файлу з зображенням іншого достовірного документу та внесенням у нього нових даних.

В подальшому з даного документу електрофотографічним способом виготовлялася його фотокопія.

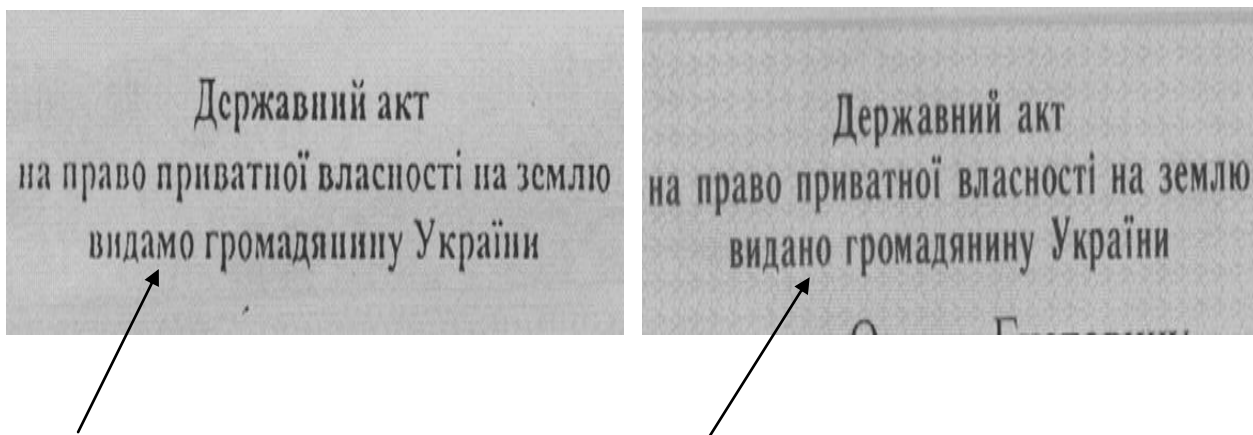

Рис. 2. Зліва загальний вигляд фрагменту досліджуваної електрофотокопії, справа загальний вигляд такого ж фрагменту бланку оригінального Державного акту на право приватної власності на землю, віддрукованого на «ПК «Україна» (Зам. 3-4083).».

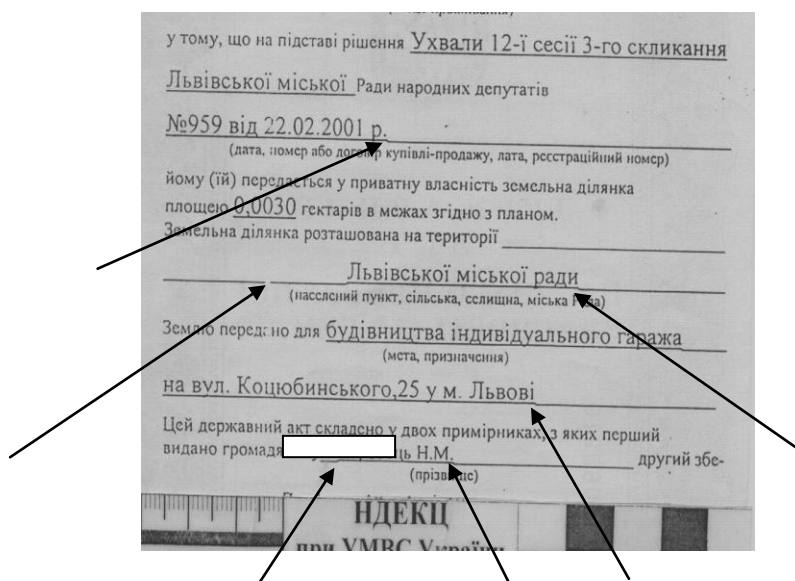

Рис. 3. Вказані ознаки, характерні для документів виконаних за допомогою комп'ютерної техніки, а саме коли в комп'ютерний файл з зображенням бланку вигаданого документу Державного акту на право власності на землю вносилися у графи нові (недостовірні) записи за допомогою комп'ютерної клавіатури.

Тобто документ, електрофотокопія якого представлена на дослідження, в своєму первісному вигляді в цілому був виконаний за допомогою комп'ютерної техніки шляхом інверсії графічного комп'ютерного файлу з зображенням достовірного документа в текстовий з подальшим внесенням в нього змін.

Ольга Гирка

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю
Львівського торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОЛИВКОВОЇ ОЛІЇ

На сьогодні в Україні актуальною проблемою є ідентифікація олієжирової продукції. Найпоширенішим способом фальсифікації цінних видів олій [1], зокрема оливкової, є додавання до них більш дешевих видів (соняшникової, кукурудзяної, соєвої, рапсової та інших).

Оливкову олію виробляють з оливок, які досягли оптимальної зрілості й зібрані із здорового дерева. Сорти оливкових дерев дають плоди, які різняться за ароматом, кольором і, безсумнівно смаком. Відмінну у своїх характеристиках оливкову олію можна отримати з оливок одного сорту і врожаю, але різного ступеня дозрівання. Водночас, оливки вищого гатунку відрізняються приємною гіркотою.

Гіркота – абсолютно природна характеристика смаку для оливкової олії. Це гарантія якості оливкової олії *Extra Virgen* першого холодного віджиму. Ступінь гіркуватості може бути різний, на який впливає безліч чинників: сорт оливок, використаних в процесі віджиму, стан ґрунту і кліматичних умов, за яких дозрівав урожай. Залежно від цих особливостей оливкова олія може мати як яскраво виражену гіркуватість, так й злегка відчутну.

Під час розливання оливкової олії в пляшки проводиться її комплексне лабораторне тестування. Олію тестують за двома параметрами: хімічним складом і органолептичними властивостями. Зокрема, визначення смаку оливкової олії шляхом дегустування. Під час дегустації експерти визначають смак і аромат, характерні для кожного виду і гатунку олії. Колір олії, всупереч поширеній думці, цілком не впливає на її якість. Візуальний аналіз не проводиться, оскільки колір може варіювати від жовтого до світло-зеленого. Саме тому оливкову олію дегустують в келихах, виготовлених з темно-синього скла, щоб колір продукту не вводив експертів в оману (рис. 1).

Рис. 1. Келих для дегустації оливкової олії

Як правило, дегустатори описують смак якісної оливкової олії термінами “збалансований”, “насичений”, “округлий”, “олійний”, “зрілий”, “гострий”, “гіркий”,

“солодкий”. Іноді використовуються і більш визначений описи: “трав’яний”, “мигдальний”, “яблучний” або “нагадує зелене листя”. Якісна оливкова олія поступово розкривається під час дегустації. Ідеальна температура дегустування олії – 28 °С. Якісна олія може пахнути зеленою травою або свіжими фруктами. Олії високої якості дають гірчинку різної інтенсивності й першіння в горлі, що викликане наявністю поліфенолів в складі олії. Післясмак в процесі дегустації олії нейтралізують невеликим шматочком зеленого яблука.

Важлива відмінність високоякісної оливкової олії – низька кислотність. Цей важливий параметр, свідчить про якість олії. Показник кислотності підвищується за тривалого зберігання врожаю або у разі ушкодження плодів олив. Стандарт кислотності якісної EVOO дорівнює 0,8. Еталонним продуктом є, оливкова олія De Cecco Extra Vergine di Oliva Classico (її кислотність в межах 0,22-0,3).

Під час вибору олії слід звертати увагу на те, де продукт отриманий. В топ-3 країн, які відзначаються найкращою оливковою олією, входять Італія, Іспанія і Греція. Також, всередині кожної країни виділяють конкретні регіони, кожен з яких дає оливкову олію з певними характеристиками. Вони залежать від особливостей географії регіону, в якому ростуть оливкові дерева. Олія, вироблена в конкретному регіоні з оливок, зібраних тут же, вважається олією географічного найменування. Так, в Італії виділяють чотири основних регіону, які виробляють оливкову олію: Тоскана, Лігурія, Умбрія і жаркий острів Сицилія. В інших регіонах, особливо на півдні і центральній частині Італії, також виробляють оливкову олію з місцевих оливок, хоча в менших масштабах. Італійські олії досить різняться. Продукт з північної Лігурії напівпрозорий і має світло-зелений колір. Тосканська і Умбрійська оливкові олії дещо темніші й мають досить насичений аромат. Олія з Сицилії – доволі густа, темна і навіть злегка мутнувата, але про те відрізняється корисними властивостями й смаковими якостями.

Відповідно, географічна приналежність оливкової олії – це не тільки назва країни-виробника на маркуванні, а й назва регіону. Розрізняють олію із захищеним найменуванням походження або зазначенням місцевості виробництва, про що свідчить аббревіатура, вказана на етикетці.

- PDO / DOP (Denominazione di Origine Protetta) – на пляшці олії таке маркування ставиться в тому випадку, якщо весь виробничий процес від вирощування оливок до бутелювання здійснено в конкретному географічному місці, на певній території, яка входить до європейського реєстру. Тобто сукупність природних факторів (сировина, клімат, місце виробництва) і людський фактор (виробництво традиційними і ремісничими методами) виключає можливість імітації або виробництва такої ж продукції в іншому місці.

- IGP (Indicazione Geografica Protetta) – таке позначення свідчить про те, що олію було вироблено в певному географічному регіоні, визнаному Євросоюзом. Водночас, важливо, щоб у зазначеному регіоні здійснювалася тільки одна з фаз виробничого процесу – або виробництво сировини, або переробка оливок. Такий продукт виготовлений з дотриманням усіх виробничих регламентів, які описують характеристики продукції, географічний регіон, методи культивування та переробки, сорти олив.

Ще один тип маркування оливкової олії – Біо, оливкова олія біологічного виробництва (biologico) – такий напис вказує на повну екологічність продукту, підтверджуючи, що в процесі виробництва не використовувалися синтетичні хімічні речовини й генетично модифіковані організми, а обробка культур з метою збереження й захисту від шкідників, хворіб, бур’янів і добриво ґрунтів відбувалася з використанням органічних речовин і природних мінералів.

Розрізняють сім критеріїв вибору якісної оливкової олії:

Категорія олії. З урахуванням різноманіття: extra virgin, virgin, olive oil, olio di sansa di oliva, olio lampante, для приготування улюблених страв рекомендують тільки extra virgin. Всі інші, крім olio lampante, можна використовувати тільки для фритюру. Olio lampante не використовується в їжу, лише для промислових потреб.

Дата виробництва (рік збору врожаю). Оливкова олія, як вино, змінюється від року в рік. Олію виробляють в кінці літа і восени. Її вживати її можна протягом року. Однак законодавством передбачений термін зберігання – два роки. Якщо на пляшці вказано дата виробництва, слід відрахувати 12 місяців, період протягом якого, можна вживати олію. Якщо на пляшці зазначено кінцеву дату споживання – слід забирати рік, і тоді зрозумілим є, чи варто купувати таку олію чи ні. Розуміючи це, сумлінні виробники завжди вказують, коли було зібрано врожай.

Походження. Не тільки виробництво олії повинно розташовуватися в країні, але й самі оливки повинні бути з тієї ж країни. Ця інформація повинна бути зазначена на етикетці – з якого регіону чи господарства тощо. Зазвичай, не зовсім добросовісні виробники купують дешеві (старі) оливки, для прикладу, в Тунісі, привозять до Італії, роблять олію – і вона закономірно вважається італійською, але така олія низької якості.

Купаж або монокультура. Зазвичай олія, яка надходить у торговельну мережу – це купаж, суміш оливок різних сортів. Окремі сорти більш виражені, інші – м'які, і, komponуючи різні відтінки цих смаків, виробник знаходить свій баланс, своє ідеальне поєднання. Олія монокультури (з оливок одного сорту) – як одним з найбільш цінних видів олій.

Рекомендації та сертифікації. Наявність яких розповість етикетка. Зазвичай на етикетках безліч всього, але важливо звертати увагу на деякі особливості. Відмінність *Flos Olei* – найпрестижнішого гіда оливкової олії в світі. Інша сертифікація – це D.O.P. (*Denominazione di origine protetta*) – є гарантією дотримання стандартів у виробництві олії, отримати її досить складно, тому вона є запорукою відмінної якості олії. Інші сертифікації – Bio, Demeter – вказують на біодинамічне виробництво.

Смак і запах. Виділяють три критерії: перший – аромат. Якщо пахне оливками – ставимо уявний плюс. Другий критерій – гіркий присмак, який ми відчуваємо за допомогою рецепторів (другий уявний плюс). Третій плюс – за відчутності гостроти олії. Справжній оливковій олії притаманний цей смаковий відтінок.

Тара. Оливкова олія краще зберігається в пляшках з темного скла. У полімерних або скляних пляшках з прозорого скла олія швидко втрачає всі свої смакові властивості, стає гіркою і набуває нетиповий аромат.

Отож, дослідження показників харчових продуктів, є одним із завдань судової експертизи матеріалів речовин та виробів, яке вирішується в межах експертної спеціальності 8.12. “Дослідження харчових продуктів” [2].

Для проведення кваліфікованої експертизи важливо враховувати особливості класифікації оливкової олії. В Україні на оливкову олію діє стандарт ДСТУ 5065:2008. Олія оливкова. Технічні умови постачання [3].

У міжнародній практиці використовується стандарт CODEX-STAN 33-1981, Rev. 2-2003, саме на його вимоги орієнтуються під час перевірки оливкової олії, оскільки даний стандарт якості дає можливість зробити повну ідентифікацію продукту.

Перелік використаних джерел:

1. Прокопенкова, Д. О. Вимоги до показників якості оливкової олії в ЄС та Україні / Д. О. Прокопенкова, С. І. Усатюк // Якість і безпека харчових продуктів : тези доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (12-13 листоп. 2015 р.) / Національний університет харчових технологій. Київ: НУХТ, 2015. С. 313 – 315.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page>.
3. ДСТУ 5065:2008 Олія оливкова. Технічні умови постачання : [Чинний від 01.04.2009]. Київ: Держспоживстандарт України, 2008. 19 с. (Національні стандарти України).

УДК 343.98.067

Олександр Гожий

старший судовий експерт

відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень

Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

Анатолій Байрак

асистент кафедри робототехнічних і телекомунікаційних систем та кібербезпеки

Черкаського державного технологічного університету

ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ СІМЕЙСТВА LINUX В ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ

Судово-експертна практика вимагає високого рівня комп'ютеризації та забезпечення надзвичайно високої ефективності проведення дослідження. У цьому контексті, операційна система Linux здобула широку популярність через свою відкритість, безпеку та можливості налаштування під потреби користувача.

На сьогодні комп'ютерна криміналістика, як галузь, набула великого значення в боротьбі з кіберзлочинністю та цифровими випадками. У цьому контексті, операційна система Linux, яка базується на принципах відкритості та надійності, стає все більш популярною серед криміналістичних експертів.

Операційна система Linux – це відкритий і надійний інструмент, який знаходить все більше використання в сфері криміналістики. Фактично будь-який дистрибутив Linux відрізняється своєю високою безпекою та надійністю, що дозволяє забезпечити збереження конфіденційної інформації [1]. Відкритий код Linux також надає можливість перевірки і аудитування системи, забезпечуючи додатковий рівень контролю в процесі проведення досліджень.

У комп'ютерній криміналістиці Linux знаходить застосування у багатьох аспектах. Наприклад, використовуючи різноманітні вбудовані інструменти, експерти можуть проводити цифровий аналіз, відновлення втрачених даних та аналіз файлових систем для виявлення цифрових слідів.

Важливо також відзначити варіативність Linux, яка дозволяє адаптувати його до конкретних потреб криміналістичних досліджень [2]. Завдяки цьому, експерти можуть використовувати спеціалізовані інструменти, що полегшують їх роботу та забезпечують більш точний аналіз доказів.

Застосування операційних систем сімейства Linux у комп'ютерній криміналістиці виправдовується його відкритістю, безпекою та варіативністю.

Окрім того використання Linux допомагає забезпечити надійність та точність виявлення доказів кіберзлочинів, що є критичним у розслідуваннях.

Відкритість коду сприяє розвитку криміналістичних інструментів та методів розслідування, що сприяє подальшому зростанню ефективності комп'ютерної криміналістики.

Однак як для забезпечення повного та об'єктивного дослідження операційних систем сімейства «Linux», так й для ефективного їх застосування, судовий експерт насамперед повинен розуміти основні принципи функціонування операційної системи, принцип роботи окремих функціональних її частин чи інтерфейсів.

Враховуючи той факт, що в експертній практиці непоодинокими є випадки, коли проведення того чи іншого дослідження можливо провести лише за допомогою Linux-системи, важливо дослідити такі випадки, виокремити проблемні питання та опрацювати як можливі алгоритми так і шляхи та середовища їх вирішення.

Так, одним з завдань, з яким в своїй роботі стикаються судові експерти напряму комп'ютерно-технічних досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України є завдання створення побітових копій інформаційного вмісту носіїв цифрової інформації, які вбудовані в апаратну систему та не мають рознімного з'єднання, або ж мають апаратні засоби криптографічного захисту.

Вирішити питання створення побітової копії інформаційного вмісту носія цифрової інформації без його демонтування з апаратної системи, можливе лише за допомогою операційної системи, яка в процесі свого завантаження та подальшого функціонування не буде здійснювати операцій з модифікації інформаційного вмісту, наявних в системі носіїв цифрової інформації.

В операційних системах сімейства Linux майже всі пристрої є файлами [3, 4]. Численні взаємодії в операційних системах сімейства Linux зводяться до зчитування та запису файлів, навіть якщо об'єкт, з яким проводиться та чи інша операція, зовсім не схожий на «традиційний» файл. Спеціальні файли пристроїв містять дані, необхідні операційній системі для взаємодії з фізичними пристроями, такими як диски, дисководи, принтери, тощо. Фактично, спеціальні файли пристроїв є інтерфейсами для взаємодії з драйверами пристроїв, тобто коли процес звертається до файлу пристрою, він по суті працює з драйвером цього пристрою [4].

Фактично за допомогою програмних засобів можна з підключеного носія інформації створити побітову копію та записати її в файл. Зазвичай для побітового копіювання застосовується «dd» – команда, призначена для низькорівневого копіювання й конвертації необроблених (сирих) даних.

Побітову копію носія інформації, виготовлену з використанням «dd» зазвичай називають dd-образом чи raw-образом. Важливо зазначити, що програмний засіб «dd» зчитує інформаційний вміст носія цифрової інформації, незалежно від наявних файлових системи та не вносить жодних змін в «файл» з якого проводиться копіювання [2,4].

Проведений аналіз наявних дистрибутивів операційних систем сімества Linux показав, що в професійній практиці найзручнішим дистрибутивом є "Kali Linux" - Linux-дистрибутив, призначений для перевірки корпоративної безпеки.

Операційна система "Kali" призначена для експертів з безпеки та IT-адміністраторів і дозволяє їм здійснювати професійне тестування на проникнення в систему, аналіз і аудит безпеки інформаційних систем. Дистрибутив "Kali" містить значну кількість криміналістичних інструментів (особливо для дослідження інформації), що базуються на Linux, що допомагає вирішувати завдання, що стоять перед судовим експертом.

Загалом, можна відмітити, що одне із завдань, з яким зіштовхуються судові експерти у напрямку комп'ютерно-технічних досліджень, а саме створення дублікату інформаційного вмісту носія цифрової інформації без його демонтажу з апаратної системи, можна вирішити за допомогою можливостей сучасного дистрибутиву "Kali Linux". Крім того, варто зауважити, що створення дублікату носія цифрової інформації є основою для подальшого проведення дослідження.

Перелік використаних джерел:

1. C. Negus. Linux Bible. Tenth Edition. Indianapolis, Indiana: Wiley, 2020.
2. R. Messier. Operating system forensics. USA, MA, Waltham: Elsevier, 2016.
3. B. Nikkel. Practical Linux Forensics: A Guide for Digital Investigators. Early Access edition, 6/18/21. San Francisco: No Starch Press, 2021.
4. B. Ward. How Linux works. 3rd edition. What every superuser should know. Early Access edition, 3/2/21. San Francisco: No Starch Press, 2021.

УДК:327.7:504.1]:355.48.018(477:470)

Євгеній Горішній

заступник начальника відділу

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

Анатолій Міняйло

кандидат сільськогосподарських наук, доцент, судовий експерт

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

Людмила Дмитренко

судовий експерт

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОЦІНКИ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ДОВКІЛЛЮ ВНАСЛІДОК АГРЕСІЇ РФ

Актуальність роботи. Збройний конфлікт за своєю суттю є деструктивним. Екологічна шкода, яка виникає під час конфлікту, призводить до руйнівних наслідків для природних

ресурсів, критичних екосистем і здоров'я людей, засобів до існування та безпеки. Таким чином, стримування, пом'якшення та відновлення наслідків навколишнього середовища є важливою частиною реагування на конфлікт та відновлення після нього.

Війна в Україні призвела до забруднення повітря, води та ґрунту, знищення лісів та місць проживання диких тварин, а також завдала шкоди інфраструктурі країни. Розливи небезпечних матеріалів стали причиною подальшого забруднення довкілля, а війна ускладнила зусилля з вирішення екологічних проблем.

Актуальність роботи полягає у необхідності обліку та підтвердження значного впливу військових дій на довкілля для подальшого планування відновлення та розвитку системи захисту довкілля у післявоєнний час.

Мета і завдання дослідження. Продемонструвати ступінь та масштаб впливу військових вплив на довкілля внаслідок військової агресії РФ. Для досягнення поставленої мети виконувалось наступне завдання: вивчення наявної теоретичної та практичної інформації за даною темою.

Об'єкт дослідження. Вплив військових дій на довкілля України.

Предмет дослідження. Публічні дані щодо екологічних ризиків та збитків довкіл्लю.

Методи дослідження. Аналітичні розрахунки на базі загальноприйнятих методів досліджень в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Незважаючи на захист, який забезпечується декількома правовими інструментами, навколишнє середовище продовжує залишатися тихою жертвою збройних конфліктів у всьому світі. Багато міжнародних організацій і вчених задокументували й проаналізували наслідки різноманітних збитків, завданих довкіл्लю під час конфліктів і війн. Основні висновки цих оцінок показують, що пряма та непряма шкода навколишньому середовищу в поєднанні з крахом інституцій призводять до екологічних ризиків, які можуть загрожувати здоров'ю людей, засобам існування та безпеці та, зрештою, підривають процеси розбудови миру. Аналіз, проведений під час таких оцінок, також має важливе значення для інформування про перспективні оцінки впливу на навколишнє середовище. Вони дозволяють визначити й передбачити типи ймовірних наслідків, а також характер цих наслідків для визначення методів і підходів, які можуть сприяти ефективному захисту та безпеці громад і практиків у постконфліктному процесі. [4]

Кілька урядових і неурядових організацій збирають дані про екологічний вимір конфлікту в Україні. Оперативний штаб (ОШ) при Держекоінспекції України збирає дані про надзвичайні ситуації, пошкодження та руйнування та займається обліком екологічних втрат та збитків, пов'язаних із конфліктом, на національному рівні. Українська асоціація регіональних та обласних рад (УАРОР) у співпраці з Державною екологічною академією створила Центр моніторингу наслідків війни, який в основному діє на рівні громади, але також готовий реагувати на можливі екологічні та хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні катастрофи. Український бізнес об'єднався навколо Глобального договору ООН в Україні, збираючи дані про втрати навколишнього середовища та шкоду приватного сектора. [3]

Крім того, кілька міжнародних неурядових організацій, таких як миротворча організація PAX, Zoï Environment Network, Conflict Environment Observatory (CEOBS) та IMPACT Initiatives, займаються перевіркою та візуалізацією даних, доступних із соціальних мереж. Екологічна мережа Zoï розробляє карти екологічних збитків поточного конфлікту в Україні. Різноманітні аналітичні центри, як-от Київська школа економіки (КШЕ), займаються оцінкою галузевих втрат і збитків, приділяючи значну увагу оцінці втрат через

деградацію природних ресурсів. У серпні (2022) Світовий банк у співпраці з Європейським Союзом та Урядом України розпочав Швидку оцінку шкоди та потреб як попередній підрахунок шкоди та втрат України, а також для оцінки масштабу економічних і соціальних потреб для виживання України під час конфлікт і його здатність процвітати після. Водночас Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України намагається провести оцінку хімічного забруднення ґрунтів і підземних вод на різних територіях. Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАНУ проводить оцінку впливу на водний сектор. [3]

Існує велика кількість даних від агентств ООН та їхніх партнерів, кожна з яких активно бере участь у віддаленому моніторингу та аналізі даних, що стане частиною більш комплексної оцінки. Одним із викликів є обсяг даних та інформації, які надходять та обробляються. Такі дані необхідно буде оцінити та проаналізувати з часом, і вони ляжуть в основу наступних звітів. [1]

На Дев'ятій міністерській конференції «Довкілля для Європи» (Нікосія, 5–7 жовтня 2022 р.) було прийнято декларацію, в якій «[Міністри] визнають необхідність оцінки екологічних наслідків військової агресії проти України як для країни, так і навколишнього регіону та підтверджуємо нашу підтримку України в його відбудові, в тому числі для надання подальшої допомоги у відновленні. [Вони] запрошують секретаріат ЄЕК ООН у співпраці з ЮНЕП, ОЕСР та іншими визначити пріоритетність оцінки найбільш нагальних екологічних потреб в Україні на основі методології Програми Огляду екологічної ефективності (ОЕП) ЄЕК ООН та результатів поточних та оцінки запланованих наслідків, а також надати рекомендації щодо сприяння сталому відновленню країни відповідно до Луганської декларації та її семи принципів, ухвалених на Конференції з відновлення України 4-5 липня 2022 року». [5]

Після обговорень на Конференції міністрів міжнародні партнери обговорили, як найкраще відповісти на цей мандат. Було домовлено, що перед запуском процесу, схожого на ОЕП, буде організовано перегляд поточних і запланованих оцінок, щоб побачити застосовані методології та їхні функції. Таким чином, ЄЕК ООН, ЮНЕП та ОЕСР створили неформальну міжвідомчу групу, до якої приєдналися інші. Група збирається регулярно та веде перелік оцінок шкоди навколишньому середовищу внаслідок російського вторгнення в Україну. [2]

Перелік використаних джерел:

1. Бюлетні для оцінки різних типів шкоди довкіллю, виконані Обсерваторією конфліктів і довкілля (Conflict and Environment Observatory) та Екологічною мережею Зої (Zoї): промисловість. URL: <https://zoinet.org/product/ceobs-ukraine/> (дата звернення 03.08.2023)

2. Вплив російської війни в Україні на клімат: Проміжна оцінка викидів парникових газів. 01.11.2022. Автори: Ленард де Клерк (Irota EcoLodge), Анатолій Шмурак (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України), Ольга Гасан-Заде (Carbon Limits), Микола Шлапак (консультант зі зміни клімату та охорони довкілля, Україна), Кирило Томляк (ТОВ «КТ-Енергія»), Адріан Кортуїс (Climate Focus). URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/vplyv-ros-viyny-na-klimat-promizh-otsinka-parn-haziv.pdf> (дата звернення 03.08.2023)

3. Дайджести ключових наслідків російської агресії для українського довкілля. URL: <https://ecoagroza.gov.ua/news> (дата звернення 03.08.2023)

4. Екологічні наслідки та ризики бойових дій в Україні [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://ecodozor.org/> (дата звернення 03.08.2023)

5. Періодичні звіти Міндовкілля щодо зареєстрованих та досліджених випадків шкоди довкіллю внаслідок військових дій. URL: <https://mepr.gov.ua/topics/novyny/zbytky-dovkillyu-vid-vijny/> (дата звернення 03.08.2023)

УДК 339.1:347

Крістіна Горобець

здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент»

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Каріна Дзеверіна

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту та логістики

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Інга Кандзюба

асистент кафедри менеджменту та логістики

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В ГАЛУЗІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Авторське право є важливою складовою сучасної правової системи. Авторське право є інститутом цивільного права і ключовою галуззю права інтелектуальної власності; воно призначене захищати зовнішню форму вираження об'єкта (твір, малюнок, збірник, фотографія та інше), тобто їхнє «матеріальне втілення». Авторське право не може використовуватись для захисту абстрактних ідей, концепцій, фактів, стилів та технік, що можуть бути використані у творі [1]. Авторське право надає творцеві оригінального твору право власності на авторство та контроль над інтелектуальною власністю на такий твір, а також встановлює обов'язки та відповідальність за їх порушення [2].

У зв'язку з постійним розвитком технологій та зростанням обсягу творчої діяльності, пов'язаної з інтелектуальною власністю, виникають нові питання і виклики. Одним із ключових є судова експертиза в сфері авторського права.

Так, у сучасному світі виникають різноманітні ситуації, пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності у різних галузях. Однією з них є піратство в інтернеті. В Україні, як і в інших країнах, існує проблема піратства в інтернеті - незаконне завантаження та поширення музики, фільмів, програмного забезпечення, книг та інших матеріалів, які захищені авторськими правами. Це призводить до втрат прибутку для авторів та правовласників. А згідно з дослідженням ЕUIPO-OECD «Про тенденції в торгівлі контрафактною і піратською продукцією» 2019 року, Україна також продовжує залишатися однією з основних транзитних країн для потрапляння на ринок ЄС контрафакту [3].

Найбільш проблемними моментами по Україні у звіті названі такі пункти: крадіжка контенту в інтернеті і в супутниковому мовленні; відсутність ефективної системи захисту патентів і даних у фармакологічному бізнесі і у сфері засобів захисту рослин; проблеми з

функціонуванням системи колективного управління правами, що справляє негативний вплив на креативну галузь.

Судова експертиза з питань інтелектуальної власності – це цілеспрямована діяльність щодо отримання доказової інформації стосовно захисту права на об'єкти інтелектуальної власності, зміст якої полягає в дослідженні судовими експертами на основі спеціальних знань в галузі авторського права, права на знаки для товарів і послуг, права промислової власності, економіки інтелектуальної власності, об'єктів, явищ і процесів, з метою надання об'єктивних і належно обґрунтованих висновків, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Проведення судових експертиз об'єктів інтелектуальної власності в Україні може відбуватися в різних судових процесах, таких як цивільне, господарське та кримінальне судочинство. Особливості проведення судових експертиз об'єктів інтелектуальної власності в Україні включають в себе наступні аспекти: [7]

1. Потреба у спеціалізованих експертах: Проведення судових експертиз в області інтелектуальної власності вимагає спеціалізованих знань. Тому суди зазвичай звертаються до кваліфікованих експертів, які мають розуміння конкретної галузі інтелектуальної власності.

2. Об'єкти інтелектуальної власності: Судові експертизи можуть стосуватися різних об'єктів інтелектуальної власності, включаючи літературні твори, музичні композиції, винаходи, дизайн виробів, програмне забезпечення тощо. Кожен тип об'єкта вимагає відповідного підходу та експертизи.

3. Визначення авторства та плагіату: Судові експертизи можуть включати в себе визначення авторства та виявлення плагіату.

4. Оцінка збитків: У цивільних і господарських справах судові експерти можуть проводити оцінку збитків, завданих порушенням прав інтелектуальної власності. Це може включати визначення величини втрат автора або власника інтелектуальних прав.

5. Заперечення правильності експертного висновку: В судових справах можуть виникати спори між сторонами щодо правильності експертного висновку.

6. Спеціалізовані судові органи: У деяких випадках, особливо у господарському судочинстві, існують спеціалізовані суди або відділи, які спеціалізуються на справах, пов'язаних з інтелектуальною власністю. Це сприяє більш ефективному розгляду справ у цій галузі.

Експертиза в галузі інтелектуальної власності може зіткнутися з рядом складних проблем, які впливають на точність та надійність результатів. Деякі з основних проблем включають:

Суб'єктивність: Оцінка оригінальності або новизни може бути суб'єктивною та залежати від інтерпретації експерта, що може призвести до неоднозначних результатів.

Швидке змінювання технологій: У галузі технологій швидко змінюються стандарти та методи, що може ускладнити експертизу та породити питання щодо застосовності існуючих законів та стандартів.

Обмежена доступність інформації: Деякі компанії можуть приховувати інформацію про свої технології, що ускладнює проведення повноцінної експертизи.

Глобалізація: З розвитком глобальних ринків та інновацій, проблеми експертизи можуть виникати через різницю в законодавствах між країнами.

Брак фахівців: Недостатньо кваліфікованих фахівців в певних сферах може впливати на якість та надійність експертизи.

Нові технології: З розвитком штучного інтелекту та машинного навчання виникають нові виклики в області етики та законодавства, що потребує перегляду експертних підходів.

Для подолання цих проблем важливо вдосконалювати законодавство, забезпечувати навчання та сертифікацію фахівців, а також створювати міжнародні стандарти і підходи до експертизи в галузі інтелектуальної власності.

Таким чином, авторське право є фундаментальною складовою інтелектуальної власності і гарантує визнання та захист творчої праці творців у різних галузях. Судова експертиза є важливим інструментом у вирішенні суперечок, пов'язаних з інтелектуальною власністю. Вона дозволяє об'єктивно визначити факт порушення авторських прав та надає суду обґрунтовані докази для прийняття рішення. Проведення судових експертиз вимагає участі спеціалізованих експертів зі знаннями в конкретній галузі інтелектуальної власності.

Перелік використаних джерел:

1. Чижмарь К. І., Журавльов Д. В. Авторське право та суміжні права в Україні. Їх захист та відповідальність. Київ: Видавництво *Центр навчальної літератури*. 2019. С. 7.
2. Чубіна Т. Д. Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. 20 квітня 2023 року, м. Черкаси. Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2023. С. 34
3. Україна – у переліку країн з найбільшим піратством [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://detector.media/rinok/article/173813/2020-01-11-ukraina-u-pereliku-krain-z-naubilshym-piratstvom/>
4. Про авторське право і суміжні права: *Закон України* від 15.04.2023 № 2811-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
5. Експертні дослідження у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://kndise.gov.ua/ekspertni-doslidzhennya-u-sferi-intelektualnoyi-vlasnosti/>
6. Експертиза у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://ics.gov.ua/expert/eactivity/iexpertise/intellectual-property>
7. Тимошик Л. П. Судова експертиза об'єктів права інтелектуальної власності в Україні: навч.-методичне вид. Л.П. Тимошик, Н.В. Кісіль, Н.М. Ковальова, О.В. Голікова, Т.М. Чабанець та ін.; за ред. проф. В.Л. Федоренка. НДЦСЕ судової експертизи з питань інтелектуальної власності Мін`юсту. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. - 88 с.

УДК 621:004.8

Людмила Губа

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та логістики

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Аліна Ткаченко

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри товарознавства, біотехнології, експертизи та митної справи

Полтавського університету економіки і торгівлі

Юлія Басова

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри механічної та електричної інженерії
Полтавського державного аграрного університету

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Сьогодні штучний інтелект (ШІ) відіграє важливу роль в цілому у сучасному суспільстві. ШІ може надати мільйонам студентів підтримку в завершенні освіти, порівнювати дані тощо. Деякі програми досягли рівня людської експертності у різних галузях таких, як медицина, комп'ютерні пошукові системи, аудіо та текстова аналітика. Прогнозується, що до 2030 року економічні вигоди від використання ШІ будуть найсильнішими в Китаї та Північній Америці, це становитиме 70% глобального економічного впливу ШІ [1]. Однак, поряд із численними перевагами, технології ШІ породжують також ризики і проблеми, особливо в галузях, які потребують значної точності та відповідальності зроблених висновків.

Навколо даної галузі наразі існує певний законодавчий вакуум, який потрібно швидко заповнити. Першим кроком є узгодження того, які саме цінності мають бути закріплені, та яких правил дотримуватись. Існує безліч рамок та керівних принципів, але вони здійснюються нерівномірно, і жодна з них не є справді глобальною. ШІ глобальний, тому сьогодні потрібний глобальний інструмент для його регулювання [2].

Генеральна конференція ЮНЕСКО (UNESCO General Conference) 24 листопада 2021 року прийняла Рекомендацію з етики штучного інтелекту («Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence») [2]. Цей документ має на меті зменшити ризики та труднощі, пов'язані зі ШІ, особливо з погляду посилення існуючої нерівності, а також наслідків для прав людини. В обговоренні проекту Рекомендації взяли участь представники 55 країн. У результаті проект було одноголосно підтримано 193 країнами, що входять до ЮНЕСКО [3]. Державам-членам ООН рекомендовано застосовувати положення Рекомендації про етичні аспекти ШІ та вжити належних заходів, у тому числі законодавчого характеру, відповідно до конституційної практики та структур управління кожної держави з метою втілення в життя на їх території принципів, закріплених документом [4].

Під етичним застосуванням ШІ в Рекомендації [3] розуміється систематичне нормативне осмислення етичних аспектів ШІ на основі еволюційної комплексної, всеосяжної та багатокультурної системи взаємопов'язаних ціннісних установок, принципів та процедур, здатне орієнтувати суспільства у питаннях відповідального обліку відомих та невідомих наслідків застосування ШІ-технологій для людей, навколишнього природного середовища та екосистем, а також служити основою для прийняття рішень щодо застосування або відмови від застосування технологій на основі ШІ. Етичні принципи виступають як гнучка основа для нормативної оцінки, а також методичного керівництва в питаннях застосування технологій на основі ШІ [4].

Рекомендація [3] розглядає ШІ як технологічні системи, здатні обробляти дані та інформацію способом, що нагадує розумну поведінку та включає, як правило, такі аспекти,

як міркування, навчання, розпізнання, прогнозування, планування та контроль. Ціннісні установки, як сказано в Рекомендаціях, та принципи діяльності повинні, перш за все, дотримуватися всіма зацікавленими сторонами протягом життєвого циклу ШІ-системи та, в міру необхідності та доцільності, заохочуватися шляхом внесення змін до чинного законодавства та нових законів, нормативних положень та керівних принципів підприємницької діяльності. Заходи, що вживаються, повинні відповідати положенням міжнародного права, у тому числі статуту ООН, включаючи зобов'язання держав-членів у галузі прав людини.

Наша держава також не залишається осторонь сучасних новинок, тому Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2020 р. № 113 затверджено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [5]. Цією Концепцією визначаються мета, принципи та завдання розвитку технологій ШІ в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень. Технології ШІ повинні сприяти трансформації економіки, ринку праці, державних інституцій та суспільства в цілому. Використання технологій ШІ сприятиме зменшенню обсягу витрат, підвищенню ефективності виробництва, якості товарів і послуг. Зростання обсягів даних, розроблення нових типів сенсорів та здешевлення обчислювальних потужностей сприятиме створенню умов для подальшого розвитку технологій ШІ. Основним завданням державної політики у сфері правового регулювання галузі ШІ є забезпечення захисту прав та свобод учасників відносин у галузі ШІ, розроблення та використання технологій ШІ з дотриманням етичних стандартів.

Для досягнення мети Концепції [5] у зазначеній сфері передбачено забезпечити виконання таких завдань: імплементація норм, закріплених у “Рекомендаціях щодо штучного інтелекту”, що прийняті у червні 2019 року Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD/LEGAL/0449), за умови дотримання етичних стандартів, передбачених в Рекомендаціях CM/Rec (2020)1, схвалених 8 квітня 2020 р. Комітетом міністрів Ради Європи для держав-членів щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, у законодавство України; забезпечення взаємодії між відповідними Технічними комітетами України та міжнародними підкомітетами стандартизації ISO/IEC JTC 1/SC Artificial Intelligence щодо спільного розроблення державних стандартів України у галузі ШІ; розроблення Кодексу етики штучного інтелекту за участю широкого кола заінтересованих сторін. Базовим документом глобального рівня має стати Рекомендація ЮНЕСКО з етики штучного інтелекту [4].

Наразі в Україні також розроблено та затверджено План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки [6]. Він включає одинадцять найменувань заходів, спрямованих на правове регулювання питань формування державної політики у галузі штучного інтелекту.

Штучний інтелект стає все більш важливим інструментом і у товарознавчій експертизі. Він допомагає збільшити швидкість та точність аналізу товарів, провести їх належну ідентифікацію, визначити приналежність наданих на дослідження товарів до певного класифікаційного угруповання [7]. Проте водночас використання ШІ у цій галузі вимагає посиленої уваги до етичних аспектів, які можуть виникнути внаслідок автоматизації та розширення впливу технологій на висновки експертів.

Задля отримання достовірних результатів дослідження робота з ШІ вимагає від експертів розуміння принципів такої роботи та можливості відслідковувати прийняті

рішення. Збереження конфіденційності особистих даних та інформації про висновки експерта є також важливою складовою етичного використання ШІ.

В даному напрямку доцільно розглядати наступні етичні рекомендації:

- Важливо розробити стандарти та правила, які регулюватимуть використання ШІ у товарознавчій експертизі, зокрема стосовно допустимих рівнів похибок та заходів безпеки.

- Необхідно надавати спеціалістам у товарознавчій галузі відповідні знання та навички з етичних аспектів використання ШІ, а також навчати їх етичному використанню та інтерпретації отриманих результатів.

- Створення систем для внутрішньої перевірки алгоритмів ШІ та забезпечення прозорості їх використання шляхом публікації звітів про результати товарознавчих досліджень (лише для внутрішнього користування).

Таким чином, врахування етичних аспектів у використанні ШІ під час проведення товарознавчої експертизи є одним із ключових завдань. Це дозволить забезпечити достовірність зроблених висновків, безпечність даних, та формувати довіру до цих новітніх технологій. Розробка стандартів, навчання фахівців та впровадження механізмів перевірки допоможе забезпечити ефективне та етичне використання ШІ в даній галузі. Однак незмінним має залишатися прийняття остаточних рішень та надання висновків безпосередньо експертом, при чому відповідальність за прийняті рішення, зроблені висновки, зрозумілість результатів і їх однозначну інтерпретацію покладається на експерта. Також за експертом має залишатися право відмовитися від прийняття рішень на основі ШІ.

Перелік використаних джерел:

1. Ethics of Artificial Intelligence. UNESCO. URL : <https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence/recommendation-ethics>.

2. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. UNESCO. SHS/BIO/PI/2021/1. 43 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>.

3. Jobin Anna, Lenka Marcello, Vayena Effy. Artificial Intelligence: the Global Landscape of Ethics Guidelines. ScienceDirect, 2019.

4. Андрощук Г. О. Глобальні стандарти етики штучного інтелекту. Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайнівські читання»): Матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (23 грудня 2021 р. м. Київ); за ред. проф. В. Л. Федоренка / НДЦСЕ судової експертизи з питань інтелектуальної власності Мін'юсту. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021.–С. 16-26.

5. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні (Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р.). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennyakoncepciyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220>.

6. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки (Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 438-р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text>.

7. Губа Л.М. Особливості класифікації товарів в Україні. / Л. Губа, Ю. Басова, А. Коломайко, М. Кваша. Перспективи розвитку сучасної науки та освіти (частина IV): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 13-14 листопада 2019 р.. Львів, 2019. С. 17-18.

Ольга Гуржій

кандидат технічних наук, завідувач відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих та отруйних лікарських засобів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

Катерина Щербак

судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих та отруйних лікарських засобів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

ВЖИВАННЯ КРАТОМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Військова агресія російської федерації спричиняє ряд проблем в українському суспільстві, зокрема збільшення кількості населення, що страждають на хронічний біль, тривогу та мають інші посттравматичні стресові розлади, що своєю чергою сприяє пошуку альтернативних методів лікування вищевказаних симптомів.

Аналіз пропозицій численних інтернет-магазинів показує, що наразі великої популярності набирає напій на основі рослини крathom, завдяки своїм безпечним властивостям і здатності підіймати настрій.

Враховуючи той факт, що згідно з літературними джерелами [1] даний продукт дає ефект схожий на дію опіатів, але не підлягає контролю відповідно до законодавства України, ймовірно, безконтрольне придбання, розповсюдження та вживання даного продукту може спричинити підвищення кількості залежних осіб.

Метою даного дослідження є постановка та обговорення проблеми легального обігу напою на основі рослини крathom та визначення доцільності подальшого дослідження даного продукту з метою включення його до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Крathom (*Mitragyna speciosa*) – це тропічне дерево, що росте в Південно-Східній Азії, зокрема в Таїланді, Малайзії, Індонезії та В'єтнамі.

Основні способи вживання крathomу включають приготування чаю, жування свіжих листя та вживання у вигляді порошку. Важливо відзначити, що крathom має психоактивні властивості [2].

Крathom містить ряд активних компонентів, серед яких основні - мітрагінін і 7-гідроксимітрагінін. Ці речовини мають властивості, схожі на опіати, і впливають на опіатні рецептори в мозку [3].

Наукові дослідження [4] показують, що вживання крathomу може призвести до різних побічних ефектів, включаючи залежність, агресію, психічні розлади, а також анорексію, сонливість, запор, та навіть депресію. Також існують випадки передозування, які можуть мати серйозні наслідки.

В дослідженні люди, які приймали крathom понад шість місяців, відчували симптоми абстиненції, подібні до тих, що виникають після вживання опіоїдів. З часом у споживачів крathom може з'явитися потяг до крathom і потреба в тих самих препаратах, що використовуються для лікування опіоїдної залежності. Вживання крathom під час вагітності може призвести до симптомів абстиненції у дитини після народження.

Чимраз більша популярність крathomу призвела до багатьох випадків отруєння, передозування та зловживання. Це стосується як вживання великих доз, так і змішування крathomу з іншими речовинами. В США були документально зафіксовані випадки смерті від передозування, у яких крathom був виявлений під час посмертного токсикологічного тестування [5].

Сполучені Штати провели національне опитування щодо вживання наркотиків за 2021 рік, де було зазначено, зокрема, що 0,6 % (або 1,7 мільйона) опитаних людей віком від 12 років використовували крathom минулого року [6].

Американські та міжнародні агенції висловили занепокоєння тим, що продукти з крathomом можуть завдавати серйозної шкоди. Управління з контролю за якістю харчових продуктів і медикаментів (FDA) США не схвалило використання крathomу. FDA попередило споживачів не використовувати продукти з крathomом через можливі побічні ефекти [2].

Стосовно досвіду регулювання даного продукту в інших країнах, то є підтверджені дані, що *Mitragyna speciosa* та/або мітрагінін та/або 7-гідроксимітрагінін контролюються щонайменше у 12 країнах EMCDDA (Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності), це: Данія, Естонія, Франція, Італія, Латвія, Литва, Польща, Португалія, Румунія, Фінляндія, Швеція, Туреччина [3].

Деякі дослідження [7, 8, 9] показали потенційну користь крathomу в медицині, зокрема у лікуванні болю та синдрому відміни опіатів. У низьких дозах крathom діє як стимулятор, завдяки чому користувачі почуваються більш енергійними. У більших дозах він зменшує біль і може викликати ейфорію. У дуже високих дозах він діє як заспокійливий засіб, викликає сонливість. Деякі люди приймають крathom, щоб уникнути симптомів відміни опіоїдів і тому, що крathom легше купити, ніж ліки, що відпускаються за рецептом. Однак цей аспект вимагає подальших досліджень та визначення дійсності користі та ризиків.

Тож, популярність крathomу серед населення зростає, особливо в ряді онлайн-спільнот та серед людей, які шукають альтернативу традиційним субстанціям. Місцями придбання крathomу можуть бути спеціалізовані інтернет-магазини, магазини етноботаніки та різні онлайн-платформи, що вказує на його легкодоступність.

На сьогодні в Україні відсутнє конкретне законодавство, яке б регулювало виробництво, продаж та вживання крathomу. Це створює прогалини у контролі над цим продуктом та відкриває двері для безконтрольного розповсюдження.

Важливо розглянути можливість подальших наукових досліджень крathomу з метою глибшого розуміння його властивостей та можливих наслідків вживання. Також необхідно враховувати можливість включення крathomу до переліку контрольованих речовин з огляду на публічне здоров'я.

Перелік використаних джерел:

1. Singh D., Narayanan S., Vicknasingam B. Traditional and non-traditional uses of Mitragynine (Kratom): a survey of the literature. Brain research bulletin. 2016. Vol. 126. P. 41–46. URL: <https://doi.org/10.1016/j.brainresbull.2016.05.004> (date of access: 05.09.2023).

2. FDA and Kratom. U.S. Food and Drug Administration. URL: <https://www.fda.gov/news-events/public-health-focus/fda-and-kratom> (date of access: 04.09.2023).
3. Kratom (*Mitragyna speciosa*) drug profile | www.emcdda.europa.eu. EMCDDA home page | www.emcdda.europa.eu. URL: https://www.emcdda.europa.eu/publications/drug-profiles/kratom_en (date of access: 04.09.2023).
4. Kratom for opioid withdrawal: Does it work?. Mayo Clinic. URL: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/prescription-drug-abuse/in-depth/kratom-opioid-withdrawal/art-20402170> (date of access: 04.09.2023).
5. Notes from the Field: Unintentional Drug Overdose Deaths with... / Emily O'Malley Olsen PhD1 et al. Centers for Disease Control and Prevention. URL: <https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/68/wr/mm6814a2.htm> (date of access: 04.09.2023).
6. 2021 NSDUH annual national report | CBHSQ data. SAMHSA - Substance Abuse and Mental Health Services Administration. URL: <https://www.samhsa.gov/data/report/2021-nsduh-annual-national-report> (date of access: 04.09.2023).
7. Kratom: unsafe and ineffective. Mayo Clinic. URL: <https://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/consumer-health/in-depth/kratom/art-20402171> (date of access: 04.09.2023).
8. The Chemical and Pharmacological Properties of Mitragynine and Its Diastereomers: An Insight Review / T. Karunakaran et al. *Frontiers in Pharmacology*. 2022. Vol. 13. URL: <https://doi.org/10.3389/fphar.2022.805986> (date of access: 04.09.2023).
9. Kratom | national institute on drug abuse. National Institute on Drug Abuse. URL: <https://nida.nih.gov/research-topics/kratom#medicine> (date of access: 04.09.2023).

УДК 340.6

Катерина Дзюбак

кандидат економічних наук,
головний судовий експерт лабораторії економічних досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА ЕЛЕКТРОННИМИ ДОКУМЕНТАМИ

У вересні 2023 року у Брюсселі пройшла конференція Єврокомісії з підбиттям підсумків річної чинності директиви ЄС про механізм порятунку українців від війни, на якій було надано відомості про проживання в даний час у країнах ЄС 4 мільйонів українських громадян. Серед даної кількості проживаючих переважну більшість становлять висококваліфіковані жінки, які разом з дітьми вимушені були покинути свої домівки, робочі місця, звичний уклад життя. На відміну від інших категорій біженців, доступ до ринку праці для українців, хоча й є безперешкодним, але виявився таким, який не задовольняє кваліфікації та практичному трудовому досвіду високоосвічених українських громадян. «Відтік мозків» знайшов своє відображення й у внутрішній ситуації на ринку праці України, де спостерігається дефіцит професіональних кадрів у всіх галузях економіки. Незначній кількості тимчасово переміщених осіб вдалося зберегти свої попередні робочі місця, перейшовши у режим дистанційної (віддаленої) роботи в Україні.

Відповідно до статті 60² КЗпП України, *дистанційна робота* - це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Тобто особливості віддаленої роботи полягають в тому, що робітник виконує свої посадові обов'язки не у приміщенні/ не на території роботодавця; засобами праці такого працівника, в першу чергу, є ІТ-технології (спеціальні програми, електронні засоби створення, обробки, зберігання та передачі інформації, даних тощо) та документообіг в електронному форматі за допомогою засобів Інтернет-мережі. В даному випадку обов'язковою умовою належного виконання посадових обов'язків працівником є безперешкодний доступ до Інтернет.

Оскільки Україна останні 20 років своєї незалежності прагне до Європи, вважаємо корисним навести приклади європейського досвіду застосування електронних документів на предмет визнання їх речовими доказами.

Так, у *Німеччині* було прийнято «Еіесігопіс Ріе Мападетепі Асі», що дозволяє судовій системі цієї країни працювати з електронними копіями необхідних документів. Використання електронних копій прискорить взаємодію між судами та зацікавленими сторонами, а також дозволить зробити документи доступними всім зацікавленим особам та організаціям. Крім цього, з'являється можливість подавати звернення, заявки за допомогою мережі Інтернет [1, с. 279].

Схожий закон було схвалено у *Бельгії*. Він встановив чітку нормативно-правову основу, що дозволяє судам, іншим інститутам судової системи, суб'єктам правових відносин здійснювати електронний обмін офіційними документами чи взаємодіяти один з одним електронним способом. Передбачається, що введення в дію цього закону дозволить перейти до системи електронних справ. Така справа буде створюватись на самому початку судової процедури, а потім буде розвиватись шляхом додавання документів всіх сторін, що приймають участь у процесі: суди, поліція, адвокати, позивачі та ін. [2, с. 74–75].

Схожий на німецький підхід до визнання електронної форми документа закріплено у ст. 1366 Цивільного кодексу *Франції*, згідно з якою електронний документ має таку саму доказову силу, як і письмовий за умови чіткої ідентифікації особи, що є його автором, і встановлення факту створення та збереження такого документа в умовах, які гарантують його цілісність.

Власну інтегровану систему управління електронними офіційними документами і архівним процесом було побудовано й *австрійським* державним апаратом за принципом – «від створення до знищення». У рамках проекту були реалізовані процеси управління і обробки офіційних документів федеральних відомств за допомогою системи ELAK (Elektronisher Akt), а також впроваджена специфікація формату міжвідомчого обміну документами під назвою EDIAKT. Останній регламентує, зокрема, надання інформації до державних архівів і таким чином, визначає формат здавальних інформаційних пакетів (SIP, Submission Information Package), які можуть вводитися в архівну систему [3].

Англійське цивільне законодавство ще наприкінці 60-х рр. ХХ ст. визнало допустимим під час захисту законних інтересів осіб використовувати як доказ відомості, що містяться в документах, «виданих» комп'ютером (Civil Evidence Act: zakon, p. 5, 1968). Ця норма була

чинна до прийняття законом (Civil Evidence Act: zakon, 1995) іншої, яка також припускає використання інформації, створеної за допомогою електронної обчислювальної машини.

Провідна роль у розвитку правил електронного документообігу у фінансовій сфері історично належить *UNCITRAL і Раді Європи*.

Зауважимо, що ще в 1997 році ООН рекомендує національним урядам максимально враховувати положення типового закону UNCITRAL «Про електронну комерцію» (прийнятий на 29-й сесії UNCITRAL в Нью-Йорку, 28.05.1996–14.07.1996 р.) при розробці свого законодавства. Як результат тривалої роботи, в Європі прийнято директиву ЄС «Про електронну комерцію».

Обидва ці документи проголошують, як основний принцип, рівність правового статусу паперового й електронного документів. Це дозволяє застосовувати весь традиційний базовий юридичний багаж, напрацьований при використанні письмової (паперової) форми укладання контрактів і при використанні електронної форми. Крім того, вони уніфікують процедуру укладання контрактів в on-line, встановлюють перелік інформації про сторони контракту, а також доводять позовну силу електронного контракту тощо. Ще одним цікавим моментом Правил UNCITRAL є те, що документ визнається оригіналом, якщо є достатня впевненість у цілісності інформації, починаючи з того часу, коли вона вперше створена в остаточній формі у вигляді електронного документа або іншим способом. Іншими словами, Правила UNCITRAL визнають оригіналом будь-який документ, якщо тільки він зберігає цілісність інформації первинно створеного електронного документа. Таке трактування дещо відрізняється від звичної інтерпретації оригіналу паперового документа, де оригінал може бути лише в одному примірнику, а повторні його екземпляри називаються або дублікатом 2, або копіями.

З вищевикладеного можна зробити висновок про те, що електронний документообіг є важливою складовою роботи з документами. Специфічною рисою судово-економічної експертизи є, насамперед, проведення судовим експертом-економістом досліджень саме документів. При цьому в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень № 53/5 від 08.10.1998 [4], визначено вимогу проведення експертиз за оригіналами документів. В разі надання для проведення судово-економічних експертиз копій документів їх дослідження повинно бути узгоджено з органом, що призначив цю експертизу. Можливість проведення судово-економічних експертиз за електронними документами умовно допускається, але законодавчо нормативними актами, що регулюють судово-експертну діяльність в Україні, не врегульована.

Разом з тим, уже сьогодні можна стверджувати про широке застосування в Україні технології електронного безпаперового документообігу, яка об'єднує в єдиній мережі користувачів, у змозі забезпечити швидкий цілісний обмін документами, що ведеться за єдиними оптимальними правилами й регламентами. Серед останніх досягнень в цій сфері є визнання та прийняття європейськими країнами електронних заяв та документів, підписаних за допомогою українських електронних підписів. Це стало можливим завдяки включенню України до списку TC AdES LOTL, що містить інформацію про електронні підписи та печатки держав, які не є членами Європейського Союзу, що дозволяє перевіряти їх у країнах ЄС [5]. Це відкриває можливості для українських біженців у ЄС та українського бізнесу, який бажає використовувати електронну форму контрактів й інших документів. Тепер європейські країни зможуть приймати електронні заяви та документи, підписані за

допомогою Дія. Підпис-ЄС». Використовуючи TC AdES LOTL, програмне забезпечення в країнах ЄС може автоматично перевіряти підписи й печатки на цифрових документах та підтверджувати їх дійсність. У результаті успішної перевірки користувач отримає повідомлення «Підпис AdES» або «Печатка AdES». Вважається, що такі електронні підписи мають юридичну силу та відповідають вимогам до вдосконалених електронних підписів чи печаток.

Отже, зазначене вище дає підстави нам стверджувати, що наразі в Україні склалися всі умови затвердити у відповідних законодавчо-нормативних актах процесуальний статус електронних документів як об'єктів досліджень для проведення судово-економічних експертиз. Враховуючи реалії сьогодення, коли перемога України ще потребує деякий час, даний крок забезпечить збереження інтелектуального потенціалу України, забезпечивши робочі кадри (судових експертів, які мають статус тимчасово переміщених осіб та тимчасово перебувають за межами України) гідною та важливою роботою, завдяки чому проведення судово-економічних експертиз перейде на якісно новий рівень. Проведення судово-економічних експертиз за електронними документами надає наступні переваги:

- прискорення ділових процесів та позитивний вплив на діяльність НДУСЕ;
- оперативність обміну електронними документами, можливість їх дистанційного колективного опрацювання, погодження і підписання;
- забезпечення накопичення і загальної доступності масивів документів, створення і використання електронних архівів;
- підвищення оперативності та якості прийняття управлінських рішень за рахунок більш адекватного відбиття реальної ситуації в управлінській моделі;
- адаптація українського законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Система електронного документообігу як модернізований процес проведення судово-економічних експертиз в умовах війни та після її завершення обумовлює потребу в активізації досліджень правового врегулювання цієї проблематики.

Перелік використаних джерел

1. Permadi D., Shabrina F., Aziz U. A. The institutionalisation of social media in politics: Dynamics, applications, critiques, and challenges. *Electronic Government, an International Journal*. 2019. 15(3), pp.261–282.
2. Дубов Д., Дубова С. Основи електронного урядування: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури. 2012. 176 с.
3. Казієва Н. Система електронного документообігу на підприємстві: основи. 2014. URL: <https://ua.linkedin.com/in/kazievaninaba> (дата звернення: 15.09.2023).
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98> (дата звернення: 11.09.2023).
5. Присяжна Л. У європейських країнах визнаватимуться цифрові документи з українськими електронними підписами. URL: https://biz.ligazakon.net/news/219350_u-vropeyskikh-kranakh-viznavatimutsya-tsifrov-dokumenti-z-ukranskimi-elektronnimi-pdpisami (дата звернення: 10.09.2023).

Сергій Долинський

заступник завідувача відділу товарознавчих, автотоварознавчих, гемологічних та економічних досліджень - завідувач сектора товарознавчих, автотоварознавчих та гемологічних досліджень
Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА ЕКСПЕРТНИМИ СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ
10.6, 10.10, 12.1, 12.2 та 12.5**

Встановлення переліку, аналіз суті, пошук шляхів вирішення проблем судово-експертної діяльності з перших днів повномасштабної війни в Україні перебувають в полі зору усіх суб'єктів правоохоронної системи [1].

Особливо актуальні і проблемні питання судово-експертного забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах війни стосуються експертної спеціальності 12.5 «Оцінка майна і техніки військового призначення та озброєння» в частині дослідження майна і техніки військового призначення [2]

Особистий досвід практичної діяльності у зазначеному напрямі з 24 лютого 2022 року та аналіз стану вирішення цієї проблеми станом на сьогодні дозволяє означити дві основні її складові частини:

- недостатня кількість експертів експертної спеціальності 12.5;
- розмежування об'єктів дослідження за експертною спеціальністю 12.5 та експертними спеціальностями 10.6, 10.10, 12.1, 12.2.

Станом на 24.02.2022 та до 22.11.2022 (коли близько 40 нових експертів отримали допуск за експертною спеціальністю 12.5) загальна кількість судових експертів експертної спеціальності 12.5 в Експертній службі МВС України становила лише 20 осіб.

Вражаючий дисбаланс у кількості судових експертів за напрямками досліджень [4] підтверджують також дані реєстру атестованих судових експертів станом на 01.09.2023 (табл. 1).

Таблиця 1

Додаток 2 до Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС
(підпункт 1 пункту 4 глави 1 розділу II)

Види і підвиди судових експертиз	Експертні спеціальності		К-сть в реєстрі
	індекс	вид	
Будівельно-технічна	10.6	Дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів	854
Оціночно-будівельна	10.10	Визначення оціночної вартості будівельних об'єктів та споруд	675
Товарознавча	12.1	Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів	730
Транспортно-товарознавча	12.2	Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу	1380
Експертиза військового майна	12.5	Оцінка майна і техніки військового призначення та озброєння	62

У зв'язку із повномасштабною збройною агресією, наслідком якої є щоденні масовані обстріли та бомбардування мирних населених пунктів і об'єктів критичної інфраструктури України, різко зросла кількість експертиз, призначених з метою визначення обсягу збитків, завданих підприємствам, установам, організаціям тощо, а також фізичним особам внаслідок знищення та пошкодження їх майна.

Гострою проблемою сьогодення є те, що при призначенні судових експертиз з подібними (аналогічними, тотожними) об'єктами дослідження, слідчі не приділяють належної уваги та не докладають потрібних зусиль для чіткого та однозначного визначення виду і типу судової експертизи і, як наслідок, призначають товарознавчі експертизи – у разі пошкодження цивільного майна, та експертизи військового майна - у разі обстрілів військових частин.

Так, навесні 2022 року 12 з 14 призначених експертиз військового майна потребували уточнення змісту та обсягу поставленого завдання, оскільки серед зазначених в наданому слідчим переліку предметів, лише незначна частка (до 10%) відносилася до об'єктів експертизи військового майна за експертною спеціальністю 12.5 «Оцінка майна і техніки військового призначення та озброєння», а решта (понад 90%) фактично були об'єктами дослідження за експертними спеціальностями 12.1, 12.2, 10.6, 10.10.

Якщо призначення таких експертиз слідчими ще якось можна «зрозуміти» (відсутність належного рівня наукових, технічних або інших спеціальних знань, відсутність достатньої кількості часу для глибокого аналізу об'єктів дослідження тощо), то відверто дивує поведінка певних колег-експертів, які з невідомих об'єктивних (або відомим лише їм суб'єктивних) причин відмовляються проводити товарознавчі, транспортно-товарознавчі експертизи або, навпаки, проводять дослідження речового, продовольчого, медичного та побутового майна як військового за спеціальністю 12.5, посилаючись на п.1 «Методики визначення залишкової вартості майна Збройних сил України та інших військових формувань»: Постанова КМ України від 29.05.1998 № 759 [3]

У п.1 цієї Методики зазначено: «Майном, що оцінюється згідно з цією Методикою, є всі види озброєння, боєприпаси, військова техніка, спеціальні запасні комплектуючі вироби і частини до військової техніки та майна, вибухові речовини, паливо, пально-мастильні матеріали, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, продовольче, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, інженерне майно, засоби радіаційного, хімічного, біологічного захисту та інше закріплене за військовими формуваннями, Держспецзв'язку, МВС майно (далі - військове майно), крім нерухомого майна.»

Проте, ця методика призначена для комісій, створених у складі військових формувань, до роботи у яких залучаються військовослужбовці, а у разі потреби «фахівці міністерств, інших органів виконавчої влади, а також суб'єкти оціночної діяльності - суб'єкти господарювання», тобто особи які не володіють «науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями» та у яких не має розподілу за експертними спеціальностями 12.1, 12.2 та 12.5.

Тобто, з п.1 Методики абсолютно не впливає, що «спеціальні запасні комплектуючі вироби і частини до військової техніки та майна, пально-мастильні матеріали, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, продовольче, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, інженерне майно, засоби радіаційного, хімічного, біологічного захисту» відносяться до об'єктів експертизи військового майна.

Дане питання неодноразово обговорювалося і на засіданнях секцій судової товарознавчої та судової автотоварознавчої експертиз при Міністерстві юстиції України, і в Експертній службі МВС.

Так, на лист Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України від 03.10.2017 № 19/13-1/14147 щодо розгалуження експертної спеціальності експертизи військового майна, Міністерство Юстиції України за підписом заступника міністра юстиції Сергія Шкляра від 13.11.2017 № 43911/29965-0-33-17/9 був надісланий лист, у якому зазначено: «Крім того надано роз'яснення, що вирішення питання про визначення іншого військового майна, крім такого, що віднесено до озброєння та військової техніки, входить до компетенції експертів-товарознавців з правом проведення експертиз за спеціальністю 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та товарів народного споживання».

Окрім того, відповідно до Програми підготовки судового експерта за експертною спеціальністю 12.5 «Оцінка майна і техніки військового призначення та озброєння» для працівників Експертної служби МВС до завдань спеціальності 12.5 входить визначення вартості виключно майна і техніки військового призначення та озброєння. Визначення вартості іншого військового майна, яке визначене Законом України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» (інвентар, меблі, оргтехніка, обладнання, будівлі, споруди тощо) входить відповідно до компетенції експертів товарознавчих, автотоварознавчих та оціночно-будівельних видів досліджень.

Вище викладене дозволяє однозначно стверджувати, що до завдань експертизи військового майна за експертною спеціальністю 12.5 «Оцінка майна і техніки військового призначення та озброєння», відноситься визначення вартості винятково майна і техніки військового призначення та озброєння («те що вбиває та калічить, допомагає або перешкоджає це робити»), а пально-мастильні матеріали, технічне, речове, продовольче, культурно-просвітницьке, медичне та побутове майно - є об'єктами товарознавчої експертизи, а колісні транспортні засоби без озброєння - є об'єктами транспортно-товарознавчої експертизи. Наприклад, взуття для військовослужбовця, військова форма, бронежилети, розвантажувальні системи, протигази, саперні лопати тощо – є об'єктами судових експертів експертної спеціальності 12.1; автомобілі УРАЛ-4320, ГАЗ-66, КаМАЗ-5320, КрАЗ-250 бортові, фургони без озброєння – об'єктами судових експертів експертної спеціальності 12.2.

Перелік використаних джерел:

1. Долинський С.М. Кураш С.Я. Рак М.С. Проблеми проведення судових експертиз військового майна в умовах воєнного стану. Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Одеса-Львів, 28 вересня 2022 року) : тези доповідей / відп. ред. Дмитро Кішко, Роман Заяць. Львів : Растр-7, 2022. С. 46-48.

2. . Долинський С.М., Пасічник Р.В., Подулько О.В. Особливості проведення судових експертиз в умовах воєнного часу. Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Одеса-Львів, 28 вересня 2022 року) : тези доповідей / відп. ред. Дмитро Кішко, Роман Заяць. Львів : Растр-7, 2022. С. 48-51.

3. . Про затвердження «Методики визначення залишкової вартості майна Збройних сил України та інших військових формувань»: Постанова КМ України від 29.05.1998 № 759. Документ 759-98-п/. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-98-%D0%BF#Text>

4. Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС Наказ МВС від 21.09.2020 № 675. Документ z0022-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-21#Text>.

УДК 658.62

Ніна Доманцевич

доктор технічних наук, професор,
професор кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю
Львівського торговельно-економічного університету
Центральної спілки споживчих товариств України

ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОНКОПЛІВКОВИХ ПОЛІМЕРНИХ ПАКУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Полімерні пакувальні матеріали на ринок України поставляють вітчизняні та зарубіжні виробники. Це одно- та багат шарові полімерні плівки різного складу із вмістом модифікуючих компонентів. Використання полімерних матеріалів дозволяє забезпечити потреби різних галузей народного господарства у пакувальних матеріалах. Для споживачів пакувальних полімерних матеріалів в Україні важливо, щоб отримана продукція відповідала вимогам нормативно-технічної документації. Запровадження сертифікованої системи управління якістю відповідно вимог ISO 9001: 2015 у виробників полімерних пакувальних матеріалів є однією із умов отримання якісної продукції. Система управління якістю базується на основі максимального використання існуючої системи управління виробництвом шляхом розподілу виробничих функцій між підрозділами підприємства [1].

Метою дослідження було вивчення особливостей проведення експертизи полімерних пакувальних матеріалів.

При експертних дослідженнях полімерних пакувальних матеріалів важливим етапом є їх ідентифікація, яка дозволяє за визначеними ознаками встановити відповідність матеріалам із однотипними показниками.

До завдань ідентифікації полімерних пакувальних матеріалів слід віднести [2]:

- - розробку основоположних критеріїв, придатних для цілей ідентифікації однорідних груп, конкретних видів і найменувань полімерних пакувальних матеріалів;
- - дослідження базових характеристик полімерних пакувальних матеріалів для формування найбільш достовірних критеріїв ідентифікації;
- - розробку експрес-методів ідентифікації полімерних пакувальних матеріалів, що дозволяють пришвидшити процеси досліджень.

Ідентифікація передбачає використання нормативних документів на продукцію, які встановлюють вимоги до матеріалів та методи досліджень. Чинних вітчизняних нормативних документів на полімерні плівкові матеріали на сьогодні недостатньо, ряд із них застарілі. Прийняття технічних умов, а також поступове запровадження гармонізованих із

європейськими та міжнародними стандартами нормативних документів не дозволяє повністю вирішити проблему. Виробники спільних підприємств на території України використовують чинні європейські та міжнародні стандарти на полімерні матеріали.

Для тонкоплівкових полімерних пакувальних матеріалів важливими ідентифікаційними ознаками є зовнішній вигляд, колір, товщина, гнучкість з огляду продукції, яку передбачається упаковувати. Необхідну інформацію щодо показників якості полімерних пакувальних матеріалів можна отримати із супровідних документів, маркування на виробках, а також додаткової інформації, яку надає виробник.

Об'єктом дослідження було обрано біаксіально-орієнтовану поліпропіленову плівку (БОПП) AVT, SHT, SHTA товщиною 20 мкм випущену згідно вимог DIN EN ISO 527-1-2012, ASTM D 882:2010, ASTM F1249, ISO 4591 тощо. Виробник полімерних плівок БОПП ТОВ “Татрафан” сертифікований згідно ISO 9001:2008, ISO 14001:2004, OHSAS 18001:2007, ISO 22000:2005.

Полімерні пакувальні матеріали БОПП AVT, SHT, SHTA призначені для пакування тютюнових виробів, мають різну усадку під час пакування, визначені показники зовнішнього вигляду [3].

Важливу роль для проведення ідентифікації відіграє інформація, що наноситься на пакувальний рулон плівки БОПП у вигляді маркувальних ярликів, один із яких наклеюється на внутрішню поверхню намоточної шпулі, а другий – під верхній шар БОПП плівки. Маркувальні ярлики для рулонів містять наступну інформацію: назву країни-виготовлювача, назву і товарний знак фірми – виготовлювача та її юридичну адресу, марку БОПП плівки, розмірні дані (товщину у мкм, ширину у мм, довжину полотна в рулоні, наявність і метраж технологічних швів), інформацію про активацію БОПП плівки (з зовнішньої/внутрішньої сторони/без активації з обох сторін), масу нетто, масу брутто, номер партії і номер рулона, дату виготовлення, гарантійний термін зберігання, позначення нормативного документу, згідно якого виготовлена БОПП плівка, відомості про сертифікацію, умови транспортування і зберігання.

Додаткову інформацію розміщують на транспортному пакеті з плівкою БОПП. У цьому випадку присутній маркувальний ярлик з назвою країни-виготовлювача, назвою підприємства-виготовлювача або його товарним знаком, назвою продукції, умовним позначенням БОПП плівки, кількістю рулонів у пакеті, загальною довжиною плівки БОПП.

Отримані результати показали необхідність системного підходу до ідентифікації полімерних пакувальних плівкових матеріалів, що дозволяє об'єктивно провести у подальшому експертні дослідження показників якості.

Перелік використаних джерел

1. Павлов В.І., Акімова Л.А. Формування системи ідентифікації товарів в Україні : монографія. Рівне : НУВГП, 2013. 178 с.
2. Ляпун Н.М., Коваленко Н.В. Ідентифікація товарів та визначення фальсифікації продукції при проведенні судової товарознавчої експертизи. *Молодий вчений*. №8 (84). 2020. С. 240-243. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/804/774>.
3. Типи плівки, що використовуються на пакування тютюнових виробів URL: <http://film.tatrafan.com//плівки-для-пакування-тютюнових-вироб/?lang=u>.

Вероніка Дуднік

судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Судово-експертна діяльність в Україні дуже важлива для судочинства. Судові експерти покликані сприяти встановленню обставин, що мають значення для справи, тим самим впливаючи на прийняття судових рішень.

Судові експерти відіграють надзвичайно важливу роль у розкритті злочинів, оскільки висновок експерта є важливим доказом у суді. За роки економічних і політичних реформ у державі значну увагу приділено створенню ефективного механізму проведення судових експертиз і експертних досліджень.

Згідно Закону України «Про судову експертизу» до державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [1].

Науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС України вже декілька років працюють в умовах високого навантаження та передислокацій.

Одним з найбільших викликів для Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру після 24 лютого 2022 року стало втримати фахових працівників. На це йшло багато часу та ресурсів. Багато працівників стали на захист нашої Батьківщини вступивши до лав Збройних Сил України, а працівниці-жінки з родинами переїжджали у більш безпечніші регіони. Але попри всі перешкоди, науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС України вистояли. Експерти в Києві, Харкові, Сумах, Чернігові, Миколаєві та Дніпрі тощо, продовжували працювати та виконувати свої обов'язки просто з укриття, під постійними обстрілами, інколи без світла, води та тепла.

Згідно з даними Офісу генерального прокурора, в 2022 році кількість злочинів в Україні зросла на 8,8%. Якщо минулого року було зареєстровано 362 636 кримінальних правопорушень, то 2021 року ця цифра становила 321 443 злочини.

Проте суттєво змінився характер злочинів. Зросла кількість злочинів проти основ національної безпеки, умисних вбивств, військових злочинів, розкрадання державного майна. При цьому доля нетяжких правопорушень і кримінальних проступків, правопорушень проти власності зменшилась [2].

З початком збройної агресії російської федерації на території України рухоме майно різних видів та форм власності зазнало і продовжує зазнавати втрат, пошкоджень або знищень. З'явилась велика кількість звернень до експертних установ на предмет того, яким чином зафіксувати збитки, які документи потрібні для того, щоб подати ці документи потім на відшкодування цих збитків.

У зв'язку з цим судова товарознавча експертиза є одним із затребуваних напрямків у судово-експертній діяльності, проте її специфіка значно змінилась з початком збройної агресії проти України, найчастіше органи, які призначають судові експертизи просять провести експертизу без надання речових доказів у зв'язку з відсутністю, повним знищенням або знаходженням на окупованих територіях об'єктів дослідження, внаслідок воєнних злочинів країни агресора.

Зазвичай судово-товарознавча експертиза призначається у випадках, коли в ході розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, цивільних, господарських справ та справ про адміністративні правопорушення, виникає потреба в спеціальних знаннях у галузі товарознавства.

Так, підстави для призначення судово-товарознавчої експертизи у кримінальному провадженні виникають у випадках фальсифікації товару, контрабанди, неправомірної вигоди, розкрадання, крадіжки та ін. [3].

Незважаючи на труднощі та передислокацію у березні 2023 року до міста Дніпра налагоджена робота Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, який в умовах воєнного стану на новому місці планово проводить навчально-методичну роботу з підготовки експертних кадрів, у тому числі за новими для установи експертними спеціальностями.

Було започатковано нові напрямки експертних спеціальностей – 12.5 «Оцінка майна і техніки військового призначення та озброєння», 14.1 «Психологічні дослідження», 10.5 «Дослідження причин та наслідків порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці».

Воєнний час обумовлює появу великої кількості звернень щодо встановлення експертами наслідків вторгнення Російської Федерації до України.

Отже, розвиток науково-дослідних установ в умовах воєнного стану є ознакою високого потенціалу його фахівців навіть в важкий час для нашої країни.

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 06.09.2023).
2. Статистика: Офіс Генерального прокурора <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення 06.09.2023).
3. Шевченко О. О. Використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування : дис. канд. юр. наук : 12.00.09 / Шевченко Олександр Вікторович – Київ, 2017, С.317.

УДК 81.43+81.41+81.411.2+81.412.3+81.42

Тетяна Єгорова

завідувач сектору криміналістичних та психологічних досліджень
Полтавського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

Юлія Браїлко

кандидат філологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник
Полтавського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

Наталія Кисла

кандидат філологічних наук, старший судовий експерт
Полтавського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

ОПОЗИЦІЯ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» ЯК КВАЛІФІКАТИВНА ОЗНАКА ЯВИЩА ГЛОРИФІКАЦІЇ В КОМПЛЕКСНІЙ ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Практика сучасних комплексних психолого-лінгвістичних експертиз виявляє, що комунікативна стратегія ідеологізованих російських дискурсів реалізується завдяки таким основним принципам: а) пред'явлення провідної ідеї «своїх» у позитивному значенні; пред'явлення всіх інших / «чужих» у негативному сенсі; б) акцентування всього позитивного про «своїх» та акцентування всього негативного «про чужих»; в) заборона акцентування будь-чого негативного про «своїх»; г) заборона акцентування будь-чого позитивного про «чужих». Згідно з Т. ван Дейком, ці чотири принципи утворюють «ідеологічний квадрат» (або «концептуальний квадрат») [1], інструмент якого може застосовуватися на всіх рівнях лінгвістичних і психологічних структур.

Доволі часто в процесі проведення комплексної психолого-лінгвістичної експертизи виявляємо побудову опозиції «свій – чужий» для вихваляння учасників збройної агресії Російської Федерації або його увиразнення. З огляду на це вважаємо логічним і виправданим для встановлення мовного факту глорифікації вказаних вище об'єктів простеження в тексті аксіологічної антиномії «російські військові / представники країни-агресора («свої») – українські військові («чужі»)». За умови, якщо перші послідовно репрезентовані винятково в позитивному аспекті, а другі – у негативному, експерт-лінгвіст має всі підстави кваліфікувати визначені висловлювання як такі, що містять лінгвістичні ознаки глорифікації учасників збройної агресії РФ.

Концептуальна опозиція «російські військові / представники країни-агресора – українські військові» за ознаками «свій – чужий» реалізується в тексті кількома способами. Основні з них такі:

1. Опис контрастних дій:

а) стосовно цивільного населення. Наприклад, суб'єктом дій *«целенаправленно били по домам», «разграбили все магазины»* є група осіб, яку названо *«украинскими военными»*, а от *«эвакуироваться»* (актуалізована сема 'спасение') допомагали мирним жителям *«войска ДНР»*: *«8–9 марта были сильные обстрелы, именно целенаправленно били по домам. Украинских военных спросили, зачем они это делают, ответили – что пока весь русский дух не уничтожат, будут находиться там. Мародерство с их стороны началось сразу, разграбили все магазины. Эвакуироваться нам помогли войска ДНР, довели нас до Мангуши»*. Протилежні за оцінкою конотації можуть містити також слова й

словосполучення, які експлікують опредмечені дії: у наведеному нижче висловлюванні пейоративи «ужас», «звериное отношение» з актуалізованими семами 'страх', 'жестокость' стосуються українських військових, а меліоратив «охрана» з актуалізованою семою 'защита' – російських: «Сегодня население Херсонской области рассказывает об ужасах и зверином отношении украинских национальных батальонов. Но теперь это все в прошлом. Люди находятся под охраной российских Вооруженных сил».

б) стосовно полонених: «Так называемые украинцами “Орки” оказались куда более цивилизованными, чем западная демократия в укронацистской интерпретации. **Военнослужащие ВСУ, Россия не стреляет по ногам и не издевается над пленными**». Опозицію «російські військові – українські військові» тут підсилено прагматикою докору референтові словосполучення «военнослужащие ВСУ», ужитого у функції звертання. Імпліцитно цьому адресатові приписувано дії, протилежні тим, суб'єктом яких є російські військові, марковані суверенонімом «Россия».

2. Номінація членів бінарної опозиції. За її допомогою зазвичай увиразнюють глорифікацію російських військових. Як-от, у висловлюванні «<...> нет, **наши** идут на цыпочках... если бы это была настоящая война, то уже все **ВСУ** с землей бы сровняли.. ну при этом мирняка бы погибло на десятки тысяч.. чё далеко ходит, у нас вот в городке приехали и поселились прямо в школе и детском саду.. две недели были, слава Богу уже свалили... **захысныкы грёбаные**..» російських військових позначено присвійним займенником «наши» в ролі субстантива. Цей займенник не лише реалізує позитивну оцінку свого референта, але й уможливорює насадження адресатам значущої для мовця системи цінностей. Збройні сили України натомість названо поряд із нейтральною аббревіатурою «ВСУ» перифразою з виразною пейоративною аксіологією – «захысныкы грёбаные».

Так само дієвим для побудови опозиції «свій – чужий» та, відповідно, глорифікації «своїх» є негативне забарвлення лексем на позначення українських військових та інших формувань на тлі нейтрально-оцінних номінацій військових формувань РФ, наприклад номенклатурних назв органів державної влади, пор.: «нацбанды», «банды», «главари», «остатки», «укронацисты» – «Минобороны» [РФ], «ФСБ», «Росгвардия», «МВД»: «В военном отношении: сначала будет период разгрома ВСУ и **нацбанд**. Руководят на этом этапе генералы **Минобороны**. Второй период – розыск и нейтрализация **главарей**, разгром **банд** и **укроподполья**. Это время ЧК, будет руководить **ФСБ**. Третий период – полное прекращение силового сопротивления остатков **укронацистов**. Этот период за **Росгвардией**. Одновременно на территории бывшей Украины начнется формирование российских воинских частей, подразделений **МВД** и **ФСБ**».

Аналізуючи подібні тексти, слід зважати на те, що «наявність опозиції з невиразно акцентованими позитивно-оцінними конотаціями учасників збройної агресії рф помітно підважує об'єктивність категорично-стверджувальних висновків лінгвіста щодо глорифікації» [2, с. 306].

Опозицію «російські військові / представники країни-агресора – українські військові» за ознаками «свій – чужий» аналізують також у психологічному аспекті: в дискурсі пролонгованої комунікативної події, реалізовуваної в певному часовому, просторовому, ситуаційному та ін. контекстах за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації, а також у дискурсі певної розмови, що має завершений вербальний «продукт» комунікативної дії. В обох випадках експертне значення мають а) створення можливості для інтерпретування аудиторією трансльованої адресантом інформації та б) потенціал її впливу

на когнітивну, емоційну й мотиваційну сфери адресатів, на їхні соціальні стереотипи в заданому напрямку.

Інструментами реалізації «ідеологічного / концептуального квадрата» [1] є велика кількість комунікативних прийомів. Наприклад, в основу феномену *атрибуції* покладено когнітивні механізми приписування, «добудови» реципієнтами причин дій учасників збройної агресії Російської Федерації та, як наслідок, схвалення цих дій, звеличення учасників російської агресії проти України; *диз'юнкції* – когнітивні й емоційні механізми розділення, протиставлення, завдяки якій російські агресори, наділені позитивними характеристиками, можуть асоціюватися як «свої», а військові ЗСУ, пред'явлені з негативними характеристиками, – як «чужі»; *імплікатури*, в основі якої психологічні механізми шаблонів мислення (автоматичного зчитування), що може сформулювати умовиводи аудиторії в заданому адресантом напрямку.

Запропонований вище психолого-лінгвістичний підхід дозволяє встановити експертно значущі кваліфікативні ознаки явища глорифікації, які є підставою для вирішення інтегративного завдання й формування висновків комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи.

Перелік використаних джерел:

1. Van Dijk T. A. Handbook of discourse analysis. *Discourse and dialogue*. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470753460.ch19> (дата звернення: 02.09.2023).

2. Браїлко Ю. І., Кисла Н. В. Проблемні аспекти лінгвістичних досліджень у кримінальних провадженнях стосовно глорифікації учасників збройної агресії Російської Федерації проти України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. Вип. 68. С. 302–312. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.30>.

UDC 614.89

Elżbieta Żywucka – Kozłowska

University of Warmia-Masuria in Olsztyn, Poland

Liubov Shpilchak

associate professor of Linguistics Department

Ivano-Frankivsk national medical University, Ukraine

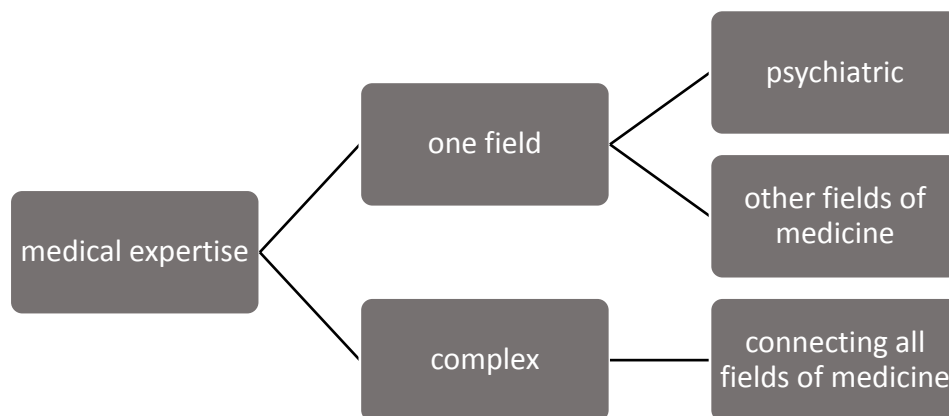
MEDICAL EXPERTISE

Medical expertise in the modern world is nothing special. Medicine as a science dates back to antiquity. Its beginnings, as it should be thought, were connected with the knowledge of the human body, and thus different views of the doctors of that time on the subject of diagnosis or treatment of patients. It can be assumed that the first medical examinations took place at that time. The development of medicine over the centuries has made us know more about the human body, its functioning, diseases and treatment options. The title '*medical expertise*' is a general, broad term, covering all possible expert studies within the field of medical science. That was the case in the past, and this is the case today, although research possibilities have changed.

The aim of this study is to indicate the cognitive capabilities of the 21st century medical expertise, its comprehensive character and usefulness in criminal and civil proceedings. Describing these possibilities and usefulness would be purely reproducible, because these issues are widely taken up in the literature on the subject. However, a different kind of question arises, namely whether the medical expertise in each case allows for an undisputed solution, providing answers to the doubts relevant to the case (?). To find an answer to this question, an analysis of scholarly texts, including case studies, court case law and reports described in other sources was carried out.

Medical expertise is the domain of doctors, which is beyond doubt. Leaving aside the legal side of the expertise (in the light of forensic science: studies carried out by a specialist in a specific field [1]). In practice, medical expertise is understood as evidence in civil or criminal proceedings. On the other hand, the expert opinion may be the result of a medical council, setting the direction of therapy or extended diagnostics. However, without defining expertise, it is the result of research and reasoning. The conclusions drawn from this complex research process are intended to answer specific questions that are relevant to the case or specific medical case. The literature on the subject most often describes forensic expertise concerning the cause of death, its mechanism or time. It is also a number of case studies describing unusual cases of deprivation of human life [2]. Equally often the subject of scientific analysis is judicial and psychiatric opinion, often combined with psychological opinion, although the latter is not part of medical science.

Medical expertise [own accomplishment]

Medical expertise can be analysed on many levels or from different perspectives. Firstly, as indicated in the diagram, it can be understood as a complex, combining all (or selected) fields of medicine, or as an expertise in only one field (e.g. obstetrics, surgery or cardiology) [3]. Modern criminal and civil proceedings are based, of course, on the provisions of legal acts, but also on the principles of particular fields of law, including, inter alia, material truth and the free evaluation of evidence. These two principles are of particular importance in the context of medical expertise. In practice, the medical opinion is the result of expert examinations, and its scope is limited by the judicial body [4]. The most frequently described medical reports are those dealing with causes of death, time of death, but also medical errors. The latter usually concern a single discipline, and only exceptionally have a broader scope [5]. Forensic autopsies are the basis for the investigation of the truth in cases of sudden deaths, of unspecified cause, but also in other cases, such as those in which there is a reasonable suspicion of having committed a crime or medical error. Forensic doctors issue opinions on such cases using not only the results of the autopsy, but also histopathological and

toxicological studies. Sometimes there are exceptional cases, such as the one described by Michał Kaliszan. The author presented a case of sudden death by violent asphyxiation, which is characteristic of hanging, grabbing, or choking. The cause of her sudden death was a laryngeal cyst (the cause of death of the 49-year-old woman was sudden asphyxiation, caused by the closure of the airway lumen by a cyst protruding from the laryngeal wall) [6] (before autopsy ordered by the prosecutor), sudden loss of consciousness, respiratory disturbances, cyanobacteria and cardiovascular symptoms indicated that the death could have been caused by a variety of causes, including myocardial infarction or pulmonary embolism. Tests made it possible to establish the cause of death without any doubt. The situation is somewhat different when human remains are the subject of research. (in particular incomplete). The absence of soft tissue, absence of bone damage makes it difficult to determine the mechanism of death. Practice shows that modern science is unable to provide precise answers to law enforcement questions only in exceptional cases [7]. It is worth mentioning here the cases described in the literature of the subject. The first case concerned the death of a man, a participant (driver) in a road accident, consisting of a collision between two vehicles. The man left the vehicle on his own, after which he lost consciousness and died. In the course of the proceedings, an external examination of the corpse was performed, expert doctors were appointed, who had different specialties, to determine the cause of death. The opinions drawn up by the experts were contradictory. It should be emphasized here that the prosecutor refrained from performing an autopsy. Only eight months after the death of the man, the judicial body decided to remove the body from the grave and perform an autopsy of the deceased. The opinion of the forensic experts was unequivocal: although the investigation was carried out, no cause of death could be identified [8.] The second case described by the authors concerned the death of a young man as a result of beating by the identified perpetrators. In this case, an autopsy was performed, in which the expert assumed as the probable cause of death "that the man suffered head and chest injuries with lung damage, which could have been the cause of his death. However, it reserved that a final opinion could be given after histopathological examination of the internal organs [8]. A second autopsy of the corpse led the experts to conclude that it is not possible to indicate the cause of death (histopathological studies did not confirm damage to the lungs and other internal organs). Forensics suggested a toxicology test. Results of these studies allowed to establish that the death of the man occurred as a result of poisoning with carbofuran [8].

In the case law of the Republic of Poland, there are no rulings in which the courts have referred to medical opinions (understood as expert opinions). In most cases, the opinions were clear and uncontested [10]. A few decisions have indicated that the actions carried out (involving an expert physician) did not lead to the establishment of the cause of death [9.] When analysing the evidentiary value of the cognitive examination, one cannot disregard the forensic and psychiatric examinations, which often take place in both civil and criminal proceedings. Psychiatric expertise arouses a lot of reflection, especially among lawyers. Sometimes the opinions of expert psychiatrists are contradictory, which requires the appointment of further experts. Despite advances in every field of science, including medicine, there are still disagreements among psychiatrists about the diagnosis of specific subjects under investigation. It seems that different views of mental health may have different etiologies, which is not revealing. Psychiatry is an extremely complicated field. On its soil, the most often observed simulation of mental illness, which is rare in other specialties. The literature highlights the essence of errors in this respect [11].

Medical expertise in the 21st century is something without which it is difficult to imagine criminal or civil proceedings, but also diagnostic and therapeutic ones. The main purpose of this

discussion is to try to answer the question: does a medical expert's opinion always provide an unquestionable solution, to answer the doubts that are relevant to the case (?). In view of the arguments presented, based on the literature and case law, there is no other answer than that the medical expert's opinion does not always provide an answer to questions that are important to the case. This impossibility is due to various reasons, as indicated above, which does not mean that all of them are possible. One can only hope that the development of science will contribute to progress in this regard. On the basis of the law, it is necessary to emphasize something else – said principle of free evaluation of evidence by the judicial body, based on knowledge and life experience. The judge is a man who can be wrong and is wrong, what is proved by cases of miscarriage of justice [12].

Bibliography:

1. Hołyst, B. (2017). Kryminalistyka. Wolters Kluwer, Warszawa; Wójcikiewicz, J. (red.). (2002). Ekspertyza sądowa. Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków; Kegel Z., Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki, Wrocław 1976; Kegel Z., Niektóre procesowe i kryminalistyczne zagadnienia pojęcia «ekspertyza», [w:] Przegląd Prawa i Administracji, t. V, Warszawa-Wrocław 1974.
2. Raszeja, S. (2007). Dziś i jutro tanatologii sądowo-lekarskiej. *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii*, 42; Głazek, A. (2007). Opiniowanie sądowo-lekarskie i jego znaczenie w świetle potrzeb prawnych. *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii*, 57.
3. Chowaniec C., Nowak A., Chowaniec M., Kobek M. (2005). Uwagi o pozycji lekarza biegłego sądowego w obowiązującym stanie prawnym. *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii* 55(4); Szozda R., Procek, M., (2007). Lekarz jako biegły sądowy. *Nowiny Lekarskie*, 76(3); Olszak-Pawłowska, A. (2009). Analiza zapisów obowiązujących i propozycji projektowych dotyczących lekarza opiniującego. *Roczniki Nauk Prawnych*, 19(1); Ostaszewski, P., Klimczak, J., Włodarczyk-Madejska, J., Joński, K. Opinie biegłych z zakresu medycyny w wybranych sprawach karnych – raport z badania; *Prawo w działaniu. Sprawy karne* 35/2-28.
4. Dzierżanowska J., Studzińska J. (2019). Kryteria oceny dowodu z opinii biegłego w orzecznictwie sądów powszechnych i Sądu Najwyższego. *Roczniki nauk prawnych*, 25(2), 21-47.
5. Korytkowska, D. (2012). Pojęcie błędu medycznego i zdarzenia medycznego. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica*, 274; Puch E. A., Nowak-Jaroszyk M. Swora-Cwynar, E. (2020). Błąd medyczny w teorii i praktyce – przegląd najważniejszych zagadnień. *Medycyna Pracy*, 71(5).
6. Kaliszan M. (2011). Rzadki przypadek śmierci wskutek uduszenia się w następstwie zamknięcia światła górnych dróg oddechowych przez torbiel krtani. *Otolaryngologia Polska*, 65(3).
7. Rakočević, V. (2016). Research on issues of detection, solving and evidence collecting in cases of professionally executed murders. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(4); Niță, N. (2014). Considerații privind principiile cercetării criminalistice a infracțiunilor conform noului Cod de procedură penală. *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*, 3(2).
8. Barzdo M., Meissner E., Jurczyk A. P., Smędra-Kaźmirska A., Szram S., Berent J. (2010). Błędy opiniodawcze w medycynie sądowej. *Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii*, 60(2-3).
9. Wyrok Sądu Rejonowego dla Łodzi – Widzewa w Łodzi z dnia 7 maja 2021 [VIII C 1419/19].

10. Wyrok Sądu Apelacyjnego, II Wydział Karny w Szczecinie z dnia 3 marca 2016 roku [II AKa1/16]; Wyrok Sądu Apelacyjnego, II Wydział Karny w Szczecinie z dnia 15 września 2015 roku [II AKa 130/15].

11. Pobocha, J. (2010). Opiniowanie w zaburzeniach psychicznych – błędy i trudności. *Orzecznictwo Lekarskie*, 7(1); Heitzman J., Opio M., Waszkiewicz-Białek E. (2008). Disease--defence--manipulation: the difficulties in providing forensic-psychiatry opinions. *Psychiatria Polska*, 42(4); Hajdukiewicz D. (2005). Nieuprawnione zaświadczenia lekarzy psychiatrów w postępowaniu karnym. *Postępy Psychiatrii i Neurologii*, 14(4).

12. Huszcza M. (2013). Prawo do rzetelnego procesu a pomyłki sądowe. *Studia Prawnicze: rozprawy i materiały*, 13(2).

УДК 343.99+656.2+355.02+343.32

Маргарита Журавльова

кандидат психологічних наук, заступник директора з експертної роботи
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

Микола Панченко

судовий експерт лабораторії автотехнічних
та транспортно-товарознавчих видів досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

Владислав Хоменко

старший судовий експерт лабораторії автотехнічних
та транспортно-товарознавчих видів досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

**ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ,
ПОШКОДЖЕНИХ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ,
З МЕТОЮ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ**

З початком збройної агресії російської федерації проти України особливої актуальності у галузі авто-товарознавчих експертиз набули дослідження з визначення вартості збитків, нанесених власникам колісних транспортних засобів (далі – КТЗ) усіх форм власності.

Практика проведення експертиз щодо транспортних засобів, пошкоджених внаслідок обстрілів, дозволяє зробити висновок про суттєві відмінності першого етапу авто-товарознавчого дослідження – процесу ідентифікації КТЗ. В багатьох випадках цей процес значно ускладнений через фактичне знищення КТЗ (див. іл. 1).

Ідентифікація КТЗ під час проведення авто-товарознавчої експертизи – це встановлення відповідності характеристик, ознак певного КТЗ (тип, модель, версія, рік виготовлення, робочий об'єм двигуна, комплектність, повна маса тощо) даним виробника [4].

Складності ідентифікації суттєво пошкоджених, а тим паче знищених колісних транспортних засобів полягають у тому, що їх ідентифікаційні номери (Vehicle Identification Number – VIN) у більшості випадків встановити неможливо. Зазвичай після ракетних атак та пожеж, як їх наслідків, VIN постраждалих КТЗ так само значно пошкоджений або знищений.

Складні умови ідентифікації КТЗ змушують експертів шукати нові шляхи та засоби реалізації цього процесу: враховувати показання власників таких КТЗ, які зафіксовані в протоколах огляду місця події, дані зі свідоцтва про реєстрацію КТЗ та інших документів, що містяться в матеріалах досудового розслідування.

В звичайних умовах, ідентифікація транспортного засобу відбувається шляхом ознайомлення з ідентифікаційним номером, нанесеним в салоні на підсилювачі між задніми сидіннями, або шляхом огляду заводської таблички, розташованої на центральній правій кузовній стійці транспортного засобу в нижній частині.

У випадку значного пошкодження КТЗ, який зображено на ілюстрації 1, його було ідентифіковано за наявними в матеріалах кримінального провадження письмовими показами свідків та власника транспортного засобу, що порівнювалось із загальними ознаками, які підтверджували достовірність ідентифікації (форма кузовних елементів, форма силових елементів моторного відсіку, способи їх кріплення, їх розташування та інше). КТЗ з ілюстрації 1 ідентифікований як автомобіль Mercedes-Benz S550.

Ілюстрація 1. КТЗ пошкоджений внаслідок ракетного обстрілу.

Водночас під час обстрілів не завжди КТЗ отримує значні пошкодження (див. іл. 2).

Ілюстрація 2. КТЗ пошкоджений внаслідок збройної агресії рф

Автомобіль, що зображений на ілюстрації 2, не має суттєвих пошкоджень, які б унеможливили його ідентифікацію (знищення або руйнування VIN). Під час огляду такого транспортного засобу, експерт може ідентифікувати його за ідентифікаційним номером, який в цьому випадку розташований під лобовим склом, в його лівій нижній частині (див іл. 3).

Ілюстрація 3. Ідентифікаційний номер КТЗ, що дозволяє ідентифікувати об'єкт дослідження

Ідентифікація, як перший етап проведення експертизи, є основою для проведення експертизи зі встановлення вартості КТЗ. Неможливість проведення ідентифікації дорівнюється до неможливості проведення експертизи.

Враховуючі вищезазначене, вважаємо необхідною розробку методичних рекомендацій, що будуть містити систематизований опис технічних характеристик КТЗ різних виробників, зокрема перелік місць нанесення маркування (на кузові, рамі, вузлах, агрегатах).

Перелік використаних джерел:

1. «Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.03 року за № 1440).
2. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оцінну діяльність в Україні» від 12.07.01 року (зі змінами та доповненнями, внесеними законами України).
3. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.94 року (зі змінами та доповненнями, внесеними законами України).
4. «Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів», затверджена наказом Міністерства Юстиції України та Фонду державного майна України від 24.11.2003 року за № 142/5/2092, у редакції наказу Міністерства юстиції України та Фонду державного майна України від 24.07.2009 року за № 1335/5/1159, зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 04 серпня 2009 року за № 724/16740, {Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства юстиції № 137/5/2732 від 08.12.2004, № 1335/5/1159 від 24.07.2009, № 3207/5/1033 від 21.10.2019}.

Ольга Ібрагімова

завідувач сектору дактилоскопічних досліджень та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

АКТУАЛЬНІСТЬ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ОБЛІКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сьогодення України... росія розпочала повномасштабне вторгнення на всю територію України, в наслідок чого збільшилась кількість злочинів, серед яких найпоширеніше вбивство! Вбивство мирного населення, військовослужбовців тощо, в наслідок чого збільшилась кількість невпізнаних трупів, які потребують ідентифікації та розслідування цих злочинів.

Водночас наявна велика група осіб, які у зв'язку із виконанням професійних обов'язків щоденно ризикують своїм життям, а саме це військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, журналісти, що працюють у «гарячих точках», медичні працівники, рятівники тощо. Такі особи, нажаль, знаходяться в групі ризику, пошуки і встановлення їх місця знаходження нерідко займає багато часу, що призводить до труднощів їх ідентифікації. На даний час у групі ризику знаходяться й громадяни України. Всі ці чинники підтверджують доцільність загальнообов'язкового державного дактилоскопіювання, яке дозволило б значно оперативніше та ефективніше розкривати злочини та встановлювати осіб невпізнаних трупів.

Останнім часом в Україні висловлювалися пропозиції науковцями, зокрема В. П. Бахіним, В. І. Бояровим, В. І. Галаганом, В. К. Лисиченком, А. В. Іщенком, М. Я. Сегаєм, А. В. Старушкевичем, щодо необхідності введення системи загального дактилоскопіювання та створення відповідного банку даних [1, с. 41].

На державному рівні функціонує автоматична дактилоскопічна ідентифікаційна система (АДІС «ДАКТО»), яка призначена для автоматизації дактилоскопічних обліків. За допомогою АДІС «ДАКТО» проводиться перевірка слідів/відбитків пальців (долонь) рук, а також дактилоскопічних карт за масивом (аналізуючи ознаки в закодованих слідах, проводиться їх перевірка по сотнях тисяч відбитків, внесених до масиву та видає список найбільш схожих відбитків, які потім перевіряються експертом особисто). За даними дактилоскопічної реєстрації є можливість встановити особу невпізаного трупу, розшукати осіб, що зникли безвісти, встановити особу, причетну до вчинення кримінального правопорушення.

Для ефективної роботи АДІС «ДАКТО» необхідно постійне оновлення програмного забезпечення, а також формування та актуалізація бази даних. Формування інформаційних ресурсів згідно зі ст. 26 Закону України «Про Національну поліцію» покладено на поліцію: «Поліція засобами інформаційно-комунікаційної системи наповнює та підтримує в актуальному стані реєстри та бази даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно: 1) осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу; 2) виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду; 3) розшуку підозрюваних, обвинувачених

(підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду; 4) розшуку осіб, зниклих безвісти; 5) установлення особи невідомих трупів та людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком... При наповненні реєстрів та баз (банків) даних, поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео, звукозаписи) та біометричних даних (відцифрований образ обличчя особи, відцифровані відбитки пальців рук, дактилокарти) [2].

Внесено зміни до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану, згідно яких надано додаткові повноваження поліцейським в умовах війни, серед яких є відповідно п. 45 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» – здійснення збирання біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання, у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану). Дані зміни розширюють коло осіб, які підлягають дактилоскопіюванню, завдяки чому поповнюються бази даних і підвищується кількість розкриття злочинів.

В умовах воєнного стану в Україні дуже стрімко зросла кількість осіб невідомих трупів і завдяки функціонуванню дактилоскопічного обліку є можливість швидко та ефективно установлювати осіб невідомих трупів. Звісно встановити можливо і іншими способами, наприклад за ДНК-профілем, але останнє займає багато часу та коштів.

Тому, в умовах сьогодення та перспектив на майбутнє, актуальним питанням залишається державне загальнообов'язкове дактилоскопіювання населення, особливої уваги потребує постановка на дактилоскопічний облік осіб, які знаходяться в групі ризику. Сьогодні правоохоронні органи мають достатню кількість аргументів для реального запровадження обов'язкової дактилоскопічної реєстрації осіб, які працюють в державних органах (співробітники прокуратури, слідчі, працівники поліції, лікарі, державні службовці, тощо). При цьому слід чітко закріпити в нормативно-правових актах порядок отримання, зберігання та знищення відповідної дактилоскопічної інформації та механізм контролю за її обробкою та використанням.

З огляду на викладене, очевидними становляться необхідність вирішення питання вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації в країні. Тому було б доцільно на законодавчому рівні розглянути питання проблеми прийняття відповідних нормативно-правових актів, які б регулювали загальне дактилоскопіювання населення України та іноземців, що перетинають державний кордон, для подальшого розкриття злочинів та встановлення невідомих трупів, підтвердження осіб невідомих хворих, для чого пропонуємо ініціювати прийняття закону про загальнообов'язкове дактилоскопіювання населення України, тим самим поповнюючи вже існуючий дактилоскопічний масив. Найпростіше організувати первинне відібрання відбитків пальців рук у населення було б під час отримання паспорту громадянина України. Відібрання зазначених зразків у громадян, що вже отримали паспорти, можливе при зверненні їх в державні органи. На нашу думку, проведення загальної дактилоскопічної реєстрації буде відповідати цілям створення централізованої, єдиної, простої системи, спрямованої на боротьбу зі злочинністю, покликаної забезпечити адекватний існуючим загрозам рівень захисту держави і суспільства [3, с. 139].

Немає в Україні і законодавчо закріплених норм щодо правової основи дактилоскопічної реєстрації, умов і підстав дактилоскопіювання, переліку осіб, які підлягають обов'язковому та добровільному дактилоскопіюванню із забезпеченням їх прав і свобод, меж застосування дактилоскопічної інформації, прав доступу до неї, умов зберігання та редагування дактилокарт тощо.

Отже, діюча нормативно-правова база не регламентує повною мірою і однозначно всі питання дактилоскопіювання живих осіб в Україні. Має місце й неузгодженість положень відомчих і законодавчих актів. Вихід із ситуації вбачається у прийнятті окремого закону про дактилоскопіювання живих осіб і трупів, який би чітко окреслив усі аспекти процесу дактилоскопіювання в Україні.

Слід погодитися із С. Лаптою, щоб вийти на належний рівень упровадження новітніх дактилоскопічних та інших ідентифікаційних технологій, правоохоронні органи України потребують негайного здійснення відповідних заходів у галузі матеріально-технічного забезпечення, моніторингу новітніх наукових розробок, навчання й обміну практичним досвідом із фахівцями правоохоронних органів країн Євросоюзу та США [4, с. 60-61].

Перелік використаних джерел:

1. Береговець Я. Б. Роль загальнообов'язкового дактилоскопіювання населення в розкритті злочинів і встановленні осіб невідомих трупів. *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2. С. 40-45.
2. Про Національну поліцію. URL: . <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 23.08.2023).
3. Веретун Г. С., Береговець Я. Б. Актуальність впровадження загального дактилоскопіювання населення України *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників III наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 черв. 2020 р.) / Наук.-дослід. ін-т публ. політики та соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 138-140.
4. Лапта С. П. Перспективні напрями розвитку дактилоскопії в зарубіжних країнах. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3 (78). С. 59-66.

УДК 343.98

Григорій Іваненко

провідний фахівець з організації наукової роботи
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Світлана Іванова

заступник завідувача відділу забезпечення діяльності
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЦЕНТРАЛЬНА КАТЕГОРІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Інститут кримінальної відповідальності є одним із важливих у кримінальному праві, з його допомогою реалізуються охоронні правові відносини, що виникають в результаті вчинення злочину. Сучасний стан кримінальної ситуації в Україні, особливості

пенітенціарної системи, дія нового кримінального законодавства, а також подальші його зміни і доповнення, вимагають переосмислення поняття кримінальної відповідальності, законодавчого його закріплення, чіткого розмежування підстав і порядку виникнення, звільнення, реалізації в різних формах і видах.

Багаторічний світовий і вітчизняний досвід формування і розвитку інституту кримінальної відповідальності увібрав у себе багато позитивних положень, закріплених до КК України, який, зокрема, містить десятий розділ, присвячений покаранню та його видам, одинадцятий розділ, присвячений правилам призначення покарання, дванадцятий розділ, присвячений звільненню від покарання та його відбування.

Разом з тим, до теперішнього часу немає законодавчого закріплення самого поняття кримінальної відповідальності, діють спірні і суперечливі підходи, що визначають різні форми її реалізації, підстави звільнення від покарання та його відбування.

Концептуально в юридичній науці інститут кримінальної відповідальності, на якому базується все кримінальне право, комплексно і повно до теперішнього часу не досліджений, в учбовій літературі всесторонньо не освітлюється, понятійно-категоріальний апарат кримінальної відповідальності всебічно і системно не розроблений. Деякі принципові питання інституту кримінальної відповідальності не знаходять єдиного тлумачення. Інші залишаються нерозробленими або дискусійними. У розумінні третіх (особливо це стосується понятійно-категоріального апарату кримінальної відповідальності) панує таке різноманіття поглядів, що їх наукова цінність і практична значимість зводиться до нуля. Юридична наука у вирішенні проблеми кримінальної відповідальності, - як зазначає Р.І. Міхеєв, - знаходиться в хвості законодавця, замість того, щоб випереджати його рішення своїми конструктивними науково-практичними розробками на перспективу законотворчої діяльності [1, с. 44].

Дійсно, кримінальна відповідальність - центральна категорія кримінального права, яка має не тільки важливе методологічне, але й велике наукове і практичне значення. По суті кримінальне право - є право застосування і реалізації кримінальної відповідальності в порядку, формах і за правовими підставами, що передбачені в кримінальному законодавстві.

Кримінальна відповідальність стала предметом дискусій в спеціальній літературі з середини 50-х років минулого століття. Початок обговорення проблеми відповідальності в кримінальному праві був покладений Б.С. Утевським в рамках дискусії про підстави кримінальної відповідальності. З цього ж часу в учбовій юридичній літературі також стали розглядати питання про кримінальну відповідальність. Пізніше кримінальна відповідальність стає самостійним предметом вивчення в курсі кримінального права, тоді як раніше підручники з кримінального права питання кримінальної відповідальності не зачіпали, обмежувалися в основному аналізом суті, юридичної природи і політичного значення кримінального покарання [2;3; 101 ; 102].

Серед величезної кількості існуючих поглядів на розуміння сутності й змісту кримінальної відповідальності можна виділити декілька основних. Кримінальну відповідальність розуміють як обов'язок особи, яка вчинила злочин, понести покарання, яке пов'язане з обмеженнями особистого або майнового характеру. У 60-ті роки ХХ сторіччя ця точка зору була переважною. Не втратила вона свого значення і сьогодні, оскільки її прихильниками залишається ряд сучасних дослідників.

Кримінальну відповідальність розглядають і як реальне застосування кримінально-правових санкцій. Існує група науковців, які під кримінальною відповідальністю розуміють

зазначену у вироку суду негативну оцінку суспільно небезпечного діяння і осуд особи, яка його вчинила.

На думку Н.О. Лопашенко, кримінальна відповідальність являє собою, по-перше, реакцію держави на вчинення особою злочину, яка виражається у негативній оцінці подібної поведінки, по-друге, у покладанні на особу обов'язку підлягти кримінально-правового впливу у встановлених законом формах, і, по-третє, у зазнаванні особою вказаного впливу. При цьому негативна оцінка вчинення особою злочину є завжди; покладання обов'язку підлягти кримінально-правовому впливу – у більшості випадків; реальне зазнавання такого впливу – у більшості випадків. Кількісне неспівпадіння різних елементів кримінальної відповідальності пояснюється тим, що законом передбачена можливість осуду особи без призначення покарання. Таким чином, у кримінальній відповідальності мають місце зовнішні щодо ставлення до особи (негативна державна оцінка і примус) і вимушені особистісні (зазнавання особою, яка вчинила злочин, кримінально-правового впливу, забезпеченого силою державного примусу) наслідки факту вчинення конкретною особою суспільно небезпечного діяння, що є злочинним [3, с.82].

Більшість думок заслуговують на увагу, але вони підкреслюють лише основні риси кримінальної відповідальності. Ми розділяємо думки тих науковців, які критикують позицію, згідно з якою кримінальна відповідальність визначається через категорію «обов'язок». Особа може бути довгий час зобов'язаною, але не зазнати в кінцевому результаті відповідальності. Обов'язок особи відповідати за вчинене суспільно небезпечне діяння – це ще не відповідальність. Надто вузьким є визначення кримінальної відповідальності лише як санкції за вчинення злочину тому, що зводить відповідальність до однієї із форм її реалізації – покарання. Безумовно, кримінальна відповідальність і покарання мають спільні риси, але вони не тотожні, кримінальна відповідальність – категорія більш широка, аніж покарання. Кримінальна відповідальність, як правило, реалізується в покаранні особи, яка вчинила злочинне діяння, але вона може бути реалізована і без покарання, в самому акті винесення обвинувального вироку. Про це свідчить зокрема, положення ч. 4 і 5 ст. 74 КК України.

Важко погодитися і з думкою представників позиції ототожнення кримінальної відповідальності з кримінально-правовими відносинами, оскільки останні є значно ширшими від відповідальності за своїм змістом. А.І. Рарог з цього приводу зазначає, що кримінальна відповідальність може існувати і реалізовуватися тільки в рамках кримінально-правового відношення. Це визнається практично всіма науковцями. Проте співвідношення між кримінальною відповідальністю та кримінально-правовим відношенням розуміється по-різному [1, с. 39].

У теорії кримінального права також існує думка, що кримінальну відповідальність доцільно розглядати в двох аспектах: 1) “перспективному” (позитивному), під яким розуміється усвідомлене дотримання вимог кримінального закону; та 2) “ретроспективному” (негативному), що означає державну репресію стосовно особи, яка вчинила злочин.

Далі, кримінальна відповідальність, індивідуалізована судом, здійснюється в межах кримінально-правових відносин. Ці відносини виникають з моменту вчинення особою злочину. На цьому етапі виконавча влада здійснює кримінальне переслідування цієї особи в рамках кримінально-процесуальних відносин. Суд в обвинувальному вироку констатує, що дана особа дійсно вчинила певний злочин, і індивідуалізує їй кримінальну відповідальність у порядку, визначеному вище. Така індивідуалізація здійснюється в рамках кримінального

правовідношення в порядку, встановленому нормами кримінально-процесуального права. Індивідуалізація визнається завершеною з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду. У визначеному вигляді вона існує до дня звернення цього вироку до виконання.

Відзначимо, що вказані погляди, без сумніву, є актуальними і з позицій їх майбутньої правової регламентації у вітчизняному кримінальному законодавстві. Відтак, враховуючи доктринальний досвід у цьому аспекті російських науковців, а так само сучасні вітчизняні наукові розробки з цієї проблематики, візьмемо на себе сміливість *de lege ferenda* сформулювати наступний варіант теоретичної моделі кримінально-правової норми, що закріплює поняття та цілі кримінальної відповідальності.

«Стаття ... Поняття кримінальної відповідальності та її мета

1. Кримінальна відповідальність – це вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених кримінальним законом обмежень особистого, майнового чи іншого характеру, які визначаються обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальними органами держави.

2. Метою кримінальної відповідальності є захист прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України, забезпечення миру і безпеки людства від злочинних посягань».

Список використаних джерел:

1. Соловій Я.І. Межі кримінальної відповідальності [Текст]: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Я.І. Соловій, Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2004. – 16 с.
2. Уголовное право УССР. Общая часть [Текст]: учебник / Под ред. В.В. Сташиса, А.Ш. Якупова. – К.: «Вища школа», 1984. – 384 с.
3. Лопашенко Н.А. Введение в уголовное право [Текст]: учеб. пособ. / Н.А. Лопашенко. – М.: «Волтерс Клувер», 2009. – 224 с.

УДК: 343.982.35

Оксана Іваник

головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ЦІЛОГО ЗА ЧАСТИНАМИ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ДЕРЕВИНИ

За останні роки на території України доволі часто спостерігається тенденція щодо незаконного вирубування лісових насаджень, а особливий інтерес при цьому викликають дерева цінних порід. Львівська область славиться своїми лісами і цим самим приваблює до себе багато «лісорубів», бажаючих незаконно збагатитися на крадіжці лісу.

З метою протидії та недопущення незаконної вирубки лісових насаджень спільні мобільні групи у складі працівників поліції та представників лісових господарств проводять

профілактичні заходи, виявляють і документують зазначені правопорушення [1]. Однак зловмисники вдаються до все нових методів для знищення слідів своєї злочинної діяльності. На етапі розслідування даних злочинів органи досудового розслідування часто звертаються до Львівського НДЕКІД МВС з метою залучення експертів трасологів до проведення огляду місця події та для консультацій і відбору взірців деревини для проведення експертного дослідження при встановленні цілого за частинами.

Під час розслідування таких правопорушень працівники правоохоронних органів вилучають спиляні дерева та інструменти для зрізання дерев (бензопили, електропили тощо). З метою встановлення тотожності цілого за частинами зразків деревини, вилучених з транспортного засобу (пилорами, споруди тощо) - (рис. 1, 2), зі зразками із пнів (порубкових залишків, колод тощо) з місця незаконного вирубування або вирішення питання про те, чи є раніше надані на експертизу об'єкти частинами стовбура того самого дерева, до експертної установи надають на дослідження зрізи пеньків і зрізи стовбурів дерев, спиляних ланцюговими пилами [1].

1

2

Рисунок 1. Транспортний засіб (1) і територія пилорами (2) – місця виявлення колод незаконно зрізаних дерев.

Дерево – це особливий об'єкт дослідження, оскільки кожна порода дерев має свої характерні особливості та основні властивості, які для кожного виду (породи) не змінюються (твердість деревини, стійкість до ураження хворобами та ін.). Не зважаючи на це, кожне дерево є унікальним і неповторним, і скільки б ми не шукали двох абсолютно схожих дерев, ми їх не знайдем. Ця унікальність виражається і у формі стовбура дерева, у рельєфі та кольорі кори, у текстурі деревини (конфігурація і ширина річних кілець, форма і розташування сучків, прорість, завилькуватість та інші), які утворюються під впливом різних природніх факторів (родючість ґрунту, відносна вологість повітря, перепади температури, освітленість ділянки, протяги, тощо) [2].

На поперечному зрізі кожного стовбура дерева можна чітко побачити неоднорідну шарувато-волокнисту структуру, текстуру якої утворюють: кора, луб, камбій, заболонь, ядро і серцевина, а також річні кільця і в деяких породах дерев – серцевинні промені. Кора є зовнішнім шаром стовбура і призначена для захисту дерева від шкідливого впливу зовнішнього середовища і механічних ушкоджень. Луб – це внутрішня частина кори, що відповідає за надходження до всіх частин дерева продуктів фотосинтезу і поживних речовин та служить для нисхідного руху соків. Камбій знаходиться між лубом і деревиною і служить

для приросту шарів деревини. Заболонь і ядро – це найбільша частина стовбура дерева, яка розташована між камбієм і серцевиною. Серцевина розташована в центрі стовбура дерева і в кожного дерева вона має індивідуальну форму. На поперечному зрізі стовбура дерева добре помітні річні кільця у вигляді концентричних кілець, кожне з яких має свою унікальну конфігурацію [1].

У окремих порід і екземплярів дерев спостерігаються й інші особливості, наприклад: сучки, серцевинні промені – світлі радіальні лінії, спрямовані від серцевини до кори; смоляні ходи – вузькі поздовжні канали, заповнені смолою; різні пороки і ушкодження (механічні пошкодження, пошкодження, спричинені комахами), а також колір, тріщини, кореневі нарости тощо [3].

При порівняльному дослідженні зрізів деревини, при встановленні цілого за частинами, кожен елемент текстури деревини (його форма, розміри і конфігурація контурів країв) буде мати важливе ідентифікаційне значення. Тому при порівнянні фрагментів деревини, які розділені шляхом розпилу, експерт проводить порівняння методом суміщення як контурів лінії розділення, так і суміщення рельєфу розділення поверхонь, а також суміщення малюнку текстури деревини, і характеру пошкоджень і нашарувань.

Успішність проведення дослідження деревини при встановленні цілого за частинами, значною мірою залежить від дій оперативних і слідчих працівників під час огляду місця події, у тому числі належного вилучення зрізів дерева та надання їх на дослідження. При цьому потрібно пам'ятати, що розпил іноді супроводжують і інші сліди (наприклад сліди відламу, надпили, відколу), які можуть утворювати спільну лінію розділення і допомагають під час встановлення цілого за частинами стовбура дерева. Тому дуже важливо, щоб для огляду місця події і відбору зразків дерева для дослідження залучали фахівців, які мають належні спеціальні знання.

В ході експертного дослідження деревини було виділено ряд факторів, які впливають на збереження слідової інформації, що має важливе доказове значення і впливає на результат експертного дослідження. Тому теоретичне та практичне значення має детальніше описання цих факторів.

Швидкість виявлення і встановлення факту незаконної порубки лісу та вилучення і надання речових доказів для дослідження.

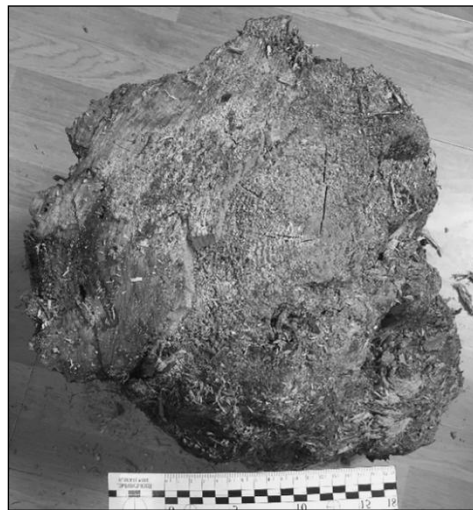
Оскільки різні породи дерев характеризуються різною твердістю деревини і різною стійкістю до впливу навколишнього середовища (сніг, мороз, дощ, сонячне проміння та ін.), то тривале знаходження зрізаних дерев (майбутніх об'єктів дослідження), в силу різних обставин, під відкритим небом негативно впливає на зберігання слідової інформації (утворюються тріщини, відбувається гниття деревини, руйнування комахами, розвиваються грибкові захворювання тощо) і може негативно вплинути на результат дослідження (рис. 3-6).

Дотримання відповідного температурного режиму та відносної вологості повітря під час попереднього зберігання об'єктів дослідження (зрізів дерева).

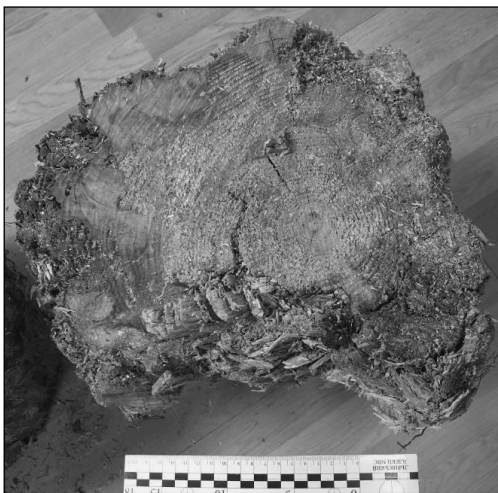
Інколи об'єкти дослідження тривалий час знаходяться в приміщенні де можуть перебувати під дією кімнатної температури, змінної вологості повітря, запакованими в щільне полімерне упакування тощо, що приводить до усушки деревини і утворення тріщини, або надмірній вологості деревини і утворення плісняви (рис 3). В результаті цього спотворюються дійсна форма, розмірні характеристики дерев'яного зрізу, візерунок текстури деревини.

1

2

3

4

Рисунок 2. Зрізи дерева породи смерека з ознаками пошкодження деревини під впливом різних умов навколишнього середовища: 1 – тріщина; 2, 3 – загнивання; 4 – розлам.

1

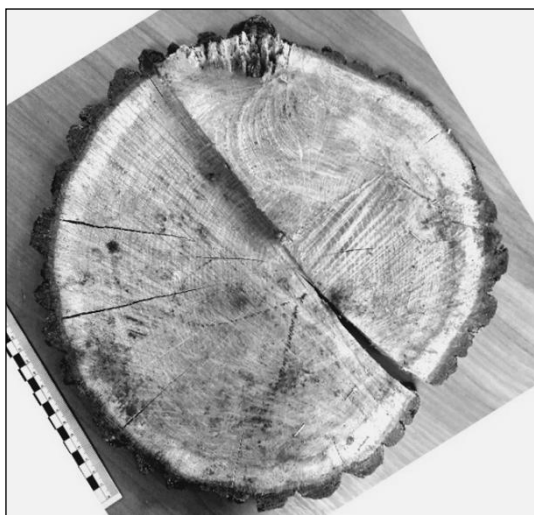

2

Рисунок 3. Вигляд тріщини на поверхні дерев'яного зрізу (1) і вигляд нашарування плісняви на поверхні дерев'яного зрізу (2).

Оперативність затримання зловмисників і вилучення зрізів деревини для надання на порівняльне дослідження.

Щоб уникнути покарання правопорушники намагаються знищити сліди незаконної порубки лісу і стараються швидко використати викрадене дерево – розпиляти колоду дерева на дошки, щоб ускладнити процес встановлення цілого за частинами (рис. 4). В даному випадку експерту доводиться спочатку встановити ціле за частинами фрагментів стовбура дерева, вилучених з пилорами (колода розділена на дошки), а вже потім встановлювати ціле за частинами зрізу з комлевої частини пня і зрізу з комлевої частини колоди стовбура, розділеної на дошки.

1

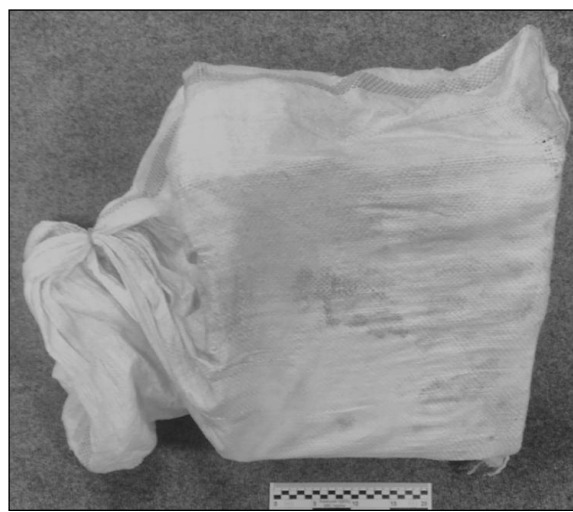
2

Рисунок 4. Вигляд зрізу дерева: з комлевої частини пня (1) та з комлевої частини колоди, яка розпиляна на дошки (2).

Забезпечення надійності упакування об'єктів дослідження - дерев'яних зрізів, та дотримання обережності під час їх транспортування.

1

2

Рисунок 5. Загальний вигляд різних варіантів упакування зрізів дерева: 1 – упакований у картонну коробку (правильне упакування) ; 2 – упаковані у мішок (не правильне упакування).

Дуже важливо щоб зрізи стовбура дерева були правильно підготовлені для надійного їх зберігання при транспортуванні. Під час транспортування дерев'яних зрізів відбувається контакт їх поверхонь – тертя поверхні одного зрізу дерева об поверхню сусіднього зрізу дерева, що може спричинити до відламу частин деревини, а саме, кусків кори та виступаючих частин деревини, які можуть містити слідову інформацію. Для цього кожен зріз дерева повинен бути запакований в окреме упакування і не допустимо кілька зрізів деревини запаковувати в одне упакування (рис. 5), щоб не допустити тертя поверхні одного зрізу об поверхню іншого зрізу.

Таким чином, умовами якісного і результативного дослідження деревини при встановленні цілого за частинами є чітке дотримання правил вилучення, зберігання і транспортування об'єктів дослідження (дерев'яних зрізів) та залучення відповідних фахівців (експертів трасологів) для відбору зразків.

Перелік використаних джерел:

1. Бухонський С.О., Кобик С.М. Особливості дослідження слідів розпили деревини, утворених ланцюговими пилами. Криміналістичний вісник, № 1(23), 2015. С. 140-146
2. Частина дерева і будова деревини. Joiner.org.ua. URL: <https://joiner.org.ua> (дата звернення 05.09.2023).
3. Методика встановлення цілого за частинами Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / (укл. Коструб А.М., Грищенко О.В., Щирба Д.Є., Іванник С.І., Чашницька Т.Г.). Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. Зареєстровано в реєстрі методик № 4.2.34.

УДК 343.982.35

Андрій Іванов

судовий експерт відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВИКРАДЕНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

1. Аналіз проблеми

Критична ситуація з «кримінальними» транспортними засобами наприкінці 90-х років призвела до того, що в 1998 році прийнято державне рішення щодо обов'язкового проведення експертного дослідження транспортних засобів під час їх державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку.

За період дії такого порядку впродовж 1998 – 2012 років працівниками Експертної служби МВС виявлено майже 82 тисячі фактів зміни ідентифікаційних номерів, 10 890 фактів фальсифікації реєстраційних документів на транспортні засоби, встановлено 8984 первинних ідентифікаційних номери, виявлено 2011 автомобілів, що перебували в розшуку.

Проведення обов'язкового дослідження транспортних засобів під час здійснення реєстраційних операцій зменшило кількість підробок у 5,5 рази (з 11 396 фактів у 2000 році до 2082 у 2011 році).

У 2012 році постановою Кабінету Міністрів України від 27 червня 2012 року № 600 «Про внесення змін до Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів» експертне дослідження транспортних засобів і документів під час проведення реєстраційних операцій з ними переведено зі статусу обов'язкового в добровільне за заявою власника.

Простим візуальним оглядом транспортного засобу, без експертного дослідження, установити справжність ідентифікаційних номерів його складових частин неможливо. Цей факт дав поштовх активізації шахрайських дій та інших злочинів, пов'язаних з транспортними засобами.

Користуючись тим, що номерні вузли та агрегати транспортних засобів перестали потрапляти в поле зору фахівців, здатних установити факт їх підробки, а органи, які здійснюють реєстрацію транспортних засобів, не мають права вимагати документального підтвердження справжності ідентифікаційних номерів їх складових частин, спеціалізовані злочинні угруповання отримали змогу легалізовувати транспортні засоби, викрадені або завезені на митну територію України без сплати обов'язкових платежів.

Події на сході України та анексія Автономної Республіки Крим у 2014 році також вплинули на збільшення кримінальних правопорушень, об'єктом посягання яких стали транспортні засоби. Для прикладу у 2016 році кількість незаконних заволодінь транспортними засобами сягнула 12205 випадків, тоді як за 2011 рік їх число було майже втричі меншим – 4682 [1].

Значна частина викрадених транспортних засобів після зміни номерних позначень агрегатів і виготовлення підроблених документів з історією походження нібито з Донецької чи Луганської областей та Автономної Республіки Крим знаходили нових власників та через відсутність обов'язкового експертного дослідження, що дозволяло виявити факт підробки, легалізувалися шляхом поставлення на державний облік.

Зазначені обставини та невтішна статистика підробок не залишили іншого вибору ніж повернути обов'язкове експертне дослідження транспортних засобів і документів, що подаються для їх реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку (крім випадків реєстрації нових транспортних засобів, перереєстрації транспортних засобів без зміни власника або вибракування їх у цілому). Так, згідно постанови Кабінету Міністрів України від 10.09.2022 № 1019 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань державної реєстрації транспортних засобів, допуску громадян до керування транспортними засобами», експертне дослідження транспортних засобів знову стало обов'язковою процедурою.

Але, незважаючи на позитивну динаміку у протидії легалізації викрадених транспортних засобів, 13 червня 2023 року Кабінет Міністрів України виніс постанову № 599, якою скасував обов'язкове проведення експертного дослідження транспортних засобів при державній реєстрації, перереєстрації і знятті з обліку. Обов'язковим проведення експертного дослідження залишилося виключно для транспортних засобів, які перебували в експлуатації за кордоном та підлягають першій державній реєстрації в Україні.

2. Способи легалізації транспортних засобів

Поширеними способами легалізації автотransпортних засобів після їх незаконного заволодіння є такі:

1) переварювання з пошкодженого автомобіля частини кузова з ідентифікаційним номером на викрадений або не розмитнений на кордоні автомобіль аналогічної марки, а також зміна складових частин автомобіля. Злочинці заздалегідь підшуковують та скуповують непридатні для експлуатації, аварійні або проблемні для легалізації автомобілі з реєстраційними документами, під які викрадають транспортні засоби. Потім за допомогою зварювального апарату та іншого спеціального обладнання злочинці вварюють у викрадений або проблемний для експлуатації автомобіль аналогічної марки частину кузова з номерною панеллю (ідентифікаційним номером), змінюють номери вузлів і агрегатів, перефарбовують автомобіль, підробляють документи (реєстраційне посвідчення, доручення на право розпорядження). Після спеціальної обробки й фарбування місце вварювання без проведення спеціального дослідження виявити дуже складно;

2) використання автомобілів-двійників. Спосіб полягає у тому, що під аналогічним державним реєстраційним номером відповідної марки і моделі транспортного засобу, номерами вузлів та агрегатів (кузова, двигуна та шасі) зі зміненими номерами вузлів та агрегатів з таким же самим дублікатом реєстраційного державного номера і фальшивим реєстраційним посвідченням (технічним паспортом) експлуатується легалізований автомобіль;

3) збирання автомобіля із запасними частинами. Під час легалізації автомобіля злочинці збирають автомобіль з комплектуючих частин викрадених автомобілів. У такому разі кузов автомобіля може бути ввезений у державу як запчастина, хоча фактично він був виготовлений заводом-виробником як комплектний. Викрадені транспортні засоби злочинці розкомплектовують та легалізують нібито як переобладнані в умовах станцій технічного обслуговування з використанням рідного кузова, а решту основних частин, таких як ходова, коробка перемикачів швидкостей, інтер'єр салону, панель тощо, переставляють на інший кузов, змінюють номер двигуна та підробляють документи, що підтверджують законність їх придбання [4, с. 41–43].

3. Можливі шляхи вирішення проблеми

Проблема протидії легалізації викрадених транспортних засобів не може бути розв'язана за допомогою ринкових механізмів, оскільки легальний ринок не регулює суспільні відносини у сферах, що регулюються кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством.

На законодавчому рівні були прийняті зміни для протидії незаконному заволодінню транспортними засобами. 3 вересня 2020 року Верховною радою України прийнятий Закон України «Про внесення змін до статті 289 Кримінального кодексу України щодо протидії незаконному заволодінню транспортним засобом» [2]. За вчинення даного кримінального правопорушення більше не передбачається покарання у вигляді штрафу чи виправних робіт. У першій частині статті 289 Кримінального кодексу України визначається покарання у вигляді обмеження волі від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк. У ч. 2, 3, окрім позбавлення волі, вказано, що у засудженої особи можуть конфіскувати майно [3].

На мою думку, до найбільш ефективних способів протидії легалізації викрадених транспортних засобів можна віднести:

- по-перше, обов'язкове експертне дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують, при їх державній реєстрації (перереєстрації), знятті з обліку, яке дозволяє виявити транспортні засоби з підробленими номерами агрегатів та

фальсифікованими документами і, як наслідок, знизити кількість кримінальних правопорушень, об'єктом посягання яких є транспортні засоби. Якщо збережеться чинне державне регулювання щодо добровільного проходження експертного дослідження, виявлення транспортних засобів із підробленими номерами агрегатів та фальсифікованими документами значною мірою залежатиме від фактору випадковості, а кількість кримінальних правопорушень, об'єктом посягання яких є транспортні засоби матиме й подальшу тенденцію до зростання;

- по-друге, введення на державному рівні обов'язкового технічного контролю транспортних засобів усіх типів, яким передбачити не лише перевірку технічного стану транспортного засобу (системи гальмового і рульового керування, зовнішніх світлових приладів, пневматичних шин та коліс, світлопропускання скла, газобалонного обладнання (за наявності), інших елементів), а й визначення справжності ідентифікаційних номерів транспортного засобу і реєстраційних документів.

Перелік використаних джерел:

1. Офіс Генерального прокурора: офіційний сайт. <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення 07.09.2023).
2. Президент України Володимир Зеленський: офіційне інтернет-представництво. URL: <https://president.gov.ua/news/glava-derzhavipidpisav-zakon-shodo-posilennya-vidpovidalnos-63861> (дата звернення 07.09.2023).
3. Кримінальний кодекс України. Дата оновлення 11.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 07.09.2023).
4. Петров С.Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010.

УДК 343.98.06

Андрій Іскондаров

старший судовий експерт лабораторії інженерно-транспортних видів досліджень
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Від початку воєнної агресії рф проти України стан дорожнього руху в нашій державі зазнав значних змін, що пов'язано, як із самим фактом введення на території держави воєнного стану, так і з масштабними пошкодженнями, які спричинені й досі продовжують спричинялися інфраструктурі українських автошляхів.

На початку воєнної агресії рф проти України в нашій державі масово були демонтовані інформаційно-вказівні дорожні знаки, які інформували про розташування населених пунктів, що перебувають на маршруті руху водіїв транспортних засобів. Дані дорожні знаки були демонтовані, як поза населеними пунктами так і безпосередньо перед самими населеними пунктами. Перед населеними пунктами були також демонтовані дорожні знаки 5.49-5.52 Правил дорожнього руху України (рис. 1).

Рис. 1. Дорожні знаки

З експертної точки зору відсутність інформаційно-вказівних дорожніх знаків 5.49-5.52 Правил дорожнього руху України, які інформують водіїв про їх в'їзд (виїзд) до (з) населеного пункту не тільки дезінформує учасників дорожнього руху про їх місцезнаходження, але і, відповідно до Правил дорожнього руху України, позбавляє їх інформації щодо дозволеної швидкості руху на ділянці дороги по якій вони рухаються. У більшості випадків на заміну інформаційно-вказівним знакам не було встановлено жодного дорожнього знаку, який би вимагав від водіїв дотримання швидкісного режиму при в'їзді (виїзді) до (з) території населеного пункту. Слід зауважити, що Правилами дорожнього руху України не передбачено будь-яких інших засобів дотримання швидкісного режиму при в'їзді або виїзді з населеного пункту окрім дотримання вимог відповідних дорожніх знаків.

Правила дорожнього руху України регламентують швидкість руху в межах населеного пункту відповідно до вимог розділу 12 Правил, тому з експертної точки зору, водії повинні мати інформацію про те, що вони здійснили в'їзд до населеного пункту або виїзд з нього.

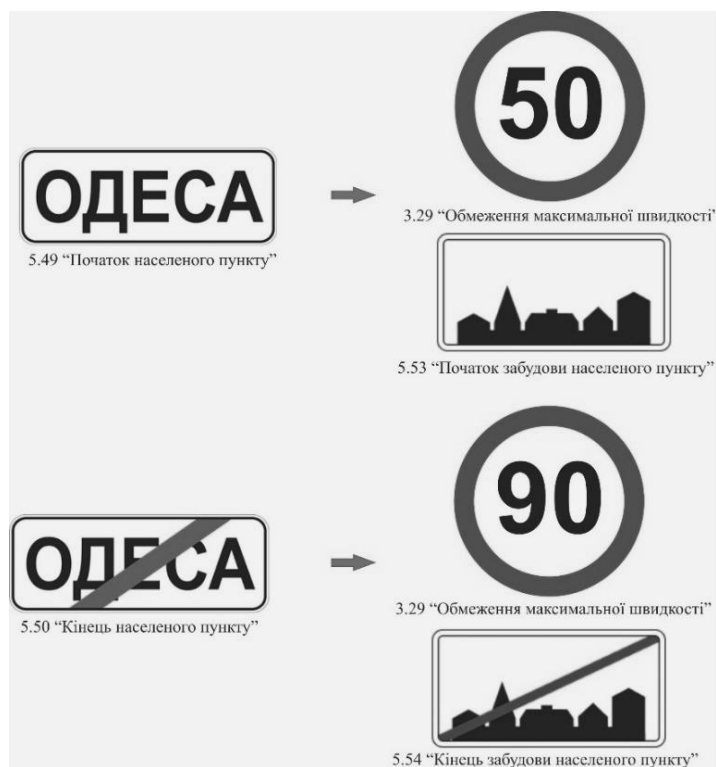

Рис. 2. Дорожні знаки

Оскільки демонтаж дорожніх знаків був мотивований воєнною агресією РФ проти України, а саме для того, щоб позбавити можливості ворога орієнтуватись на місцевості, то з експертної точки зору, з метою забезпечення безпеки дорожнього руху, замість демонтованих інформаційно-вказівних дорожніх знаків, доцільно було би встановлення на межі населених пунктів заборонних дорожніх знаків 3.29 «Обмеження максимальної швидкості» окремо або, як виняток, з додатковим застосуванням дорожніх знаків 5.53 «Початок забудови населеного пункту», 5.54 «Кінець забудови населеного пункту». Як приклад, на рис. 2 проілюстровано пропозицію тимчасової заміни, на період воєнного стану, дорожніх знаків 5.49 «Початок населеного пункту», 5.50 «Кінець населеного пункту» Правил дорожнього руху України на відповідно 3.29 «Обмеження максимальної швидкості» з додатковою інформаційною табличкою 5.53 «Початок забудови населеного пункту», 5.54 «Кінець забудови населеного пункту».

Слід звернути увагу, що вищевказані обставини можуть впливати на висновки судової автотехнічної експертизи, оскільки в експертній практиці, для визначення технічної можливості у водія запобігти ДТП, необхідно мати вихідні дані щодо швидкості руху керованого ним транспортного засобу на момент ДТП та значення допустимої швидкості руху в місці ДТП. Очевидно, що якщо ДТП відбудеться на ділянці дороги, де було передбачено встановлення, наприклад, дорожнього знаку 5.49 «Початок населеного пункту», який за вищезазначених причин було демонтовано, то можуть виникнути труднощі у заявника експертизи щодо надання експерту вихідних даних в частині допустимої швидкості руху в місці ДТП.

На думку автора, така тимчасова заміна дорожніх знаків не буде суперечити основному задуму ініціаторів демонтажу, а з точки зору безпеки дорожнього руху буде знижена загроза життю і здоров'ю учасників дорожнього руху.

Перелік використаних джерел:

1. Правила дорожнього руху України (у діючій редакції): URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text>.

УДК 343.148.65

Марія Коваленко

головний судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Миколаївського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Товарознавство як вид досліджень розвивається постійно та динамічно. Адже кожного року, а іноді і кожного місяця людство, розвиваючи технології, втілюючи новітні розробки, випускає найрізноманітнішу продукцію. Постійно оновлюється база смартфонів, ноутбуків, радіоелектронної апаратури тощо. Все, до чого звикло людство, все, що дарує комфорт та полегшує життя або підтримує здоров'я (адже товари у галузі медицини це не тільки прогрес, а й врятоване чиєсь життя при проведенні вчасної діагностики або операції). Людство звикло до стабільності у цьому питанні. І хоч ринкові ціни завжди були трохи

«плаваючими», але ж все одно їх можна було спрогнозувати, плануючи свій сімейний або бізнес-бюджет таким чином, щоб необхідний товар можна була придбати максимально «безболісно». Стабільне життя-це стабільні ціни, але, нажаль, реальність не завжди буває такою.

Іноді у нашому житті стається те, що людина називає «форс-мажором», або ситуацією, яку не можна передбачити, але вона суттєво впливає на життя людини, її добробут та можливості. У випадку нашої країни це війна та запровадження воєнного стану. Українці, нажаль, вже відчули на собі тягар та біль війни. Відчули фізично, морально та фінансово.

Відчуває на собі воєнний стан і ринок товарів, та сам процес ціноутворення. Що це означає? Якщо привести приклад з практичного товарознавства, то на етапі пошуку ціни на період кінець лютого 2022 року-грудень 2022 року ми можемо спостерігати або ціновий «провал» - коли пошук ціни на цей період у відкритих джерелах цінової інформації приводить у глухий кут, а при офіційних зверненнях до підприємств на цей же період вони неспроможні надати відповідь, або ж іншу крайність-на деякі види товарів ціна на вказаний період не є економічно-адекватною, тобто ціна на цей вид товару у мирний час була би значно меншою.

Для прикладу можна привести ситуацію осінь 2022 року-грудень 2022 року, коли через перебої з постачанням електричної енергії люди масово були вимушені перейти на генератори, а також виникла велика потреба в зовнішніх акумуляторах (Power Bank), зарядних станціях тощо. Попит на цей вид товару був колосальним, ажіотаж людей у цьому питанні створив саме той ціновий колапс, коли ринок ціноутворення практично «збожеволів» - ті товари, які під час мирного життя коштували у ціновому діапазоні 5000 гривень – 7000 гривень, тепер виросли у ціні у 5-7 разів.

Але були й інші випадки. Коли ті ж генератори людина могла отримати безкоштовно як гуманітарну допомогу.

І ось така ситуація може стати конфліктною під час вирішення питання встановлення ринкової вартості об'єкту, якщо такий вкрали у людини. Зараз, коли ринок цін потроху стабілізувався, коливання на даний момент не є критичними. Але якщо питання стосується генератора, який людина придбала за умовні 40.000 гривень, а на зараз він коштує у 5 разів менше, і це пройшло лише півроку з моменту цінового ажіотажу.

Адже вкрадена і не повернута господарю річ повинна мати адекватний грошовий еквівалент. Розглянемо інший варіант. Коли гроші під час воєнного стану не мають тієї ж платіжної сили, що і в мирний час. Якщо на прикладі, то, оцінюючи товар, розраховуючи його ринкову вартість, товарознавець бачить ті приклади, коли за вираховану грошову суму особа, яка втратила свій товар, просто неспроможна купити собі новий. Ринкова вартість при цьому експертом розрахована вірно, з урахуванням усіх необхідних методик. Але реальність така, що гроші втрачають свою платіжну силу. Іншими словами вплив інфляції під час воєнного стану не можна не помітити.

Та й часто стикаємося з тим, що, як вже було зазначено вище, при пошуку ціни на товар ми втикаємося в глухий кут саме на період лютий-грудень 2022 року. В той час економіка країни була в дуже вразливому та не стабільному стані. Тому на той період часу ціни на товари ніби зникли, їх ніби не існує в інтернет просторі, не має їх фізичного відображення, а при надсиланні запитів на підприємства частіше за все експерт не отримує відповіді. Це дуже ускладнює процес визначення ринкової вартості товарів на той період

часу, особливо, якщо стоїть питання знайти ціну на вживаний товар на вказаний проміжок часу.

Або ж коли ціна була дуже високою, як вже було сказано у ситуації з генераторами, також не має фізичного відображення цього періоду. Людина каже, що вона купила цей товар за умовні 40.000 гривень, вона дійсно витратила свої гроші, але під час пошуку серед відкритих та доступних інтернет-джерел інформації, експерт не знаходить підтвердження цьому на вказаний період часу, відсутні оголошення тощо. Той критичний час минув, ринок трохи стабілізувався, і знайти подібний об'єкт за ті ж 40.000 гривень вже не є реальним.

На прикладі графічного зображення цінового діапазону на зовнішній акумулятор (Power Bank) Baseus Star Lord Display 22.5W 30000 mAh Black, (Рис. 1), взятого із сайту hotline.ua, де є можливим прослідкувати динаміку цін у графічній формі, ми можемо спостерігати зміну цін, а саме зменшення більше, ніж вдвічі від найбільшої цінової точки у листопаді місяці 2022 року в 3500 гривень до 1500 гривень в липні місяці 2023 року, з поступовим зниженням ціни з січня місяця 2023 року.

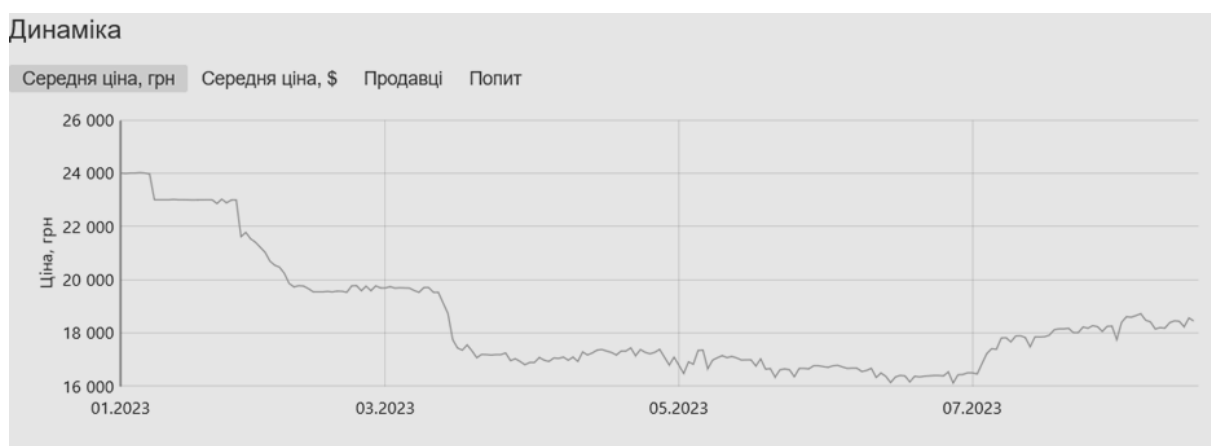

Рис. 1. Динаміка цін на прикладі зовнішнього акумулятора (Power Bank) Baseus Star Lord Display 22.5W 30000 mAh Black.

Отже, більш-менш стабілізацію ціни ми можемо спостерігати, починаючи з січня 2023 року. На вищевказаному сайті hotline.ua є багато пропозицій товарів, коли, починаючи з січня 2023 року ціни на товари є доступними для перегляду та порівняння, або ж стабілізація цін поступово починалася саме з цього часового діапазону. Але слід знову зазначити, що це стосується нових товарів, а проблема з пошуком цін на вживані товари все також залишається проблемою, для якої не завжди можливо вирішення саме на прикладі часу, що минув.

На прикладі інверторного бензинового генератора Konner&Sohnen KS 3300i (Рис. 2) ми бачимо як змінювалася ціна на нього з січня місяця 2023 року по липень місяць 2023 року. Максимальна ціна стоїть на позначці 24.000 гривень у січні місяці 2023 року, потім поступовий спад та найнижча ціна у липні 2023 року, яка становила 16.000 гривень. Отже, різниця між зимовою та літньою ціною не є вже такою критичною, хоча різниця приблизно у 8 тисяч гривень також суттєва, та впливає на ціноутворення в цілому. При цьому ціна є документально підтвердженою лише на новий товар, як і у випадку із зовнішнім акумулятором з прикладу, приведенного вище.

Отже, якщо підбити підсумок з вищесказаного, то процес ціноутворення на період війни є складним, непередбачуваним та нестабільним. Період лютий місяць 2022 року

(початок війни) та приблизно до грудня місяця 2022 року є економічно вразливим з великими ціновими коливаннями та амплітудами, і він просто «випадає» з пошукового процесу.

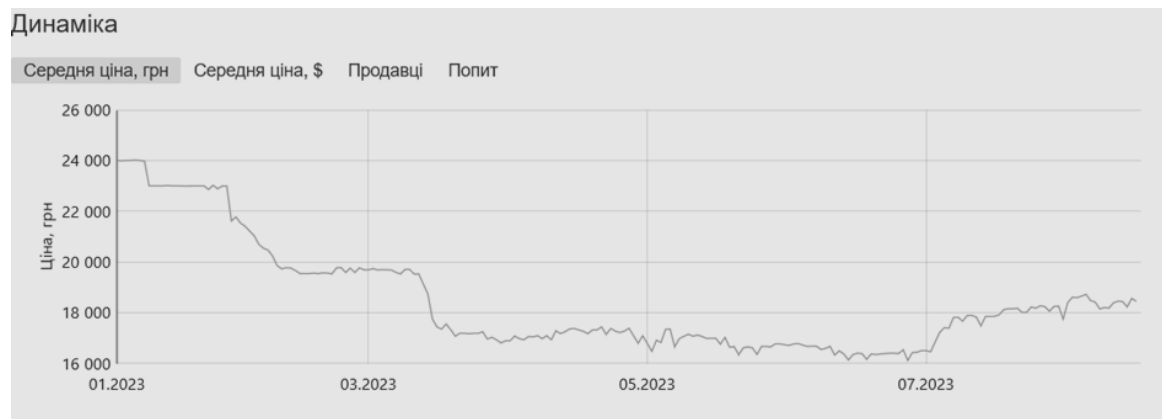

Рис. 2. Діапазон цін на прикладі інверторного бензинового генератора Konner&Sohnen KS 3300i.

Отже є доцільним, на думку доповідача, врахувати цю обставину під час проведення товарознавчих досліджень в частині вирішення ситуації, що під час війни є форс-мажором, що полягає в пошуку адекватних компромісів у визначенні ринкової вартості об'єктів дослідження, які попали в цей часовий проміжок часу, та для об'єктивності та всебічності дослідження визначення їх ринкової вартості з використанням цін стабілізуючого періоду, тобто приблизно з січня місяця 2023 року.

УДК 343.9

Тетяна Коваленко

судовий експерт сектору будівельних досліджень та оціночної діяльності
відділу будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності
Чернігівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ РЕМОНТНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ РОБІТ ТА РОЗМІРУ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗРУЙНОВАНИХ БУДІВЕЛЬ ТА СПОРУД ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

На сьогодні важливими питаннями, які поставлені перед судовим експертом під час проведення будівельно-технічного дослідження, є визначення: вартості відновлювального ремонту житлових, нежитлових будівель та споруд, що зазнали пошкоджень, руйнувань в наслідок збройної агресії Російської Федерації; матеріальної шкоди завданої власникам зруйнованого майна.

Вартість ремонтно-відновлювальних робіт та вартість матеріальної шкоди, завданої фізичним та юридичним особам внаслідок збройної агресії РФ, набуває важливого значення в межах реалізації державних механізмів, спрямованих на відшкодування (компенсацію)

понесених втрат, зокрема, за рахунок країни-агресора. Водночас одним із кроків до втілення вищезгаданих механізмів є проведення будівельно-технічної експертизи.

Під час проведення останньої можливо вирішити наступні запитання: «Яка вартість ремонтно-відновлювальних робіт, проведення яких необхідне для усунення пошкоджень завданих внаслідок військової агресії РФ на території України?», «Який розмір матеріальної шкоди, завданий власнику майна в наслідок внаслідок військової агресії РФ на території України?».

Для вирішення запитань поставлених на вирішення будівельно-технічної експертизи необхідно надати документацію на будівлю, в якій зазначено технічні характеристики будівлі, зокрема план будівлі, об'єм та її основні конструктивні елементи (технічний паспорт на будівлю, інвентаризаційна справа БТІ), проектно-кошторисна документація на об'єкт та акт введення в експлуатацію з обов'язковою відміткою про виконання робіт у відповідності з проектною документацією.

Проведення вказаної експертизи пошкоджених будівель та споруд починається з безпосереднього огляду об'єктів дослідження; проведення фото та відео-фіксації виявлених пошкоджень та руйнувань; встановлення конструктивних особливостей об'єктів дослідження. Проте, в умовах війни у експерта, нажаль, не завжди є можливість здійснити безпосередній огляд пошкоджених об'єктів. У таких випадках джерелами для дослідження можуть бути фото та відео фіксація об'єкту дослідження надана ініціатором проведення експертизи.

Для розрахунку вартості ремонтно-будівельних робіт можливо застосовувати, як метод складання кошторису так і розрахунок вартості відтворення чи заміщення земельних поліпшень – будинків, будівель та споруд.

У випадку часткового пошкодження вартість ремонтно-будівельних робіт визначається з використанням державних ресурсних елементів кошторисних норм та результатів візуально-інструментального обстеження. Необхідні вихідні дані для визначення вартості ремонтно-будівельних робіт, проведення яких необхідне для усунення пошкоджень внаслідок пожежі наявні в технічній документації (технічному паспорті) на будівлю (житловий будинок, квартиру тощо).

Існує необхідність у складанні локального кошторису для розрахунку вартості відновлювальних робіт відповідно Кошторисних норм України [1].

Система ціноутворення в будівництві базується на нормативно-розрахункових показниках і поточних цінах трудових та матеріально-технічних ресурсів.

Нормативними показниками є ресурсні елементні кошторисні норми. На підставі цих норм і поточних цін на трудові та матеріально-технічні ресурси визначаються прямі витрати у вартості будівництва.

Ресурсні елементні кошторисні норми призначені для визначення кількості ресурсів, необхідних для виконання різних видів будівельних робіт, робіт з монтажу устаткування, ремонтно-будівельних, реставраційно-відновлювальних і пусконаладжувальних робіт, для визначення прямих витрат у вартості будівництва [2].

Вартість будівельних матеріалів приймається з урахуванням технічної характеристики пошкодженого конструктивного елементу, якості та типу частини конструктивного елементу (оздоблювальних покриттів чи покриттів підлоги), тобто у вартісному еквіваленті відновленню підлягає ідентичний до пошкодженого елемент чи його частина. Ідентичність визначається за результатами візуально-інструментального обстеження – залишкам складових конструктивних

елементів. Розмір заробітної плати вираховується станом на дату визначення вартості. При пошкодженні частини поверхні (віконних та дверних блоків, оздоблювальних покриттів, покриттів підлоги тощо) в будівельний об'єм включається заміна всієї поверхні. Види таких робіт та їх об'єми визначаються індивідуально у кожному випадку.

Проведення розрахунків бажано здійснювати за допомогою програмних комплексів таких як АВК-5, ІВК, Будівельні технології – Кошторис, Експер-Кошторис тощо, програми для складання кошторисів дозволяють виконувати багато рутинних операцій в автоматичному режимі, що дозволяє швидко та якісно прорахувати витрати.

У разі коли не можливо скласти кошторис на ремонтно-відновлювальні роботи, а саме коли будівля повністю знищена та неможливо встановити фактичні об'єми для проведення розрахунків вартості ремонтно-відновлювальних робіт. Вартість визначається з використанням збірників УПВВ «Укрупнених показників вартості відтворення» (Наказ Фонду Державного майна України державний комітет України з питань житлово-комунального господарства від 23.12.2004 № 2929/227 «Про затвердження Порядку визначення вартості відтворення чи заміщення земельних поліпшень – будинків, будівель та споруд малоповерхового житлового будівництва» зі змінами та доповненнями) та даних технічної документації [4].

В такому випадку для проведення судової експертизи необхідно надати документальні матеріали, а саме:

- технічний паспорт БТІ, оскільки він містить будівельний об'єм, технічну характеристику конструктивних елементів та величину фізичного зносу;
- проектно-кошторисну документацію на об'єкт та акт введення в експлуатацію з обов'язковою відміткою про виконання робіт у відповідності з проектною документацією.

Для визначення величини фізичного зносу доцільно приймати нормативно в залежності від строку експлуатації кожного конструктивного елементу з застосуванням СОУ ЖКГ 75.11 – 35077234.0015:2009 «Житлові будинки Правила визначення фізичного зносу житлових будинків» [3]. Даний стандарт установлює вимоги до порядку визначення технічного стану житлових будинків при плануванні та проектуванні ремонту, реконструкції та технічній інвентаризації. Цей стандарт застосовується для визначення фізичного зносу житлових будинків, а також фізичного зносу конструктивних елементів та внутрішніх систем інженерного обладнання.

Отже, для розрахунку вартості ремонтно-будівельних робіт житлових будинків, квартир, господарських будівель та споруд можливо застосовувати обидва методи, а саме складання кошторису на проведення ремонтно-будівельних робіт так проведення розрахунку вартості за «Укрупненими показниками вартості відтворення» при виконанні судової будівельно-технічної експертизи, вибір методу розрахунку залишається за судовим експертом.

Перелік використаних джерел:

1. Кошторисні норми України «Настанова з визначення вартості будівництва» (затверджено наказом Міністерства Регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01.11.2021 № 281).
2. Ресурсні елементи кошторисні норми на ремонтно-будівельні роботи. Вказівки щодо застосування». К.: Мінрегіон України, 2021. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/2718383894184331215?doc_type=6 (дата звернення 24.08.2023).

3. СОУ ЖКГ 75.11–35077234.0015:2009 «Житлові будинки. Правила визначення фізичного зносу житлових будинків», затверджений наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 03.02.2009 № 21. Дата оновлення: 03.02.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0021662-09#Text> (дата звернення 28.08.2023).

4. «Порядок визначення вартості відтворення чи заміщення земельних поліпшень – будинків, будівель та споруд малоповерхового житлового будівництва, затверджений наказом Фонду державного майна України, Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства» від 23 грудня 2004 року № 2929/22, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 18 січня 2005 року № 54/10334. Дата оновлення: 23.12.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-05#Text> (дата звернення: 20.08.2023).

УДК 343

Наталія Колєсник

судовий експерт відділу дактилоскопічних досліджень
лабораторії криміналістичних видів досліджень
Дніпропетровського науково дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОВЕДЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З МОЖЛИВІСТЮ ПОДАЛЬШОГО ПРОВЕДЕННЯ ДНК

Під час проведення досудового розслідування може виникнути потреба в проведенні декількох експертиз одного об'єкта такі експертизи називаються комплексні.

Комплексна експертиза проводиться експертами різних галузей. Як правило, вона застосовується тоді, коли у висновках потрібні результати експертів з різних спеціальностей. Кожен експерт відповідає за частину питань відповідно до своєї галузі знань. У висновках мають бути чітко окреслені дослідження, які проводив кожен з експертів. Формування висновків проводиться самостійно, але вони повинні бути загальними, після чого зазначаються підписи всіх експертів. Якщо в матеріалах справи містяться самостійні висновки, то вони підписуються окремо. Аби узгодити дії між собою експерти мають працювати спільно. Тоді хід дослідження стане послідовним та зрозумілим для суду та всіх учасників процесу.

Під час проведення комплексних експертиз ставляться загальні питання, що робить їх тривалими та складними. Нерідко дослідження одного експерта повністю залежить від результатів дослідження іншого. Тому покладаючись на досвід у сферах знань інших експертів їм потрібно взаємодіяти для прийняття правильного рішення. [1]

Спочатку судовий експерт повинен використати неруйнівні методи і тільки в разі, якщо в результаті їх застосування не досягнуто мети дослідження, застосовувати руйнівні методи. Якщо ініціатор проведення експертизи дає дозвіл на проведення такого дослідження.[2]

Проведення дактилоскопічних досліджень з подальшою можливістю проведення судово-генетичної експертизи проводиться з дотриманням усіх норм та правил в спеціалізованій лабораторії яка має розміщуватися в окремому просторі, світлому приміщенні, відокремленому від робочого кабінету, де забезпечуються кліматичні умови. Ширина проходів між робочими місцями повинна становити не менше ніж 1,5 м. Стіни та підлога лабораторного приміщення мають бути облицьовані кахлями.

У лабораторії рекомендовано мати не менше трьох робочих місць.

Також приміщенні лабораторії повинні бути: -засоби пожежогасіння; -засоби індивідуального захисту; - засоби зв'язку; -засоби вимірювальної техніки (електронні ваги, лінійка, металева рулетка, штангенциркуль, гігрометр психрометричний); -комплект лабораторного хімічного посуду (термостійкі стакани, колби, мензурки, чашки для зважування, ексикатори, бутлі для зберігання розчинів, піпетки, крапельниці тощо);- щипці; - пінцет; -гумова груша; -лупа зі збільшенням 4х -16х; -ціаноакрилова камера; - ультрафіолетовий освітлювач. Робоча поверхня та вимірювальні прилади перед проведенням дослідження обробляються спиртом.

Експерт під час проведення дослідження повинен також дотримуватися таких правил: одягнути спеціальний халат, шапочку, перчатки та маску. Дотримання усіх правил зменшує до унеможливлення контамінації тобто забруднення об'єкта дослідження сторонніми речовинами, що допомагає забезпечити більш надійний та точний результат дослідження. Важливо зазначити, що велике значення має пакування об'єкта дослідження при направленні його на експертизу. Об'єкт повинен бути чітко зафіксований і не торкатися стінок пакування. Під час обробки предметів дослідження використовуються набори DNA EREE LATENT PRINT KIT в яких є одноразові пензлики, порошки, скотч та дактилоплівки.

Частіше при виявленні слідів дактилоскопічного походження з метою подальшого проведення генно-молекулярної експертизи використовують: Візуально-оптичний метод виявлення слідів ґрунтується на спостереженні відмінностей у взаємодії зі світлом поверхні об'єкта та самого сліду: загальне або спектральне поглинання чи відбиття, розсіювання, заломлення, утворення тіней і випромінювання. Перевагою цього методу є те, що він не змінює властивостей і ознак слідів. До приладів цього методу можна віднести RUVIS;

Фізичний метод це обробка дактилоскопічними порошками. Результат застосування дактилоскопічних порошоків для виявлення слідів папілярних узорів досягається за рахунок адгезії. До порошоків після яких можливе проведення ДНК можна віднести окис цинку та сажа.[3]

Перелік використаних джерел:

1. Наказ №591 від 17.07.2017р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>.
2. Закон України про судову експертизу від 25.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
3. Методика Дактилоскопічної експертизи експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження». Київ, 2014р. С. 9-30.

УДК 343.14:623.46

Володимир Коротаєв

кандидат юридичних наук, доцент, директор

Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

Роман Кірін

доктор юридичних наук, доцент, головний судовий експерт

Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

Олександр Овчаров
начальник групи Державного підприємства
«Конструкторське бюро «Південне» ім. М.К. Янгеля»

ДОСВІД СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРОТИРАДІОЛАКАЦІЙНИХ РАКЕТ

Ідентифікація уламків ракет, як сукупності об'єктивних даних щодо воєнних злочинів, вчинених РФ під час збройної агресії проти України, є надзвичайно важливою стадією судової вибухово-технічної експертизи (дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу, вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху) та експертизи зброї (дослідження артилерійської та ракетної зброї), що неодноразово підтверджувалося практикою судово-експертної діяльності.

Зокрема, ще у 2014 р. ідентифікаційні дослідження сприяли висновку про те, що запущена ракета класу «земля-повітря», яка влучила в літак рейсу МН-17 є ракетою ЗРК «Бук» і належить збройним силам РФ. Альтернативні версії, представлені РФ, в кращому випадку глибоко помилкові, а в гіршому - не відповідають дійсності і свідчать про навмисну спробу ввести в оману за допомогою сфабрикованих доказів [1].

Також відомими є випадок, коли Польща звернулася до США з проханням допомогти їй ідентифікувати уламки ракети, знайдені поблизу Бидгоща. Метою польсько-американського розслідування було з'ясування маршруту польоту ракети, а також визначення того, коли саме це сталося. В результаті дослідження з'ясувалося, що уламки були від російської ракети Х-55 [2].

Відмітимо внесок вітчизняних судових експертів КНДІСЕ, які проводили ідентифікацію частин та уламків російської ракети Х-47 «Кинджал». Зокрема, експертами вивчалися такі основні характеристики ракети як форма, маркування та особливості застосованих матеріалів, розміри частин і уламків. Також проводився аналіз хімічного складу вибухівки з бойової частини. На думку науковців, яку безумовно слід підтримати, проведення ідентифікації частин та уламків ракети є важливим етапом розслідування подій, що сталися, адже детальний аналіз отриманих даних дозволить встановити характеристики та особливості застосування ракети, а також розкрити принципи її функціонування. Це допоможе не тільки зрозуміти механізми ворожої агресії, а й визначити стратегію захисту та підвищити рівень безпеки в Україні [3].

Заслуговеє на увагу й розроблений колективом авторів загальний алгоритм ідентифікації ракетного озброєння та авіаційних бомб РФ, застосованих проти військових об'єктів та об'єктів інфраструктури України, який дозволить забезпечити необхідну підтримку прийняття рішень під час досудового і судового розслідування кримінальних проваджень за фактами злочинів агресії та воєнних злочинів пов'язаних із застосуванням ракетної та реактивної зброї РФ проти України. Практична реалізація запропонованого алгоритму передбачає створення та безперервну актуалізацію відповідних баз даних по всім існуючим типам засобів ураження повітряного базування країни-агресора по мірі накопичення відповідного статистичного матеріалу [4].

Фахівцями Дніпропетровського НДЕКІЦ МВС у співпраці зі спеціалістами ДП «КБ «Південне» ім. М.К. Янгеля» також розроблений посібник, зміст якого спрямований на виконання основних завдань та формування відповідей на найважливіші питання під час

розслідування кримінальних справ, пов'язаних із застосуванням ракетної та реактивної зброї РФ в агресії проти України [5].

Серед об'єктів, які були піддані судово-експертній ідентифікації, серед іншого, й уламки протирадіолокаційної ракети (далі – ПРЛР) типу Х-31П та її окремі модифікації. Загальна конструкція базової ПРЛР Х-31П представлена на рисунку 1.

Рис. 1 Загальна конструкція базової ПРЛР Х-31П

Ракета Х-31П має кілька протирадіолокаційних модифікацій, а саме - Х-31ПК, Х-31ПД та Х-31ПМ. Перша модернізована ракети шляхом оснащення Х-31П неконтактним датчиком підриву «Крапля» і бойовою частиною (далі – БЧ) збільшеної ефективності. Х-31ПД має збільшену дальність пуску, потужність БЧ та стартову масу.

Що стосується Х-31 ПМ, то на думку П. Бутовські, перші невеликі партії ракет Х-31ПМ були виготовлені у 2012 р., а вперше застосовані РФ у бойових умовах в Україні, до цього її можна було побачити лише на авіасалонах (в експортному варіанті Х-31ПД) [6].

Для порівняння, окремі зведені показники зазначених модифікацій Х-31П подані у таблиці 1.

Таблиця 1

Окремі показники модифікацій ПРЛР Х-31П

Показник	Х-31П	Х-31ПК	Х-31ПД	Х-31ПМ
Головка самонаведення (далі – ГСН)	модульна пасивна РЛГСН 4ВП (ЛІ-111), 5ВП (ЛІ-112) або 6ВП (ЛІ-113)		широкополосна пасивна РЛГСН	багатодіапазонна ГСН ЛІ-130
стартова вага, кг	600	595 - 615	715	715
потужність БЧ, кг	87 - 90	88 - 91	110	110
дальність пуску, км	110	120 - 160	180 - 250	180 - 250

Зовнішній вигляд модульних пасивних РЛГСН серії 4ВП (ЛІ-111) та 5ВП (ЛІ-112) для ракет Х-31 представлений на рисунках 2 та 3.

Рис. 2 РЛГСН Л-111

Рис. 3 РЛГСН Л-112

Серед уламків ПРЛР Х-31ПМ були виявлені окремі елементи низькочастотного циліндричного з'єднувача (далі – НЧЦЗ), представлені на рисунку 4. (у дужках їх маркування). Ці та інші дані пропонується об'єднати у систематизоване зібрання уламків (ракетотеку), призначене для проведення ідентифікації ракетної зброї.

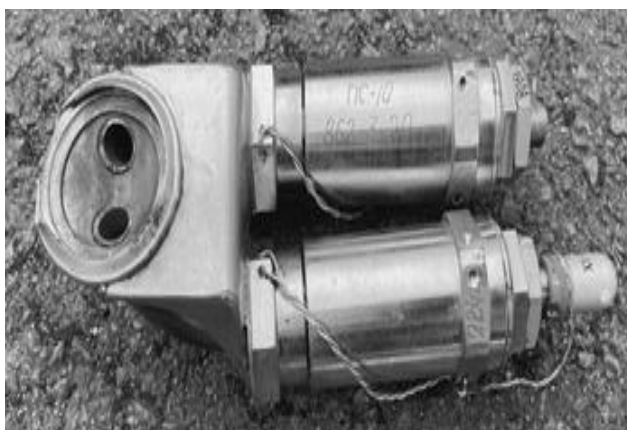

Рис. 4. Елементи НЧЦЗ (ПС-10 862-3-20; ПС-140 862-4-2)

Перелік використаних джерел:

1. MH17. The Open Source Evidence. A bellingscat Investigation. – 25 p. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2015/10/MH17-The-Open-Source-Evidence-EN.pdf>
2. Jo Harper. Poland asks US to help identify rocket debris found in forest (04.05.2023). URL: <https://www.aa.com.tr/en/americas/poland-asks-us-to-help-identify-rocket-debris-found-in-forest/2889252>
3. Експерти КНДІСЕ проводять ідентифікацію частин та уламків збитої ракети Х-47 «Кинджал». URL: <https://kndise.gov.ua/eksperty-kndise-provodyat-identyfikacziyu-chastyn-ta-ulamkiv-zbytoyi-rakety-h-47-kyndzhal/>
4. Пащенко С.В., Невзгляденко Ю.О., Пащенко О.В. Загальний алгоритм ідентифікації ракетного озброєння та авіаційних бомб російської федерації, застосованих проти військових об'єктів та об'єктів інфраструктури України. Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту авіації. 2022. Вип. 18 (25). С. 208-217. DOI: <https://doi.org/10.54858/dndia.2022-18-32>

5. Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації : посіб. Дніпропетровський НДЕКЦ МВС; ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля» ; за заг. ред. С.Г. Кримчука ; уклад.: В.М. Коротаєв, Р.С. Кірін, М.М. Кушнір, А.С. Ключков, О.В. Овчаров, О.С. Жуган. Київ : ДНДЕКЦ МВС, 2022. 161 с.

6. Piotr Butowski. Inside Russia's Failure To Control Ukrainian Airspace (May 06, 2022). <https://aviationweek.com/defense-space/inside-russias-failure-control-ukrainian-airspace>.

УДК 34.340

Сергій Кудін

судовий експерт сектору трасологічних досліджень та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень

Волинського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ПЕРЕТИНОМ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2014 року відбулося силове захоплення приміщення Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Півострів почали наповнювати військові без розпізнавальних знаків, так звані «зелені чоловічки», під якими маскувався спецназ головного розвідувального управління росії. 24 лютого 2022 року розпочався новий етап російсько-української війни повномасштабним вторгненням російської армії. Так, указом Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» визначено, що на період дії правового режиму воєнного стану, конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені, у тому числі статтею 33 Конституції України, можуть бути обмежені. Також, Законом України був затверджений Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 65/2022 "Про загальну мобілізацію".

Саме з початком повномасштабної війни збільшилися випадки нелегального перетину державного кордону України військовими і найманцями країни загарбника (росії). Порушення законодавства про державний кордон України несуть адміністративну та кримінальну відповідальність.

У статті 204¹ Кодексу України про Адміністративні Правопорушення йдеться: «Перетинання або спроба перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або з використанням підробленого документа чи таких, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади - тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб, з конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення. Ті самі дії, вчинені групою осіб або особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, - тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятисот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів

громадян або адміністративний арешт на строк від десяти до п'ятнадцяти діб, з конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення» [1].

У статті 332² Кримінального кодексу України йдеться: «1. Перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості, - карається позбавленням волі на строк до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені повторно або групою осіб, - караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. 3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, поєднані з насильством або із застосуванням зброї, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років [2].

Тобто актуальним є питання взаємодії між правоохоронними органами, при виявленні, фіксації, розслідуванні та розкритті незаконного перетину державного кордону. Саме ефективність виявлення, фіксація та розслідування зазначених злочинів залежить від успішної взаємодії учасників процесу.

Злочини, пов'язані з незаконним перетином державного кордону України, та практика правоохоронних органів щодо її протидії, свідчить про необхідність удосконалення криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, які посягають на недоторканість державного кордону загалом та на необхідності використання спеціальних знань під час проведення оглядів місць подій (далі – ОМП) під час розслідування злочинів цієї категорії.

Цілями ОМП є не тільки виявлення слідів злочину та встановлення обставин його скоєння, але й пізнання та розкриття змісту доказів, перевірка їх достовірності, адекватності. Результати огляду, особливо такого його виду, як ОМП, дозволяє слідчому визначити направленість розслідування, уявити механізм події, що розслідується, схарактеризувати особу злочинця [3]. Від якості огляду та його кількісної обробки із застосуванням сучасних науково-технічних криміналістичних засобів, від збирання слідів залежить обсяг доказової бази, встановлення кваліфікуючих ознак складу злочину. Оскільки сліди злочину зберігаються, як правило, протягом незначного часу, то помилки під час проведення оглядів здебільшого вже не можуть бути відновлені ні під час подальшого розслідування, ні під час судового розгляду. Уважний і досконалий ОМП дозволяє встановити мету та направленість умислу правопорушника. Оскільки при ОМП вагоме значення має склад учасників слідчо-оперативної групи, тому часто помилки полягають у тому, що ОМП проводиться без участі спеціалістів, чия присутність є обов'язковою.

Спеціалістом у кримінальному провадженні (ст. 71 КПК) є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) та має право ставити запитання учасникам процесуальної дії, користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням, звертати увагу на характерні обставини (особливості) речей і документів [4].

При фіксації воєнних злочинів росії в Україні вилучаються відповідні сліди, які в подальшому є складовими доказової бази. Серед даних слідів є сліди трасологічного походження (сліди низу взуття, сліди транспортних засобів) [5].

Вилучення слідів трасологічного походження дає можливість призначити судову трасологічну експертизу, оскільки висновок експерта в кримінальному провадженні є процесуальним джерелом доказів. Трасологічна експертиза – це процес дослідження матеріально фіксованих слідів-відображень, слідоутворюючих та слідосприймаючих об'єктів, механізму їх слідоутворення, оскільки особа, вчиняючи правопорушення, залишає сліди – матеріально фіксовані відображення зовнішньої будови одного (слідоутворювального) на поверхні іншого об'єкта (слідосприймального), що виникає внаслідок їх контактної взаємодії.

Одним із різновидів таких слідів є сліди низу взуття, сліди транспортного засобу, які мають важливе криміналістичне значення, оскільки допомагають установити (ідентифікувати) взуття особи, транспортний засіб особи, яка вчинила правопорушення, або особи, яка перебувала на місцевості до чи після вчинення злочину, а також отримати відомості про закономірності утворення слідів, що дає можливість змодельовати обставини події.

Вилучення слідів низу взуття і транспортних засобів дає можливість призначити судову трасологічну експертизу. Трасологічна експертиза – це процес дослідження матеріально фіксованих слідів-відображень, слідоутворюючих та слідосприймаючих об'єктів, механізму їх слідоутворення, оскільки особа, вчиняючи правопорушення, залишає сліди – матеріально фіксовані відображення зовнішньої будови одного (слідоутворювального) на поверхні іншого об'єкта (слідосприймального), що виникає внаслідок їх контактної взаємодії.

Призначення судових трасологічних експертиз здійснюється з метою доведення вини злочинних діянь осіб, які причетні до незаконного перетину державного кордону України, але враховуючи практику призначення даних експертиз за вказаними злочинами, виникає проблемне питання, а саме залучення спеціалістів до ОМП, з метою виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації, до якої можна віднести: предмети з імовірною наявністю слідів; предмети з наявними на їхній поверхні слідами; дактилоскопічні плівки або інші клейкі, полімерні (копіювальні) матеріали з перекопійованими (зафіксованими) слідами; зліпки з об'ємних слідів; масштабні зображення слідів в електронному вигляді, а також роздруковані на папері, для подальшого призначення судових трасологічних експертиз за експертними спеціальностями: 4.1 «Дослідження слідів людини та слідів тварини» [6], 4.2. «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами».

Отже, прикордонна безпека вимагає ефективного розслідування порушень ДКУ. Виходячи з особливостей режиму ДКУ, умов загарбницької війни росії проти України, посилення диверсійної та терористичної діяльності спецслужб росії на території України через державний кордон України, будь-яке порушення ДКУ необхідно розглядати як здійснення підривної діяльності проти України. У разі порушення ДКУ, ОМП здійснювати з обов'язковим залученням спеціалістів для максимального отримання криміналістичної інформації. Тому, використання криміналістичних знань та взаємодія органів охорони державного кордону України, інших правоохоронних органів з Експертною службою МВС України – є важливим для виявлення, розкриття та розслідування злочинів.

Перелік використаних джерел:

1. Кодекс України про Адміністративні Правопорушення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Разумов Э. А., Молибога Н.П.. Осмотр места происшествия. К.: РИО МВД Украины, 1994-672 с., с ил.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: метод. рек. / [Чернявський С.С., Вознюк А.А., Брисковська О.М. та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с.
6. Трасологічне дослідження слідів низу взуття (експертна спеціальність 4.1 «Дослідження слідів людини та слідів тварини»): методичні рекомендації / уклад.: І. І. Жолтанська, С. А. Степура. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2021. 43 с.

УДК 343.985

Ірина Кучинська

кандидат фармацевтичних наук, головний науковий співробітник
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НОВИХ СИНТЕТИЧНИХ ОПІОЇДІВ

Боротьба з незаконним розповсюдженням наркотичних засобів та психотропних речовин в умовах воєнного стану вимагає спільних зусиль з боку влади, правоохоронних органів та громадянського суспільства. Успішна боротьба з цим явищем може допомогти зміцнити безпеку країни та забезпечити її стабільність в умовах воєнного конфлікту.

В останні роки спостерігається швидке поширення нових сполук – нових психотропних речовин (далі – NPS), які з'явилися в сфері рекреаційного вживання наркотичних речовин та психотропних речовин. Ці речовини представлені сотнями сполук у ряді хімічних категорій, що включають опіоїди, каннабіноїди, катіони, триптаміни, амфетаміни, фенетиламіни, піперидини та піперазини. Більшість NPS виготовляються синтетичним шляхом і мають структурну схожість з відомими забороненими речовинами.

Причиною створення NPS є прагнення випередити дію законів, які регулюють переліки, що забороняють вживання та поширення наркотичних засобів та психотропних речовин. Поява NPS є глобальною проблемою, а надійні дані, які допомагали б ідентифікувати ці сполуки, не завжди доступні і, як правило, відстають від поширення цих речовин. Цей факт становить серйозну проблему для правоохоронних органів і судово-криміналістичних лабораторій через нову та невідому хімічну структуру NPS. Ризики для здоров'я, пов'язані з цими речовинами, зазвичай невідомі.

Незважаючи на те, що офіційно в 2022 році було оголошено лише про один новий синтетичний опіоїд, недавні сигнали з країн ЄС свідчать про зростання доступності та випадки летальних отруєнь, що спричинені вживанням речовини з групи бензимидазольних опіоїдів, зокрема метонітазену в чистому вигляді або в суміші з новими бензодіазепінами (метонітазин і бромазолам) та класичними опіоїдами (метонітазен і протонітазен,

метонітазен і фентаніл, метонітазен і героїн) [1, 2]. Неконтрольовані нові бензодіазепіни можуть призвести до серйозних наслідків для здоров'я, особливо при вживанні разом з іншими препаратами. Зазвичай вони не дорогі та вживаються молодими людьми разом з алкоголем, що призводить до руйнівного впливу на стан здоров'я або до аномальної поведінки. Ці речовини також були пов'язані з смертю від передозування серед людей, які вживають опіоїди.

Метонітазен є 5-нітро-2-бензилбензимидазолом, який розроблений у 1950-х роках з метою створення нових альтернатив морфію [3]. Проте клінічна розробка опіоїдів на основі бензимидазолу була припинена через підвищений ризик побічних ефектів. Метонітазен не є лікарським засобом для використання у людей чи ветеринарії.

Активність метонітазену становить 113 - 121% від активності фентанилу, 184 - 340% від активності гідроморфону, і в 30 - 200 разів вища (залежно від способу введення) порівняно з морфіном. Метонітазен описується як білий або майже білий / бежевий порошок, іноді називається кристалічним за консистенцією. Вільна основа і гідрохлоридна сіль виглядають як білий або кольоровий порошок. Цитратна сіль описується як кристалічна тверда речовина [2].

Етонітазен, ізонітазен, протонітазен і бутонітазен є гомологами метонітазена. Сполуки 2-бензилбензимидазолу можна синтезувати декількома шляхами, описаними в літературі. Незважаючи на те, що реагенти легко доступні на ринку і досить дешеві, синтез вимагає наявності спеціалізованого персоналу і добре обладнаної хімічної лабораторії [3, 4].

Метонітазен був охарактеризований за допомогою спектроскопії ядерного магнітного резонансу ($^1\text{H-NMR}$), високоефективної рідинної хроматографії з діодно-матричним детектором (HPLC-DAD), газової хроматографії, мас-спектрометрії (GC-MS) та рідинної хроматографії з квадрупольним-часопроточним мас-спектрометром (LC-QTOF-MS) [3]. Були опубліковані аналітичні методи ідентифікації та кількісного визначення метонітазена у вилучених зразках [4].

З 2019 року метонітазен був виявлений під час проведення судово-криміналістичної експертизи в Канаді, США та Німеччині. З урахуванням хімічних властивостей метонітазена його можна використовувати у рекреаційних цілях інтраназально, для вейпінгу, куріння через скляну трубку та внутрішньовенно [5]. Метонітазен продається в багатьох інтернет-магазинах з нерегульованих джерел, де чистота та кількість не можуть бути гарантовані, що представляє додатковий ризик побічних реакцій. Метонітазен не підпадає під контроль відповідно до Конвенції 1971 року про психотропні речовини, але він є контрольованою речовиною у Швеції, Німеччині, Великобританії, США та Бразилії.

Для України наявність синтетичних опіоїдів на незаконному ринку, зокрема метонітазену, є актуальною проблемою, особливо на фоні збройного конфлікту, який супроводжується активізацією злочинності. Обходячи обмеження, що стосуються статусу контрольованої речовини, метонітазен активно поширюється на ринку рекреаційних наркотиків. Швидкість поширення цієї речовини посилює загрозу для суспільства, особливо через її високу ефективність, недостатнє вивчення та відсутність контролю. Тому метонітазен має статус високого соціального ризику.

Зважаючи на загальну непоінформованість користувачів щодо потенційних ризиків для здоров'я, пов'язаних з синтетичними опіоїдами, та на ситуації, коли метонітазен додається до класичних опіоїдів і активно поширюється через інтернет-канали, важливо обмежити

доступність цих речовин з метою захисту здоров'я населення. Використання синтетичних опіоїдів, зокрема метонітазону, має вважатися незаконним.

Перелік використаних джерел:

1. www.emcdda.europa.eu/publications/european-drug-report/2023_en (дата звернення: 05.09.2023).
2. Krotulski A. J., Papsun D. M., Walton S. E., Logan B. K. Metonitazene in the United States – Forensic toxicology assessment of a potent new synthetic opioid using liquid chromatography mass spectrometry. *Drug Testing and Analysis*. 2021. doi: 10.1002/dta.3115.
3. Ujváry I., Christie R., Evans-Brown M., Gallegos A., Jorge R., Morais J., Sedefov R. Classics in Chemical Neuroscience: Etonitazene and Related Benzimidazoles. *ACS Chemical Neuroscience*. 2021. 12(7). P. 1072-1092.
4. Vandeputte M. M., Van Uytvanghe K., Layle N. K., St. Germaine D. M., Iula D. M., Stove C. P. Synthesis, Chemical Characterization, and μ -Opioid Receptor Activity Assessment of the Emerging Group of «Nitazene» 2-Benzylbenzimidazole Synthetic Opioids. *ACS Chemical Neuroscience*. 2021. 12(7). P. 1241-1251.
5. www.reddit.com/Opioid_RCs/comments/om34kh/is_metonitazene_a_good_opioid/ (дата звернення: 05.09.2023).

УДК 343.983.22

Олексій Лавриненко

завідувач сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ОБЧИСЛЕННЯ ПИТОМОЇ КІНЕТИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У більшості випадків проведення судової балістичної експертизи за експертною спеціальністю 3.1 «Балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї», об'єктами дослідження є зброя та/або боеприпаси. При визначенні їх придатності до стрільби необхідно визначати достатність уражаючих властивостей кожного вистріленого снаряду. Для кожного результату зафіксованої швидкості потрібно виконати три розрахунки із запам'ятовуванням або записуванням проміжних результатів і порівнянням кінцевого результату із мінімально необхідним значенням, що визначено відповідними методичними рекомендаціями [1-3]:

- 1) Кінетична енергія:

$$E = m * V^2 / 2,$$

де m – маса снаряду, кг, V – швидкість снаряду, м/с

- 2) Площа перерізу снаряду:

$$S = \pi * d^2 / 4,$$

де d – діаметр снаряду, мм, $\pi = 3,14$ – постійна величина;

3) Питома кінетична енергія:

$$E_{\pi} = E / S$$

Ці розрахунки для кожного пострілу у три дії потребують певного часу та фіксації двох результатів обчислення за першими двома формулами для обчислення кінцевого результату за третьою формулою із використанням двох попередніх значень.

На нашу думку, для оптимізації розрахунків та економії часу роботи судових експертів доцільно вивести нову формулу розрахунку E_{π} , підставивши у неї формули обчислення E та S :

$$E_{\pi} = (m * V^2 / 2) / (\pi * d^2 / 4)$$

Після спрощення виразу, отримана формула отримує вигляд:

$$E_{\pi} = 4 * m * V^2 / 2 * \pi * d^2$$

Після скорочення числових значень формула набуває вигляд:

$$E_{\pi} = 2 * m * V^2 / \pi * d^2$$

Зазвичай, при дослідженнях, маса снаряду вимірюється у грамах, тому вводиться нова величина m_r – маса снаряду, г:

$$m_r = m / 1000$$

Ця величина вводиться в отриману формулу розрахунку E_{π} :

$$E_{\pi} = 2 * m_r * V^2 / 1000 * \pi * d^2$$

Із усіма постійними числовими величинами ця формула має вигляд:

$$E_{\pi} = 2 * m_r * V^2 / 1000 * 3,14 * d^2$$

Після скорочення усіх постійних числових величин формула отримує вигляд:

$$E_{\pi} = m_r * V^2 / 1570 * d^2$$

У результаті отримана спрощена формула розрахунку, з якою під час проведення дослідження, можна отримати той самий результат (питому кінетичну енергію вистріленого снаряду), виконавши на калькуляторі, без будь-яких проміжних результатів та їх запам'ятовувань або записувань, послідовно п'ять простих арифметичних дій: два множення та три ділення:

$$E_n = m_r * V * V / d / d / 1570,$$

де m_r – маса снаряду, г, V – швидкість снаряду, м/с, d – діаметр снаряду, мм, 1570 – постійна величина, отримана після виконання усіх необхідних математичних дій із постійними числовими значеннями та коефіцієнтами.

У результаті згрупування трьох формул отримана одна формула, на практиці, більш зручна для обчислення, ніж три окремі. Із цією формулою під час проведення дослідження не потрібно запам'ятовувати або записувати проміжні результати розрахунків. Обчислення за такою формулою скорочує час на проведення обрахування питомої кінетичної енергії вистріленого снаряду при виконанні судово-балістичних досліджень зброї та боєприпасів за експертною спеціальністю 3.1 «Балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї». Також, користуючись звичайним калькулятором, за цією формулою зручніше проводити розрахунки.

Перелік використаних джерел:

1. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) / ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Міністерства юстиції України; [Гамов Д.Ю.]. К., 2012. 34 с.
2. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби / ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Міністерства юстиції України; [Гамов Д.Ю.]. К., 2012. 25 с.
3. Методика криміналістичного дослідження травматичної зброї з вогнепальним принципом метання снаряду / Міністерство юстиції України, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз; [Гамов Д.Ю., Коломійцев О.В., Чорногор П.А. та ін.]. К. : КНДІСЕ, 2012. 27 с.

УДК 159.92+355.01+355.48

Світлана Ласунова

кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень

Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз

Міністерства юстиції України

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПОДІЯХ ВІЙНИ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Дослідження особистості в експертній практиці майже завжди - дослідження особистості у кризовому стані. Війна примножує вплив травмуючих інтервенцій та зумовлює появу тимчасових психічних утворень, які детермінують особливий характер і якість переживання підекспертним юридично значимих подій.

Мета представленого дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності використання принципів феноменологічного підходу до аналізу особистості стосовно підекспертної особи, яка перебуває у подіях війни.

Феноменологічна парадигма в центр уваги ставить наше внутрішнє життя: бачення, відчуття, переживання. Феноменологічний підхід - це підхід, де головним є не поведінка, а зміст свідомості, яка сприймає і переживає. Феномен - це і відчуття, і сприйняття, і уявлення, і думка.

Загалом емпіричні розвідки в психологічних дослідженнях особистості підекспертного, у вивченні окремих аспектів стресу та емоційних станів, копінг-стратегій та поведінки у юридично значимих ситуаціях досить численні. Однак попри поширеність й різноманіття досліджень у даній царині, питання діагностики особистості в складних життєвих обставинах і, зокрема, в умовах збройної агресії, лишаються недостатньо висвітленими. Експертами не враховуються феномени напруженої поляризації уявлень про світ, нові цінності та переконання, раніше неактуальні типи емоційного реагування та ставлення, травмовані або втрачені смисли виживання, відновлення, реадаптації. Відтак, вважаємо за необхідне актуалізувати питання пошуку діагностичних засобів та підходів у експертній психологічній практиці воєнного сьогодення.

Основу сучасних підходів до діагностики особистості, яка перебуває в умовах війни, складають, зазвичай, психотехнічні концепції маніфестації ресурсів особистості у війні, концепції вивчення відстрочених реакцій на бойовий (травматичний) стрес, психодинамічні концепції діагностики та ін. [1; 2]. Моніторинг останніх засвідчив у досліджуваних, які перебувають в умовах війни, нестачу індивідуальних смислів виживання і смислів смерті у війні; розрив між сьогоденням війни і минулим довоєнним життям, яке не ідеалізується, але розуміється як втрачене; нестачу зовнішньої свободи і внутрішнього вільного простору; відсутність внутрішнього та зовнішнього відмежування, що виражено болем і стражданням; стримане відношення до життя; дефіцит внутрішньої згоди у смисловій системі досліджуваних, яка гальмує вільне емоційне обходження із собою в умовах нестабільного воєнного часу. Виявлено фіксацією на негативних переживаннях й болісному досвіді, сталі й неузгоджені очікування, перевагу негативних програм (страх-уникання, сум-прохання про допомогу, гнів-руйнування, відрaza-відкидання та детермінований ними дефіцит взаємодії із світом) та ін. [2].

Зазначене зумовлює певні особливості інтерпретування підекспертним юридично значимої ситуації та бачення себе в ній, оскільки «...зміна контекстних і регуляційних смислів передбачає зміну характеру зв'язку між первісними смисловими угрупованнями і заміну мнемічних контекстів, що задають семантичний аспект інтерпретацій подій» [2, С.27]. А відтак необхідність врахування особливостей когнітивних і емоційних відгуків особистості, детермінованих її досвідом проживання подій воєнного часу, стає актуальною вимогою під час експертних досліджень.

Досвід практичної діагностики підекспертних в ОНДІСЕ (безвідносно до їх процесуального статусу та виду експертного дослідження) дозволив сформуванню батарею тестів, дієву та результативну в розв'язанні означеної проблеми. Наведемо приклади методик, які можуть застосовуватися експертами-психологами для уточнення динамічних психічних утворень, зумовлених актуальними переживаннями ризиків війни.

Контентні шкали Уїгінса. Змістовні шкали, які базуються на 13 найбільш важливих категоріях, що стали основою для створення тринадцятишкального особистісного профілю, котрий має спільні риси з базисним профілем MMPI, однак має більш просту інтерпретацію. Інтерес для експерта у контексті зазначеної проблематики представлятимуть шкали депресії (DEP), малодушності (MOR), психотизму (PSY), страхів (PHO) та ін. [10].

Шкала диференціальних емоцій. Методика самозвіту, створена для оцінки виразу індивідом фундаментальних емоцій або їхніх комплексів. Методика базується на теорії диференціальних емоцій К. Ізарда, згідно з якою окремі емоції є мотиваційними процесами, які по-різному переживаються особистістю. В Україні переважно використовується перша редакція Шкали, тоді як у західних країнах – четверта (DES-IV, 1993), суттєвою відмінністю якої є діагностика 12 базових емоцій: інтерес, радість, здивування, сум, гнів, відраза, презирство, вороже ставлення до себе, страх, сором, сором'язливість і почуття провини [7].

Перелік життєвих подій (Life Events Checklist for DSM-5 (LEC-5)). Самозвіт, спрямований на визначення потенційно травматичних подій у житті респондента. Використовується як для оцінки загальної кількості потенційно травматичних подій у житті людини, так і для кращого визначення проблем респондента.

Опитувальник посттравматичних когніцій (Posttraumatic Cognitions Inventory, PCTI). Опитувальник створений для оцінки трьох видів посттравматичних когніцій: негативних думок про себе; негативних думок про оточуючий світ; самозвинувачення. Теоретичним підґрунтям опитувальника є визначальна роль негативних і дисфункціональних когніцій в етіології і перебігу стресових розладів. Негативні оцінки, насамперед, про власну особистість і небезпечний світ призводять до постійного відчуття загрози, яке формує відповідну симптоматику і посилює тривогу [5].

Симптоматичний опитувальник Symptom Check List-90- Revised (SCL-90-R). Клінічна тестова і скринінгова методика призначена для оцінки патернів психологічних ознак у психіатричних пацієнтів і здорових осіб. Містить шкали соматизації, obsесивно-компульсивної нав'язливості, інтерперсональної чутливості, депресії, тривожності, ворожості, нав'язливих страхів (фобій), параноїдності, психотизму, загальний індекс важкості, індекс важкості наявного дистресу [4].

Методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації Т.Холмса і Р.Пейджа (Social Readjustment Rating Scale, SRRS). Психометрична шкала самооцінки актуального рівня стресу протягом останнього року. Призначена для простого, скринінгового визначення рівня актуального стресу і ймовірності розвитку межових нервово-психічних розладів [6].

Шкала екзистенції (A. Längle, Ch. Orgler, M. Kundi). Діагностика «екзистенційної сповненості», яка характеризує внутрішню згоду й відповідність рішень і вчинків особистості власній сутності. Це переживання визначає ступінь сформованості персональної можливості «Бути-Тут». Переживання екзистенційної сповненості означає наповненість смислами буття людини, що, в свою чергу, є результатом, з одного боку, «взнавання» і врегулювання людиною власних потреб і завдань – відчуження власної інтенційності. З іншого – є результатом пізнавальної орієнтації людини у складних правилах і вимогах сьогодення [8; 9].

Методика «Найраніший дитячий спогад» А. Адлера. Діагностика «ступеню глобальності (локальності) взаємодії Я із світом». Взаємодія «Я» і світу детермінується конструктами, що фільтрують сигнали зовнішнього світу. Зокрема, таким конструктом є «девіз життя» (за А.Адлера). З одного боку, «девіз життя» виступає вихідною умовою призми відбору окремих переживань у персональний досвід людини. З іншого - накопичує і узагальнює полюс переживань та зумовлює специфіку смислової моделі «Я у світі» [3].

Загалом, ці та інші методики дозволяють розпізнавати тимчасові динамічні утворення, які детермінують характер і якість переживання під експертним юридично значимих подій, їх сприйняття та оцінку в умовах воєнного часу.

Перелік використаних джерел:

1. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
2. Каліщук С. М. Суб'єктивно-феноменологічна діагностика & психотехнічний протокол вивільнення ресурсів особистості у подіях війни. *Прикладна психологія. Професійна й організаційна психологія*, 2022. Том 33 (72). № 4. С.23-30. DOI :10.32782/2709-3093/2022.4/05 (дата звернення: 03.09.2023).
3. Adler A. Character and Talent. Individual Psychology. *The Journal of Adlerian Theory, Research and Practice*, 1989. № 45 (40). P. 513-526.
4. Derogatis L.R. SCL-90: an outpatient psychiatric rating scale – preliminary report. *Psychopharmacol Bull*, 1973. Vol. 9. P.13-28.
5. Foa E.B., Ehlers A., Clark D.M., Tolin D.F., Orsillo S.M. The Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI): Development and validation. *Psychological Assessment*, 1999. Vol.11. P. 303-314.
6. Holmes T. The social readjustment rating scale. *Journal of psychosomatic research*, 1967. Vol.11. P. 213-221.
7. Izard C.E., Libero D.Z., Putnam P., Haynes O.M. Stability of emotion experiences and their relations to traits of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1993. Vol. 64. P. 847–860.
8. Längle A., Orgler Ch., Kundi M. The Existence Scale. A new approach to assess the ability to find personal meaning in life and to reach existential fulfilment. *European Psychotherapy*, 2003. 4. 1. 135-151.
9. Längle A. The existential fundamental motivations structuring the motivational process. *Nova Science Publishers. Vene*, 2011. P. 41-56.
10. Wiggins J.S., Phillips N., Trapnell P. Circular reasoning about interpersonal behavior: Evidence concerning some untested assumptions underlying diagnostic classification. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. Vol. 56. P. 296-305.

УДК 343.98

Андрій Лис

заступник завідувача відділу криміналістичних видів досліджень
Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Вікторія Грабовська

судовий експерт сектору досліджень у сфері інформаційних технологій
Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРИЙНЯТТЯМ ПРОПОЗИЦІЙ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Відповідно до Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень

та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [1]. Проте, мають місце непоодинокі випадки кримінальних правопорушень корупційної спрямованості у сфері службової діяльності.

Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – це злочинне діяння, що завдає шкоди відразу двом об'єктам: суспільним відносинам у сфері використання влади, службового становища та пов'язаних з ними можливостей публічними службовими особами на засадах непідкупності та неупередженості; відносинам, що виникають через безпідставне протиправне збагачення.

Успіх у розслідуванні злочинів пов'язаних із прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції передусім залежить від своєчасного та якісного проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, зумовлених специфікою слідчої ситуації. Для ефективного розслідування злочину одержання неправомірної вигоди службовою особою важливо правильно визначитись із алгоритмами й тактикою проведення слідчих дій.

Під час розслідування таких злочинів службовою особою постає потреба у використанні спеціальних знань у вигляді призначення та проведення судових експертиз, залучення спеціалістів – осіб, які володіють спеціальними знаннями та навичками і можуть надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, до участі у слідчих (розшукових) діях, а також використання загальнонаукових і теоретичних основ спеціальних знань у кримінальному процесі. Такими особами передусім є експерти науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів та інших державних спеціалізованих установ, спеціалісти-криміналісти та слідчі-криміналісти слідчих управлінь Національної поліції України, інші фахівці (економісти, ревізори, перевіряльники тощо).

Під час слідчих (розшукових) дій, таких як огляд або обшук, виявляють предмети, на яких може міститися слідова інформація. Їх вилучають для дослідження в лабораторних умовах, упаковують, дотримуючись певних правил, щоб запобігти знищенню слідів або речовин на виявлених предметах.

При цьому вагомими чинниками ефективності розслідування та надійності процесуального закріплення його результатів, є об'єкти експертного дослідження (обсяг матеріалів, що надають експерту для дослідження) і питання, які виносить слідчий для вирішення експерту.

Призначення експертизи і точне визначення кола завдань, що впливають із слідчих версій та обставин конкретного провадження, дозволяють слідчому чітко планувати терміни та послідовність процесуальних дій, пов'язаних із призначенням експертизи, формувати необхідні для їх успішного проведення тактичні прийоми. Це сприятиме отриманню доказової інформації за допомогою експертизи, що є значущою як засіб доказування.

Найбільш типовими в розслідуванні кримінальних правопорушень, спрямованих на одержання неправомірної вигоди службовою особою, є дослідження дактилоскопічні; біологічні; матеріалів, речовин і виробів; відео- звукозапису.

Згідно з чинним законодавством України [2, ч. 1 ст. 75] експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові,

технічні або інші спеціальні знання. Відповідно до ст. 101 [2] експертом складається висновок експерта.

Для ідентифікації особи, яка контактувала з предметами неправомірної вигоди чи з їхнім пакуванням, за слідами та родовою належністю речовини слідчий призначає експертизу. Оскільки предмет неправомірної вигоди часто позначають спеціальною хімічною речовиною, то для виявлення необхідної слідчої інформації потрібно провести комплексну експертизу або низку експертиз із різних галузей знань і, відповідно, визначити їх перелік і черговість, адже неправильний порядок призначення може сприяти руйнуванню вагової та значущої для доказової бази інформації. Тому, як правило, спочатку призначають експертизу дактилоскопічну, біологічну (молекулярно-генетичну), хімічну.

Важливим є те, що в теперішній час в ході викриття корупціонерів активно застосовуються спеціальні хімічні речовини (люмінофори, люмінесцентні олівці, порошки тощо), спеціальні технічні засоби візуального спостереження та звукозапису, внаслідок чого у момент вчинення кримінального правопорушення виникають нові сліди [4, с. 45].

Відповідно до закону перед експертом можуть бути поставлені лише такі питання, для вирішення яких необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Існують типові переліки питань щодо різних видів експертиз при розслідуванні таких злочинів. Однак такі переліки є орієнтуючими та визначені в науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8.10.1998 року № 53/5 [3]. Питання, поставлені експертові, повинні відповідати таким основним вимогам:

- 1) не виходити за межі спеціальних знань експерта і не мати правового характеру;
- 2) бути визначеними, конкретними та короткими;
- 3) мати логічну послідовність;
- 4) характеризуватися повнотою та мати комплексний характер.

Призначення експертизи оформляють постановою слідчого [2, ст.196,] або ухвалою (постановою) суду (судді) [2, ст. 310], що є юридичною підставою проведення експертизи.

Усунення корупції є важливим завданням для розвитку правової держави та підвищення довіри до правосуддя. Використання спеціальних знань у формі призначення судових експертиз є одним з ефективних сучасних способів доказування винуватості під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди службовою особою, результати якої впливають на встановлення причетності особи до вчинення корупційного кримінального правопорушення.

Належність та допустимість висновку експерта як доказового матеріалу залежить від дотримання законності під час вилучення матеріалів – об'єктів дослідження, а також правильно сформульованих питань, що ставляться перед експертом для проведення судової експертизи.

Проведення судових експертиз при розслідуванні корупційних злочинів вимагає особливої уваги до професійних стандартів, незалежності та об'єктивності, а тому експерти повинні володіти спеціальними знаннями та практичним досвідом у галузі виявлення та розслідування корупції.

Перелік використаних джерел:

1. Конституція України. Документ 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.10.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.10.2023).

3. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

4. Томчук І. О. Кримінологічна характеристика особи хабародавця. Часопис Київського університету права : Український науково-теоретичний часопис. 2008. № 2. С. 236–241.

УДК 330

Ростислав Логачов

здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент»

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Людмила Губа

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та логістики

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Алла Глєбова

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та логістики

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НА РІВНІ ПІДПРИЄМСТВА

Економічна експертиза потрібна для вивчення господарської діяльності підприємства, процесів формування фінансових показників за проваленими операціями та правильності побудови цих даних в обліку. Метою економічної експертизи є виявлення спотворень обліку таких негативних явищ як нестача, допущення збитків, бездіяльність, крадіжки цінностей та інше. У процесі проведення економічної експертизи, аналізується виробнича і фінансово-економічна діяльність підприємства різних форм власності, які понесли збитки, втрати, привласнення товарно-матеріальних цінностей тощо [1].

Інформаційне забезпечення економічної експертизи ґрунтується на таких основних нормативних документах: Конституції України, що фактично є вихідною правовою базою; Кримінальному кодексу України - визначено процедуру призначення і проведення експертизи у кримінальних справах, а також дано перелік прав і обов'язків експерта; Цивільному кодексі України - регулює порядок проведення експертизи у цивільних справах; Податковому кодексі України; Законі України «Про бухгалтерський облік» - встановлює єдині правові і методологічні основи щодо організації та ведення бухгалтерського обліку; Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність».

Основна умова успішної організації економічної експертизи – це достатня за обсягом і достовірною за змістом інформація. Виходячи з цього, інформаційно-методичний етап розпочинається з підбору необхідної інформації, створення додаткових джерел, а також вимагає розробки необхідного методичного інструментарію дослідження [2].

Достовірність економічної інформації, тобто її відповідність господарським явищам, визначає об'єктивність результатів економічної експертизи, правильність, обґрунтованість її висновків і пропозицій. Використання недостовірних даних викривляє уявлення про реальну економічну дійсність і приводить до неправильних рішень.

Тому вся відібрана для дослідження інформація повинна підлягати детальній перевірці. Існує умовний перелік документів, на підставі яких проводиться подальша економічна експертиза: бухгалтерська, фінансова та податкова звітність; облікові реєстри (касові книги, реєстри податкових накладних, журнали-ордери тощо); первинні документи (інвентаризаційні записи, акти приймальня-передачі, накладні, митні декларації і т.д.) [2]. Обсяг інформаційного забезпечення експерт формує самостійно відповідно до поставленого перед ним завдання.

Оскільки методика або ж техніка експертного дослідження – це рівень високоспеціалізованого методологічного знання, то в силу притаманних йому функцій безпосередньої регламентації наукової діяльності, методика завжди повинна мати чітко виражений нормативний характер [3]. Це передбачено Державним стандартом України ISO 9001:2009 «Системи управління якістю. Вимоги», в якому визначено те, що документація системи управління якістю, в тому числі й якістю проведення експертних досліджень, має охоплювати, зокрема, задокументовані методики [4].

Загалом експертне дослідження передбачає кількісну оцінку об'єкта шляхом вимірювання. Це дозволяє забезпечити йому достовірність та істинність. Крім того, вивчаючи об'єкт потрібно враховувати, що все пізнається в порівнянні, у виявленні подібності і відмінності предметів і явищ дійсності.

Процес експертного дослідження передбачає також вивчення динаміки розвитку об'єкта. Це дає знання про закономірності і тенденції його розвитку в часі, що підвищує об'єктивність оцінювання.

Повнота і достовірність результатів експертизи залежить не тільки від глибини дослідження того чи іншого процесу, правильного застосування методики дослідження, але й від достовірності аналізованої інформації. Тому всі відібрані джерела інформації піддають перевірці: формальній, арифметичній і по-суті.

Достовірність може встановлюватися такими способами:

нормативною перевіркою, яка дозволяє встановити правильність застосування в документах нормативних даних (цін, розцінок, норм трудових витрат, норм природного убутку, норм витрат матеріальних цінностей);

зустрічною перевіркою – суть якої полягає в зіставленні двох примірників одного і того ж документу, що знаходяться в різних підрозділах підприємства або на інших суб'єктах господарювання, які мали з ним відносини;

взаємним контролем – порівнянням різних за своїм найменуванням та характером документів, в яких відображаються різні аспекти однієї або кількох взаємопов'язаних операцій;

хронологічним аналізом – перевіркою хронології (за датами складання) записів в первинних документах і облікових регістрах. Це дозволяє виявити відображення господарських операцій не в період виникнення, а через деякий час;

перевіркою наявності підтверджувальних документів, яка полягає у зіставленні облікових записів, що відображають здійсненні господарські операції з документами, що їх обґрунтовують. Цей методичний прийом дозволяє виявити ті господарські операції, які відображені в обліку без достатніх на це підстав;

балансовим контролем, який полягає у перевірці схеми дотримання балансової залежності показників, між якими вона існує.

У ході економічної експертизи процесу діяльності підприємства, виявлення сильних та слабких позицій при формуванні та використанні його елементів використовується сукупність вищезазначених методів, які ґрунтуються на різноманітних теоріях і практиках та є їх своєрідним синтезом [6].

В цілому економічна експертиза на рівні підприємств має важливе значення для їхньої діяльності та розвитку. Ось кілька ключових аспектів її значення:

1. Фінансовий аналіз та планування: Економічна експертиза допомагає підприємствам аналізувати їхню фінансову стійкість, прибутковість і ліквідність. Це дозволяє керівництву приймати управлінські рішення щодо оптимізації видатків, збільшення прибутковості та виявлення можливостей для фінансового росту.

2. Оцінка ефективності проектів: Підприємства використовують економічну експертизу для оцінки ефективності нових проектів або інвестиційних можливостей. Це допомагає визначити, чи вартує вкладати кошти у певний проект, який прибуток можна отримати та який ризик пов'язаний із здійсненням інвестицій.

3. Оптимізація бізнес-процесів: Економічна експертиза допомагає виявляти можливості для оптимізації бізнес-процесів та зменшення витрат. Аналіз різних аспектів діяльності підприємства дозволяє знаходити ефективні способи вирішення економічних завдань.

4. Прийняття стратегічних рішень: Економічна експертиза є ключовою для прийняття стратегічних рішень на підприємстві. Вона допомагає визначити переваги та недоліки різних стратегій розвитку та обрати оптимальний напрямок розвитку компанії.

5. Відносини з партнерами та інвесторами: Якісно проведена економічна експертиза підприємства робить його привабливішим для інвесторів та партнерів. Інвестори довіряють компанії, яка продемонструє стійкість і потенціал для прибутковості.

Таким чином, економічна експертиза виступає як ключовий інструмент для управління та розвитку підприємства, допомагаючи приймати обґрунтовані рішення та забезпечувати стійкий фінансовий розвиток.

Перелік використаних джерел

1. Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2015. № 4. С. 9-18.
2. Дерій В. А. Дема Д. І. Економічна експертиза діяльності підприємств. Економіка та суспільство. Мукачівський державний університет. 2017. № 11. С. 508-514.
3. Момот Т. В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління від теорії до практичного впровадження. Харків : ХНАМГ. 2006. 380 с.

4. Т.Г. Бурденюк, В.М. Панасюк, В.А. Шухманн Методики аналізу ефективності впровадження технологій інформаційної безпеки підприємства. Облік, оподаткування і контроль : теорія та методологія. Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції - Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – С. 77-79.

5. Серединська І. В. Аналіз сучасних методів оцінки вартості підприємства. Наукові студії. Тернопіль : Видавництво ПВНЗ «Тернопільський комерційний інститут». 2011.– Випуск 10. – С. 33 – 42.

6. Перевозова І. В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань/ Економіка: реалії часу. 2013. № 3. С. 97-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2013_3_18.

УДК 343.983.4

Світлана Лозова

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології
Харківського національного університету внутрішніх справ;
провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Світлана Чернологова

головний судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів
відділу дослідження матеріалів, речовин і виробів
Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ КАНАБІСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Під час військової агресії російської федерації відносно України на території нашої держави відмічається значне зростання використання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. За статистичною інформацією Національної поліції України за 2022 рік виявлено на 17% більше (з 28,9 тис до 33,8 тис.) наркозлочинів, ніж в довоєнному 2021 році. Вилучено на 7% більше (з 2,5 тонни до 2,6 тонни) наркотичних та психотропних речовин [1]. Одним з найбільш розповсюджених на території Харківської області, як і всієї України є канабіс. З вилучених в 2022 році 2, 6 т наркотичних засобів, канабіс складає 2.1 т.

Рослина канабіс означає будь-яку рослину роду genus Cannabis. Cannabis sativa L. – це окремий вид, який має три підвиди: sativa, indica та ruderalis. У той же час існує безліч біологічних, хімічних чи морфологічних різновидів рослини канабіс. Як будь-який дводомний вид, рослина канабіс може бути чоловічою (з тичинковими квітками) або жіночою (з маточковими квітками). Однак зустрічаються також однодомні рослини або гермафродити, у яких присутні як жіночі, так і чоловічі генеративні органи. Канабіс означає верхівки рослини канабіс з квітами або плодами (за винятком насіння та листя, якщо вони не доповнені верхівками), з яких не була вилучена смола, якою б назвою вони не були

позначені. У канабісі міститься кілька хімічних речовин, проте переважною та єдиною психоактивною речовиною є (-)-транс-дельта-9-тетрагідроканабінол (дельта-9-ТГК або ТГК). Основні канабіноїди: тетрагідроканабінол (ТГК), канабідіол (КБД), канабінол (КБН) [2, с. 2].

Термін "канабіс" широко використовується також для позначення різних продуктів, одержуваних з рослини канабіс.

Канабіс (трава) являє собою висушений матеріал зеленого або коричневого кольору, включений до Списку I та Списку IV Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року. В Україні внесений в Список 1 Таблиці 1 «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено» [3]

Смола канабіс означає відокремлену смолу, неочищену або очищену, отриману з рослини канабіс. Смола канабісу, як правило, являє собою висушену смоляну масу коричневого або чорного кольору, виділену з квітучих верхівок рослини канабіс. Смола канабісу включена до Списку I та Списку IV Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року. В Україні внесена в Список 1 Таблиці 1 «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено».

Олію канабісу отримують шляхом екстрагування з неочищеного рослинного матеріалу, каннабісу або смоли канабісу за допомогою органічного розчинника. Отриманий екстракт фільтрують і випарюють для отримання олії необхідної консистенції, яка є смолоподібною в'язкою рідиною червоного, коричневого або зеленого кольору з високим змістом ТГК [2, с. 3]. Екстракт канабісу також внесений в Список 1 Таблиці 1 «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено».

Експертам Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру на дослідження канабіс поступає у вигляді як подрібненої речовини, так і у вигляді цілих рослин, що складаються з кореневої системи, стебла, листя та верхівок, а також як нашарування у вигляді екстракту на різних предметах носіях (фрагменти пляшок, скляні електричні лампочки, скляні трубки, саморобні пристрої для паління, піпетки і т. ін.). Слід зауважити, що останнім часом посилилася тенденція змішування різних видів наркотиків рослинного, синтетичного, напівсинтетичного походження. Це також стосується і канабісу.

Після початку війни на дослідження став надходити канабіс з синтетичною особливо небезпечною психотропною речовиною PVP, яка частіше вилучається в пристроях для паління. Також на дослідження надходять різноманітні вироби з канабісу, як печиво, кекси, напої з молоком (екстракція канабісу молоком).

Слід звернути увагу на зміни умов вирощування канабісу. Раніше, в більшості своїй, вилучався канабіс, що вирощувався на відкритій місцевості (поля, великі відкриті ділянки місцевості). Зараз превалує канабіс, вирощений в домашніх умовах, в міні теплицях, з додаванням різних хімічних речовин, часто вирощується не в ґрунті, а в воді, так звана «гідропоніка». Зауважимо, що в умовах війни канабіс нерідко вилучають у військовослужбовців. Очевидно це пов'язано з бажанням заспокоїтися, зменшити тривожність, подолати панічні атаки чи просто забути, що є характерним як для військових, так і для цивільного населення під час війни.

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що після початку війни в Україні збільшилася кількість злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Однією з найбільш поширених наркотичних речовин є канабіс, що обумовлюється його відносно низькою вартістю і доступністю, легкістю вирощування в будь-яких умовах, як на відкритій місцевості, з достатньою кількістю сонячного

випромінювання, так і в приміщеннях з використанням спеціального освітлення та хімічного підживлення. Небезпека вживання канабісу в теперішній час обумовлюється змішуванням його з різними синтетичними наркотиками, що підсилює його вплив і призводить до виникнення залежності.

Перелік використаних джерел:

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zvit-natsionalnoi-politsii-ukrainy-pro-rezultaty-roboty-u-2022-rotsi>
2. Терминология и информация по наркотическим средствам. 3-е издание. Организация Объединённых Наций. Нью-Йорк, 2016. 69 с.
3. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів від 6.05.2000 р. № 770 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#n11>.

УДК 347.948:[340.6:504](470:477)(045)

Олександр Лопатюк

кандидат сільськогосподарських наук, судовий експерт
сектору будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності відділу
товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності
Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

СУДОВА ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Екологічні проблеми людства є одними з найактуальніших проблем ХХІ століття поряд з економічними, соціальними, гуманітарними. У розвинутих країнах світу розвиток науково-технічного прогресу сприяє впровадженню у виробництво та промисловість новітніх екологічно безпечних технологій і пошук альтернативних джерел енергії та сировини.

В основних засадах стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року зазначено, що процеси суспільних трансформацій та глобалізації підвищили значущість збереження довкілля, а отже потребують від держави напрацювання конкретних механізмів, програм та заходів спрямованих на розвиток збалансованого природокористування та охорону навколишнього природного середовища [1].

На сьогодні досить актуальним питанням є протидія екологічним злочинам, що має комплексний характер, оскільки негативний вплив на довкілля, як наслідок може становити загрозу життю й здоров'ю людей, псування майна, створення небезпеки для виробництва та вносити негативні зміни в державну систему господарювання. Зростання ролі встановлення фактичних обставин вчинення екологічних правопорушень зумовлює актуальність розвитку судової інженерно-екологічної експертизи, як окремого виду судової експертизи в судочинстві. Реалії сьогодення зумовили запровадження судової інженерно-екологічної експертизи як окремого класу експертних досліджень. У законодавстві України злочинні посягання на довкілля, його окремі елементи, дії що призводять до загрози екологічній безпеці зазначені в окремому розділі Кримінального кодексу України «Злочини проти довкілля» [2].

Особливого загострення питання екології та екологічної безпеки зазнали під час повномасштабного вторгнення країни агресора в Україну. Постійні обстріли бомбардування, пересування важкої військової техніки призводять до пожеж вибухів, руйнування промислових об'єктів, що в свою чергу завдає критичного навантаження на екосистеми, незворотних, непоправних наслідків – значного забруднення ґрунтів, повітря, поверхневих та підземних вод. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України сума збитків, завданих навколишньому середовищу України за час повномасштабного вторгнення з 2022 року, зросла вп'ятеро – з 13,2 млрд грн до 2 трлн грн у 2023 році [3].

Слід зазначити, що це не остаточні цифри, оскільки вплив на довкілля триває, а значна частина територій України наразі перебуває під окупацією, або в зоні військових дій, що на даний час не дає можливості повністю оцінити наслідки для екології. У наукових джерелах під екологічною шкодою (екологічним збитком, шкодою, завданою довкіллю) розуміють погіршення якісного стану навколишнього природного середовища в цілому або окремих природних ресурсів [4].

Екологічна шкода може виявлятися у різних формах: забруднення навколишнього природного середовища, виснаження окремих природних ресурсів, руйнування екологічних зв'язків і систем, завдання збитків природокористувачам та інше. Особливість екологічної шкоди полягає в тому, що у більшості випадків така шкода є непоправною або відносно відновлюваною, оскільки відтворення компонентів природи пов'язано з тривалим періодом [4]. В екологічному праві сформовано компенсаційні механізми відшкодування шкоди, завданої довкіллю, оскільки у багатьох випадках повернути природний ресурс до попереднього стану неможливо. Тому відновлення здійснюється не лише через систему заходів по приведенню природного ресурсу у попередній стан, а й через компенсацію завданої довкіллю шкоди в грошовому виразі [5].

Для визначення розміру шкоди завданої довкіллю внаслідок збройної агресії в межах проведення інженерно-екологічної експертизи використовуються затвердженні наказами Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України методики обрахунку збитків довкіллю внаслідок війни. На сьогодні затверджено 7 методик, які дають змогу визначати шкоду та збитки внаслідок російської збройної агресії проти України, завдані землі, ґрунтам, атмосферному повітрю, водним ресурсам, природно-заповідному фонду (ПЗФ), лісовому фонду, акваторії морів і надр.

Розрахунок розміру шкоди заподіяної довкіллю в межах проведення судової інженерно-екологічної експертизи здійснюється на основі інформації, фактичних даних про обставини досліджуваної ситуації (події) щодо маси, об'єму, виду забруднюючих речовин, площі забруднення тривалості надзвичайної ситуації, результатів інструментально-лабораторних вимірювань, що наводяться у матеріалах кримінального провадження (актах обстеження Державною екологічною інспекцією територій та об'єктів, що постраждали внаслідок виникнення аварій, надзвичайних ситуацій, воєнної агресії, воєнних, терористичних або інших злочинних дій; протоколах інструментально-лабораторних вимірювань тощо).

Висновки експертів інженерно-екологічних експертиз можуть бути використані правоохоронними, судовими органами у ході судового розгляду екологічних злочинів, вчинених рф на території України.

Перелік використаних джерел:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
2. Кримінальний кодекс України Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
3. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України : офіційний сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/topics/novyny/>.
4. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка. 2005. 848 с.
5. Чопко Х. І. Такси як один із способів обчислення заподіяної довкілля шкоди. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. № 6-3, том 2. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-3-2/17.pdf>.

УДК 663.4

Наталія Луців

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри управління та експертизи товарів
Львівського національного університету імені Івана Франка

ТОВАРОЗНАВЧЕ ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИВА СВІТЛОГО

Споживання пива в Україні має давню традицію. Сьогодні на українському ринку представлено широкий асортимент пива вітчизняного та закордонного виробництва. Це пиво різних видів, сортів, виробників, різної якості і властивостей. Це призводить до проблеми вибору якісного продукту споживачами. При цьому сучасні тенденції виробництва пива часто спрямовані на цінову доступність товару та не завжди виправдане розширення асортименту за рахунок використання нетрадиційної сировини, що може призвести до погіршення його якості. Тому вивчення властивостей та якісних показників цього популярного напою є актуальним.

Нами було проведено експертне дослідження якості 3 зразків пива, відібраних в торговельній мережі м. Львова, а саме: зразок № 1 – пиво «Чернігівське світле» пастеризоване (ПрАТ «Abinbev Efes Україна», м. Чернігів); зразок № 2 - пиво «Жигулівське» непастеризоване (ПрАТ «Оболонь», м. Київ); зразок № 3 – пиво «Львівське світле» пастеризоване (філія ПрАТ «Карлсберг Україна «Львівська пивоварня», м. Львів).

Всі досліджувані види пива відносяться до світлого пива низового бродіння (лагер). Відповідно до маркування вміст алкоголю в пиві «Чернігівське світле» - 4,8 % об., в пиві «Жигулівське» та «Львівське світле» - 4,5 % об. Пиво «Чернігівське світле» та «Жигулівське» розлите в скляні пляшки коричневого кольору місткістю 0,5 л, а пиво «Львівське світле» - в металеву банку об'ємом 0,5 л.

Під час дослідження якості зразків пива нами здійснювалися ідентифікація продукції за маркуванням; дослідження органолептичних та фізико-хімічних показників.

Під час проведення досліджень використано метод аналізу та порівняння відповідності маркування пива вимогам Закону України 2639-VIII «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» [1]. Визначення органолептичних і фізико-хімічних

показників якості пива проведено відповідно до методик, викладених у чинних нормативних документах [2-4].

Огляд тари показав, що досліджувані зразки пива упаковано в скляні пляшки (зразок № 1 та № 2) та металеву банку (зразок № 2) без видимих пошкоджень. Пляшки герметично закупорені кронепробками, мають етикетку, контретикетку та кольєретку, які рівно наклеєні. Металева банка з пивом «Львівське світле» герметично закупорена, має язичок для легкого відкривання, а маркування нанесено незмивною фарбою. Текст на маркуванні всіх зразків чіткий, розбірливий та нанесений українською мовою (маркування пива «Львівське світле» продубльовано молдавською мовою). Однак, щодо змісту маркування, то допустимі відхилення об'єму вказані лише у маркуванні пива «Жигулівське», а масова частка сухих речовин у початковому суслі у відсотках, як того вимагає ДСТУ 3888:2015, не вказана в маркуванні жодного із досліджуваних зразків.

Визначення органолептичних показників якості пива проводили за допомогою органів чуття з дослідженням зовнішнього вигляду, аромату, смаку згідно з ДСТУ 7103:2009 [4] (табл. 1).

Таблиця 1

Результати дослідження органолептичних показників якості пива

№ зразка	Назва пива	Зовнішній вигляд	Аромат	Смак
Вимоги ДСТУ 3888: 2015		Прозора піниста рідина, без осаду та сторонніх включень	Чистий, зброджений, солодовий, хмелевий без сторонніх запахів і присмаку	Чистий, зброджений, солодовий з хмелевою гіркотою, що відповідає сорту пива, без сторонніх присмаків
1	«Чернігівське світле»	Прозора з блиском піниста рідина, без осаду та сторонніх включень	Гарний, притаманний типу пива, але не досить виразний	Чистий, відповідний даному типу пива, але не дуже гармонійний, хмільова гіркота не дуже злагоджена
2	«Жигулівське»	Прозора з блиском піниста рідина, без осаду та сторонніх включень	Гарний, притаманний типу пива, але не досить виразний	Смак слабо виражений, хмільова гіркота не дуже злагоджена
3	«Львівське світле»	Прозора без блиску піниста рідина, без осаду та сторонніх включень	Гарний, притаманний типу пива, але не досить виразний	Чистий, відповідний даному типу пива, але не дуже гармонійний, хмільова гіркота злагоджена

Джерело: Складено на основі авторських досліджень

Проведені дослідження органолептичних показників якості пива свідчать про те, що за зовнішнім виглядом усі досліджувані зразки відповідають вимогам ДСТУ 3888:2015 [5]. При цьому за показником «аромат» всі зразки мають не досить виразний аромат. Крім того, всі досліджувані зразки мають не дуже гармонійний смак. В жодному з досліджуваних зразків не

виявлено сторонніх запахів і присмаків. Певні відхилення в ароматі та смаку досліджуваних зразків свідчать про посередню якість цих зразків, але в межах вимог ДСТУ 3888: 2015.

Найкращими органолептичними показниками характеризується зразок № 3 – пастеризоване пиво «Львівське світле».

При визначення об'єму в одиниці пакування було встановлено, що усі зразки пива мають допустимі відхилення згідно стандарту, які не перевищують норму $\pm 3\%$.

Таблиця 2

Характеристика фізико-хімічних показників якості пива

Назва показника	Характеристика зразка			Нормативне значення показника
	1	2	3	
Кислотність, см^3 , 1 моль/дм ³ розчину гідроксиду натрію на 100 см^3 пива	3,1	2,6	2,7	1,6 – 4,5
Піноутворення (висота піни), мм	27	34	32	Не менше 20
Піностійкість, хв.	2 хв. 17 с	2 хв. 39 с	2 хв. 31 с	Не менше 2

Джерело: Складено на основі авторських досліджень

З фізико-хімічних показників визначали кислотність, піноутворення та піностійкість. Результати дослідження фізико-хімічних показників якості досліджуваних зразків пива наведено в табл. 2. Проведені дослідження фізико-хімічних показників якості пива свідчать про те, що за показниками кислотності, піноутворенням та піностійкістю всі досліджувані зразки відповідають встановленим ДСТУ 3888:2015 вимогам. Найкращі фізико-хімічні показники виявилися у зразка № 2 – непастеризованого пива «Жигулівське» ТМ «Оболонь».

Таким чином, під час проведення товарознавчого дослідження зразків пива світлого за низкою показників якості було виявлено, що усі досліджувані зразки пива відповідають встановленим вимогам, мають задовільну якість та можуть бути реалізовані на українському ринку.

Перелік використаних джерел:

1. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів: Закон України від 06.12.2018 року № 2639-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19>
2. ДСТУ 4851:2020. Пиво. Методи визначення кольору. [Чинний від 2021-01-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2020. 15 с. 10.
3. ДСТУ 4852:2007. Пиво. Методи визначення кислотності: [Чинний від 2009-01-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2009. 9 с.
4. ДСТУ 7103:2009. Пиво. Методи визначення органолептичних показників, об'єму продукції та герметичності закупорювання. [Чинний від 2016-01-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 10 с.
5. ДСТУ 3888:2015. Пиво. Загальні технічні умови. [Чинний від 2015-11-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2015. 17 с.

Наталія Макаренко

судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності відділу
товарознавчих, гемологічних, екологічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності

Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Експертиза з питань екології за експертною спеціальністю 10.19 «Дослідження обставин та організаційно-технічних причин і наслідків впливу техногенних джерел на об'єкти довкілля» є досить складним і трудомістким дослідженням, оскільки поєднує питання усіх сфер екології. На даний час інженерно-екологічна експертиза є одним із затребуваних напрямків досліджень. Вона базується на дослідженні того, у який спосіб подія, порушення вимог природоохоронного законодавства вплинула на навколишнє природне середовище.

До основних завдань інженерно-екологічної експертизи належать:

- аналіз обставин, що викликали надзвичайну екологічну ситуацію;
- встановлення технічних та організаційних причин, які призвели до порушень у технологічному процесі виробництва і як наслідок - викид забруднюючих речовин, втрата енергії та викид інших шкідливих сполук, а також накопичення промислових відходів;
- встановлення відповідності дій осіб (або їх бездіяльності), причетних до надзвичайної екологічної ситуації, вимогам нормативних актів у сфері екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів;
- встановлення причинно-наслідкових залежностей між діями/бездіяльністю спеціально уповноважених осіб (у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та екологічної безпеки) і наслідками, що настали [1].

Об'єктом інженерно-екологічної експертизи під час дослідження шкоди, заподіяної внаслідок порушення природоохоронного законодавства є документальні матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані справи. До об'єктів досліджень належать :

- акт здійснення державного нагляду (контролю/перевірки) щодо дотримання суб'єктом господарювання;
- протокол та постанова про адміністративне правопорушення;
- розрахунок розміру шкоди (збитків), заподіяної державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства;
- дозволи на спеціальне користування природними ресурсами;
- звіти з ОВД, документи у яких обґрунтовуються обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, звіт з інвентаризації викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, звіт з інвентаризації відходів тощо;
- документи (журнали) ведення первинного та поточного обліку підприємства, форми державної статистичної звітності та ін.;

- результати інструментально-лабораторних проб та вимірювань, відібрані в межах антропогенного забруднення навколишнього середовища;
- для визначення обсягу самовільно видобутих надр – прямі лінійні розміри, здійсненні безпосередньо на місці видобування.
- дані щодо маси, об'єму, виду забруднюючих речовин, площі забруднення тощо[1].

У зв'язку з військовою агресією та повномасштабним вторгненням на територію України збройних сил російської федерації від 24.02.2022 року знищено та пошкоджено велику кількість об'єктів промислової, комунальної та транспортної інфраструктури.

На звільнених від окупації територіях Сумської області, слідчими органами проводилися слідчі дії щодо фіксування скоєних злочинів, що призвело до забруднення довкілля та з квітня 2022 року призначена велика кількість інженерно-екологічних експертиз.

Військові дії та ракетні обстріли призвели до масштабних пожеж, підтоплення територій в результаті руйнування дамб на ГЕС, об'єктів критичної інфраструктури, передусім нафтохранищ, хімічних заводів та підприємств. Такі дії призводять до суттєвої шкоди екосистемам, призводять до викидів забруднюючих речовин в атмосферного повітря, забруднення та засмічення земельних ресурсів та водних об'єктів, зменшення популяцій видів рослин та тварин. Всі ці факти в сукупності призводять до вкрай негативних наслідків, а тому і потребують негайного реагування з боку держави.

За інформацією Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України станом на серпень 2023 року верифіковано 2321 звернень щодо наслідків воєнних дій та впливу на довкілля, а також нараховані збитки (в т.ч. і за період дії військової агресії): забруднення атмосферного повітря в сумі 1 075 млрд. грн.; забруднення ґрунтів – 13 348 млн грн; засмічення земель відходами – 946 714 млн грн; засмічення водних об'єктів – 4 561 млн грн. [2]

Україна, як суверенна держава, не може ігнорувати жахливі дії російської армії, включаючи їхній вплив на довкілля. Для вирішення цієї проблеми важливо прийняти відповідні заходи для компенсації завданої екологічної шкоди в повному обсязі. Кабінет Міністрів України зробив важливий крок у цьому напрямку, а саме, прийняв ряд підзаконних актів щодо відшкодування екологічної шкоди.

Законодавством передбачено офіційне визначення, яке закріплено в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», передбачається, що навколишнє природне середовище – це сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і не використовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси [3].

Екологічна шкода призводить до порушення важливих екологічних інтересів суспільства, що стосуються забезпечення здорового, сприятливого та продуктивного довкілля.

Особливістю саме екологічної шкоди є її непоправність, або лише відносна відновлюваність [4]. Основними кроками на шляху до відшкодування завданої шкоди є фіксація такої шкоди, її розрахунок і подальше використання інженерно-екологічної експертизи у судовому процесі, результатом якого буде повна компенсації збитків держави в екологічній сфері.

У зв'язку з наслідками військової агресії російської федерації виникла необхідність у зміні методик визначення шкоди та збитків завданих довкіллю. Такі зміни були закріплені у

Постанові КМУ від 20 березня 2022 р. № 326 Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ [5]. Ця Постанова встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, які були завдані нашій державі в результаті війни, а також визначає органи державної влади відповідальні за безпосереднє визначення обсягів втрат.

Відповідно до цієї Постанови визначення шкоди та збитків здійснюється в вісімнадцяти напрямках, в т.ч. втрати земельного фонду, втрати лісового фонду, втрати надр, втрати акваторії, збитки, завдані природно-заповідному фонду, а також шкода, що завдана земельним ресурсам та атмосферному повітрю, збитки, завдані водним ресурсам та об'єктам водогосподарської інфраструктури [5]. Порядок спрямований на створення та забезпечення функціонування ефективного механізму розрахунку, що пов'язаний зокрема і з втратами, що понесла наша держава та суспільство в результаті протиправних дій окупантів. На виконання вимог Постанови [5], Міністерством охорони довкілля та природних ресурсів України були розроблені та прийняті накази, які затверджують відповідні методики.:

- Методика визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану [6];

- Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди;

- Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами [8];

- Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації [9].

Результати проведення судових експертиз з питань екології відіграють значну роль у правах фізичних і юридичних осіб на безпечне навколишнє природне середовище, питання щодо завданої шкоди довкіллю.

Перелік використаних джерел:

1. Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. URL: <https://dndekc.mvs.gov.ua/10-19>.

2. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://ecoagro.gov.ua>.

3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 24.05.2023).

4. Карташов М.С. Особливості цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 5. С. 128–134. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.5-1.20>.

5. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова / Кабінет Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.08.2023).

6. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : Наказ / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України від 04 квітня

2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text> (дата звернення: 28.08.2023).

7. Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди : наказ / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України від 13 квітня 2022 р. № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 28.08.2023).

8. Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 21 лип. 2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0900-22#Text> (дата звернення: 28.08.2023).

9. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 05 жовт. 2022 р. № 414 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text> (дата звернення: 28.08.2023).

УДК 343

Марина Малікова

завідувач сектору почеркознавчих досліджень

відділу криміналістичних видів досліджень

Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВНОТИ ТА ДОСТОВІРНОСТІ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ПОЧЕРКОЗНАЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Теза про те, що ефективність судового почеркознавчого дослідження знаходиться у безпосередній залежності від якості, кількості та достовірності наданих експерту зразків для порівняльного дослідження не викликає ні у кого сумнівів. Однак, аналіз експертної практики останніх років все частіше демонструє невміння або небажання осіб, які призначають експертизу, належним чином збирати порівняльні матеріали, необхідні для проведення судової почеркознавчої експертизи. Тому створюється уява, що об'єктивний результат почеркознавчої експертизи хвилює лише експерта, що проводить дослідження.

Формальні процедури, пов'язані з підготовкою порівняльного матеріалу, приводять, у кращому випадку, до висновку в формі НПВ (не представляється можливим), а в гіршому - до невідповідного дійсності експертному висновку. Подібна ситуація влаштовує, як мінімум, одну зі сторін, яка намагається активно або пасивно впливати на обсяг і якість наданих зразків почерку або підписів, ускладняється все незацікавленістю органу, який призначив експертизу в наданні достовірних зразків, або не проявляє наполегливості у пошуку більш якісного порівняльного матеріалу. Виникає ряд проблем, пов'язаних із збиранням і оцінкою порівняльних матеріалів. Очевидно, що подібні проблеми актуальні не тільки і не стільки для самого експерта, скільки для тієї сторони, яка зацікавлена в достовірному встановленні обставин справи.

Усім відомо, що для проведення ідентифікаційних завдань на експертизу необхідно

надати вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку або підписів особи, що ідентифікується.

Якщо з поняттям експериментальних та умовно-вільних зразків почерку і підписів ініціаторам призначення експертиз більш-менш зрозуміло, то вільними зразками є рукописи і підписи особи, достовірно виконані нею до порушення провадження і не пов'язані з ним. Ці зразки найбільш цінний матеріал, оскільки він природний і навмисно не змінений [3].

На жаль, під час підготовки матеріалів для проведення судової почеркознавчої експертизи, слідчий (слідчий-суддя) керується загальними правилами щодо обов'язку доказування та надання доказів, а саме стосовно того, що сторони процесу самостійно відбирають і надають ті зразки, які вважають потрібними. Найчастіше надають зразки почерку (підписів), виконані у незвичайних умовах, в ускладненому (спрощеному) або в новому варіанті, або взагалі зразки, виконані не тією особою, від імені якої вони зазначені.

Слідчі, слідчі-судді, практично не тільки не контролюють процес підготовки порівняльного матеріалу, а здебільшого самоусуваються від нього. У практиці бувають ситуації, і це не поодинокі випадки, коли слідчі, які виконують вимоги щодо обов'язкового надання вільних зразків почерку (підписів) для проведення експертизи та розуміють щодо неможливості їх надання, намагаються підмінити вільні зразки, відібравши експериментальні у вигляді певних документів (заяв, листів та ін.). У такому випадку сторона, що не зацікавлена в об'єктивному висновку, з певних міркувань, буде намагатися надати викривлені зразки свого почерку та підписів.

У ці непрості часи, велика кількість людей є вимушеними переселенцями, інші залишаються на окупованих територіях, або переїжджають до інших країн. Тому стає питання у знаходженні такої людини та відібрання певних зразків почерку у неї, практично неможливе. Також варто проаналізувати проблемні моменти отримання експериментальних зразків почерку (підписів). У деяких випадках експериментальні зразки почерку (підписів) відбираються неякісно та в недостатній кількості, тобто не враховується зміст досліджуваного тексту, матеріал письма, письмовий прилад, умови письма та інше.

У протоколах отримання експериментальних зразків, практично ніколи не фіксуються відомості про те, як насправді, відбираються зразки почерку і підписів. У протоколі обов'язково повинні бути відображені відомості про такі обставини: якою саме рукою, звичною або не звичною, виконуються зразки, в якому темпі, у якій позі, та у якому стані [1].

В моїй практиці, як раз, стан виконавця відіграв головну роль при відібранні зразків почерку виконавця, та в подальшому до правильної оцінки ознак. На експертизу надійшов документ з рукописними записами виконаними у швидкому темпі, які не містили діагностичних ознак. Та у якості порівняльних були надані лише експериментальні та умовно-вільні зразки почерку з вираженими комплексом діагностичних ознак. У процесі пошуку відповідей на деякі питання, була знайдена причина незвичності виконання, яка полягала у тверезому стані виконавця при відібранні зразків, що спричиняв тремор у руках. Коли виконавець був введений у свій звичний стан (стан сп'яніння), руки у нього перестали тремтіти. У кожному конкретному випадку необхідний індивідуальний підхід щодо отримання порівняльного матеріалу, який дозволив би всесторонньо проаналізувати ознаки, що містяться в об'єктах дослідження, який обумовлено тісною співпрацею експерта із органами досудового розслідування та судом.

Крім помилок та недоліків, яких припускаються суб'єкти доказування при збиранні

матеріалів почеркознавчого дослідження, існують і законодавчі питання щодо процесу оформлення зразків. Відтак недосконале регулювання у чинному КПК України окреслених вище питань призводять до необґрунтованих висновків, експертних помилок та не вирішення експертних питань, порушення кримінально-процесуальних строків, яке спричиняє додаткове листування у вигляді клопотань, що негативно впливає на процес розслідування.

Аксіома про те, що від якості, кількості зразків залежить не тільки висновок експерта, а й значною мірою результат справи, до цих пір актуальна. І тут, очевидно, є певний фронт роботи для експертного співтовариства з органами, які призначають експертизу. Однак, розмірковуючи про питання перевірки достовірності зразків, слід зазначити, що ця процедура не була і не буде процесуальним тягарем експерта, а її результативність залежить від виконання хоча б тих коротких рекомендацій, які викладені в цій статті.

Таки чином, на підставі викладеного можна констатувати, що окремі положення чинного кримінального процесуального законодавства, які регламентують процедуру відібрання зразків для експертиз, потребує подальшого дослідження, доповнення та удосконалення.

Перелік використаних джерел:

1. Ковальов К.М., Меленевська З.С., Шпакович Н.Г. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина). *ДНДЕКЦ МВС України. Київ 2008. С. 5-6.*
2. Закон України від 25 лютого 1994 року №4038-ХІІ «Про судову експертизу» *Електронний ресурс. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.*
3. Меленевська З.С., Собода Є.Ю., Шаботенко А.І., Красюк І.П. Судово -почеркознавча експертиза. Навчально – методичний посібник. – Укр. Центр духовн. Культури. 2007. С. 5-9.
4. Верховна Рада України. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Електронний ресурс. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.*
5. Галаган В.І., Козак О.В. Процесуальний порядок і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні. *2-е видавництво перероб. і допов.* Краматорськ. ТОВ «Каштан», 2015. 224 с.

УДК 343

Вікторія Маруніч

завідувач сектору дактилоскопічних досліджень та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень

Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ДАКТИЛОСКОПІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України зумовило збільшення кількості злочинів, а саме: вбивства, крадіжки, розбої, зґвалтування, грабежі, вимагання, катування, та ін. У наслідок вчинення агресором злочинних дій – стрімко зросла необхідність здійснення судових експертиз до усіх суб'єктів судово – експертної діяльності за багатьма видами.

Серед найбільш затребуваних видів судових експертиз – є дактилоскопічна експертиза.

Дактилоскопична експертиза (експертиза слідів рук) є різновидом трасологічної експертизи, завданням якої є: ідентифікація живих осіб, невпізнаних трупів, а також встановлення причетності осіб до вчинення злочинів за допомогою відбитків, відтисків рук (стоп ніг), отриманих в ході дактилоскопичної реєстрації; слідів рук, вилучених при огляді місця події тощо. Експертизою вирішується завдання виявлення, вилучення та фіксації слідів рук на наданих об'єктах, встановлення їх придатності для ідентифікації та інші. Експертиза слідів рук вирішує і ряд неідентифікаційних завдань, пов'язаних з визначенням механізму слідоутворення, особливостями будови руки, яка залишила слід, деякими іншими характеристиками слідоутворювального об'єкта [1, с.17].

Існує три види завдань дактилоскопичної експертизи: ідентифікаційні, ситуаційні та діагностичні. Усі три види нерозривно пов'язані між собою і в основному не можуть вирішуватися одне без інших.

Ідентифікаційне завдання в дактилоскопичній експертизі – це встановлення тотожності особи за сукупністю загальних та окремих ознак, що відобразилися у сліді.

Ситуаційне завдання експертизи полягає у встановленні механізму події або її елементів виходячи з результатів дослідження ситуації за слідами. Вирішення ситуаційних завдань пов'язане з дослідженням властивостей і процесів, що визначають механізм та умови взаємодії об'єктів під час події. Об'єктом ситуаційної експертизи є подія злочину, що відобразилася не лише в окремих слідах, а й здебільшого у речовій обстановці місця події в цілому.

Діагностичними дослідженнями встановлюються фактичні обставини на основі самих матеріальних об'єктів – їх слідів, інших відображень фізичних процесів, що супроводжували вчинення злочину, шляхом дослідження властивостей і стану об'єкта, його відображень, результатів дії (події), співвідношення фактів (подій, дій)[2, с.150]

Згідно ч.1 ст. 242 КПК [3] України експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Для проведення дактилоскопичної експертизи на дослідження можуть надаватися такі об'єкти та зразки для порівняння: предмети з імовірною наявністю слідів папілярних узорів; предмети з виявленими слідами папілярних узорів, які не вилучені з поверхні об'єктів; дактилоскопичні плівки або інші липкі та полімерні матеріали з перекопійованими слідами папілярних узорів; зліпки з об'ємних слідів папілярних узорів або масштабного фотознімка сліду; зображення папілярних узорів, наявні у матеріалах експертиз; висновку експерта, ілюстративній таблиці; відбитки (відтиски), які містяться в оригіналах дактилоскопичних карт. Наведений перелік об'єктів дактилоскопичної експертизи та зразків для порівняння не є вичерпним.

Ситуація яка склалась на сьогодні – воєнні дії, постійні обстріли, вимушена передислокація, відсутність необхідної кількості спеціалістів, призвели до скрутного становища експертних установ [1, с.19].

Саме ці фактори спричинили об'єктивну потребу конгломерації зусиль і обміну досвідом функціонування судових експертів в умовах війни.

Тому з ініціативи Міністерства юстиції України було організовано та проведемо Всеукраїнські Форуми судових експертів.

Так 17.06.2022 у Львові відбувся Другий Всеукраїнський Форум судових експертів, який об'єднав фахівців законодавчої і виконавчої гілок влади, судової і правоохоронної системи, судових експертів, адвокатів і науковців та став одним з перших масштабних науково-практичних заходів, присвячених особливостям виконання судових експертиз у воєнний час та пошуку раціональних шляхів підвищення ефективності експертної діяльності.

При обговоренні особливостей проведення судових експертиз в умовах воєнного стану, серед іншого, на форумі було зазначено про стрімке зростання кількості судових експертиз за фактами безвісти зниклих осіб та невпізнаних трупів, фактами ідентифікації засобів ураження ворога і наслідків застосування усіх складових частин озброєння [4, с.47].

Отже, доцільно зазначити, що саме дактилоскопічна експертиза допоможе не лише в розслідуванні та розкритті злочинів, а й постійно технічно вдосконалюючись, стає надійним помічником у процесі здійснення досудового слідства в Україні.

Перелік використаних джерел:

1. Баранова Н.О. Актуальність дактилоскопічної експертизи під час воєнного стану в Україні. Напрями науково-технічної роботи для підтримки економіки під час воєнного стану, LXXXIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (м. Львів, 18 квітня 2022 року). С.17-19.

2. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, №11-12, № 13, ст. 88.

4. Долинський С.М. Особливості проведення судових експертиз в умовах воєнного часу. Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Одеса-Львів, 28 вересня 2022 року) : тези доповідей / відп. ред. Дмитро Кішко, Роман Заяць. Львів : Растр-7, 2022. С. 46-48.
УДК 343.148:343.53 [477] «364» (045)

УДК 343.232:004.738.5(075.8)

Алла Марчук

заступник завідувача відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності

Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОЦІНКИ МАЙНА В УМОВАХ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію суверенної України й це стало основною причиною виникнення всіх подальших проблем в нашій державі. З початком війни було введено воєнний стан, а через деякий час було прийнято низку законів про внесення змін до Кримінального кодексу України (КК), які посилюють кримінальну відповідальність за велику кількість злочинів воєнного стану. Однією із важливих та серйозних проблем, яку спровокувала вищезазначена збройна

військова агресія, є збільшення кримінальних правопорушень, а відповідно і експертизи оцінки майна.

Призначення судово-товарознавчої експертизи полягає в тому, щоб за допомогою спеціальних досліджень вивчити споживчі властивості виробів, ідентифікувати фактичний стан їх якості, на основі чого обґрунтувати вартість наданих на дослідження об'єктів.

Для визначення бази оцінки враховуються мета оцінки та умови використання її результатів (база оцінки - комплекс методичних підходів, методів та оціночних процедур, що відповідають певному виду вартості майна) [4].

Судово-товарознавчі експертизи необхідні для розслідування кримінальних проваджень (про розкрадання державного, суспільного або приватного майна, скоєння розбою та грабежів, фальсифікації продукції, недобросовісну конкуренцію тощо) і цивільних справ (розподіл майна, вирішення господарських спорів, виключення майна із опису, відшкодування збитків при пошкодженні майна тощо), що в свою чергу впливає на кримінальну відповідальність.

До числа об'єктів товарознавчої експертизи належать: товари народного споживання, обладнання та сировина. Об'єктами експертизи цього виду можуть бути й інші товари.

Основні завдання товарознавчої експертизи:

- визначення вартості товарної продукції;
- визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері;
- визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності;
- визначення змін показників якості товарної продукції;
- установлення способу виробництва товарної продукції (промисловий чи саморобний) підприємства-виробника, країни-виробника;
- визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил.

Визначення вартості майна, майнових прав регулюється Законом про оцінку та здійснюється суб'єктами оціночної діяльності відповідно до нормативно-правових актів з оцінки майна: національних стандартів оцінки майна, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, методик та інших нормативно-правових актів, які розробляються з урахуванням вимог національних стандартів і затверджуються Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна.

Відповідно статті 4 Закону про оцінку діяльності судових експертів, пов'язаною з оцінкою майна, що здійснюється на умовах і в порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу» [1], з урахуванням особливостей, визначених Законом про оцінку щодо методичного регулювання оцінки цього майна судові експерти мають дотримуватися положень національних стандартів оцінки майна під час здійснення експертних досліджень, суть яких полягає у визначенні вартості майна [2].

Оцінка майна, майнових прав (далі – оцінка майна) – процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, що встановлена нормативно-правовими актами, статті 9 Закону про оцінку [2], відповідно до якої нормативно-правові акти, які регулюють питання вартості (ціни) майна, не повинні суперечити положенням (національним стандартам) оцінки майна. Встановлення вартості майна має здійснюватися виключно із дотриманням національних

стандартів оцінки та дотриманням всіх процедур, передбачених законодавством про оцінку майна.

Проаналізуємо проблемні питання та недоліки, виявлені судовими експертами на практиці, в умовах російської воєнної агресії.

В умовах війни в Україні ринок подібного майна дещо обмежений – підприємства використовують всі можливості та ресурси, щоб забезпечувати стабільну й регулярну безперебійну роботу продуктів і систем, однак частина з них все ж таки не працюють. В мережі Інтернет цінові пропозиції від продавців активні лише частково, ними застосовуються такі примітки «!Не працюємо під час війни», «Наразі немає в наявності», «Товар тимчасово відсутній на складі» тощо. Отже, маємо на разі обмежений доступ до інформації. Разом з тим економічна ситуація також не стабільна, що всебічно впливає на результати експертних досліджень.

За відсутності достовірної інформації про ціни продажу подібного майна ринкова вартість об'єкта оцінки може визначатися на основі інформації про ціни пропонування подібного майна з урахуванням відповідних поправок, які враховують тенденції зміни ціни продажу подібного майна порівняно з ціною їх пропонування.

Оцінювач повинен проаналізувати всі інформаційні джерела, пов'язані з об'єктом оцінки, тенденції на ринку подібного майна, інформацію про угоди щодо подібного майна, які використовуються у разі застосування порівняльного підходу, та іншу істотну інформацію. У разі неповноти зазначеної інформації або її відсутності, у звіті про оцінку майна зазначається вплив цього факту на результати оцінки.

Відповідно до вимог Стандарту № 1 [4] для проведення дослідження з визначення ринкової вартості майна необхідний вичерпний перелік вихідних даних, характеристик об'єктів дослідження, що дасть змогу в повній мірі ідентифікувати їх.

Проте, в умовах воєнного стану на території України отримати доступ до об'єктів дослідження для огляду не є можливим, що створює об'єктивні труднощі експерту для проведення повного дослідження, складання обґрунтованого та об'єктивного висновку.

Не менш актуальним є питання проведення оцінки майна станом на дату в минулому. Воно стосується значної різниці в часі між датою, на яку визначається вартість об'єкта дослідження і датою проведення судової експертизи.

Після початку війни цивільне населення та держава в цілому зазнала значних збитків, тому визначення розміру майнової шкоди є досить нагальним.

Оскільки дата, на яку визначається вартість, передує даті проведення дослідження, технічний стан на дату оцінки можливо визначити лише за наданими на дослідження матеріалами. Цінова інформація, що міститься у відкритих джерелах на дату проведення дослідження, не відображає реальних ринкових тенденцій, які склалися на дату оцінки.

Це унеможливорює надання експертом категоричного висновку стосовно отриманої ринкової вартості. А у разі відсутності усієї повноти даних, необхідних для складання висновку експерта, судовий експерт обґрунтовано складає повідомлення про неможливість проведення судової експертизи, що в свою чергу є проблемою для притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Окрім цього, коли судовий експерт, під час проведення дослідження, надсилає уточнюючі інформаційні запити кампаніям, він стикається проблемою невідповідності установчих даних. Справа в тім, що в умовах війни більшість підприємств, були змушені

змінити свої фізичні адреси, залишивши неактуальну інформацію в мережі. Це створює причину унеможливлення отримання об'єктивних результатів дослідження.

Отже, враховуючи вищезазначене, зауважимо, що оцінка майна, при проведенні судово-товарознавчої експертизи в умовах війни в Україні, є досить актуальною проблемою, яку потрібно вирішити щонайшвидше.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про судову експертизу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2658-14>
3. Закон України «Про ціни і ціноутворення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5007-17>
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного стандарту № 1 “Загальні засади оцінки майна і майнових прав”» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npras/2739907>
5. Товарознавство. Терміни та визначення: ДСТУ ISO 3993-2000. [Чинний від 2001-01-01]. Київ: Держспоживстандарт України, 2000. 27 с. – (Національні стандарти України).

УДК 349.41

Юлія Мірошніченко

завідувач сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
відділу товарознавчих, гемологічних, екологічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичний центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ТА СКЛАДНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

До інженерно-технічних видів експертиз відносяться земельно-технічні, оціночно-земельні та експертизи з питань землеустрою.

Земельно-технічна експертиза вирішує питання визначення фактичного землекористування земельними ділянками; відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок їх розташуванню у відповідній технічній документації; відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлюючих документів і документації із землеустрою на ці земельні ділянки; визначення можливості розподілу (порядку користування) земельними ділянками, розробка варіантів їх розподілу (порядку користування); визначення можливих варіантів підходу та проїзду до земельних ділянок, встановлення земельного сервіту.

Оціночно-земельна експертиза вирішує питання визначення різних видів вартості земельних ділянок або прав на них, встановлення відповідності виконаної оцінки земельної

ділянки (або права користування земельною ділянкою) вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам.

Основними завданнями експертизи з питань землеустрою є визначення відповідності розробленої документації із землеустрою та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою та землекористування; визначення відповідності зміни цільового призначення земельних ділянок та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою та землекористування; визначення відповідності фактичного землекористування правовстановлювальним документам, документації із землеустрою на земельні ділянки та нормативно-правовим актам; визначення відповідності виконаної нормативної грошової оцінки земель вимогам нормативно-правових актів.

Вказані види експертиз досить тісно пов'язані між собою і для проведення досліджень по вищезазначеним питанням необхідні вихідні дані, які являють собою матеріали, отримані за результатами проведених топографо-геодезичних робіт, витяги з Державного земельного кадастру, Поземельні книги, обмінні файли з Національної кадастрової системи, документація із землеустрою та інше.

У зв'язку з військовою агресією та повномасштабним вторгненням на територію України збройних сил російської федерації від 24.02.2022 року в нашій країні введено воєнний стан, прийнято низку нормативно-правових актів, які в свою чергу вплинули на роботу землевпорядної та геодезичної галузі в цілому, як для державних установ так і для приватного сектору, що в свою чергу ускладнило проведення експертиз за земельним напрямом.

Частина території України до сьогодні перебуває в окупації, що ускладнює, а в більшості випадків унеможливорює проведення експертиз, об'єктами дослідження яких є земельні ділянки та права пов'язані з ними, що розташовані на таких територіях. На звільнених землях, які постраждали, проводилися слідчі дії щодо фіксування скоєних злочинів, розмінування та інші роботи, що унеможливлювало проведення обстежень та топографо-геодезичних робіт, отримання необхідних матеріалів.

Для забезпечення в умовах воєнного стану в Україні захисту прав держави, фізичних та юридичних осіб було прийнято низку нормативно-правових актів щодо регулювання землевпорядної діяльності.

07.05.2022 Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» № 564 [1], якою передбачено визначення особливостей ведення Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану в Україні, зокрема під час внесення до Державного земельного кадастру відомостей (змін до них) та користування такими відомостями, у тому числі шляхом доступу до Державного земельного кадастру, оприлюднення відомостей Державного земельного кадастру, зокрема через Публічну кадастрову карту, що є частиною програмного забезпечення Державного земельного кадастру.

10.05.2022 Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Деякі питання регулювання земельних відносин» № 563 [2], розроблену Держгеокадастром з метою приведення у відповідність Положення про Державний фонд документації із землеустрою та оцінки земель, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2004 № 1553, Типового договору оренди землі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2004 № 220 до Закону України від 24.03.2022 № 2145–IX «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану».

Зазначеними постановами визначено вичерпний перелік державних кадастрових реєстраторів на певних територіях, обмежено їх повноваження, оприлюднення відомостей ДЗК не здійснюється, Публічна кадастрова карта не функціонує, обмежено доступ до відомостей ДЗК та інше, що ускладнює в свою чергу доступ до необхідної інформації про об'єкти дослідження.

09.06.2022 року набрав чинності Закон України від 12.05.2022 № 2247-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [3]. Відповідно до цього закону на період дії воєнного стану для виконання обстежувальних, вишукувальних, топографо-геодезичних робіт, у тому числі для складання документації із землеустрою, використання геодезичного обладнання, користування геодезичними та картографічними даними, відомостями про координати пунктів Державної геодезичної мережі, а також надання відомостей про координати поворотних точок меж об'єктів Державного земельного кадастру сертифіковані інженери-землевпорядники та/або сертифіковані інженери-геодезисти повинні отримати від органу Служби безпеки України спеціальний дозвіл на виконання топографо-геодезичних вишукувань. Надання доступу до Державного земельного кадастру (ДЗК) відповідно до постанови КМУ № 564 [1], користувачам, які мали такий доступ до 24.02.2022, здійснюється за рішенням Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру на підставі звернень таких користувачів до зазначеної Служби.

У зв'язку із набранням чинності з 09.06.2022 Закону України від 12.05.2022 № 2247-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [4] та відповідно до вимог підпункту 7 пункту 1 розділу I цього Закону функціонування Державного земельного кадастру призупинено, яке відновлено погодженням з Міністерством аграрної політики та продовольства України.

Отже, у зв'язку зі збройною агресією, заходи, які запровадженні в галузі землевпорядкування для захисту інтересів держави, введені обмеження та інші дії суттєво вплинули на експертну діяльність, при чому в різних регіонах України по-різному. В деяких значно зменшилася кількість призначених експертиз за земельним напрямом, в деяких навпаки значно зросла. Також слід зауважити, що події в країні вплинули на перелік питань, які найчастіше виносились на дослідження земельно-технічних та експертиз з питань землеустрою.

Перелік використаних джерел:

1. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.08.2023).

2. Деякі питання регулювання земельних відносин: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 № 563. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.08.2023).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (дата звернення: 30.08.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закону України від 12.05.2022 № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (дата звернення 30.08.2023).

УДК: 343.982.35

Олег Могила

завідувач сектору трасологічних досліджень

відділу криміналістичних видів досліджень

Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичний центру

Міністерства внутрішніх справ України

**НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ТА ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ
МІСЦЯ ПОДІЇ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
РОЗПОЧАТИХ ПО ФАКТАХ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ**

Ліс – тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [1].

Загальна площа лісових ділянок, що належить до лісового фонду України, становить 10,4 млн га, в тому числі вкриті лісовою рослинністю 9,6 млн га.

Лісистість України становить 15,9%. Але, незважаючи на досить невелику лісистість території, Україна займає 9-те місце у Європі за площею лісів та 7-те місце за запасами деревини. Умови для лісовирощування в Україні достатньо неоднорідні, тому ліси поширені територією держави нерівномірно [2].

Організація охорони і захисту лісів передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників і хвороб [1].

Вирішення питання охорони і захисту лісів, а також боротьби із випадками незаконної вирубки українських лісів, завжди було актуальним і наганням. Незаконній порубці дерева сприяли низка причин: недостатній контроль уповноважених органів у сфері охорони і захисту лісів; недосконале законодавство; прояви корупції у згадуваній сфері; заплутану систему регулювання, перехресне функціонування державних органів, які мають контролювати галузь; наявність негативних певних негативних соціально-політичних явищ та наслідки військової агресії проти України.

Обсяг незаконних рубок згідно даних Державного агентства лісових ресурсів України за 2022 рік, у 2022 році склав 20,6 тис. куб. м, що становить 80 % від обсягу за аналогічний період 2021 року (25,8 тис. куб. м), загальною кількістю 3406 випадків. Найбільші обсяги незаконних рубок виявлені у лісах підприємств Дніпропетровського облуправління – 6840

куб. м (33,2 % від загального обсягу по Держлісагентству), Харківського – 3496 куб. м (17,0 %), Закарпатського – 2343 куб. м (11,4 %), Київського обласного та по м. Києву – 1856 куб. м (9,0 %).

Заподіяна шкода за 2022 рік склала 186,7 млн грн, що становить 87 % від обсягу за аналогічний період 2021 року (213,7 млн грн), відшкодовано – 9,2 млн гривень.

Разом з тим, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, відсутня інформація з частини тимчасово окупованих територій, зокрема Запорізької, Луганської, Миколаївської, Донецької, Херсонської областей та АР Крим. На цих територіях виявлені численні порушення лісового законодавства, в тому числі незаконні рубки, водночас тимчасова окупація територій та їх забруднення вибухонебезпечними предметами, а також обстріли, що відбуваються в прикордонних районах, не дають можливості для виявлення всіх фактів знищення лісів, також є повідомлення про незаконні рубки, що здійснюються на тимчасово окупованих територіях, загальна їх кількість буде тільки зростати [3].

З метою протидії та недопущення незаконної вирубки лісових насаджень спільні мобільні групи у складі працівників поліції та представників лісових господарств проводять профілактичні заходи, виявляють і документують зазначені правопорушення [4]. В більшості випадків огляд місця події – це сама перша слідча дія. Очевидно, що якщо наявні ознаки злочину чи виявлені сліди і речові докази, які свідчать про характер та обставини цього злочину, то необхідно як можна швидше провести огляд місця події. Іншими словами огляд місця події являється невідкладною слідчою дією. Негайне його проведення сприяє розкриттю злочину по свіжим слідам [5].

Проведення слідчої (розшукової) дії – огляд місця події регламентовано Кримінальним процесуальним кодексом України (в подальшому КПК України), зокрема статтею 237. Оглядом називається слідча (розшукова) дія, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. При огляді широко застосовуються спеціальні методи криміналістики, особливо техніко-криміналістичні методи роботи зі слідами та іншими речовими доказами.

Згідно ч. 1, 7 ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних.

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном [6].

З метою швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень розпочатих по фактах незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збут лісу, співробітникам органу досудового розслідування під час огляду місця події серед інших заходів доцільно:

- застосовувати фото- та відео зйомку згідно правил судової фотографії;

- вживати заходів до правильного визначення місця порубки (квартали, виділи, чи відноситься до природно-заповідного фонду);
 - вживати заходів щодо встановлення статусу місця незаконної порубки, зокрема чи відноситься даний ліс до державної, комунальної чи приватної власності;
 - встановити ознаки законності порубки (наявність або відсутність лісорубних квитків, інших документів);
 - встановити спосіб вчинення рубки (спилювання, рубка, викорчовування, викопування, інше) та орієнтовний її період;
 - точно провести детальні заміри та опис пнів та інших фрагментів деревини;
 - визначити обсяг, детальну фіксацію та спосіб вилучення слідової інформації.
- Доказову інформацію можуть містити лісоматеріали з характерними слідами порубки, трелювання, проведення розвантажувально-вантажних робіт та інше.

Слід мати на увазі, що об'єктами подальшого експертного дослідження можуть бути: частини стовбура дерева, у тому числі й пиломатеріали; частини пиломатеріалів; частини дерев'яних виробів; невеликі фрагменти, відокремлені від дерев'яних об'єктів [7].

Однак на практиці, трапляються випадки не повного використання співробітниками органів досудового розслідування можливостей наданих чинним кримінальним процесуальним законодавством.

Тому, під час проведення першочергових слідчих дій співробітниками органів досудового розслідування, зокрема в ході проведення огляду місця події доцільно вжити наступних організаційно-практичних заходів, а саме:

- під проведення огляду місця події слідчому необхідно проводити ґрунтовний огляд території, на якій виявлено факт незаконної порубки дерев лісу, зокрема вилучати не тільки зрізи із днів дерев, а також інші елементи деревини, які можуть залишати злочинці під час вчинення даної категорії кримінальних правопорушень. Такими елементами деревини можуть бути дерев'яні клини (переважно пів округлої сегментної форми), інші зрізи деревини, що можуть бути розміщені між пнем дерева та його стовбуром, який був об'єктом злочинного посягання;

- в ході проведення огляду місця події слідчому необхідно вилучити достатній за розмірами (зокрема за товщиною) зріз з дерева, для належного його зберігання, транспортування та подальшого дослідження даного зрізу, на якому мають бути відображені та збережені всі наявні пошкодження деревини. В результаті аналізу практичних аспектів даної категорії судових експертиз доцільно вилучати зрізи з дерева, товщиною не менше 15-20 см. У випадку прикореневого зрізу дерева, у випадку здійснення зрізу з пня дерева, доцільно обкопати пень, та здійснити зріз під кутом із заглибленням вниз до центру пня, тоді зріз матиме конусно-подібну форму. Для здійснення даних зрізів доцільно залучати спеціаліста лісових господарств з відповідними інструментами та обладнанням;

- в процесі вилучення даних зрізів з дерева із допомогою бензопил зазначені фахівці спеціалісти часто наносять механічні позначення на зрізи з метою їх нумерації чи позначення. Дані позначення утворюються шляхом нанесення насічок, на одну із сторін зрізу. Доволі часто дані позначувані насічки наносять на поверхню (площину) зрізу дерева утворену злочинцями в результаті незаконної порубки дерева, що у свою чергу спотворює сліди розділення деревини та створює складнощі під час подальшого експертного дослідження. На нашу думку доцільно здійснювати позначення з допомогою будівельного маркера на поверхні (площині) зрізу дерева, яка була утвореною співробітниками органів

досудового розслідування в процесі їх вилучення. Доречно утриматись від будь-яких механічних пошкоджень зрізу дерева, які могли б наноситись в якості позначень чи нумерації. Слідчому чи іншому ініціатору у процесуальному документі про призначення судово-трасологічної експертизи доцільно зазначати який зріз утворений злочинцями під час незаконно порубки, а який зріз утворений правоохоронцями під час його вилучення.

- зрізи з пня дерева направляються на судову трасологічну експертизу у незадовільному стані, зокрема із слідами гниття, бруду, грибків та інших пошкоджень. Дані пошкодження можуть утворюватися в результаті тривалого знаходження торцевих частин пнів дерева в умовах навколишнього природного середовища, тобто в лісах, лісопосадках, впливу вологи. У зв'язку із чим, співробітникам органів досудового розслідування необхідно уникати тяганини та негайно вживати заходів для вилучення зрізів із пнів дерева. Важливе значення для належного стану вилучених зрізів з деревини має їх зберігання та транспортування, тому доцільно зберігати зрізи у картонних коробках із отворами для вентиляції повітря чи сітках мішках, у прохолодному температурному режимі із помірною вологістю;

- співробітникам органів досудового розслідування в процесі огляду місця події, після вилучення зрізів з пня дерева, доцільно здійснити зрізи із зазначених залишків пня в якості експериментальних взірці, товщиною не менше 30-40 см. Оскільки в подальшому в ході розслідування кримінальних проваджень даної категорії, може бути затриманий злочинець, у якого може бути вилучене знаряддя злочину – бензопила. Під час проведення судової трасологічної експертизи, на стадії експертного експерименту судовому експерту може бути необхідно здійснити надрізи та розрізи на вилучених зрізах з дерева (експериментальних взірцях) з допомогою вилученого знаряддя злочину- бензопили. Експериментальні взірці мають бути із аналогічної породи деревини, із схожими властивостями. Співробітники органів досудового розслідування нерідко надають в якості експериментальних взірців зрізи із деревини іншої породи, у зв'язку із чим експериментальні сліди розділення (надрізи, розрізи) можуть мати похибку у розмірних та формених характеристиках, що може бути пов'язано із станом, видом та властивостями деревини різних видів;

- в ході проведення огляду місця події слідчому необхідно проводити ґрунтовний огляд території з метою вилучення інших трасологічних слідів, зокрема сліди автомобільних шин, сліди низу підошви взуття, сліди тварин та ін. У зв'язку із чим слідчому необхідно організувати охорону території, де проводиться огляд місця події, з метою повного та об'єктивного виявлення та вилучення всієї необхідної слідової інформації;

- у випадку виявлення транспортних засобів, які могли використовуватись як засіб для вчинення кримінальних правопорушень пов'язаних із незаконною порубкою дерев, слідчому доцільно детально оглянути транспортні засоби на предмет їх ідентифікації та прив'язки їх до осіб злочинців. Крім цього, необхідно детально оглянути транспортний засіб на предмет виявлення слідів пошкоджень, зокрема цілісність бортів, кузова та інших деталей пов'язаних із транспортуванням незаконно вирубленого лісу. Як приклад, покинутий на місці події транспортний засіб, у кузові якого була незаконно вирублена деревина, містив пошкодження переднього борту, зокрема лише один його фрагмент. В процесі обшуку житлових приміщень осіб, які підозрювались у вчиненні даного кримінального правопорушення та відкидали будь-який зв'язок із незаконною порубкою та виявленим транспортним засобом із деревиною, було знайдено іншу частину фрагменту переднього борту. В результаті проведення судової трасологічної експертизи було встановлено, що дві частини фрагментів бору становили одне ціле до розділення;

- окремим питанням необхідно висвітлити якість та стан знарядь злочину – бензопил, які надаються ініціатором для проведення судових трасологічних експертиз, зокрема здійснення експертних експериментів. Зокрема трапляються випадки надання неробочих бензопил (в яких не заводиться двигун внутрішнього згорання), або надання бензопил із певною кількістю ланцюгів без шин. В даному випадку судовий експерт не вправі самовільно міняти чи підшукувати відповідні шини, здійснювати самовільний монтаж на них ланцюгів, регулювати їх натяжку, лагодити бензопили та інше;

- наявні випадки призначення судових трасологічних експертиз співробітниками органів досудового розслідування у яких порівнюються вилученні зрізи у підозрюваних осіб із багатьма зрізами з пнів по різних фактах незаконної порубки деревини. У даному випадку ініціаторам доцільно використовувати оперативно-розшукову інформацію чи іншу інформацію, яка може бути отримана слідчим шляхом, з метою конкретного порівняння зрізів, з метою недопущення недоцільних та малоефективних досліджень.

Таким чином, якісний та всебічний огляд місця події щодо фактів незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збут лісу сприяють належному та повному проведенню трасологічних експертиз щодо вилучених об'єктів у майбутньому.

Перелік використаних джерел:

1. Лісовий кодекс України. Документ ВР № 3852-XII, поточна редакція - Редакція від 24.02.2023, підстава - 2952-IX. Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 17, ст.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення 25.09.2023).

2. Публічний звіт голови Державного агентства лісових ресурсів України за 2021 рік. URL: <https://forest.gov.ua/agentstvo/komunikaciyi-z-gromadskisty/publiczni-zviti-derzhlisagentstva> (дата звернення 25.09.2023).

3. Публічний звіт голови Державного агентства лісових ресурсів України за 2022 рік. URL: <https://forest.gov.ua/agentstvo/komunikaciyi-z-gromadskisty/publiczni-zviti-derzhlisagentstva> (дата звернення 25.09.2023).

4. Бухонський С.О., Кобик С.М. Особливості дослідження слідів розпилу деревини, утворених ланцюговими пилами. Криміналістичний вісник, № 1(23), 2015. С. 140-146.

5. Разумов Э.А., Молибога Н.П., Осмотр места происшествия.– К.: РИО МВС Украины, 1994.– 672 с., с ил.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, поточна редакція - Редакція від 23.08.2023, підстава - 3341-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 25.09.2023).

7. Методика встановлення цілого за частинами Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / (укл. Коструб А.М., Грищенко О.В., Щирба Д.Є., Іванник С.І., Чашницька Т.Г.). Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. Зареєстровано в реєстрі методик № 4.2.34.

УДК: 343.982.342

Юрій Мороз

завідувач сектору дактилоскопічних досліджень

відділу криміналістичних видів досліджень

Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

Альона Ясенюк

старший судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Стрімке зростання потреб сучасного суспільства у використанні знань з різноманітних галузей науки, техніки, ремесла не обходить такої суспільної сфери, як сфера судочинства. Інтеграція досягнень різноманітних наук в практику доказування – закономірне і традиційно досліджуване явище для кримінального судочинства.

Одним з яскравих проявів інтеграції різноманітних знань в судовій експертизі є комплексна судова експертиза, оскільки саме в ній знаходиться відображення взаємозв'язок й взаємообумовленість інтеграційних процесів. Концентрація уваги і творчих зусиль вчених і практиків на проблемі комплексних експертиз викликана двома важливими причинами. Перша полягає в тому, що розробка проблеми комплексності полегшує всебічне використання можливостей судової експертизи в процесуальному доказуванні. Друга причина полягає в тому, що в результаті комплексного підходу до дослідження об'єктів судової експертизи виявляються такі шари та зрізи доказової інформації, спільне використання яких дозволяє вирішувати нові, раніше не вирішувані експертні завдання. Питання чіткої організації проведення комплексних експертиз тісно пов'язані з проблемою законодавчої регламентації комплексної експертизи в цілому. На законодавчому рівні їх проведення (загальні принципи) регулюється окремими положеннями процесуального законодавства.

Так, у чинному КПК України немає нормативної регламентації порядку проведення комплексних експертиз. У ст.101 КПК України передбачено можливість залучення кількох експертів та визначено в загальних рисах їх права й обов'язки. Водночас, в кримінальному процесуальному законодавстві немає критеріїв розмежування вказаних видів експертиз. На мою думку, необхідність законодавчої регламентації цих видів експертиз є дуже важливою, оскільки комплексна експертиза має свою похідну від особливостей об'єктів дослідження, які потребують застосовувати різні сфери знання, специфіку як за призначенням, так і за повноваженнями та відповідальністю судових експертів. Під час проведення комплексної судової експертизи (двома і більше судовими експертами) складається спільний висновок, який підписують усі судові експерти. Згідно з частиною 8 статті 101 Кримінального процесуального кодексу України при проведенні комплексної судової експертизи може складатися кілька висновків експертів відповідно до експертних спеціальностей з обов'язковим відображенням цього факту у вступній частині висновку експерта [1].

Розглянемо особливості дактилоскопічних досліджень при проведенні деяких видів комплексних судових експертиз.

При проведенні комплексної судової дактилоскопічної та балістичної експертизи, де об'єктами дослідження є вогнепальна зброя, першочерговий огляд об'єкта проводиться

експертом - балістом, з дотриманням заходів безпеки при поводженні зі зброєю на предмет перевірки, чи заряджена дана вогнепальна зброя, з метою її розрядження для безпечного подальшого дослідження. Огляд необхідно проводити в гумових рукавичках, з метою запобігання втраті слідів або внесення змін до слідової інформації. З метою виявлення слідів рук на вогнепальній зброї необхідно у першу чергу використовувати не руйнуючі методи, а потім переходити до інших методів - фізичного, фізико-хімічного, хімічного, із застосуванням дактилоскопічних порошків, ціанокрилової кислоти та інших реагентів. Також, з метою дотримання заходів безпеки при поводженні з легкозаймистими об'єктами, у складі яких є порох, об'єкти під час виявлення слідів рук в ціанокриловій камері необхідно розташовувати на безпечній відстані від нагрівальних елементів [3].

При проведенні комплексної судової дактилоскопічної, почеркознавчої та технічної експертизи документів, де об'єктами дослідження є паперові носії інформації (документи, банкноти тощо), з метою виявлення слідів рук на паперових документах також необхідно проводити дослідження спочатку з застосуванням тільки не руйнуючих методів, які не перешкоджають подальшому проведенню почеркознавчих досліджень:

- візуально-оптичні методи - освітлення в ультрафіолетових або інфрачервоних променях. Також, до не руйнуючого методу виявлення слідів відноситься – виявлення слідів за допомогою розчину нінгідрину в петролейному ефірі, який не розмиває рукописні тексти виконані писальними приладами, на основі анілінових фарб [4].

- з метою збереження у незмінному (робочому) стані об'єкта та/або початковому стані об'єкту, забороняється застосовувати руйнівні методи дослідження, також з цією метою до деяких об'єктів забороняється застосовувати хімічні методи виявлення слідів рук (хімічні розчини).

Під час дактилоскопічного дослідження необхідно унеможливити занесення, забруднення (контамінації) об'єктів, дослідження біологічним матеріалом експерта – дактилоскопіста. Також слід зазначити, що з метою збереження стану та запобігання стороннього впливу на спільний об'єкт дослідження, при переміщенні його між лабораторіями з різними напрямками комплексного дослідження, якщо роздільне дослідження проводиться окремо експертами різних напрямків, об'єкт при передачі повинен бути належним чином упакований [2].

Отже, що однією з вимог, які пред'являються до наукової обґрунтованості висновків комплексних експертиз, є застосування об'єктивних критеріїв оцінки результатів дослідження. Проте й досі законодавчо не врегульовано питання про формулювання загального експертного висновку комісією експертів.

Виходячи з вищевикладеного можна дійти висновків про те, що при оформленні результатів проведених досліджень по призначеній комплексній судовій експертизі може бути складений як спільний висновок судовими експертами з різних галузей науки (один висновок експерта), так і складатися кілька висновків експерта, відповідно до експертних спеціальностей з обов'язковим відображенням цього факту у вступній частині висновку експерта.

На мою думку, складання єдиного висновку комплексної експертизи є більш доцільним, тому що в цьому разі в одному документі в узагальненому і систематизованому вигляді даються повні відповіді на поставлені перед експертизою питання. Це значно полегшує використання й оцінку експертного висновку для слідчих та суддів. Перевага комплексного дослідження також полягає в можливості координування роботи кількох

експертів під час розв'язання єдиного питання, у можливості діяти за одним узгодженим планом, використовуючи різні науково-технічні методи.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Наказ МВС України від 17.07.2017 №591 «Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>.
3. Комплексне дослідження слідів рук на вогнепальній зброї: Методичні рекомендації / ДНДЕКЦ МВС України / [Борзов О.П., Костильова О.А., Кузнецов В.А., Щавелєв А.В.]. Київ, 2011, 21 С.
4. Криміналістичне дослідження слідів рук: науково-практичний посібник / [Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В. та ін.]. Київ, Атіка, 2000, 152 С.

УДК 347.948:343.982.327

Марина Назаренко

старший судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень

Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

ІДЕНТИФІКАЦІЯ GPS-НАВІГАТОРА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Процедура ідентифікації товарів, як об'єктів оцінки, регламентуються положеннями Національного стандарту №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав». Окремими положеннями пункту 51 Національного стандарту №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» визначено, що незалежна оцінка майна проводиться у відповідній послідовності, серед яких: «... ідентифікація об'єкта оцінки та пов'язаних з ним прав, аналіз можливих обмежень та застережень, які можуть супроводжувати процедуру проведення оцінки та використання її результатів» [1].

На основі аналізу наукової літератури та нормативно-правових актів, можна констатувати, що метою ідентифікації під час проведення товарознавчої експертизи є встановлення та підтвердження ідентичності конкретного виду і найменування товару, а також встановлення відповідності його певним вимогам або інформації про нього, зазначеної на маркуванні та/або в товарно-супровідних документах [2-3].

Об'єктом дослідження є GPS-навігатор «Pioneer HD 7014», відповідно наданих вихідних даних, а саме матеріалів кримінального провадження, які були надані на дослідження ініціатором призначення товарознавчої експертизи.

Метою дослідження є ідентифікація GPS – навігатору «Pioneer HD 7014», для подальшого визначення його ринкової вартості.

GPS-навігатор – одна із останніх технічних новинок, які швидко і масово ввійшли в повсякденне життя сучасної людини. Автомобільні навігатори найбільш популярне й розповсюджене в наші дні GPS-обладнання. Сучасні автомобільні GPS-навігатори можуть

прокласти оптимальний маршрут, повністю враховуючи організацію дорожнього руху й інформацію про ситуації на дорогах, що надходить. Вони мають велику базу об'єктів інфраструктури, що допомагає в найкоротші строки знаходити пункти громадського харчування, автозаправки, місця для стоянок і відпочинку тощо.

GPS-навігатор – компактне обладнання, що одержує сигнали із глобальної системи позиціонування (Global Positioning System), щоб надалі визначити поточне місце розташування на Землі. GPS-навігатори – надають інформацію про широту й довготу, а деякі з них можуть навіть обчислювати висоту.

Апаратна частина GPS-навігатора містить кілька важливих компонентів, які багато в чому визначають точність і якість роботи самого обладнання: GPS-чипсет (процесор) найважливіша складова будь-якого навігатора. GPS-чипсет забезпечує повноцінну роботу всього обладнання й активно обробляє сигнал із супутника, обчислюючи координати; GPS-антена настроєна на ті частоти, де передаються дані супутників навігації; дисплей відображає всю необхідну інформацію; оперативна пам'ять повністю забезпечує швидкодію GPS-навігатора; пам'ять BIOS: частина системного програмного забезпечення, яка забезпечує зв'язок апаратної частини та програмної; Flash-пам'ять необхідна для зберігання операційної системи, програмного забезпечення й усіх даних користувача; інші елементи (під ними мається на увазі GPS-модуль, модуль Bluetooth, радіоприймач, тощо). Присутність даних елементів залежить від конкретної моделі GPS-навігатора [4].

Ідентифікацію проводять органолептичним шляхом методом неруйнівного контролю, піддаючи ретельному візуальному огляду об'єкта дослідження. Метою цього етапу є визначення моделі GPS-навігатору, відповідності його маркування, технічних характеристик, сервісних функцій і цінового рівня досліджуваного об'єкту.

У ході проведення товарознавчого дослідження з'ясовано, що об'єкт дослідження визначений ініціатором призначення експертизи як «GPS-навігатор «Pioneer HD 7014» за місцем в класифікаційних угрупованнях, визначених в каталозі товарів маркетплейсу України «Prom.ua» за класифікаційними ознаками відноситься до класу – споживчих товарів; підкласу – авто-, мототовари; групи – автомобільна електроніка; виду – GPS-навігатор [3]; виробник – «Pioneer»; модель – «HD 7014» (згідно копій матеріалів кримінального провадження наданих ініціатором призначення товарознавчої експертизи та інформації мережі Інтернет).

Корпус GPS-навігатора виготовлений з полімерного матеріалу чорного кольору зі вставками сріблястого кольору, розмірами сторін 182x112мм. На передній панелі знаходиться сенсорний екран, розмірами сторін 153x87мм та написи: «HD», «Pioneer», виконані фарбником сріблястого кольору. На задній панелі розміщений динамік та наявні дві липкі стрічки з написами: «HD 800X480» та «GPS NAVIGATOR INPUT: DC 5V–1.5A S/N: 168B88971064», виконані фарбником чорного кольору. На правій бічній панелі розміщені: роз'єм для навушників, відсік для карти пам'яті, роз'єм «AVIN» та USB роз'єм. На верхній його частині розташована клавіша живлення GPS-навігатора.

Рис 1. Загальний вигляд наданого на дослідження GPS-навігатора виробника «Pioneer» моделі «HD 7014»

Експлуатаційні документи (керівництво по експлуатації, паспорт), документи про гарантійні зобов'язання до даного GPS-навігатора на дослідження не були надані. Товарний стан характеризується наявністю потертостей, подряпин та незначних забруднень. Комплектуючі, передбачені виробником (зарядний пристрій для автомобіля, мережевий зарядний пристрій, штатив, присоска для кріплення в салоні автомобіля, кабель для синхронізації з персональним комп'ютером), відсутні.

Проведена процедура ідентифікації, яка є першим та визначальним етапом товарознавчої експертизи, впливає на вибір та обґрунтування методичного підходу для визначення вартості об'єкта дослідження із досягненням високої достовірності кінцевого результату.

Перелік використаних джерел:

1. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 (редакція від 11.08.2022) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.09.2023).
2. Данько Т. І. Яворська Н. П. Ідентифікація товарів: сутність та основні товарознавчі аспекти. Економіка і суспільство. 2017. № 9. С. 391-395. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/67.pdf (дата звернення: 05.09.2023).
3. Архіпов В. В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання та послуг. Теорія та практика: Навчально-практичний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 306 с.
4. GPS-навігатори // Каталог товарів / Маркетплейс України «Prom.ua». URL: <https://kyiv.prom.ua/ua/Avtomobilnye-sistemy-navigatsii-gps> (дата звернення: 05.09.2023).
5. Радченко Л. О., Льовшина Л. Д., Головка М. П., М'ячиков О. В., Мартишко І. Ф. Товарознавство непродовольчих товарів: навч. посібник. Харків: Світ книг, 2013. 943 С.

Ольга Недашківська

старший судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності

Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ СТАНOM НА ДАТУ У МИНУЛОМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

На сучасному надскладному етапі підтримання функціонування різноманітних галузей нашої країни в специфічній ситуації забезпечення дотримання законності та належного рівня правопорядку роль висновку судового експерта як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні значно посилюється [1].

Потреба в залученні фахівця, який володіє спеціальними знаннями в певній галузі, в тому числі і в товарознавстві, в процесі досудового розслідування та подальшого судового розгляду відповідного кримінального правопорушення значно зростає.

Посилення ролі такого фахівця, який володіє спеціальними знаннями, пов'язане не тільки із подальшим поглибленням процесів маргіналізації, загальним перманентним підвищенням технічного рівня оснащення правопорушників, а також ускладнене необхідністю забезпечення законності, правопорядку, неупередженості та прозорості в рамках кримінального провадження.

Функціонування економіки країни в специфічних умовах відбувається фактично в екстреному режимі перенавантаження, дефіциту та як ніколи чутливе до коливань курсу гривні стосовно світових валют.

У таких умовах особливої уваги під час проведення судової товарознавчої експертизи вимагає процес визначення ринкової вартості товару станом на дату в минулому.

На сьогодні значно зросла кількість судових товарознавчих експертиз, перед якими поставлено питання щодо визначення ринкової вартості товару станом на дату в минулому, що зумовлено низкою чинників:

- функціонування правоохоронної системи в «аварійному» режимі;
- перенавантаження правоохоронної системи;
- неможливість вчасного проведення відповідних слідчо-розшукових дій з об'єктивних причин;
- призупинення судами розгляду справ;
- затримка, зумовлена форс-мажорними обставинами (відсутність електроенергії, зв'язку, палива тощо).

Таким чином, з поступовим налагодженням ефективного функціонування системи кількість товарознавчих судових експертиз, перед якими поставлено запитання щодо визначення ринкової вартості станом на дату в минулому, об'єктивно зросло.

Законодавчо механізм проведення оцінки станом на дату в минулому фактично не регламентований, а лише сформульовані базові принципи оцінки [2].

Крім визначених законодавством стадій дослідження, важливим аспектом проведення судової товарознавчої експертизи є маркетинговий аналіз ринку, який набуває особливого

значення в процесі визначення ринкової вартості товару станом на дату в минулому й умовно може бути поділений на:

- аналіз ринку з урахуванням можливого коливання курсу національної валюти;
- аналіз попиту та пропозиції на станом конкретну дату;
- урахування специфічних соціально-економічних чинників впливу на ринкову вартість товару в конкретний період;
- встановлення наявності / відсутності особливих умов обігу товару на території України;
- встановлення наявності / відсутності державних регульованих цін на відповідний товар;
- проведення моніторингу цінових пропозицій, наявних у вільному доступі в мережі Інтернет [3].

Отже, після врахування зазначених аспектів перед судовим експертом постає питання щодо вибору саме джерела отримання необхідної актуальної цінової інформації стосовно про конкретний об'єкт, адже, як правило, така інформація відсутня або суттєво обмежена.

Зазначені обмеження об'єктивно унеможливають дотримання всіх критеріїв поняття «ринкова вартість», тому доцільним у таких випадках є визначення вартості товару як еквіваленту цінності об'єкта оцінки, вираженого у ймовірній сумі грошей [2].

Використання інформації з так званих web архівів є часто є обмеженим у зв'язку з елементарною відсутністю необхідних даних.

Тому, як правило, після проведення маркетингового дослідження ринку перед судовим експертом виникає необхідність в отриманні цінової інформації шляхом надсилання запитів до підприємств, установ та організацій, які здійснюють виготовлення та / або реалізацію відповідної продукції або є офіційними дилерами такої продукції на території України.

Ч. 1 ст. 20 Закону України «Про судову експертизу» чітко регламентує обов'язок підприємств, установ та організації незалежно від форми власності безоплатно надавати інформацію, необхідну для проведення судових експертиз [4]. Проте зазначені суб'єкти, як показує практика, ігнорують таку вимогу закону.

Таким чином, зазначені проблемні аспекти, пов'язані з браком необхідної цінової інформації про ринкову вартість товарів станом на дату в минулому при проведенні судової товарознавчої експертизи розширилися та поглибилися у зв'язку з проблемною соціальною та політико-економічною ситуацією в країні. Ось чому питання налагодження отримання необхідної цінової інформації від підприємств, установ, організацій залишається відкритим в умовах відсутності механізму забезпечення реалізації відповідних нормативно-правових актів у державі.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.08.2023).
2. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : Постанова КМУ від 10.09.2003 р. № 1440. Дата оновлення: 11.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.08.2023).

3. Шевченко О.В. Використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 317 с.

4. Про судову експертизу : Закон України від 25.01.1994 р. № 4038-XII. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 14.08.2023).

УДК 343.92 +331.108+355.01

Наталя Нічік

провідний судовий експерт лабораторії економічних досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: РОЗРАХУНКИ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ ПРАЦІВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Організація бухгалтерського обліку розрахунків з працівниками по заробітній платі та іншим виплатам є однією із важливіших та складних ділянок у системі обліку підприємства, оскільки пов'язаний з обробленням великої кількості первинної інформації, складанням різноманітної звітності, здійснення яких потребує як уваги й сконцентрованості, так і значного часу.

Тому на практиці, проведення судово-економічної експертизи розрахунків з працівниками, є однією із складних ділянок експертної роботи, що пов'язана з обробленням великої кількості об'єктів дослідження, вивченням та використанням великої кількості нормативно-правових актів, які прийняті органами різних рівнів в різноманітних галузях економіки України.

Відповідно до частини III «Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [1], одним з основних завдань економічної експертизи є визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій по розрахункам з працівниками.

Основними нормативно-правовими актами регулювання оплати праці та пов'язаних із нею розрахунків є: Кодекс законів про працю; Закон України «Про держаний бюджет України»; Закон України «Про оплату праці»; Закон України «Про охорону праці»; Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»; Закон України «Про відпустки»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення»; Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» та інші.

Але війна внесла свої «корективи» в усі можливі сфери життєдіяльності України, у тому числі і в трудові відносини.

З метою актуалізації трудового законодавства, Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX [2] (далі по тексту – Закон № 2136), який визначає особливості трудових відносин в умовах воєнного стану працівників усіх підприємств, установ,

організацій та інших суб'єктів господарської діяльності в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності.

Закон № 2136 [2] набув чинності 24 березня 2022 року та діє у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану", та втрачає чинність з дня припинення або скасування воєнного стану, крім частини четвертої статті 13 та статті 15 цього Закону, які втрачають чинність з моменту завершення відшкодування працівникам та роботодавцям грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України.

Законом № 2136 [2] встановлюються особливості укладення/розірвання/ призупинення дії трудового договору, переведення та зміни істотних умов праці, встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку, обміну документами, організації кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у роботодавця, оплати праці, надання відпустки та інше в умовах воєнного стану.

Зокрема, статтями 4 та 5 Закону № 2136 [2] встановленні особливості звільнення працівників в умовах воєнного стану.

Так, стаття 4 «Особливості розірвання трудового договору з ініціативи працівника» Закону № 2136 [2] визначає право працівника розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури), у зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я.

Статтею 5 «Особливості розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця» Закону № 2136 [2] визначено право роботодавця у період дії воєнного стану звільнити працівника у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), з дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки.

При цьому, Законом № 2136 [2] не передбачено змін щодо строків та розрахунку з працівниками при звільненні.

Але, слід зауважити, що відповідно до статті 10 Закону № 2136 [2], роботодавець повинен вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати. В той же час, роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. У разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойових дій, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства.

Як визначено у статті 47 Кодексу законів про працю України [3] (надалі – КЗпП), роботодавець зобов'язаний у день звільнення видати працівникові копію наказу (розпорядження) про звільнення, письмове повідомлення про нараховані та виплачені йому суми при звільненні та провести з ним розрахунок у строки, визначені статтею 116 цього Кодексу, а також на вимогу працівника внести належні записи про звільнення до трудової книжки, що зберігається у працівника.

Стаття 116 КЗпП [3] встановлює, що при звільненні працівника виплата всіх сум, що належать йому від підприємства, установи, організації, провадиться в день звільнення. Якщо працівник в день звільнення не працював, то зазначені суми мають бути виплачені не пізніше наступного дня після пред'явлення звільненим працівником вимоги про розрахунок. Про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні, із зазначенням окремо кожного виду виплати (основна та додаткова заробітна плата, заохочувальні та компенсаційні виплати, інші виплати, на які працівник має право згідно з умовами трудового договору і відповідно до законодавства, у тому числі при звільненні) роботодавець повинен письмово повідомити працівника в день їх виплати.

Крім того, відповідно до статті 44 КЗпП [3] у деяких випадках припинення/розірвання трудового договору працівнику виплачується вихідна допомога, а саме: при припиненні трудового договору з підстав, зазначених у пункті 6 статті 36 та пунктах 1, 2 і 6 статті 40, пункті 6 частини першої статті 41 цього Кодексу - у розмірі не менше середнього місячного заробітку; у разі призову або вступу на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу (пункт 3 статті 36) - у розмірі двох мінімальних заробітних плат; внаслідок порушення роботодавцем законодавства про працю, колективного чи трудового договору, вчинення мобінгу (цькування) стосовно працівника або невжиття заходів щодо його припинення (статті 38 і 39) - у розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного середнього заробітку; у разі припинення трудового договору з підстав, зазначених у пункті 5 частини першої статті 41, - у розмірі не менше ніж шестимісячний середній заробіток.

Сукупність наведених в статті 44 КЗпП [3] підстав для виплати дозволяє зробити висновок, що вихідна допомога - це грошова виплата працівникові, який звільнений з роботи не з власної ініціативи, яку виплачує роботодавець у випадках, передбачених законом.

Вихідна допомога не входить до структури заробітною платою, визначеною статтею 2 Закону України «Про оплату праці» [4], оскільки її розмір не пов'язаний з кількістю і якістю праці, а пов'язаний лише з фактом припинення/розірвання трудового договору з працівником.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати» [5], вихідна допомога обчислюється шляхом визначення середньоденної зарплати за два попередні місяці та множення її на середньомісячне число робочих днів у розрахунковому періоді.

Отже, Законом «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2] внесені зміни щодо деяких правових підстав звільнення працівника в умовах воєнного стану. Але розрахунок та види виплат працівникам при звільненні, на які працівник має право згідно з умовами трудового договору та відповідно до законодавства (основна та додаткова заробітна плата, заохочувальні та компенсаційні виплати, інші виплати), цим Законом не змінено.

Перелік використаних джерел:

1. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 30.08.2023).

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 30.08.2023).

3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/ed20230730#Text> (дата звернення: 30.08.2023).

4. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80/ed20230401#Text> (дата звернення: 30.08.2023).

5. Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.1995 №100 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF/ed20220429#Text> (дата звернення: 30.08.2023).

УДК 620.2: 330.133.2

Юлія Олефір

головний судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності

Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Юлія Обаполенко

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності

Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.[3]

Товарознавча експертиза - це дослідження товарів, сировин, обладнання з метою визначення їх якості, характеристик, розміру заподіяної матеріальної шкоди внаслідок їх пошкодження, вартості проведення ремонтно-відновлювальних робіт щодо них, а також їх відповідності існуючим стандартам.

Судова товарознавча експертиза призначається у випадках, коли при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень або судовому розгляді кримінальних проваджень, цивільних, господарських справ і справ про адміністративні правопорушення виникає потреба у спеціальних знаннях у галузі товарознавства.

Об'єктами дослідження при проведенні судово-товарознавчої експертизи є різні вироби товарного походження реально існуючі або існуючі у минулому, товари, вироби, зразки, а також матеріали кримінальних та цивільних проваджень, у яких викладені товарні характеристики досліджуваних об'єктів, будь-яка інформація, що пов'язана з товаром (упаковка, маркування, термін та умови експлуатації, а також інші обставини, що мають значення у конкретному провадженні).

В ході військової агресії російської федерації проти України, діяльність судово-експертних установ Міністерства внутрішніх справ України була орієнтована не тільки на розв'язання стандартних експертних завдань, які є характерними для мирного часу, але й на протистояння новим викликам, що виникли в скрутний період війни.

Експерти-товарознавці як частина великої комісії, створеної Міністерством внутрішніх справ України, аналізують руйнування, оцінюють розмір фактичних втрат та встановлюють матеріальну шкоду.

Досвід експертів Луганського НДЕКЦ МВС України вказує на значне зростання запитів до експертних органів з метою виявлення наслідків вторгнення російської федерації на територію України. Все частіше призначаються судово-товарознавчі експертизи, предметом яких є визначення ринкової вартості товарів станом на дату в минулому. Слід підкреслити, що поняття «дата в минулому» є невизначеним та може передбачати термін від декількох місяців до декількох років.

Складність проведення таких експертиз полягає у відсутності вихідних даних про ринок подібного майна станом на дату оцінки. Відповідно до розділу 2 «Визначення вартості ненаданого до огляду майна (товару): «як вихідні дані для дослідження використовуються відомості, що знаходяться у матеріалах справи (протоколах допитів і пояснень обвинувачених, позивачів, відповідачів, свідків тощо)»[2].

Однією з особливостей проведення досліджень за матеріалами кримінальних та цивільних справ дуже часто є відсутність об'єктів дослідження. Як вихідні дані для дослідження використовуються відомості, що знаходяться у матеріалах справи. У таких випадках у документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначається про відсутність об'єкта та вказуються матеріали справи, на підставі яких повинна проводитись експертиза (рахунки, товарно-транспортні накладні, описи в позовних заявах, протоколах допиту потерпілих тощо) [1].

Однією зі сторін зазначеної проблеми є складність в ідентифікації пошкоджених або знищених об'єктів експертизи. Так, власники майна, що постраждало внаслідок бойових дій, можуть втратити певні документи на майно, не пам'ятати важливих дат, назв, марок, основних технічних характеристик, конструктивних особливостей або матеріалів виготовлення тих чи інших матеріальних об'єктів. Ці обставини значно ускладнюють проведення експертизи.

В процесі дослідження вартості товарів (майна) перед експертом постає задача повного та всебічного моніторингу споживчого ринку. Складність проведення оцінки товарів полягає у обмеженій кількості джерел архівної інформації в період запровадження воєнного стану в Україні. Це пов'язано з тим, що економіка України втратила значну частку потенціалу створення доданої вартості та зазнала суттєвих структурних змін: зменшилась можливість створення продукції та послуг через брак людських та матеріальних (фізичних) ресурсів; зменшився попит в регіонах ведення бойових дій та прилеглих до них територій через відтік населення; фізична неможливість ведення бізнесу через бойові дії; повна зміна експортної

логістики країни. Кардинально змінилися і виробничі ланцюжки на внутрішньому ринку, адже багато підприємств були релоковані з місць бойових дій у західні і центральні області.

Отже, судова експертиза в умовах війни є викликом, що вимагає особливого підходу та ретельної підготовки. Проблеми, з якими може зіткнутися цей процес, є численними та складними. Доступ до місця злочину, збереження та аналіз доказової бази можуть впливати на ефективність судово-експертної роботи.

На сучасному етапі в Україні відсутні змістовні дослідження, методики та нормативно-правові акти, що стосуються проведення товарознавчої експертизи визначення вартості товарів (майна) в минулому періоді. Тому це питання потребує подальшого вивчення в напрямку запровадження єдиного підходу та законодавчої бази оцінки товарів, створення електронної бази цінкових пропозицій за минулі періоди, які будуть використовуватись у експертній практиці.

Перелік використаних джерел:

1. Авдєєва Г. К. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану в Україні. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. Харків: Право, 2022. Вип. 43. С. 70–76. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/issue/view/15815> (дата звернення: 25.08.2023).
2. Методика визначення вартості майна, Харківський НДІСЕ Міністерства юстиції України, 2004 (реєстраційний код – 12.1.15).
3. Про судову експертизу : Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 03.04.2003 р. № 662-IV (редакція від 01.01.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 25.08.2023).

УДК 69

Вячеслав Ольговський

головний судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

РОЛЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОПЕРЕДНІХ ОБСТЕЖЕНЬ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ КОНСТРУКЦІЙ БУДІВЕЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

При проведенні судових експертиз і експертних досліджень для вирішення поставлених запитань поряд з іншими вихідними даними необхідне використання документально зафіксованої інформації про технічний стан об'єктів, у якому вони існували раніше, до проведення досліджень експертами (до отримання ними пошкоджень, руйнування тощо). Проблемою повного та об'єктивного вирішення таких запитань у більшості випадків є відсутність інформації про технічний стан будівельних об'єктів на зазначену дату.

Проведення обстежень будівель та споруд необхідно в наступних випадках: для визначення фізичного зносу при проведенні реконструкції виробничих будівель промислових підприємств, реконструкції старої забудови, при зміні форм власності й різкому підвищенні цін на нерухомість тощо. Особливо важливе проведення обстежень при реконструкції старих будівель і споруд, що часто пов'язане зі зміною діючих навантажень, конструктивних схем і необхідністю врахування сучасних норм проектувань будівель.

У процесі експлуатації будівель і споруд відбуваються фізичний знос їх будівельних конструкцій, зниження та втрата їх несучої здатності, деформації окремих елементів та будівель і споруд в цілому. Для встановлення експлуатаційних якостей конструкцій необхідно проведення їх обстежень з метою виявлення причин передчасного зносу та зниження їх несучої здатності.

Обстеження технічного стану будівельних конструкцій є самостійним напрямом будівельної діяльності, що охоплює комплекс питань, пов'язаних із забезпеченням експлуатаційної надійності будівель і споруд, із проведенням ремонтно-відновлювальних робіт, а також із розробленням проектної документації з реконструкції. Обстеження будівель та споруд, як самостійний вид робіт, може виконуватися як спеціалізованими організаціями, так й іншими організаціями, що мають Державну ліцензію на виконання обстеження будівельних конструкцій за кодом 2.02.11 і випробувальну лабораторію, акредитовану Держстандартом України та оснащену відповідним обладнанням, приладами й інструментами. Обстеження будівельних конструкцій, будівель і споруд виконують кваліфіковані групи інженерно-технічних працівників. Ці групи можуть входити до проектних і науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро, служби експлуатації будівельних об'єктів. Під час підготування до технічної діагностики стану будівельних об'єктів необхідно приділити увагу вивченню досвіду проектування й будівництва використовуваних конструктивних рішень, будівельних матеріалів за минулий час, який охоплює строк будівництва та експлуатації обстежуваних будівель і споруд.

Згідно з п.5.1 ДСТУ-Н Б.В.1.2-18:2016 «Настанови щодо обстеження будівель і споруд для визначення та оцінки їх технічного стану» [1]: «Обстеженням об'єкта встановлюють фактичні фізико-механічні характеристики несучих та огорожувальних конструкцій - зусилля в елементах та перерізах, дефекти та пошкодження, які знижують несучу здатність та довговічність або перешкоджають нормальній реалізації захисних функцій (забезпечення герметичності, тепло-, звуко-, гідроізоляції тощо)».

Співвідношення фактичних експлуатаційних характеристик з проектними та нормативними вимогами з урахуванням граничних станів конструкцій та/або основ відповідно до вимог ДБН В.1.2-14-2018 «Загальні принципи забезпечення надійності та конструктивної безпеки будівель, споруд» [2] оцінюється показником «категорія технічного стану».

Згідно з п.5.2 ДСТУ-Н Б.В.1.2-18:2016 «Настанови щодо обстеження будівель і споруд для визначення та оцінки їх технічного стану» [1] технічний стан окремих будівельних конструкцій характеризують за наступними чотирма категоріями:

- а) «1» - нормальний;
- б) «2» - задовільний;
- в) «3» - не придатний до нормальної експлуатації;
- г) «4» - аварійний».

Усі будівлі (споруди) незалежно від їх призначення, форми власності, віку, капітальності, технічних особливостей підлягають періодичним обстеженням з метою оцінювання їх технічного стану та паспортизації, а також прийняття обґрунтованих заходів із забезпечення надійності та безпечності при подальшій експлуатації (консервації). Звичайно роботи з обстеження технічного стану будівельних конструкцій будівель та споруд виконують у два етапи:

- 1) попереднє або загальне обстеження;
- 2) детальне інструментальне обстеження (не виключається проведення обстеження в один етап).

У процесі обстеження конструкцій виконують такі види робіт: попередній візуальний огляд конструкцій; вивчення технічної документації; ознайомлення з особливостями існуючого й майбутнього технологічних процесів і режимів експлуатації; інженерно-гідрометеорологічні дослідження; детальний натурний огляд, обміри конструкцій і виявлення дефектів; відбір і лабораторний аналіз зразків матеріалів конструкцій; визначення дійсних та планових навантажень і впливів, установлених розрахункових схем та виконання перевірочних розрахунків несучих конструкцій. За необхідності можуть бути проведені дослідження конструкцій або їх фрагментів у натурних умовах. Частина перелічених видів робіт може проводитись як на першому попередньому етапі обстеження, так і на другому - детальному.

Попередні або загальні обстеження починаються з огляду споруд і їх конструкцій, ознайомлення з технічною документацією та іншими матеріалами, які допомагають скласти уявлення про обстежуваний об'єкт. На цьому етапі виявляють явні дефекти й пошкодження, роблять обміри, рисунки, фотографії, використовують прості прилади, виявляють місця, де необхідне більш детальне обстеження за допомогою діагностичної техніки: інструментів, приладів тощо.

За результатами попереднього обстеження повинні бути виявлені відхилення від проектних даних з об'ємно-планувальних, конструкторських рішень, з вигляду й характеру навантажень з урахуванням природно-кліматичного впливу. При відсутності проектно-технічної документації або її некомплектності необхідно виконати попередні обмірювання конструкцій та робочі креслення будівель і споруд. Згідно з п.6.4.2 ДСТУ-Н Б.В.1.2-18:2016 «Настанови щодо обстеження будівель і споруд для визначення та оцінки їх технічного стану» [1]: «Результатом попереднього обстеження може бути попередній висновок про технічний стан об'єкта, за необхідності - попередні рекомендації з його експлуатації та програма основного (детального) обстеження».

Детальне обстеження виконують для збирання остаточних максимально достовірних і обґрунтованих даних з оцінювання технічного стану будівельних конструкцій, які є основою для обрання конструктивних, технологічних і організаційних рішень із підсилення конструкцій, про методи подальшої експлуатації й проведення ремонтів будівель і споруд.

Обстеження дають можливість виявити найбільш характерні дефекти та розробити рекомендації стосовно ремонту й підсилення конструкцій. Кожний дефект у будівельних конструкціях є відхиленням від технічних вимог і може викликати порушення нормальної роботи споруди. Один дефект може викликати появу інших.

Таким чином, обстеження будівель та споруд із метою встановлення їх технічного стану - це комплекс заходів з визначення й оцінювання фактичних значень параметрів, що контролюються, та які характеризують експлуатаційний стан, придатність і працездатність

об'єктів обстеження та параметрів, що визначають можливість їх подальшої експлуатації чи необхідність відновлення й підсилення.

Для повного та об'єктивного дослідження будівельних об'єктів при вирішенні завдань судових експертиз і експертних досліджень необхідне використання висновків про технічний стан цих об'єктів, що складені за результатами попередніх обстежень спеціалізованими організаціями.

Перелік використаних джерел:

1. ДСТУ-Н Б.В.1.2-18:2016. Настанова щодо обстеження будівель і споруд для визначення та оцінки їх технічного стану: затверджено наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 02.07.2016 № 213: Інформаційна довідкова система «Будстандарт», версія 3.20.0, база 250 (Дата звернення: 07.08.2023)

2. ДБН В.1.2-14:2018. Загальні принципи забезпечення надійності та конструктивної безпеки будівель і споруд: затверджено наказом регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 02.08.2018 № 198: Інформаційна довідкова система «Будстандарт», версія 3.20.0, база 250 (Дата звернення: 07.08.2023)

УДК 343.9: 620:167/168

Наталія Омельченко

кандидат технічних наук, професор,
професор кафедри торговельного підприємництва та туризму
Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Анна Браїлко

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри торговельного підприємництва та туризму
Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Марина Кральнок

кандидат технічних наук,
завідувач лабораторії електротехнічних, пожежно-технічних
та досліджень питань безпеки життєдіяльності
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ЗАСТОСУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ідентифікації, як перший з етапів товарознавчої експертизи, відіграє важливу роль під час їх проведення. Саме від цього етапу залежить об'єктивність та результативність товарознавчої експертизи та/або доцільність подальших досліджень об'єкта товарознавчої експертизи. В практиці товарознавчих експертиз першим етапом є описова ідентифікація, яка передбачає:

а) фотографічну фіксацію пакування (за наявності), об'єкта товарознавчої експертизи та нанесеного на них маркування;

б) опис пакування (за наявності), об'єкта товарознавчої експертизи та нанесеного на них маркування;

в) врахування відомостей з експлуатаційних та товаросупровідних документів (за наявності).

Вищезазначене є базою для визначення асортиментної приналежності і обґрунтованого віднесення товару до певної групи, підгрупи, виду, різновиду, встановлення можливості простежуваності та/або ідентифікації, зокрема автоматичної, за нанесеними ідентифікаційними даними. Актуальним залишається пошук методологічних підходів та інструментів для удосконалення ідентифікації (як етапу товарознавчої експертизи), вирішення питань пов'язаних із можливістю забезпечення простежуваності продукції, зокрема автоматичної ідентифікації.

Об'єктом досліджень обрано товар(и), що містить(ять) додаткові засоби простежуваності (зокрема автоматичної ідентифікації) у вигляді штрихового коду. Предметом дослідження є ідентифікаційні дані та удосконалення алгоритму проведення товарознавчої експертизи.

Під час проведення досліджень застосовано комплекс методів: аналітичний, систематизації, органолептичні, порівняння, узагальнення, фотографічний.

Метою публікації є удосконалення проведення товарознавчої експертизи за рахунок застосування додаткових засобів простежуваності (зокрема автоматичної ідентифікації) та всесвітнього електронного реєстру інформації про учасників системи GS1 (GEPIR) для пошуку інформації.

Удосконалений алгоритм проведення ідентифікації об'єктів судової товарознавчої експертизи за рахунок застосування пошукового сервісу GEPIR представлено у публікації (авторів Кралуок М., Омельченко Н., Беднарчука М., Браїлко А. «Застосування пошукового сервісу GEPIR під час ідентифікації об'єктів судової товарознавчої експертизи» у матеріалах всеукраїнської науково-практичної конференції «Судово-експертна діяльність в умовах повоєнної відбудови України та в контексті європейської інтеграції», 8 вересня 2023 р., ОНДІСЕ).

Інформацію, отриману до прикладу за штриховим кодом (розміщеним на товарі та/або пакуванні) в пошуковому сервері GEPIR [1; 2] можливо застосовувати під час проведення товарознавчої експертизи для встановлення:

а) основної структурованої інформації про суб'єкта господарювання якому надано право використовувати номер GTIN та префікс GS1 підприємства (найменування, номер GLN суб'єкта господарювання; префікс GS1 підприємства, ЄДРПОУ для додаткової ідентифікації (за наявності); адреса; контактні дані тощо), до прикладу, рис. 1.1 [3];

б) автоматичної ідентифікації товару (за умови надання цієї інформації суб'єктом господарювання до бази даних GEPIR та/або ухвали суб'єктом господарювання надання інформації про товарну позицію), а саме: назви та опису товару та пакування (за наявності); позначення нормативного документа, за яким виготовлено товар; відомостей про суб'єкта господарювання який надав інформацію про товарну позицію, до прикладу, рис. 1.2 [3].

1

2

Рисунок 1. Результати запиту в пошуковому сервісі GEPIR GS1 Україна за штриховим кодом: 1 – інформація про суб'єкта господарювання, якому надано право використовувати номер GTIN-13 (4824042082512), згідно якого сформовано запит; 2 – інформація про товар за номером GTIN-13 4824042082512, згідно якого сформовано запит [3]

Разом із тим потрібно врахувати наступне:

а) означену інформацію за штриховим кодом можливо отримати в пошуковому сервері GEPIR за умови членства суб'єкта господарювання в національній організації GS1;

б) під час застосування отриманої інформації в пошуковому сервері GEPIR потрібно враховувати час її оновлення (до прикладу на маркованні може бути інформація про склад та характеристики продукції оновлена й не співпадати частково з отриманою за пошуковим запитом у GEPIR, або навпаки, якщо товар виготовлений декілька років тому, у GEPIR можуть бути оновлені дані, що може призвести до не співпадіння часткового з інформацією на маркованні тощо).

Вищенаведені відомості (які можливо визначити за штриховим кодом із застосуванням пошукового сервісу GEPIR) про товар та/або суб'єкта господарювання можуть дозволити під час:

а) ідентифікації об'єктів товарознавчої експертизи:

1) встановити назву товару, пакування (за наявності) та їх опис необхідний для встановлення різновиду товару, пакування;

2) визначити вимоги, згідно яких виготовлено товар;

3) зробити припущення про фальсифікацію та/або контрафактність продукції тощо;

б) підбору нормативно-правових актів та стандартів (із урахуванням визначеного різновиду товару, пакування, вимог) обрати їх перелік, необхідний для відповіді на питання товарознавчої експертизи;

в) вибору методик та методів досліджень – обрати їх в залежності від визначеного різновиду товару, вимог, питань товарознавчої експертизи;

г) дослідження об'єктів товарознавчої експертизи:

1) встановити суб'єкта господарювання, який постачає продукцію на ринок (за принципом крок назад);

2) перевірити комплексно забезпечення простежуваності об'єктів товарознавчої експертизи (за інформацією на маркуванні, у експлуатаційних та товаросупровідних документах (за наявності), отриманою за штриховим кодом тощо);

3) визначити зовнішній вигляд, характеристики оригінальної продукції, додаткову інформацію наведену на офіційному сайті тощо;

4) співставити інформацію, отриману за штриховим кодом, нанесену на маркуванні, зазначену у експлуатаційних та товаросупровідних документах (за наявності), наведену на офіційному сайті виробника тощо для відповіді, до прикладу, на питання товарознавчої експертизи пов'язані зі: встановленням відповідності маркування вимогам нормативно-правових актів, стандартів; встановленням відповідності наданим товаросупровідним документам, які регламентують їх якість; можливості віднесення наданих зразків до певного різновиду товару; визначення вартості; встановленням оригінальності; втрати якості тощо.

Перспективами подальших досліджень є удосконалення алгоритму (ів) визначення ринкової вартості об'єктів товарознавчих експертиз.

Перелік використаних джерел:

1. GEPIR: Global Electronic Party Information Registry // Home / GS1. URL: <https://gepir.gs1.org/> (дата звернення: 31.08.2023).

2. GEPIR GS1 Україна // Головна / GS1 Україна. URL: <https://gepir4.gs1ua.org/> (дата звернення: 31.08.2023).

3. Пошук інформації за штрихкодом на товарі // Пошук у GEPIR / GS1 Україна. URL: <https://gepir4.gs1ua.org/search/gtin> (дата звернення: 31.08.2023).

УДК 657

Валентина Оніщенко

завідувач сектору економічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КРЕДИТУВАННЯ

У сучасному житті, в умовах формування ринкових відносин кредитування охоплює практично всі сфери економічного життя суспільства і держави та є однією з найважливіших у сфері економіки. Особливу роль у цій діяльності відіграє одна з основних функцій банку - кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян. Крім банків, кредиторами можуть виступати інші кредитно-фінансові установи - фонди, асоціації, ломбарди та ін

Зважаючи, що кредитування є дуже розповсюджене явище, ця сфера банківської діяльності доволі вразлива у кримінологічному відношенні. Банки розширюють свої кредитні портфелі, при цьому приваблюючи нових клієнтів не завжди уважно ставляться до їхньої платоспроможності. Саме це призводить до зловживань та шахрайства у цій сфері.

У кримінальному законодавстві України шахрайство з фінансовими ресурсами з'явилося відносно недавно (1994 р.), що спричинило цілий ряд труднощів, пов'язаних з

виявленням та розслідуванням даного виду злочинів. Особливо це відчувається на початковому етапі досудового слідства, коли ще недостатньо відомостей про механізм злочину, осіб, причетних до його вчинення, і всі дії слідчого спрямовані на усунення інформаційної невизначеності.

Кредитно-банківська діяльність регулюється законодавчими актами, основним з яких є Закон України «Про банки і банківську діяльність» [2]. Маючи великі можливості позитивного впливу на розвиток економіки, кредитна система водночас відчуває на собі негативний вплив неврегульованості певних правових положень, недоліків кредитно-фінансових технологій, документообігу, недостатнього професійного рівня працівників кредитної галузі, а також існування можливості зловживань як з боку працівників кредитно-фінансових установ, так і позичальників. Зазначені обставини загострюють криміногенну обстановку, сприяють зростанню злочинних посягань на кредитно-фінансові ресурси.

Злочини, пов'язані з незаконним отриманням банківського кредиту, надзвичайно складні за своїм механізмом, відповідно, методика їх розслідування відрізняється істотною специфікою, що обумовлює потреби слідчої практики в нових більш ефективних прийомах і методах розслідування.

Проблема розкриття і попередження злочинів, скоєних з використанням банківської системи, набуває в останні роки особливої актуальності. Ускладняється цей процес тим, що економічна злочинність на сьогодні має здебільшого характер організованої, зі складною структурою і значно поширила свій вплив на фінансово-кредитну систему. В фінансовій сфері найбільш криміногенною є банківська діяльність.

Серед сучасних проблем боротьби зі злочинністю особливо гострим залишається питання протидії протиправним посяганням у сфері банківського кредитування, яке характеризується високим інтелектуальним та фаховим рівнем шахрайських дій відносно кредитних ресурсів українських банків. У зв'язку з цим постає питання щодо визначення поняття злочинів у сфері банківського кредитування та їх видів.

Незаконне отримання кредитних коштів шляхом надання неправдивої інформації, яка сприяє їх отриманню, кваліфікується статтею 222 Кримінального кодексу України як шахрайство з фінансовими ресурсами, а саме: «1. Надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності - карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або завдали великої матеріальної шкоди, - караються штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [1].

Проблема розслідування даної категорії злочинів обумовлена необхідністю активного втручання слідства в сферу економічних знань в області банківського кредитування. Причому повнота і успішність розслідування незаконного отримання кредиту залежить не тільки від змісту власних економічних знань слідчого, оперативного працівника та обізнаної особи в сфері банківського кредитування, а й від рівня їх взаємодії. Ефективність взаємодії між зазначеними особами визначається в основі своїй якістю інформації, що здобувається

слідчим, своєчасністю обміну нею, комплексністю аналізу і об'єктивністю її оцінки, використанням при цьому допомоги особи, обізнаної в області економіки, а зокрема банківської справи. Тобто, на певному етапі виникає необхідність у проведенні судових економічних експертиз пов'язаних з дослідженням операцій у сфері кредитування.

Діючи в межах спеціальних знань та своєї компетенції експерт проводить дослідження, у ході якого визначаються особливості механізму отримання кредиту, функціональні ролі співучасників даного злочину. І у висновку експерта викладаються виявлені факти професійно-грамотною мовою в рамках чинного правового поля, доступною для розуміння учасників процесу.

Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [3] передбачено, що основними завданнями експертизи документів фінансово-кредитних операцій є визначення: документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках; документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів; документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку банків їх фінансово-господарської діяльності; відповідності відображення фінансово-господарських операцій банків вимогам нормативних актів з ведення обліку і подання звітності; документальної обґрунтованості відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідності даним обліку та звітності, чинному законодавству; документальної обґрунтованості проведення операцій за депозитними вкладами у банківських та інших фінансових установах.

У ході досудового розслідування повинні бути зібрані документи, надані позичальником кредиту, які містять фіктивні дані про господарський та фінансовий стан підприємства або документи, що свідчать про нецільове використання державного кредиту, а також матеріали, що підтверджують зазначені факти.

Також мають бути відібрані пояснення від осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також працівників бухгалтерії організації, що отримала кредит, співробітників кредитних установ, які брали участь у видачі кредиту, посадових осіб державних органів, що відають розподілом бюджетних коштів, представників організацій, які уклали з позичальником договори і контракти, поручителів та інших осіб в залежності від конкретних обставин вчиненого правопорушення.

Для проведення економічної експертизи стосовно отримання кредитів дослідженню, як правило, підлягають наступні документи: статутні і реєстраційні документи; звітні документи позичальника (Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів); виписки про рух грошових коштів позичальника по його поточних рахунках, які свідчать про отримання грошових коштів та платіжні доручення щодо їх цільового використання; розшифровки дебіторської і кредиторської заборгованості на останню звітну дату, а також розшифровки номенклатури готової продукції на складі або товарів до реалізації; головна книга; кредитна справа позичальника; кредитний договір з додатками; внутрішні нормативні документи банку-кредитора, які розкривають процес кредитування, діючи на момент подачі заявки на кредит конкретним позичальником.

Слід зазначити, що повнота дослідження, проведеного експертом-економістом, багато в чому залежить від обсягу наданих на дослідження документів. При цьому бувають ситуації

незрозумілої позиції самих банків-кредиторів, які посилаючись на збереження банківської таємниці, відмовляються надавати документи, що розкривають процес кредитування, що не кращим чином позначається на процесі проведення експертизи та надання висновку експерта.

Таким чином, при розслідуванні злочинів у фінансовій сфері, зокрема пов'язаних із наданням/отриманням кредитів, розслідування не може бути повноцінним без проведення судової економічної експертизи. Результативність проведення якої, в свою чергу, залежить від повноти та якості наданих об'єктів дослідження.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 01.09.2023).

2. Про банки і банківську систему : Закон України від 07.12.200 № 2121-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 01.09.2023).

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 01.09.2023).

УДК 620

Оксана Передрій

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри товарознавства та експертизи в митній справі
Луцького національного технічного університету

Олена Пахолук

кандидат технічних наук, доцент,
завідувачка кафедри товарознавства та експертизи в митній справі
Луцького національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ПОШТОВИХ МАРОК

Поштові марки мають унікальний статус. Вони можуть виступати як офіційний символ держави чи нації, мати значний внесок у поширення та просування культурної спадщини, історії, самобутності та всіх аспектів культурного життя певної країни. Навколо поштової марки організовано багато національних і міжнародних заходів у сферах культури, економіки, освіти, історії, туризму тощо. Дійсно, поштові марки можна ототожнити з різними аспектами філософії, економіки та освіти, які є частиною «нова парадигма спадщини». Крім того, унікальний квазі-грошовий статус поштової марки регулюється законами та правилами, закріпленими в міжнародному міжурядовому договорі, який кожні чотири роки поновлюється 192 країнами-членами Всесвітнього поштового союзу.

Поштові марки можуть бути визнані культурними цінностями залежно від кількох критеріїв, таких як:

1) історична та культурна значимість: якщо поштові марки мають велику історичну та культурну значимість, як, наприклад, поштові марки, видані під час важливих історичних подій або зображають відомі культурні пам'ятки, то вони можуть бути визнані культурними цінностями;

2) рідкість: якщо поштові марки є дуже рідкісними або унікальними, вони можуть бути визнані культурними цінностями. Рідкість може бути пов'язана з рідкістю екземплярів, рідкістю певного видання поштових марок або рідкістю певної серії;

3) художня цінність: якщо поштові марки мають високу художню цінність, вони можуть бути визнані культурними цінностями. Це може включати марки з високим мистецьким рівнем виконання, такі як марки зі зображеннями відомих художників;

4) архітектурна чи технічна цінність: поштові марки, які зображають архітектурні пам'ятки або технічні досягнення, можуть бути визнані культурними цінностями через їх важливість у збереженні історичних та технічних досягнень людства;

5) національна чи культурна ідентичність: поштові марки можуть мати велике значення для національної чи культурної ідентичності. Наприклад, марки з пам'ятками архітектури або національними символами, з зображенням певних подій з історичним підтекстом можуть бути визнані культурними цінностями через їх важливість для визначеної держави [1].

Якщо при проведенні державної експертизи буде встановлено, що подані до експертизи марки є культурними цінностями, для їх переміщення через митний кордон на законних підставах необхідно оформити свідоцтво на право переміщення культурних цінностей.

Також висновок державної експертизи може бути в нагоді у випадку, коли марки не мають культурної цінності, але можуть викликати підозру щодо їх цінності у представників митних служб. Тому для прискорення митних процедур теж варто отримати висновок експерта.

Підлягають експертизи різні філателістичні матеріали, зокрема, такі: марки поштові, марки гербові, гашені марки, гербовий папір та ніші за винятком товарів, що класифікуються в товарній позиції 4907 УКТЗЕД.

Експертиза марок зазвичай проводиться з метою визначення їхньої автентичності, оцінки стану та визначення вартості. Залежно від мети експертизи, можуть застосовуватися різні методи та техніки. Основні етапи експертизи марок:

1) візуальний огляд - на цьому етапі експерт ретельно оглядає марку з усіх боків з метою виявлення будь-яких дефектів, змін, відміток або пошкоджень, які можуть вказувати на те, що марка може бути підробкою;

2) вимірювання та вага - за допомогою спеціальних інструментів експерт може визначити розміри марки та її вагу. При цьому експерт послуговується спеціальним інструментом для визначення розмірів марок з зубцівкою – зубцеметром, та визначає кількість зубців на 2 см;

3) визначення друкарських характеристик - за допомогою мікроскопа, лінійки та інших інструментів, експерт може визначити різні характеристики друку, такі як штемпельні сліди, дотиснення, колір, тип паперу тощо;

4) порівняння зі зразками - якщо експерт підозрює, що марка може бути підробкою, він може порівняти її з відомими зразками, що дозволяє виявити відмінності в характеристиках;

5) дослідження історії - експерт може дослідити історію марки, зокрема, вивчити історію її випуску, серію, кількість випущених примірників та інші деталі;

6) встановлення рідкісності марки. Поняття *філателістичної рідкості* в науковій літературі визначається як «дуже рідка марка, що існує в невеликій кількості екземплярів». Рідкість у світовій філателії визначається за умовною шкалою цінності. Залежно від відомої кількості, раритети прийнято ділити на групи. Серед них виділяють такі:

- унікум – поштові марки або їх різновиди, цільні речі, які існують в одному екземплярі;

- раритети світового рівня I класу - марки, які відомі в кількості 2 – 10 екземплярів;

- раритети світового рівня II класу – марки, які збереглися в кількості 11-30 екземплярів;

- рідка марка – марки в кількості 1001-3000 екземплярів [2].

На основі зібраних даних експерт може оцінити стан марки та визначити її вартість. Експертизу марок проводять спеціалісти, які мають досвід у визначенні автентичності марок. Зокрема. в Україні експертизу марок проводять виключно представники асоціації філателістів України. Переміщення поштових марок через митний кордон залежить від кількох факторів, таких як країна відправлення та отримання, тип та кількість марок, адреси відправлення та отримання тощо.

Візуальний огляд марки проводять з використанням спеціальних інструментів: лупи (з 32 кратним збільшенням та приладом «Регула»). Проводять огляд лицьової сторони марки і описують зображення, визначають форму, номінал, країну-емітент, рік емісії, спосіб відділення марки від аркуша (зубцівка (лінійна, рамкова, хвиляста (перфорація)). Далі оглядають зворотню сторону і визначають вид клейового покриття та спосіб гумування, наявність знаків та підписів. При цьому необхідно враховувати гашена це марка чи ні: на чистих негашених марках не допускається втрати клею, на гашених клейовий шар може бути повністю відсутнім. Після зовнішнього огляду визначають стан збереженості марки, наявність пошкоджень, наявність мікротекстів. З допомогою мікроскопа варто визначати наявність структури паперу, наявність водяних захисних знаків, відсутність вкраплень, які виявляються під ультрафіолетовим освітленням. Також з використанням багатократного збільшення можна встановити вид руку марки: глибокий, плоский та ін.

Далі експерт верифікує марку за каталогом і визначає її рідкісність.

Зазвичай при митній експертизі філателістичного матеріалу виникає необхідність визначати орієнтовну вартість марки. У цьому випадку можна скористатись шкалою Шелестяна І. Усі бали дефектності додаються і приводять до зменшення вартості марки за каталогом на 10%. За умови, коли марка набирає понад 10 балів дефектності, вона визначається як така, що немає цінності.

Вимірювання марки: з допомогою лінійки та штангенциркуля визначають фактичний розмір марки та основного зображення. З допомогою зубцеміра визначають кількість зубців у 2 см. Отримані дані співставляють з інформацією з каталогів для даного виду марок. На основі отриманих даних експерт оформляє експертний висновок щодо оригінальності марки та її орієнтовної вартості. Експертний висновок складається на офіційному бланку установи, яку визначає відповідальний орган виконавчої влади. Висновок включає:

1) підстави проведення експертизи: за поданням якого митного органу проводиться експертиза, які питання ставляться перед експертом, вказується інформація про експерта (прізвище, посада, наукове звання);

2) первинна інформація про об'єкт: звідки надійшла марка, де була виявлена, кому належить, також наводиться інформація про марку з філателістичних каталогів;

3) повні та детальні результати візуального огляду;

4) результати метрологічного огляду;

5) висновок експерта щодо ригінальності та культурної цінності марки;

6) орієнтовна вартість марки на момент проведення експертизи, необхідно вказати, на які каталоги орієнтувався експерт, при цьому варто зазначати, що ця вартість є умовною і може змінюватись залежно від антикварного попиту.

При проведенні експертизи експерт повинен користуватися такими законодавчими актами:

– Законом України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 3.11.1999 р.;

– Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення», від 26.08.2003 р. № 343.

Висновок підписується експертом та завіряється печаткою установи, що уповноважила експерта.

Перелік використаних джерел

1. Передрій О.І., Пахолук О.В. Розвиток митної політики України в умовах євроінтеграції : монографія [Розділ 6. Особливості регулювання експорту-імпорту культурних цінностей в Україні та країнах ЄС]. 2023. Латвія, Рига.

2. Szabados T. The EU Regulation on the Import of Cultural Goods: A Paradigm Shift in EU Cultural Property Legislation?. 2022. 18 CYELP 1. DOI: 10.3935/cyelp.18.2022.472

УДК 343.98.065:531.43

Олександр Подус

головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Михайло Ромбовський

кандидат фізико-математичних наук,
старший судовий експерт сектору трасологічних досліджень
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ТРИБОЛОГІЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ КОМП'ЮТЕРНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ СЛІДОУТВОРЕННЯ СЛІДІВ НИЗУ ПІДОШВИ ВЗУТТЯ

У процесі розкриття та розслідування злочинів достатньо часто використовують криміналістичну важливу інформацію, що міститься в слідах ніг людини, які в трасології

прийнято розділяти на сліди босих ніг, сліди низу підошов взуття та одягнені у носки (панчохи). Найбільш розповсюдженими є сліди низу підошви взуття. В свою чергу, сліди низу підошви взуття, в залежності від виду слідосприймаючої поверхні розподіляються на об'ємні та поверхневі, по механізму утворення: на статичні та динамічні, нашарування та відшарування.

При проведенні порівняльного дослідження слідів низу підошви взуття із низом підошви взуття у рамках трасологічних судових експертиз, у більшості випадків проводиться експертний експеримент. Для отримання максимально відповідних реальному процесу слідоутворення результатів, необхідно враховувати велику кількість даних про умови механізму утворення досліджуваного сліду та стан оточуючого середовища:

- характер слідосприймаючої поверхні, її твердість, розсипчастість, в'язкість, вологість, адгезивні властивості мікрочасток при утворенні слідів нашарування та відшарування тощо;
- характер слідоутворюючого об'єкту.

Проведення експертного експерименту із дотриманням усіх умов слідоутворення є достатньо часовитратним і складним для реалізації завданням. Звідки виникає необхідність математичного та комп'ютерного моделювання механізму утворення слідів низу підошви взуття.

На сьогоднішній день у криміналістичній літературі для опису механізму слідоутворення використовують формалізовані, спрощені модельні уявлення про механізм утворення контактних слідів. Даного підходу недостатньо для побудови повноцінної, максимально наближеної до реальних умов математичної, а в подальшому і комп'ютерної моделі результатів процесу утворення слідів низу підошви взуття.

У даній роботі розглянуті основні положення трибологічної теорії зовнішнього тертя, як основи для реалізації можливості створення програмного продукту для моделювання механізму утворення слідів низу підошви взуття у якості складного трибологічного процесу.

Сутність теорії зовнішнього тертя полягає у моделі дискретного контактування твердих тіл при терті і гіпотезі про дуальну природу фрикційного контакту твердих тіл.

Основні параметри, які визначають зовнішнє тертя це: нормальний тиск; швидкість ковзання; об'ємна і середня поверхнева температура тіл, які вступають у контакт; температурний спалах у фактичній області контакту. На базі даних параметрів виокремлюють три послідовних і взаємопов'язаних етапи процесу тертя, а саме:

1. Взаємодія поверхні з урахуванням впливу середовища (п'ять видів фрикційної взаємодії):

- зріз матеріалу

- пластичне відтиснення

- пружне відтиснення

- взаємозахоплення плівок

- взаємозахоплення поверхней

2. Зміна поверхневих шарів у результаті взаємодії з урахуванням впливу оточуючого середовища;

3. Руйнування поверхонь, як результат двох попередніх етапів.

Процес тертя в загальному вигляді можна представити наступним чином:

- результуючий тиск на дискретних фактичних контактах разом із швидкістю відносного переміщення тіл, що труться (ковзання) обумовлюють значення температури у зонах дотику, призводять до суттєвих змін (з урахуванням впливу середовища) властивостей поверхневих шарів, викликають механічні та температурні напруження в мікро- і макрооб'ємах, сприяє проходженню хімічних процесів з утворенням вторинних з'єднань і структур, активує взаємну дифузію;

- така взаємодія поверхонь формує так зване «третє тіло», що змінює молекулярну (адгезійну) складову сили тертя;

- змінний тонкий поверхневий шар піддається деформації, його властивості разом з об'ємними властивостями визначають опір зсуву.

При розгляданні складного трибологічного процесу необхідно враховувати три види факторів.

Вихідні фактори:

- природа пар тертя;
- вихідна шорсткість та хвилястість тіл;
- оточуюче середовище;
- навантаження;
- швидкість відносного переміщення (ковзання, кочення, обертання);
- вихідна температура.

Внутрішні фактори:

- зміна властивостей поверхневих шарів тіл та поверхневих плівок;
- зміна шорсткості та хвилястості поверхні;
- виділення тепла (температура та температурний градієнт на мікро- та макрорівні);
- руйнування поверхонь у зоні контакту.

Результуючі фактори:

- сила або момент тертя;
- інтенсивність зносу.

Як можна бачити, для побудови математичної та комп'ютерної моделі слідоутворення, механізм появи слідів низу підошви взуття необхідно розглядати як складний трибологічний процес, для цього треба враховувати вищевказані етапи, сутність та фактори такого процесу.

УДК: 343.982.342

Едуард Позаченюк

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх спра України

ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ СТРОКУ ДАВНОСТІ ВИЯВЛЕНИХ СЛІДІВ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Судова дактилоскопічна експертиза протягом півтора століття від свого першого практичного застосування в судочинстві до наших часів проходить неспинний розвиток. Дактилоскопічна експертиза залишається одним з найпоширеніших видів досліджень, оскільки сліди пальців рук – невід'ємна частина місця події у багатьох видах злочинів. Вилучені на місці події сліди рук являються вагомим доказом та дозволяють зв'язати людину з будь-яким місцем або об'єктом. Самі прості методи виявлення слідів на місці події, які застосовувались на початку її заснування, вдосконалювались, з'являлись нові методи, які дозволяли виявляти сліди на все більш різних видах об'єктів, із застосуванням досягнень технічного і наукового прогресу.

Сучасна дактилоскопія ґрунтується на трьох важливих особливостях шкірних узорів – їх індивідуальності, незмінності і відновлюваності. Слід зауважити, що сліди дактилоскопічного походження виступають джерелом цінної криміналістичної інформації, у тому числі про особу, яка їх залишила, про ймовірний час та особливості слідоутворення [1, с. 325]. Розробка нових методів пошуку, фіксації, вилучення та дослідження слідів рук триває від самого початку застосування інформації дактилоскопічного походження в слідчий практиці до теперішнього часу. Одне з напрямлень такої діяльності пов'язане з таким досить цінним для слідчої практики поняттям, як визначення строку давності виявлених на об'єктах дослідження слідів рук. Відповідь на питання, скільки часу пройшло з моменту залишення сліду руки до його виявлення, дає криміналісту на місці події чи експерту в лабораторних умовах можливість *вибору оптимального методу виявлення латентних (невидимих) слідів або підсилення контрасту слабковидимих слідів тощо. Відповідь на це ж запитання для слідчого дасть можливість встановити час вчинення неочевидного злочину, або встановлення факту залишення слідів у конкретний період часу, що свідчить про їх (сліди) «відношення» до події.* Неодноразові випадки, коли підозрюваний стверджує, що перебував на місці злочину раніше до його скоєння. Особливо актуально питання встановлення строку давності виявлених на об'єктах дослідження слідів рук при фактах реального перебування особи на місці події раніше. Як приклад, монтажні робітники, ремонтники, знайомі чи родичі, які бували на місці події раніше на місяць, тощо. Спроби визначити «строк давності» потожирових слідів у світі починаються з 60-х років ХХ століття.

У досить поширеному підручнику [2, с. 219] автори розглядають максимальні строки давності слідів, які виявляються дактилоскопічними порошками, та висувають припущення про можливість обережного, з імовірністю, припущення при огляді місця події, виходячи з того, як виявлялися сліди, щодо їх строку давності. Також автори, розглядаючи випадки вилучення слідів, які слідчому необхідно було б діагностувати за строком давності, в межах проведення судової експертизи проводити експертний експеримент, в ході якого залишити сліди декількох осіб на ідентичних об'єктах (або тому самому) та через певні періоди часу отримувати експериментально виявлені. Порівнявши їх з виявленими під час огляду місця події, робити висновок про строк їх давності.

В актуальній Методиці дактилоскопічних досліджень, яка була прийнята в цьому році, чітко визначено, що запитання щодо визначення давнини залишення слідів папілярних узорів і встановлення причин невиявлення слідової інформації в межах проведення дактилоскопічних досліджень не вирішуються [3, с. 10]. Тобто слідчому згідно положень Методики на поставлене запитання щодо строків давності виявлених слідів судовим експертом буде надано негативну відповідь.

Для того, щоб слідчому продовжити розслідування кримінального провадження, необхідно якимось чином отримати дані для вирішення цього питання, щодо визначення давнини залишення слідів рук. Найбільш доцільним рішенням даної проблеми вбачається проведення слідчої дії з залученням судового експерта - дактилоскопіста. Відтворення умов, максимально наближених до умов середовища, в якому перебували досліджувані сліди рук (закрите приміщення, відкритий простір, водне середовище, температура повітря тощо), має проводитись під час моделювання процесу старіння на свіжих зразках слідів рук, чий сліди вилучено з місця події.

Найточніша реконструкція середовища можлива для слідів, що перебували до виявлення в закритому приміщенні. Якщо сліди перебували на відкритому просторі, то врахувати всі чинники, які впливали на зміни потожирової речовини сліду руки, не є можливим, оскільки метеорологічна ситуація ніколи не повториться в досліджуваній період. Після проведення старіння модельного зразка сліду руки давність досліджуваного сліду руки визначають при порівнянні його характеристик (морфологія папілярного візерунка, тощо) з характеристиками сліду, отриманими експериментально. Якщо в ході експериментів вдасться отримати морфологічну картину експериментальних слідів, схожу на досліджуваний слід з місця події, то робиться найбільш можливо обґрунтований висновок про давності утворення сліду руки, вилученого із місця події.

Таке дослідження, засноване на реконструкції умов утворення та зберігання сліду, на практиці можливе лише у випадках, коли від передбачуваного часу утворення сліду минув не надто довгий період часу (адже не доцільно проводити експертне дослідження протягом року й більше).

Зазначені дослідження дуже трудомісткі, тому більш доцільно застосовувати їх тільки тоді, коли результати дійсно мають вирішальне значення для провадження, а стан об'єкта (наявність морфологічних ознак старіння сліду, кількість і стан речовини сліду) дозволить здійснити такого роду дослідження.

Перелік використаних джерел:

1. Павлова Н.В., Сальникова М. Проблемні питання відібрання дактилоскопічних зразків: криміналістичний та кримінально-процесуальний аспекти: Міжнародна та

національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 414 с.

2. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Осмотр места происшествия. К.: РИО МВД Украины, 1994. 672 с., с ил.

3. «Методика дактилоскопічних досліджень / [Кузнецов В. А., Кушніренко Н. В., Щавелєв А. В., Димитрова Ю. В.]. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2023. 53 с. Реєстраційний код 4.6.15.

УДК 657.371

Олена Помірча

кандидат економічних наук, доцент

завідувач сектору економічних досліджень

відділу товарознавчих, автотоварознавчих, гемологічних та економічних досліджень

Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В результаті вторгнення російської федерації в Україну значна кількість підприємств, яка опинилась у зоні воєнних (бойових) дій перебували під обстрілами та зазнали певних руйнувань. З метою збереження майна підприємств та їх виробничих потужностей, керівники таких підприємств приймають рішення про їх евакуацію у безпечні регіони України, шляхом долучення до державної програми евакуації бізнесу.

З метою безперешкодної та безпечної евакуації підприємств Міністерство економіки України розробило та впровадило програму заходів евакуації бізнесу, окремих організацій та установ на безпечні території «Програма релокації підприємств» [5].

Релокація підприємств - переміщення усіх виробничих засобів, ресурсів підприємств на нове, безпечне місце їх подальшого повноцінного функціонування. Оскільки релокація передбачає переміщення товарно-матеріальних цінностей та виробничих потужностей підприємств з одного регіону у інший, процес переміщення повинен супроводжуватись проведенням інвентаризацій такого майна за загальними правилами, передбаченими Положенням №879 [3].

Порядок та умови проведення інвентаризації в період воєнного стану прописано в Положенні №879. Варто зазначити, що ніяких спецефічних процедур проведення інвентаризації під час військового стану Положенням №879 не передбачено, окрім пункту 8, яким врегульовано оформлення наслідків воєнного стану, а саме: руйнування та знищення майна, неможливість отримати доступ до товарно-матеріальних цінностей при проведенні інвентаризації.

Заходи з переміщення майна підприємства та його виробничих потужностей з територій, де ведуться бойові дії, або є загроза бойових дій, на безпечні території прописано в Розпорядженні КМУ від 25.03.2022 № 246-р [4]. Розпорядженням КМУ № 246-р

затверджено «План невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію».

Безоплатне перевезення майна підприємств передбачено Постановою КМУ від 17.03.2022 №305 [2], відповідно до якої з метою недопущення соціальної та продовольчої кризи здійснюється безоплатне перевезення майна вітчизняних суб'єктів господарювання згідно з переліком, який формується Міністерством економіки і передається до Міністерства інфраструктури.

Для проведення процедури релокації підприємство повинно подати відповідну заявку до Міністерства економіки, після чого Міністерство економіки визначає черговість релокації підприємств.

Важливим під час переміщення підприємств з метою визначення складу майна, яке підлягає евакуації є те, що всі активи, якими володіє підприємство необхідно проінвентаризувати.

В свою чергу, втрачені через воєнні дії активи необхідно списати та оприбуткувати необліковане майно. Відповідно пункту 3 розділу IV Положення № 879, результати інвентаризації повинні бути відображені в бухгалтерському обліку того звітного періоду, у якому була завершена інвентаризація.

Всі матеріальні цінності переміщуються на нове місце діяльності підприємства на підставі оформлення акту приймання-передачі. Такий акт може бути складений у довільній формі, але обов'язковою умовою є відповідність його вимогам статті 9 Закону України №996-XIV [1].

Відповідно до Листа Мінінфраструктури від 28.05.2014 № 5615/25/10-14 [6], якщо перевезення товарно-матеріальних цінностей в результаті релокації відбувається для власних потреб та власними транспортними засобами, складається оформлена належним чином накладна або інший документ, який підтверджує право власності на вантаж.

При проведенні судової економічної експертизи щодо документального підтвердження результатів інвентаризації товарно-матеріальних цінностей підприємств, які було переміщено в результаті релокації в безпечні регіони, судовому експерту в комплексі з іншими документами, актом прийому-передачі майна та накладними, слід досліджувати інформацію представлену в оборотно-сальдових відомостях по рахункам обліку цінностей або інші документи, які відображають облік та рух майна.

Важливо зазначити, що підприємства, які проводили інвентаризацію на момент переміщення майна на нове місце, все одно повинні провести процедуру обов'язкової щорічної інвентаризації, як це передбачено Положенням №879.

При проведенні дослідження щодо підтвердження результатів інвентаризації товарно-матеріальних цінностей підприємств, які було переміщено в результаті релокації, необхідно аналізувати документи, починаючи створення заявки, наказу про релокацію.

Перелік використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV.
2. Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 305.

3. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 №879.

4. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію/ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2022 р. № 246-р.

5. Програма релокації підприємств/Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv>.

6. Щодо заповнення ТТН під час здійснення перевезень вантажів автомобільними транспортними засобами: Лист Мінінфраструктури від 28.05.2014 № 5615/25/10-14.

УДК 343.98.063

Олег Пороскун

головний судовий експерт сектору трасологічного обліку

відділу криміналістичних видів досліджень

Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

ФОТОГРАФУВАННЯ СЛІДІВ В ТРАСОЛОГІЇ

Типовими об'єктами трасологічних експертиз є сліди низу підошов взуття, протекторів шин транспортних засобів, знаряддя злому та інструментів, замки і інші предмети. Вони можуть бути виготовлені з різних матеріалів - металу, деревини, пластмаси, скла, тканини і ін. Якісне вирішення питань при дослідженні вказаних об'єктів та ілюстрація експертних досліджень в умовах воєнного стану в Україні можливе лише за умови використання різних методів криміналістичної фотографії і умов зйомки: підбору відповідного збільшення, освітлення, фотоматеріалів, режимів їх експонування і лабораторної обробки.

Метою роботи є аналіз основних методів криміналістичної фотографії при фіксації різних типів об'єктів трасологічних експертиз для підвищення ефективності роботи експертних підрозділів органів внутрішніх справ по розкриттю злочинів та збиранню доказової бази при розслідуванні злочинів в умовах воєнного стану в Україні.

Правила фотографування загального вигляду предметів передбачають відображення на знімках найбільш важливих в криміналістичному відношенні особливостей об'єктів. Об'ємні предмети фотографують, використовуючи методи макро фотографії; плоскі - методи репродукційної, а мало контрастні прозорі - методи контрастуючої фотографії. Проте у будь-якому разі фотографування проводять за правилами вимірювальної (масштабної) зйомки з лінійним масштабом.

Масштабна фотографія виконується відповідно до наступних правил: поверхня масштабу розташована в тій же площині що й поверхня предмета або сліду що фотографуються; оптична вісь об'єктива повинна бути перпендикулярна до поверхні предмета; середина об'єкта що фотографується повинна бути в центрі кадру [1, с. 299].

Об'єкти знімають на нейтральному фоні, з максимальною точністю відображаючи об'єм, форму, яскравість і колірні відтінки об'єкту. Необхідний масштаб зйомки визначають

виходячи з формату кадру фотокамери і розмірів самого предмета: на знімках його зображення повинне займати велику частину кадру і не виходити за його межі. У кадрі не повинно бути сторонніх предметів. На знімках загального вигляду відображають усі видимі дефекти, ушкодження, написи, клейма, сліди. Якщо важливі для слідства особливості є на протилежних сторонах предмета, то зйомку загального вигляду роблять двічі.

Допоміжні елементи (масштабну лінійку, вказівники) встановлюють у вільному просторі, не порушуючи симетрії кадру. Лінійку розміщують паралельно одній із сторін кадру або одній із сторін предмета, як правило, більшою, симетрично краям. При зйомці плоских предметів її розміщують в одній площині з об'єктом, а при зйомці об'ємних - в площині знаходження характерних деталей, або в площині, де об'єкт має максимальні розміри (на рівні осі циліндричних предметів пляшок та ін.). Щоб масштабна лінійка не закривала частину предмета, її розташовують на відстані 2-5 мм від нього.

Тональність лінійки повинна відповідати тону об'єкту і не контрастувати з ним. Ділення її шкали завжди звернені до предмета і погоджені з його розмірами: для зйомки дрібних предметів беруть лінійки з міліметровими поділками, для середніх - з сантиметровими, а для великих - з дециметровими.

Освітлення при фотографуванні загального вигляду виявляє характерні особливості об'єкту за рахунок оптимального розподілу світлотіні по його поверхні. При зйомці застосовують розсіяне, спрямоване і змішане освітлення. Непрозорі об'єкти фотографують у відбитому світлі, прозорі - в променях, що проходять, а частіше ті і інші - при комбінованому освітленні.

Фон на фотознімках загального вигляду є важливим композиційним елементом. Від його тональності залежить чіткість передачі форми предмета. Фон має бути чистим, однорідним (рівномірним) і нейтральним по відношенню до об'єкту. Однорідність фону досягається його рівномірним освітленням, застосуванням безтіньової зйомки. В якості фону зазвичай використовують листи чистого, рівного паперу: білого, чорного або сірого. Нейтральним вважається фон, тональність якого відрізняється від периферійних ділянок предмета, що забезпечує виділення його контурів. Темні предмети фотографують на світлому фоні, а світлі - на темному. Для об'єктів з широким інтервалом яскравості фон має бути темніший за найсвітлішу ділянку і світліший за найтемніше.

Особливості фотографування зліпків із слідами взуття. Зліпки із слідів взуття і протекторів автомашин зазвичай відливають з гіпсу, отримуючи предмети зі світлою матовою поверхнею. Важливими параметрами зйомки є не лише розміри і форма підошовної частини взуття (протектора), але і елементи рельєфу, що індивідуалізують сам об'єкт.

Гіпсові зліпки фотографують на темному фоні, розташовуючи площину сліду паралельно площини світлочутливого матеріалу. Елементи рельєфу виявляють світлом що рисує, що направляється зазвичай під кутом 15-20° до поверхні зліпка з боку носової його частини. Чим деталі, що дрібніше виявляються, тим під меншим кутом направляють світло. З протилежного боку зліпка встановлюють джерела світла що вирівнює під кутом 40-50°. Вони послаблюють тіні в глибоких ділянках рельєфу, усувають нерівномірну освітленість, що отримується від одностороннього косо направленою освітлення.

В якості джерел світла що вирівнює використовують софіти фото установок, видаляючи їх на максимально можливу відстань від об'єкту і прикриваючи лампи листами білого паперу. Це дозволяє отримувати більше рівномірну освітленість по поверхні зліпка, не

знижуючи світлотіньового контрасту рельєфу. При необхідності окремі ділянки зліпка підсвічують мікро освітлювачами.

Особливості фотографування загального вигляду об'єктів з металу. Застосування спрямованого освітлення при зйомці знарядь злочину, інструментів, замків і інших металевих предметів призводить до появи відблисків. У місцях виникнення вони маскують деталі, але одночасно є важливим композиційним елементом, що підкреслює об'ємність об'єкту.

При зйомці відблиски намагаються ослабити різними способами, не виключаючи повністю. На плоских полірованих або забарвлених поверхнях їх послабляють зміною напрямку світлового потоку, знаходячи таке положення джерела світла, при якому вони стають слабкіше або зовсім зникають. На циліндричних поверхнях відблиски усувають, направляючи світло уздовж осі предмета.

На сферичних предметах зміна напрямку світла призводить тільки до переміщення відблисків з одних ділянок на інші. У таких випадках підбирають положення освітлювачів, при якому відблиски переміщуються на ділянки, що не мають важливих криміналістичних особливостей.

Накладні, навісні, врізні замки освітлюють декількома джерелами світла, направляючи з одного боку предмета світло що рисує, а з протилежною – світло що вирівнює. Якщо замок має дужку або циліндричні напливи на корпусі, то світло що рисує і світло що вирівнює орієнтують перпендикулярно до цих деталей. Спостерігаючи за зображенням на матовому склі візира, підбирають таке положення освітлювачів, при якому рельєф замку передається найвиразніше. Дрібні деталі (номерні знаки, подряпини і т. п.) виявляють моделюючим світлом від мікро освітлювачів, направляючи світловий потік під невеликими кутами до цієї ділянки.

Правила фотографування слідів. Встановлення ідентичності за фотознімками слідів залежить від відображуваного обсягу інформації та ступеня її спотворення. Тому фотографії виготовляються відповідно до певних правил, відступ, від яких може призвести до експертних помилок. Вони повинні містити необхідні для порівняльного дослідження особливості слідів. Ці умови виконуються завдяки підбору збільшення та освітлення, що сприяє виявленню деталей.

Необхідне збільшення продиктовано розміром сліду та його частин, а також структурними властивостями об'єктів. Масштаб зображення вибирається таким чином, щоб деталі в слідах на знімках були достатньо великими, щоб вивчити їх. У той же час ступінь деталізації особливостей мікрорельєфу знарядь злочину та інструментів не може перевищувати ту, що може передавати матеріал об'єкту. Зазвичай сліди на металевих предметах, пластмасі сфотографовані з більшим масштабом, ніж на штукатурці або дерев'яних предметах.

Оптимальним буде таке освітлення, яке виявляє об'єм, форму і індивідуальні особливості знаряддя, що відобразилися в слідах. Тіні не повинні співпадати з місцями розташування ознак, важливих в криміналістичному відношенні.

Щоб передати на знімку контури робочої поверхні знаряддя злочину або інструменту, сліди тиснення при зйомці розміщують в межах кадру. Для слідів ковзання, різання дотримання цієї умови не обов'язкове. У цих слідах, як правило, деталі знаряддя повторюються на різних ділянках. Тому для зйомки вибирають фрагмент сліду з максимальним відображенням трас, а достатнім вважається збільшення, при якому в кадрі чітко виражені межі сліду і деталі. Звичайне зображення таких слідів на знімку складає 1/3 - 1/4 його частину.

Необхідну повноту передачі деталей забезпечує і достатня різкість зображення. Тому площину об'єкту із слідами встановлюють паралельно площині фотоматеріалу, особливо при зйомці мікрорельєфу, оскільки глибина різкості мікрофотографічної системи незначна. Максимальну різкість зображення, особливо при фотографуванні глибоких слідів, забезпечують, встановлюючи поверхню дна сліду паралельно фокальній площині фотокамери.

Таким чином для покращення роботи експертних підрозділів органів внутрішніх справ по розкриттю злочинів та збиранню доказової бази при розслідуванні злочинів в умовах воєнного стану в Україні проведено аналіз основних правил фотографування слідів в трасології для підвищення якості зображень слідів, які фіксуються під час оглядів місця події.

Перелік використаних джерел:

1. Душеин С. В., Егоров А. Г., Зайцев В. В., Хрусталёв В. Н. Судебная фотография: учебник / Под ред. А. Г. Егорова. Питер : СПб, 2005. 368 с.

УДК 34.340

Ганна Прохорова

старший судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності

Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНО-ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО НЕДОЛІКИ

Експертно-грошова оцінка земельних ділянок є ключовим інструментом для визначення їх реальної вартості та прийняття обґрунтованих рішень щодо землекористування, продажу, оренди та інших операцій. Даний процес ґрунтується на нормативному забезпеченні, яке визначає стандарти, методологію та критерії для проведення експертно-грошової оцінки земельних ресурсів в Україні.

Одним з ключових документів, який регулює проведення експертно-грошової оцінки землі, є «Закон України про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність». Закон встановлює загальні принципи проведення оцінки майна, зокрема земельних ділянок, і визначає правові аспекти, пов'язані з процедурою оцінки, кваліфікацією експертів та взаємодією замовника та оцінювача [1].

Закон України «Про оцінку землі» регулює процес та правила оцінки вартості земельних ділянок на території України. Він встановлює правові та методологічні засади проведення оцінки, визначає обов'язки та права оцінювачів, органів влади та інших суб'єктів, пов'язаних з оцінкою земель. Основні пункти, які регулює цей закон:

- мету та цілі оцінки;
- які нормативні акти діють в сфері оцінки земельних ділянок, зокрема відповідні закони та підзаконні акти;
- які органи влади та структури займаються оцінкою, як вони сертифікують оцінювачів та як контролюють проведення оцінки;

- встановлює ключові принципи, які мають дотримуватися при проведенні оцінки земель, такі як об'єктивність, незалежність, конфіденційність тощо;
- регулює використання різних методів оцінки, включаючи порівняльний, дохідний, вартісний та інші;
- встановлює вимоги до документації, яка повинна бути підготовлена оцінювачем, та звітності, яка надається органам влади та замовникам оцінки.

Закон про оцінку землі є ключовим документом, що регулює процес оцінки земельних ділянок в Україні та забезпечує єдність підходів та об'єктивність у цій сфері [2].

Також, нормативне забезпечення включає «Порядок проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок», який регламентує деталі проведення оцінки, включаючи методи та критерії, що використовуються для визначення вартості [3]. Це документ, що надає конкретні рекомендації щодо врахування різних факторів, таких як розташування, родючість ґрунту, доступ до інфраструктури та інші важливі аспекти.

Окремий аспект нормативного забезпечення – це стандарти оцінки. Національний стандарт 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» встановлює загальні вимоги до проведення оцінки земельних ділянок та визначає методологічні та практичні аспекти оцінки їх вартості. До основних положень цього стандарту належать: визначення цілей оцінки, вибір методу оцінки, оцінка земельних ділянок різного призначення, використання поправочних коефіцієнтів, встановлюються вимоги до документації, яку повинен надати оцінювач [4].

Національний стандарт 2 «Оцінка нерухомого майна» встановлює загальні вимоги до проведення оцінки земельних ділянок та визначає методологію та принципи оцінки їх вартості. Стандарт містить важливі положення, які визначають процес оцінки земель. До них входять: визначення цілей оцінки, вибір методу оцінки, визначення поправочних коефіцієнтів, аналіз порівняльних даних, звітність та документація [5].

Додатково, «Методика експертної грошової оцінки земельних ділянок» є інструментом, який використовується для визначення ринкової вартості земельної ділянки на основі грошової оцінки. Ця методика надає систему підходів, методів та кроків, які експерти можуть використовувати для оцінки вартості земель залежно від їх характеристик, розташування та інших факторів. Вона може використовуватися в процесі оцінки з метою продажу, покупки, оренди, оподаткування, розподілу спадщини та інших юридичних цілей. Основні етапи та аспекти, які можуть бути включені в методику експертної грошової оцінки земельних ділянок, включають: збір інформації про земельну ділянку, аналіз ринкових даних, вибір підходу до оцінки, застосування обраного методу, узгодження та аналіз результатів, визначення кінцевої оцінки ринкової вартості земельної ділянки на основі зібраних даних та аналізу й складання докладного звіту, який містить відомості про методику, використані дані, аналіз і результати оцінки [6].

Усе це нормативне забезпечення спрямовано на забезпечення об'єктивності та точності процесу оцінки земельних ділянок. Воно дозволяє враховувати різноманітність факторів, які впливають на вартість, та забезпечує прозорість та довіру до результатів оцінки.

Проведення експертно-грошової оцінки земельних ділянок є складним та важливим процесом, однак недоліки в нормативному забезпеченні можуть впливати на об'єктивність і точність визначення їх вартості. Один з найбільших недоліків полягає в тому, що існуючі нормативні акти не завжди враховують усі специфічні аспекти земельних ресурсів в Україні.

На підставі аналізу вищевказаних нормативних актів та законів можна визначити основні недоліки законодавства України у сфері проведення оцінки землі:

Відсутність чітких методологічних вказівок. Недостатня конкретність або відсутність чітких методологічних вказівок щодо оцінки може призвести до варіацій у результатах оцінки від різних оцінювачів.

Обмежена доступність публічних даних. Відсутність централізованої бази даних та обмежений доступ публічних даних про реальні угоди про купівлю-продаж землі може ускладнити аналіз для порівняльного методу оцінки.

Нестабільність ринкових умов. В сучасній економічній ситуації та в політичних умовах в Україні ринкова вартість земель може значно коливатися, ускладнюючи точну оцінку.

Ще одним недоліком є відсутність конкретної методології визначення вартості земельних ресурсів у різних регіонах країни. У зв'язку з різноманітністю ринків та умов, важливо мати адаптовані підходи до оцінки, які враховують місцеві особливості.

Необхідність постійного оновлення та вдосконалення нормативних актів також впливає на недоліки системи. Сучасний ринок постійно змінюється, і забезпечення актуальності нормативів може бути викликом для відповідних органів.

В цілому, недоліки нормативного забезпечення проведення експертно-грошової оцінки землі в Україні можуть призвести до неточних результатів, вплинути на об'єктивність та недостатню адаптованість до реальних умов. Постійне вдосконалення та удосконалення нормативного забезпечення є важливим завданням для забезпечення точності та об'єктивності оцінки земельних ресурсів.

Перелік використаних джерел:

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III : станом на 22 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 07.08.2023).
2. Про оцінку земель : Закон України від 11.12.2003 р. № 1378-IV : станом на 8 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15#Text> (дата звернення: 07.08.2023).
3. Про затвердження Порядку проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок : Наказ Держ. ком. України по зем. ресурсах від 09.01.2003 р. № 2 : станом на 18 черв. 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0396-03#Text> (дата звернення: 07.08.2023).
4. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440 : станом на 11 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-п#Text> (дата звернення: 07.08.2023).
5. Про затвердження Національного стандарту № 2 «Оцінка нерухомого майна» : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 р. № 1442 : станом на 15 квіт. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-п#Text> (дата звернення: 07.08.2023).
6. Про експертну грошову оцінку земельних ділянок : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2002 р. № 1531 : станом на 10 груд. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1531-2002-п#Text> (дата звернення: 07.08.2023).

УДК 004.9

Роман Пташкін

заступник завідувача відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень
Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Володимир Палагін
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри робототехнічних і телекомунікаційних систем та кібербезпеки
Черкаського державного технологічного університету

АНАЛІЗ МЕРЕЖЕВОГО ТРАФІКУ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ, ЯК ОДИН З МЕТОДІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Комп'ютерна криміналістика відіграє важливу роль у розслідуванні кіберзлочинів та інцидентів, пов'язаних з мережевою активністю. Із зростанням кількості цифрових злочинів та залученням комп'ютерних мереж у всі сфери життя, аналіз мережевого трафіку стає фактично необхідним інструментом для виявлення, розслідування та нейтралізації кіберзлочинів.

Аналіз мережевого трафіку є потужним інструментом для виявлення підозрілої активності, наприклад несанкціонованого доступу до систем, атаки на мережеві пристрої, розповсюдження шкідливого програмного забезпечення та зловживання корпоративними ресурсами. Він дозволяє судовим експертам реконструювати сценарії подій, ідентифікувати загрозу та дослідити й відокремити дії, що призвели до вчинення доконаного кіберзлочину.

Зазвичай у комп'ютерній криміналістиці використовуються спеціальні програми та інструменти для аналізу мережевого трафіку. Вони дозволяють перехоплювати, фільтрувати, аналізувати та інтерпретувати дані, що передаються по мережі.

Деякі з популярних інструментів включають Wireshark, tcpdump, NetworkMiner та Snort [1,2]. Але застосувати такі програмні засоби до аналізу трафіку мобільних пристроїв фактично неможливо.

Насамперед неможливість застосування окремого програмного забезпечення на мобільних платформах пов'язано з їх методами захисту.

По-перше встановити такий програмний засіб не завжди можливо, а по-друге – налаштування безпеки мобільного пристрою зазвичай забороняють стороннім додаткам аналізувати мережевий трафік [2].

Окрім того інсталяція окремого додатку є неприпустимим методом в рамках криміналістичних комп'ютерно-технічних досліджень, оскільки модифікація інформаційного вмісту речового доказу веде до безповоротної зміни його властивостей та потенційно призводить до втрати інформації.

Переважає більшість зловмисного програмного забезпечення має окремі алгоритми захисту від відслідковування криміналістичними засобами – шкідливе програмне забезпечення припиняє свою роботу в разі встановлення антивірусного програмного забезпечення чи додатків для криміналістичного аналізу.

Один з методів вирішення такої проблеми – розглядати речовий доказ як незмінний об'єкт та відкинути саму ідею інсталяції додаткового програмного забезпечення. Натомість варто створити таке середовище, яке дозволяло приєднати досліджуваний пристрій до контрольованого середовища та в режимі реального часу здійснювати моніторинг та аналіз мережевих з'єднань.

Можливим варіантом такого контрольованого середовища може бути персональний комп'ютер з безпроводною мережевою картою стандарту зв'язку «IEEE 802.11» під

керуванням Linux-подібної операційної системи та набором спеціалізованого програмного забезпечення. Одним з варіантів програмного комплексу може бути тандем додатків Hostapd та dnsmasq [3].

Hostapd – це демон (програма, яка працює в фоновому режимі) для роботи з точками доступу Wi-Fi, який дозволяє перетворити комп'ютер у точку доступу Wi-Fi та забезпечити можливість підключення інших пристроїв до мережі.

Hostapd забезпечує надійну безпеку з'єднань, дозволяючи встановлювати пароль або використовувати інші методи аутентифікації. В криміналістиці Hostapd може використовуватися для створення контрольованої точки доступу для подальшого аналізу трафіку, що генерується речовим доказом.

Dnsmasq – це програма, яка комбінує функціональність DNS та DHCP серверів та дозволяє перетворювати доменні імена на IP-адреси та надавати IP-адреси та інші мережеві параметри пристроям у мережі. Dnsmasq володіє здатністю кешування DNS запитів, що покращує швидкість доступу до веб-сайтів та зменшує навантаження на зовнішні DNS сервери.

В криміналістиці Dnsmasq може використовуватися для аналізу мережевого трафіку, виявлення підозрілої активності та ідентифікації IP-адрес, які здійснювали несанкціонований доступ до мережі.

Hostapd та Dnsmasq можуть в симбіозі застосовуватися в судовими експертами для проведення досліджень за експертною спеціальністю «10.9 Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів».

Саме цей незначний набір програмних засобів є достатнім створення контрольованої бездротової мережі з використанням Hostapd та мати можливість дослідити взаємодію та активність підключених пристроїв з використанням Dnsmasq [3]. Це дозволить виявити та зафіксувати незвичайні дії, які можуть бути пов'язані з кіберзлочинами.

Насамперед до таких видів злочину варто віднести роботу шкідливого програмного забезпечення котре перехоплює дані банківських додатків й результатів їх діяльності (коди підтвердження в SMS) та передає ці відомості на Інтернет-ресурси зловмисників.

Фактично проведений аналіз розкриває питання створення контрольованої мережі для підключення мобільних пристроїв з метою подальшого дослідження генерованого ними мережевого трафіку. Але такі дослідження не вичерпуються лише питаннями аналізу. Запропонований програмний комплекс дозволяє виконувати контрольоване обмеження та підміну тих чи інших елементів мережі задля виявлення роботи шкідливого програмного забезпечення.

Перелік використаних джерел:

1. C. Negus. Linux Bible. Tenth Edition. Indianapolis, Indiana: Wiley, 2020;
2. B. Nikkel. Practical Linux Forensics: A Guide for Digital Investigators. Early Access edition, 6/18/21. San Francisco: No Starch Press, 2021;
3. R. Messier. Operating system forensics. USA, MA, Waltham: Elsevier, 2016

УДК 677.017.8

Галина Пушкар

кандидат технічних наук

Львівський торговельно-економічний університет

ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ НАНОТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ІНТЕР'ЄРНОГО НАНОТЕКСТИЛЮ

Відомо, що за останні роки в текстильному виробництві багатьох провідних країнах світу розширюється асортимент та постійно збільшується обсяг виробництва нанотекстилю різного цільового призначення. Впровадження в практику вітчизняного виробництва сучасних нанотехнологій дозволяє створити принципово новий асортимент нанотекстилю різного цільового призначення (одягового, інтер'єрного, медичного, технічного, спеціального). Як свідчить аналіз наукових робіт, актуальним напрямом є використання нанотехнологій для виробництва інтер'єрних текстильних матеріалів різного цільового призначення. Вважаємо за доцільне розглянути можливість використання сучасних нанотехнологій для виробництва нових видів нанотекстилю інтер'єрного призначення [1-4].

Вважаємо, що реалізація цих завдань, вимагає вирішення наступних важливих питань, а саме [1-3]:

- обґрунтування економічної доцільності та технологічної можливості використання сучасних нанотехнологій у практиці вітчизняного текстильного виробництва;
- широке залучення науковців галузевої науки у сфері текстильної та легкої промисловості і торгівлі України для створення оптимальної структури асортименту інтер'єрного нанотекстилю, оцінювання рівня його якості та безпечності, а також вибору сфери раціонального використання;
- товарознавча характеристика нових сучасних властивостей інтер'єрного нанотекстилю визначеного цільового призначення й обґрунтування його конкурентних переваг на ринку порівняно із матеріалами і виробами традиційного асортименту.

Досліджуючи інтер'єрний нанотекстиль як новий товар на ринку, на наш погляд, невідкладного висвітлення в періодичних, монографічних і навчальних виданнях вимагають такі питання [2,4]:

- стандартизація специфічних вимог до асортименту, рівня якості та безпечності інтер'єрного нанотекстилю різних способів виробництва, волокнистого складу та цільового призначення;
- створення науково-обґрунтованої системи класифікації видового асортименту інтер'єрного нанотекстилю;
- вибір, обґрунтування та стандартизація критеріїв оцінки конкурентоспроможності та якості конкретних груп і видів інтер'єрного нанотекстилю;
- створення серії нових вітчизняних стандартів, які регламентують вимоги до термінів, асортименту, властивостей, рівня якості окремих груп і видів інтер'єрного нанотекстилю;
- гармонізація вимог вітчизняних стандартів на інтер'єрний нанотекстиль із вимогами зарубіжних стандартів аналогічного призначення;
- обґрунтування вимог до екологічної стандартизації, сертифікації, аудиту та експертизи конкретних груп і видів інтер'єрного нанотекстилю;
- обґрунтування економічної доцільності формування і розвитку окремого сегменту ринку інтер'єрного нанотекстилю в Україні;
- розроблення концептуальних підходів до формування та розвитку вітчизняного ринку інтер'єрного нанотекстилю;
- виявлення та обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку вітчизняного ринку інтер'єрного нанотекстилю.

Варто відзначити, що успішне вирішення піднятих питань вимагає спільних зусиль фахівців різного профілю – технологів, дизайнерів, матеріалознавців, товаровознавців, маркетологів, стандартизаторів та інших. Також необхідно підкреслити, що реалізація зазначених питань можлива тільки за відповідної державної підтримки у межах державної міжгалузевої цільової програми “Нанотекстиль України” з широким залученням до її виконання фахівців різного профілю.

Мова йде про першочергове вирішення таких завдань [1-4]:

- розроблення методики аналізу і товаровознавчого оцінювання групового, видового та внутрішньовидового асортименту різних за призначенням груп і видів інтер’єрного нанотекстилю;
- обґрунтування залежності ціни конкретних видів інтер’єрного нанотекстилю від рівня їх унікальних властивостей, якості та безпечності;
- вибір та обґрунтування об’єктивних критеріїв оцінювання новизни та оригінальності асортименту інтер’єрного нанотекстилю та конкурентних його переваг на вітчизняному ринку.

Також варто зазначити, що під час дослідження інтер’єрного нанотекстилю як нового товару на сучасному товарному ринку України, першочергову увагу необхідно приділити обґрунтуванню методики оцінювання саме показників новизни інтер’єрного нанотекстилю.

На наш погляд, до цих показників необхідно віднести такі [2]:

- оригінальність (особливість) волокнистого складу нанотекстилю інтер’єрного призначення, який може включати різноманітні види пряжі з модифікованих нанопрепаратами бавовняних, лляних, вовняних і шовкових волокон, пряжу та нитки з нанотекстильних штучних і синтетичних волокон різної будови та цільового призначення;
- оновлені параметри будови (щільність, вид переплетення, фактура поверхні тощо) інтер’єрних нанотекстильних матеріалів різних способів виробництва (тканих, нетканих, трикотажних, плівкових);
- унікальність колористичного оформлення нанотекстилю інтер’єрного призначення, який включає вибір високоякісних світлостійких марок барвників, сучасних способів колорування нанотекстилю, які гарантують відповідність інтер’єрного нанотекстилю вимогам сучасної моди;
- гарантія надання нанотекстилю інтер’єрного призначення комплексу нових унікальних властивостей (атмосферостійкості, вогнестійкості, гідро- і олеофобності та брудовідштовхування портьєрно-шторним, занавісочним і меблево-декоративним матеріалам та виробам; біостійкості, вогнестійкості, гідро- і олеофобності текстильним матеріалам і виробам для покриття підлоги і стін; біостійкості, гідрофільності та здатності до відпирання бруду текстильним матеріалам і виробам для постільної і столової білизни).

Вважаємо за доцільне продовжити дослідження з метою виявлення нових перспективних видів інтер’єрного нанотекстилю, отриманого на основі використання на підприємствах вітчизняної текстильної і легкої промисловості новітніх біо-, нано-, хімічних і інформаційних технологій, а також подальшої екологізації та підвищення якості інтер’єрного нанотекстилю різного цільового призначення та способів виробництва.

Перелік використаних джерел:

1. Пахолюк О. В. Товарознавчі та маркетингові аспекти формування вітчизняного ринку нанотекстилю і одягу / О. В. Пахолюк, Г. О. Пушкар, І. С. Галик, Б. Д. Семак // Вісник Хмельницького національного університету. – 2019. – № 6. – С. 53-57.

2. Пушкар Г. О. Інтер'єрний текстиль: товарознавчі аспекти формування асортименту та якості: монографія / Г. О. Пушкар. – Львів: «Магнолія 2006», 2013. – 176 с.

3. Галик І. С. Проблеми формування асортименту та оцінювання властивостей товарів на ринку елітного текстилю в Україні / І. С. Галик, Б. Б. Семак, Б. Д. Семак // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Технічні науки. – 2015. – № 6. – С. 192-199.

4. Пушкар Г. О. Особливості експертизи інтер'єрного нанотекстилю як нового товару на ринку України / Г. О. Пушкар / Матеріали Х-ої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми теорії і практики експертизи товарів», 24 березня 2023р. – Полтава : Полтавський університет економіки і торгівлі, 2023. – С. 208-211.

УДК 636.5.034

Лідія Решетило

кандидат технічних наук, доцент,
професор кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю
Львівського торговельно-економічного університету

САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯЄЦЬ ХАРЧОВИХ ТА ПРОДУКТІВ ЇХ ПЕРЕРОБКИ

Санітарно-гігієнічна-експертиза – це оцінка властивостей товарів для підтвердження їх санітарно-гігієнічної безпеки.

В Законі України «Про якість та безпеку харчової продукції і продовольчої сировини» визначено, що державна санітарно-гігієнічна експертиза – це оцінка можливого негативного впливу на здоров'я населення небезпечних факторів шляхом досліджень харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів у ході якої встановлюються критерії безпеки (показники та їх гранично допустимі рівні, вміст, концентрації тощо). Метою санітарно-гігієнічної експертизи є збереження та захист здоров'я людей шляхом виявлення, попередження, зменшення та усунення шкідливого впливу на них об'єктів експертизи. Конкретну мету санітарно-гігієнічної експертизи в кожному окремому випадку встановлюють залежно від даних, отриманих при ознайомленні з документами на партію продукції і зовнішнього огляду продукції.

Щодо яєць харчових і продуктів їх переробки, метою експертизи є: виявлення змін органолептичних властивостей і встановлення причини цих змін, виявлення шкідливих домішок або інших речовин у кількостях, що переважають допустимі стандартами чи санітарними правилами норми, виявлення відхилень у хімічному складі і вияснення причин цих відхилень, виявлення фальсифікації, встановлення ступеня мікробного обсіменіння і якості мікрофлори, вияснення епідеміологічної ситуації, яка характеризує можливість передачі заразних захворювань, вияснення умов зберігання продукції, що забезпечують збереження цінності.

Яйця птиці, які надходять на реалізацію населенню та на виробничі харчові підприємства обов'язково підлягають ветеринарно-санітарній експертизі.

Свіжі яйця, отримані від здорової птиці, вважаються стерильними. Виділяють два види інфікування яєць: ендогенне та екзогенне.

Ендогенне зараження яєць відбувається внаслідок проникнення мікроорганізмів всередину яйця під час його формування у яєчнику хворого птаха або при проходженні його яйцеводом. Таким шляхом курячі, качині та гусячі яйця можуть заражатися мікобактеріями туберкульозу, сальмонелами, псевдомонадами, кишковою паличкою, стафілококами, протеем та іншими збудниками.

Після знесення відбувається екзогенне зараженню яєць якому сприяє антисанітарний стан птахоферм, кладка яєць на забруднену підстилку, неналежне зберігання при підвищеній температурі і вологості повітря, різке коливання температури у місцях зберігання яєць та інші. Мікроорганізми осідають на поверхню шкаралупи яєць і через пори проникають усередину. Бактерії та плісневі гриби виділяють протеолітичні ферменти, руйнують підшкаралупну оболонку і білок. У свіжому яєчному білку багато мікроорганізмів інактивуються завдяки наявності у ньому лізоциму та інших бактерицидних і бактеріостатичних речовин. В міру старіння яєць бактерицидні властивості поступово знижуються і вони починають псуватися.

При санітарній експертизі яєць проводять зовнішній огляд і овоскопію, в сумнівних випадках яйця розбивають і досліджують їх вміст.

Першочергово при проведенні експертизи досліджують цілісність упаковки та чистоту яєць, оскільки ці показники безпосередньо впливають на мікробіологічну безпечність. Брудна шкаралупа є джерелом забруднення вмісту яйця, в тому числі і жовтка, який служить добрим поживним середовищем для розвитку мікроорганізмів.

При овоскопуванні яєць колонії бактерій і плісневих грибів мають вигляд темних плям, які при подальшому розвитку збільшуються у розмірах, зростаються і згодом вкривають всю поверхню підшкаралупної плівки. При просвічуванні яйце непрозоре, при розбиванні має неприємний характерний запах плісняви, виникає дефект «плісневий тумак».

«Бактеріальний тумак» є останнім ступенем псування яєць під впливом бактерій, які розріджують білок і змішуючись з жовтком утворюють масу сірого кольору з дуже неприємним запахом. Швидше піддаються псуванню яйця з дефектом «присушка».

Яєчні продукти залежно від способу їх отримання поділяють на морожені (меланж яєчний морожений, білок яєчний морожений і жовток яєчний морожений) та сухі (яєчний порошок, виготовлений з цілого яйця або з білка та жовтка окремо).

Мікробіологічна безпечність яєчних товарів встановлюється за такими показниками:

- кількість МАФАМ, КУО в 1 г продукту;
- наявність бактерій групи кишкової палички (колі-форми);
- наявність золотистого стафілокока та протеею;
- наявність патогенних мікроорганізмів, в тому числі сальмонел.

У яйцях і яєчних продуктах нормується вміст таких токсичних елементів, як свинець, миш'як, кадмій, ртуть, цинк, мідь і пестицидів.

Згідно з гігієнічними вимогами у яєчних товарах не допускається наявність антибіотиків тетрациклінової групи, стрептоміцину, левоміцетину і бацитрацину.

Слід зазначити, що меланж, засіяний паличкою протеею, який має стандартні органолептичні показники та не містить патогенних мікроорганізмів (сальмонели, кишкові палички), дозволено використовувати для виготовлення виробів з тіста, які підлягають високотемпературній обробці.

Яйця з неблагополучних щодо туберкульозу, орнітозу, сальмонельозу господарств, можна використовувати тільки після знешкодження проварюванням не менше 15 хвилин при температурі не нижчій як 100⁰С.

На кожен партію яєць, призначену для реалізації в харчових цілях, видається посвідчення або паспорт якості і ветеринарне свідоцтво, де вказано, що господарство, у якому вони одержані, є благополучним щодо заразних хвороб птиці. Яйця сільськогосподарської птиці (курей, індиків, качок, гусей) є корисним для людини харчовим продуктом з високою біологічною цінністю.

Згідно із Державним стандартом, курячі харчові яйця залежно від строків зберігання і якості поділяються на дієтичні та столові. До дієтичних належать яйця, термін зберігання яких не перевищує 7 діб, не враховуючи дня знесення. У столових яєць термін зберігання у складських приміщеннях без охолодження не перевищує 25 діб з дня сортування, якщо вони знаходяться у охолоджувальній камері, то термін зберігання складає більше 120 діб за температури -1 -2⁰С.

До реалізації допускаються яйця птиці без механічних пошкоджень, з висотою повітряної камери не більше ніж 9 мм, зі щільним, що просвітлюється, білком і міцним малопомітним, який займає центральне положення або трохи рухомим жовтком та незакінченим терміном зберігання.

Яйця, що відповідають нормативним показникам щодо якості та безпеки, відповідно маркуються.

До категорії харчових неповноцінних яєць відносять легковагові яйця (40 г) з повітряною камерою (пугою) висотою більше третини яйця, з пошкодженою шкаралупою, але без підтікання, із стороннім, але швидко зникаючим запахом, із «виливом» (часткове змішування жовтка з білком), із плямами всередині яйця, із «присушкою» (жовток присихає до шкаралупи).

У закладах харчування для виготовлення страв та кулінарної продукції використовують свіжі курячі яйця, отримані від здорової птиці. Яйця водоплаваючої птиці часом можуть бути інфіковані сальмонелою і стати причиною харчових отруєнь. Тому у заклади харчування заборонено приймати сирі яйця водоплаваючої птиці та використовувати їх для виготовлення омлетів, соусів, кремів тощо. Через зростання захворювань на сальмонельоз заборонено використовувати як сирі, так і недостатньо проварені курячі яйця.

Для виробництва яєчних продуктів повинні використовувати яйця курячі свіжі, що надійшли з господарств, благополучних щодо інфекційних та інвазійних захворювань. Яєчні продукти можуть містити значну кількість мікроорганізмів, які потрапляють в них під час виготовлення.

При використанні у виробництві харчових продуктів яєчного порошку слід враховувати, що термін реалізації розведеного порошку має бути мінімальним через швидке розмноження в ньому мікроорганізмів.

При санітарно-гігієнічній та ветеринарній експертизі яйця з такими дефектами, як «кров'яне кільце», тухлі з запахом сірководню, з наявністю плісняви і плям темного кольору, міражні не допускаються для виробництва харчової продукції і направляються в технічну утилізацію або на повне знищення.

Сергій Рогалін

старший науковий співробітник Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЕННЯ,
ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ З МЕТОЮ НЕОБЛІКОВАНОГО СПОЖИВАННЯ
ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ**

Забезпечення електричною енергією споживачів в Україні від початку широкомасштабної збройної агресії російської федерації є важливою технічною задачею, спрямованою на забезпечення інфраструктурної безпеки держави та містить в собі економічну складову. Порушення постачання електричної енергії в наслідок дій агресору у період воєнного стану спричинене руйнуванням об'єктів енергетики, а можливості щодо їх відновлення обмежуються складним економічним та фінансовим становищем України. Фактичний стан електроенергетики України та низка урядових рішень Кабінету міністрів України щодо сталої роботи енергосистеми призвели до необхідності прийняття непопулярного рішення з підвищення тарифу на використання електричної енергії для населення. Значне підвищення тарифу з 1,44 грн/кВт·ч та з 1,68 грн/кВт·ч (в залежності від обсягів споживання) до 2,64 грн/кВт·год в свою чергу позначилось на збільшенні зафіксованої кількості випадків та збільшення обсягів викрадення електроенергії промисловими та побутовими споживачами, що завдає значної шкоди як енергопідприємствам України, так і державі в цілому. Викрадення електричної енергії є порушенням споживачами норм Закону [1] та нормативних вимог Правил [3] та в окремих випадках потребує обов'язкового проведення судової електротехнічної експертизи.

Дослідження зі встановлення фактів викрадення електричної енергії, здійснених шляхом втручання в роботу приладів обліку (ПО) електричної енергії, а саме шляхом впливу зовнішніх фізичних чинників – постійного магнітного поля та електромагнітного випромінювання (ЕМВ), є поширеними у експертній практиці та разом із цим є складними у доведенні існування факту впливу фізичних полів при формуванні категоричних висновків у судово-експертних дослідженнях, що виконуються за методикою [2]. Усвідомлення вад впровадженої методики потребує її удосконалення та проведення експертних досліджень випадків впливу електромагнітного випромінювання з урахуванням теоретичних основ, викладених у статті [5] та методичних положень, викладених Рогаліним С.В. у статті [4]. У відповідності до положень цієї статті для встановлення факту існування впливу досліджуваного пристрою на відповідність обліку електричної енергії, зокрема необхідно ідентифікувати цей пристрій, як джерело електромагнітного випромінювання з певними параметрами. У разі працездатного стану досліджуваного пристрою, визначення його як джерела впливу передбачається проводити за результатами виконання експертного експерименту тобто, за результатами вимірювань у проведеному досліді [4, с. 502]. У дослідженні пристрою ЕМВ в непрацездатному стані, його ідентифікація є утрудненою, проте можливою. В таких випадках ідентифікацію пропонується виконувати за морфологічними ознаками будови досліджуваного пристрою, його складових частин та специфічних структурних особливостей конструктивного виконання. З експертної практики

відомо, що за характером здійснення впливу на відповідність обліку електричної енергії досліджувані пристрої поділяються на дві окремі групи: 1) пристрої, які є джерелом імпульсного електромагнітного випромінювання; 2) пристрої, які є джерелом безперервного радіочастотного електромагнітного випромінювання. Тобто, відповідно існують два способи генерування електромагнітних завад, що утворюються такими пристроями для спотворення відповідного обліку електричної енергії або його блокування (припинення):

1) внаслідок іскрового електричного розряду з відповідними енергетичними показниками. Поширена (пересічна) назва технічного засобу – *«імпульсник»*;

2) внаслідок безпосереднього генерування та випромінювання електричних сигналів певної частоти. Поширена назва технічного засобу – *«частотник»*.

На багатьох YouTube-каналах при організації відповідного пошуку за запитом – про зупинку роботи лічильників електричної енергії відеохостингом пропонуються для перегляду відео-ролики з демонстрацією окремих пристроїв, їх електричні схеми (з поясненням роботи таких схем), їх монтажні схеми (з поясненнями та практичними порадами по добору елементів та порадами для їх самостійного виготовлення), а також надаються поради щодо застосування цих пристроїв до тих чи інших моделей ПО. Слід зазначити, що поради з застосування цих пристроїв надаються у завуальованому, неявному вигляді для уникнення відповідальності з приводу поширення відео-контенту цієї тематики. Окремі автори відеороликів заявляють про виготовлення та демонстрацію роботи таких пристроїв виключно так-би мовити з «дослідницьких» намірів, але пропонують перейти за відповідними посиланнями до месенджерів для оформлення повідомлення, що фактично є заявкою на комерційне придбання їх «авторського» пристрою саме для необлікованого споживання електричної енергії у власній електроустановці при застосуванні запропонованого технічного пристрою.

Пристрої, робота яких відноситься до першого способу утворення радіочастотних завад електромагнітного випромінювання мають наступні особливі ознаки. Джерелом імпульсів таких пристроїв виступають:

- а) механічний запалювач газового устаткування;
- б) електричні схеми розпалювання для газового устаткування;
- в) частотно-імпульсні електронні генератори для розрядної схеми з утворенням радіочастотних завад ЕМВ.

Як приклад, найпростішого за складом та будовою технічного засобу для утворення ЕМВ радіозавад від іскрового розряду для необлікованого споживання електроенергії, можна навести пристрій за посиланням [6]. Як джерело імпульсів високої напруги в наведеному пристрої використовується п'єзоелемент – електромеханічний перетворювач, що виготовляється з п'єзоелектричних матеріалів, певної форми та орієнтації щодо кристалографічних осей, за допомогою якого механічна енергія перетворюється на електричну. У наведеному прикладі будови пристрою використовуються: п'єзоелемент ударної дії для розпалювання газових котлів, електрична ємність для збільшення електричного заряду п'єзоелементу, іскровий проміжок та антенний пристрій. У якості іскрового проміжку в цій конструкції використовується герметичний контакт – геркон. Подібним за принципом дії та зі схожою конструктивною будовою є пристрої, в яких джерелом високовольтних імпульсів є електричні схеми розпалювання для газового устаткування (без п'єзоелементу) з живленням від електричної мережі або з живленням від Power bank (див. наприклад, [7]). Існують інші пристрої, принцип роботи їх схеми полягає у

формуванні імпульсу електричної напруги після відкриття за керівним сигналом зарядного ланцюга електричної схеми (від випрямленої електричної напруги електричної мережі) електронного ключа виконаного на симісторі з подальшим підвищенням напруги цього імпульсу на трансформаторі (див. наприклад, [8]). В деяких схемах для підвищення напруги для іскрового розряду використовуються трансформатори з великим коефіцієнтом трансформації промислового виробництва (наприклад котушки запалювання для мопеду), в деяких конструкціях такі трансформатори виготовляються спеціально. В окремих конструкціях додатково на виході підвищувального трансформатору застосовуються багатокаскадні помножувачі напруги для кратного збільшення параметрів електричного розряду. Окремо слід зазначити про використання двох та більше послідовно з'єднаних герконів, що призводить до збільшення кількості іскрових розрядів та збільшення радіозавад.

Технічні засоби з 2-м способом (безпосередньої генерації та випромінювання сигналів впливу, див. наприклад [9]) утворення радіозавад впливу відрізняються від описаних попереду наступними ознаками:

- використанням радіоелементів спеціального призначення з можливістю роботи у відповідному високо частотному (ВЧ) діапазоні;
- порівняно високою схемною складністю;
- високою вартістю складових ВЧ радіоелементів;
- необхідністю індивідуального добору параметрів радіоелементів для роботи у схемі (в окремих випадках);
- складністю монтажу радіоелементів, особливо ВЧ-тракту;
- необхідністю застосування спеціальних заходів для охолодження вихідного каскаду генератора та всього приладу в цілому;
- необхідністю налаштування роботи пристрої після його монтажу та складання;
- необхідністю використання коаксіального кабелю, виготовлення ВЧ-антени та узгодження ВЧ-тракту пристрою з ВЧ-антеною;
- порівняно високою вартістю.

Перелік використаних джерел

1. Закон України № 435-IV. Верховна Рада України. (2017, Квітень 13). Про ринок електричної енергії.
2. Методика дослідження засобів обліку електричної енергії та схем їх підключення з метою вирішення діагностичних завдань (реєстраційний номер 0.1.21)
3. Правила роздрібного ринку електричної енергії. Затверджені Постановою НКРЕКП 14.03.2018 № 312
4. Рогалін С.В. Методика виконання експертних досліджень приладів обліку електричної енергії, які зазнали впливу радіочастотного електромагнітного випромінювання. / Міжвідомчий Науково-методичний збірник «Криміналістика і судова експертиза»: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України. – 2022 с. 493 – 507
5. Рогалін С.В. Теоретичні основи експертних досліджень приладів обліку електричної енергії, що зазнали впливу радіочастотного електромагнітного випромінювання. Криміналістичний вісник, 37(1), 66–78.

6. YouTube-канал AVR-elektrical: «Остановка счетчика, импульсная глушилка. Меркурий. Разоблачения прибора (Часть 17-1/ VPN - on✓□)» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tVzA8WcXYwQ> (дата звернення – 01.09.2023).

7. YouTube-канал EZR-ElectroRoboZver: «Убийца электроники! Самый простой генератор ЭМИ. Super simple EMP jammer» <https://www.youtube.com/watch?v=YKuoSGWAly0> (дата звернення – 01.09.2023).

8. YouTube-канал ARDUINO FAIZ: «Импульсник для остановки счетчика» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aiDc8L78RUM> (дата звернення – 01.09.2023).

9. YouTube-канал neodimof: «Приборы для остановки счетчиков. Импульсники и частотники для любых счетчиков». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wJDDWc4GsQI> (дата звернення – 01.09.2023).

УДК 623

Наталія Рубан

старший судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ МАЙНА НА ВІДДАЛЕНУ ДАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Внаслідок повномасштабної військової агресії рф Україна зазнала і продовжує зазнавати значних втрат. Найбільших руйнувань зазнали Донецька, Луганська, Харківська, Київська, Миколаївська та Чернігівська області.

Щодня життя українців знаходиться під загрозою, а власникам рухомого і нерухомого майна завдаються колосальні збитки. Найчастіше викраденим майном є побутові товари (побутова техніка, меблі, сантехніка і т.д). Як свідчить експертна практика, в період військового стану в Україні істотно збільшилася кількість експертних завдань з визначення вартості товарів на дату в минулому (ретроспективна дата), викрадених у результаті вчинення злочину. На підставі чого виникають певні, а подекуди значні труднощі з проведення достовірної оцінки вартості майна, а особливо з визначення вартості майна на минулі дати.

Для отримання відшкодування завданих збитків насамперед необхідно провести фіксацію та оцінку розміру збитків. Експертна оцінка збитків проводиться з метою:

- визначення розміру реальних збитків;
- визначення упущеної вигоди;
- визначення матеріальних витрат, необхідних для відновлення майна, що зазнали руйнівного впливу внаслідок неправомірних дій.

Дослідження здійснюються на підставі постанови про призначення судово-товарознавчої експертизи з урахуванням особливостей, визначених Законом України [2].

Відомо, що дата складання дослідження (висновку) й дата оцінки можуть не збігатися. Чинне законодавство не містить заборон на визначення вартості об'єкта оцінки на будь-яку з

дат. Характерною особливістю проведення судової товарознавчої експертизи в умовах воєнного стану є визначення вартості майна на віддалену дату в минулому. Це означає, що вартість є дійсною на певну дату. Оскільки ринки і ринкові умови можуть змінюватись, очікувана вартість може бути неправильною або недоречною в інший час.

Процес визначення вартості виробів регламентується Законом України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [1] та Національним стандартом № 1 [3]. Експерт має використовувати як наукові, так і практичні аспекти знання. В ході дослідження для експерта є важливим правильно розв'язати поставлені перед ним завдання, враховуючи всі особливості визначення вартості об'єкта дослідження на віддалену дату в минулому.

Однією з особливостей проведення судової товарознавчої експертизи в умовах воєнного стану є відсутність об'єктів дослідження. Дослідження майна експертом проводиться на основі наданих вихідних даних. Відповідно до розділу 2 «Визначення вартості ненаданого до огляду майна (товару) згідно з матеріалами справ судово-слідчих органів» Методики визначення вартості майна [4]: «як вихідні дані для дослідження використовуються відомості, що знаходяться у матеріалах справи (протоколах допитів і пояснень обвинувачених, позивачів, відповідачів, свідків тощо)» та відповідно до Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [3]: «...вихідні дані – документи, в яких містяться характеристики об'єкта оцінки».

Складність визначення вартості майна на дату в минулому залежить від багатьох факторів, а саме:

- виду об'єкту дослідження;
- проміжку часу між датою оцінки і датою складання висновку;
- змінами на ринку аналогічних товарів;
- стану і характеристик об'єкта оцінки.

Визначення ринкової вартості майна на дату в минулому базується на вихідній інформації, якою володіє експерт.

Відповідно до п.52 Національного стандарту №1 «оцінювач самостійно здійснює пошук інформаційних джерел (за винятком документів, надання яких повинен забезпечити замовник оцінки згідно з договором), їх аналіз та виклад обґрунтованих висновків.

При цьому оцінювач повинен проаналізувати всі інформаційні джерела, пов'язані з об'єктом оцінки, тенденції на ринку подібного майна, інформацію про угоди щодо подібного майна, які використовуються у разі застосування порівняльного підходу, та іншу істотну інформацію. У разі неповноти зазначеної інформації або відсутності її взагалі у звіті про оцінку майна зазначається негативний вплив цього факту на результати оцінки» [3].

Слід зазначити, що при проведенні оцінки вартості майна на дату в минулому, інформаційні джерела, пов'язані з об'єктом оцінки, вже не містять всієї інформації, що була доступною на дату в минулому, інформація взагалі відсутня або дуже обмежена.

Більше того, оцінка об'єкта на дату в минулому, в більшості випадків проводиться без надання об'єкта оцінки, а значить експерт не в змозі проаналізувати технічні та інші характеристики об'єкта оцінки.

Таким чином, у висновку з визначення ринкової вартості об'єкта на дату в минулому, експерт повинен зазначати негативний вплив факту неповноти інформації про об'єкт оцінки на результати оцінки. Це вимагається Національним стандартом №1.

З експертної практики та досвіду проведених товарознавчих експертиз із визначення вартості товарів на дату в минулому можна виділити послідовність дій експерта (схему дій) при проведенні дослідження вартості товарів з урахуванням ретроспективності оцінки та особливостей, які можуть впливати на результати оцінки (Рис. 1).

Рисунок 1. Схема дій при проведенні дослідження вартості товарів на дату в минулому.

Відповідно до положень Постанови Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», п. 36, судовий експерт застосовує, як правило, кілька методичних підходів, що найбільш повно відповідають визначенню меті оцінки, виду вартості за наявності достовірних інформаційних джерел для її проведення.

У разі визначення вартості майна на дату, що суттєво відрізняється від дати складання висновку, застосування методичних підходів до оцінки мають свої особливості, а саме:

1) під час застосування витратного підходу судовий експерт має зазначити, що визначення вартості об'єкта дослідження ґрунтується на документах, які були чинними на дату оцінки, та застосовувати чинні на дату оцінки нормативно-правові акти. При визначенні технічних характеристик об'єкта дослідження використовувати інформацію з джерел, які можуть підтвердити ці характеристики, станом на дату оцінки. При визначенні можливості заміщення об'єкта оцінки необхідно аналізувати, отриману з достовірних джерел, інформацію про подібне майно, яке дозволить замінити об'єкт дослідження. При визначенні фізичного зносу об'єкта дослідження зробити застереження, щодо зниження точності оцінки в наслідок неможливості проведення огляду, станом на дату оцінки.

2) дохідний підхід базується на врахуванні принципів найбільш ефективного використання та очікування, відповідно до яких вартість об'єкта оцінки визначається як поточна вартість очікуваних доходів від найбільш ефективного використання об'єкта оцінки, включаючи дохід від його можливого перепродажу.

Основними методами дохідного підходу є пряма капіталізація доходу та непряма капіталізація доходу (дисконтування грошового потоку). Вибір методів оцінки при цьому залежить від наявності інформації щодо очікуваних (прогнозованих) доходів від використання об'єкта оцінки, стабільності їх отримання, мети оцінки, а також виду вартості, що підлягає визначенню.

За допомогою дохідного підходу визначається ринкова вартість та інвестиційна вартість, а також інші види вартості, які ґрунтуються на принципі корисності, зокрема ліквідаційна вартість, вартість ліквідації тощо.

Застосування дохідного підходу при оцінці об'єкту дослідження на віддалену дату в минулому не є можливим, оскільки відсутня необхідна інформація про фактичні та/або

очікуванні доходи від найбільш ефективного використання об'єкту оцінки, включаючи дохід від можливого перепродажу, а також витрати, які здійснить власник майна.

3) під час застосування порівняльного підходу оцінювач повинен провести аналіз зібраної інформації про стан і тенденції ринку подібного майна, станом на дату оцінки (у минулому). За умов обмеженої або неповної інформації навести письмові застереження щодо можливої неповноти та недостовірності вихідної інформації. Навести за текстом дослідження критерії, за якими майно, інформацію про продаж або пропозицію якого буде використано для порівняння, може бути віднесена до подібного майна, основними з яких є:

- об'єкт порівняння повинен конкурувати з об'єктом оцінки у відповідному сегменті регіонального ринку подібного майна;
- об'єкт порівняння повинен мати корисність і найбільш ефективне використання, аналогічні корисності та найбільш ефективному використанню об'єкта дослідження;
- умови, в яких використовується об'єкт порівняння повинні відповідати умовам в яких використовується об'єкт оцінки тощо.

При необхідності застосування коригування вартості об'єктів порівняння, експерт повинен проаналізувати та відобразити суттєві розбіжності між кожним об'єктом порівняння та об'єктом оцінки.

Елементи порівняння, відповідно яких проводиться коригування, повинні бути проаналізовані і відображені в тексті звіту про оцінку (експертному дослідженні). Числові значення коригувань, як кількісних так і якісних, повинні бути обґрунтовані в тексті звіту про оцінку (експертному дослідженні).

Отже, слід зазначити, що результат оцінки майна, за умов значної різниці між датою оцінки та датою складання висновку (експертного дослідження), не може бути категоричним, а повинен відображати ймовірні (вірогідні) значення вартості.

В умовах воєнного стану в Україні, в умовах нестабільного ринку при проведенні оцінки майна на віддалену дату в минулому виникають теоретичні, та методологічні проблеми. Дослідження цих проблем є важливим як з практичної, так і з теоретичної точки зору.

Перелік використаних джерел:

1. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17> (дата звернення: 24.08.2023).
2. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (дата звернення: 24.08.2023).
3. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: Постанова Кабінету Міністрів України; Стандарт від 10.09.2003 № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1440-2003-%D0%BF> (дата звернення: 24.08.2023).
4. Лозовий А.І., Донцова О.С., Бобрицький С.М., Стебіх О.І. Методика визначення вартості майна: звіт про науково-дослідну роботу: 12.1.15 / Харківський НДІСЕ. Харків, 2004. / Підручник-К.: НМЦ «Укоопосвіта» 2004-436с. (дата звернення: 24.08.2023).
УДК 343.92+343.32+355.02

Наталія Сапун

завідувач лабораторії товарознавчих досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

Тетяна Левінцова

старший судовий експерт лабораторії товарознавчих досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАННОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ, ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Вже другий рік триває збройна агресія російської федерації проти України. Кожний день з'являються нові свідчення про злочини окупантів: загибель та катування людей; масштабні руйнування цивільних об'єктів та інфраструктури; пошкодження або знищення рухомого майна.

Визначення розміру матеріальної шкоди, завданої власнику рухомого майна, внаслідок його пошкодження або знищення в результаті збройної агресії російської федерації відноситься до компетенції експертів-товарознавців.

У статті 4 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» зазначено, що діяльність судових експертів, пов'язана з оцінкою майна, здійснюється на умовах і в порядку, передбачених Законом України «Про судову експертизу», з урахуванням особливостей, визначених цим Законом щодо методичного регулювання оцінки такого майна [1].

Методичне регулювання оцінки майна здійснюється національними стандартами, що затверджені Кабінетом Міністрів України, методиками та іншими нормативно-правовими актами, які розробляються і затверджуються Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна України відповідно до вимог національних стандартів.

Під час проведення оцінки майна всіх форм власності суб'єктами оціночної діяльності виконання вимог національних стандартів оцінки майна є обов'язковими до виконання в будь-яких випадках її проведення.

Об'єктами товарознавчої експертизи є товари (продукція), обладнання, сировина, рослини та т.п., а також зразки для порівняльного дослідження, пакування та маркування й інші матеріали.

20.03.2022 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову №326 «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» (далі по тексту – Постанова №326) з метою захисту прав та інтересів України під час розгляду в закордонних органах справ та/або заяв, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, завданих внаслідок збройної агресії інших держав на території України. Постановою №326 встановлено, що визначення шкоди та збитків здійснюється окремо за напрямками, серед яких є втрати (прямі збитки) підприємств, установ та організацій усіх форм власності (крім втрат

громадських будівель та споруд комунальної власності, які зазначені у підпункті 7 пункту 2 [2]) внаслідок знищення та пошкодження їх майна.

Одночасно в Постанові №326 зазначено, що визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до методики, затвердженої спільним наказом Мінекономіки та Фонду державного майна за погодженням з Мінреінтеграції.

Вищезазначена методика затверджена спільним наказом Міністерства економіки України та Фонду державного майна України від 18.10.2022 №3904/1223 і погоджена Державною регуляторною службою України та Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України й набула чинності з 16.12.2022 року (далі по тексту - Методика визначення шкоди та обсягу збитків) [3].

В основних положеннях Методики визначення шкоди та обсягу збитків зазначено, що вона є обов'язковою для використання під час проведення судової експертизи (експертного дослідження), пов'язаної з оцінкою збитків (шкоди), завданих постраждалим внаслідок збройної агресії, та її положення переважають над іншими положеннями нормативно-правових актів, методик, рекомендацій тощо, які регулюють питання визначення розміру збитків (шкоди), завданих підприємствам, установам, організаціям, іншим суб'єктам господарювання всіх форм власності. У разі якщо певні питання, пов'язані з оцінкою збитків (шкоди), не врегульовано цією Методикою, застосовуються інші нормативно-правові акти з питань оцінки майна, що визначені такими згідно із Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», та оціночні процедури, що передбачені міжнародними та національними стандартами оцінки, міжнародною оціночною практикою.

Відповідно до положень Методики визначення шкоди та обсягу збитків за умовну грошову одиницю приймають долар США. Отриманий результат в еквіваленті умовної грошової одиниці переводять у гривневий еквівалент за курсом Національного банку України на дату оцінки.

Судова експертиза, що пов'язана з визначенням розміру збитків (шкоди) у вартісному виразі, призначається (доручається) відповідно до вимог Закону України «Про судову експертизу» [4] та відповідного процесуального законодавства, з урахуванням особливостей методичного регулювання оцінки збитків (шкоди), спричинених втратою, руйнуванням та пошкодженням майна державної, комунальної та приватної форм власності в ході збройної агресії, визначених Методикою визначення шкоди та обсягу збитків. Експертне дослідження, що пов'язане з визначенням розміру збитків (шкоди) у вартісному виразі, призначається (доручається) відповідно до вимог законодавства.

Висновок експерта складається судовим експертом з дотриманням вимог статті 4 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», Закону України «Про судову експертизу», відповідного процесуального законодавства. У дослідницькій частині висновку експерта відображаються всі процедури, пов'язані з оцінкою збитків, а також зазначається об'єкт та мета оцінки.

Під час визначення розміру збитків (шкоди) у вартісному виразі релевантними видами вартості можуть бути: ринкова вартість, вартість заміщення, вартість відтворення.

Визначення розміру збитків (шкоди) здійснюється за наявності вихідних даних, необхідних для проведення оцінки, та наявності інформаційних джерел.

Копії документів, що використовуються як вихідні дані, повинні бути чіткими та засвідчені в установленому законодавством порядку.

При цьому необхідним є отримання визначеного законодавством документа з фіксації події (Державної служби з надзвичайних ситуацій – ДСНС, місцевих органів самоврядування (військової адміністрації), правоохоронних органів, дані з електронного додатку «ДІЯ» тощо).

Оплата робіт з проведення судової експертизи (експертного дослідження) здійснюється за кошти підприємств, установ, організацій, фізичних осіб або інших джерел, що не заборонені законодавством.

У Розділі III Методичні засади оцінки реальних збитків (визначення розміру реальних збитків) Методики визначення шкоди та обсягу збитків встановлені особливості визначення розміру реальних збитків (шкоди) внаслідок пошкодження, втрати та (або) знищення машин та обладнання (п.4), а також товарно-матеріальних запасів та біологічних активів (п.6).

Слід зазначити, що в травні 2023 року зроблено перший крок до створення міжнародного механізму компенсації жертвам російської агресії, а саме оголошено про створення Міжнародного Реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України на Саміті Глав Держав та Урядів Ради Європи, що проходив у Рейк'явіку 16-17 травня 2023 року.

До Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, приєдналися або виявили намір приєднатися 43 країни та Європейський Союз, і стали учасниками Реєстру збитків.

Робота Реєстру, включаючи його цифрову платформу з усією інформацією про претензії та доказами, які він містить, має стати першим компонентом майбутнього міжнародного механізму компенсації, який буде створено окремим міжнародним інструментом у співпраці з Україною. Форму майбутнього механізму компенсації необхідно ще визначити, але це може бути комісія з розгляду претензій і компенсаційний фонд для розслідування та розгляду претензій та/або виплати компенсації за збитки, спричинені міжнародно-протиправними діями російської федерації в Україні чи проти України.

Тому, щоб в майбутньому мати можливість отримати відшкодування, постраждалі від збройної агресії Російської Федерації, повинні діяти вже сьогодні. На національному рівні єдиним варіантом залишається вчинення самостійних дій, а саме подання позову до суду про стягнення матеріальних збитків (шкоди) з російської федерації.

У разі пошкодження або знищення рухомого майна для проведення експертизи та можливого звернення до суду необхідно подати заяву до науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України для проведення експертних досліджень із визначення розміру матеріальної шкоди, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок збройної агресії російської федерації.

Документами на підтвердження підстав позову можуть бути: Акт про огляд ДСНС та Акт розмінування (за потреби) можна з залученням представників місцевої державної (військової) адміністрації; перелік пошкодженого майна з описом товарних характеристик, фото- та відео- фіксація до та після пошкоджень; копії супровідних документів на придбання або виготовлення товару (видаткові накладні, фіскальні чеки, договори (контракти) та специфікації до них, товаро-транспортні накладні тощо); копії технічних документів (паспорти та інструкції з використання); Акти технічного стану на момент пошкодження та калькуляції кошторисної вартості відновлювальних робіт (для обладнання, складної побутової техніки тощо), Акт про пошкоджене майно, складений комісією (представниками) самого підприємства.

Перелік використаних джерел:

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 №2658-III. Редакція від 22.05.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення 01.09.2023).
2. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. №326. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.09.2023).
3. Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності : затв. спільним наказом Міністерства економіки України та Фонду державного майна України від 18.10.2022 №3904/1223 і погоджена Державною регуляторною службою України та Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text> (дата звернення 01.09.2023).
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 №4038-XII. Редакція від 01.01.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 01.09.2023).

УДК 340.6:343.8

Рома Сибірна

доктор біологічних наук, професор, професор кафедри кримінального права і процесу
Національного університету «Львівська політехніка»;
професор кафедри теоретичної психології
Львівського державного університету внутрішніх справ

Сергій Гап'як

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка

ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ВИЗНАЧЕННІ РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Інститут відшкодування моральної шкоди має цивільно-правову природу, однак її відшкодування характерне не тільки для цивільно-правових відносин, тому норми, щодо відшкодування моральної шкоди містяться у багатьох законодавчих актах, що свідчить про міжгалузевий характер, а відтак трактуються у кожному випадку по-різному, однак не розкриваючи повною мірою ані зміст цього права, ані порядок визначення розміру компенсації моральної шкоди.

Проте, у пункті 6 ч. 2 ст. 242 КПК передбачено обов'язкове проведення судової експертизи з метою визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди

немайнового характеру (моральної шкоди), шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [4].

Відповідно до ст. 243 КПК, експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження.

Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Окрім цього, експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту, з підстав передбачених процесуальним законодавством [1].

Відповідно до положень ст. 127 КПК України, потерпілий від кримінального правопорушення має право на компенсацію заподіяної йому моральної шкоди на будь-якій стадії кримінального провадження, що на думку О.І. Остапенка свідчить про забезпечення захисту прав потерпілої особи зі сторони держави [2, с. 5003-5004].

Відповідно до положень ч. 1 ст. 106 Цивільного процесуального кодексу, учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення [6].

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень визначає, що об'єктом психологічної експертизи є психічно здорові особи (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, виправданий, засуджений, свідок, потерпілий, позивач, відповідач: малолітні; неповнолітні; дорослого та похилого віку).

Основним завданням психологічної експертизи є визначення у підекспертної особи: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивотвірних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей.

Психологічна експертиза встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки.

Проведення судово-психологічної експертизи дає можливість, зокрема, встановити чи дійсно особі були спричинені страждання (моральна шкода), за умов тієї ситуації, що досліджуються у справі, і якщо особі дійсно була завдана моральна шкода встановити, який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання [3].

Згідно з пунктом 6.5. згаданої Інструкції, при проведенні психологічної експертизи для визначення розміру компенсації моральної шкоди у кримінальному провадженні використовуються загальновідомі в науковій практиці психологічні методики і такі, що пройшли державну атестацію, та їх авторські модифікації, що відбираються з урахуванням специфіки експертних досліджень і конкретних питань, поставлених перед психологічною експертизою.

Зокрема, такими методиками є: “Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди” (№14.1.75 Реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України), розроблена у 2017 році Харківським НДІСЕ Міністерства юстиції України та “Методика встановлення заподіяння моральної шкоди та метод оцінки розміру компенсації спричинених страждань” (№14.1.04 Реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України), розроблена ще у 1997 році Ерделевським О. М.

Основою вказаної Методики 14.1.75 є «модифікована» Методика встановлення заподіяння моральної шкоди та метод оцінки розміру компенсації спричинених страждань О. М. Ерделевського з його формулою.

Разом з тим, з 2016 року застосування Методики Ерделевського О. М. припинено наказом Міністерства юстиції України. Тому, очевидно, що розмір моральної шкоди визначений за вищевказаною методикою є недопустимим.

У Методиці 14.1.75 вбачається та сама суть, що й у Методиці Ерделевського, проте з більш розгалуженою шкалою оцінки ступеня вини особи, яку названо «коефіцієнтом ступеня ініціативи та характеру діяльності спричинювача шкоди у виникненні та динаміці ситуації, що досліджується за справою» [5].

Отже, можна зробити висновки про те, що одним зі способів визначення розміру компенсації моральної шкоди, спричиненої кримінальним правопорушенням, є проведення судово-психологічної експертизи потерпілого чи цивільного позивача.

Правовою основою залучення експерта-психолога до проведення даного дослідження є Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України “Про судову експертизу”, Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень.

Окрім цього, при проведенні психологічної експертизи використовуються загальновідомі в науковій практиці психологічні методики і такі, що пройшли державну атестацію, а також їх авторські модифікації.

Сутність даних методик полягає у тому, що експерт після оцінки емоційно-психологічного стану, реакцій, індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості встановлює чи дійсно підекспертній особі була заподіяна моральна шкода, після чого за допомогою спеціально розробленої формули визначає розмір грошової компенсації за заподіяну моральну шкоду.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
2. Остапенко О., Чистоклетов Л., Скриньковський Р., Хитра О., Остапенко Л. Про відшкодування моральної шкоди за вчинені адміністративні правопорушення в Україні. *Traektoriâ Nauki*. 2018. Vol. 4, No. 6, pp. 5001-5009.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
5. Стрельнікова Л. В. Методика 14.1.75 або "плоди отруйного дерева". Протокол: юридичний інтернет-ресурс. 2021. URL : https://protocol.ua/ua/metodika_14_1_75_abo_plodi_otruynogo_dereva/ (дата звернення: 15.09.2023).
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

Андрій Сибірний

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної гігієни з екологією
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Ольга Зарічна

кандидат біологічних наук, науковий співробітник лабораторії імунологічних досліджень
туберкульозу, інфекційних та паразитарних захворювань
Науково-дослідного інституту епідеміології та гігієни
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

**ЕКОЛОГІЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ**

Як відомо, суспільно-небезпечні дії, вчинені щодо навколишнього природного середовища, передбачають кримінальну відповідальність відповідно до р. 4 ст.ст. 236-254 Кримінального кодексу України [1].

Сьогодні, в умовах воєнного стану, коли екологічна ситуація стала надзвичайно загрозливою, ще більш актуальним стає питання щодо своєчасного виявлення злочинів проти довкілля, порядку та особливостей їх розслідування.

Хоча наслідки порушень правил охорони оточуючого середовища (екологічних злочинів) можуть бути різними, вони завжди пов'язані з нанесенням шкоди здоров'ю людини, із забрудненням рік, водойм, ґрунту, повітря, із знищенням риби, тварин, птахів та рослинного світу.

Чітке встановлення характеру наслідків, в тому числі за їх матеріальними та ідеальними слідами має важливе значення як для підбору комплексу відповідних першочергових і подальших слідчих дій, так і для встановлення розмірів повного матеріального збитку.

Першочергові типові ситуації по справах, які розглядаються за даними слідчої практики багато в чому обумовлюються наступними факторами:

- характером первинних фактичних даних, що послужили основою для відкриття кримінального провадження, та їх повнотою;
- об'єктом, місцем та періодом (сезону, пори року) забруднення, характером нанесеної шкоди;
- відрізком часу, який пройшов з моменту забруднення до часу розслідування;
- ступенем збереження слідів забруднення і матеріальних слідів його механізму;
- характером збереження його вихідного стану і джерела забруднення та обстановки на місці події.

Крім цих факторів важливу роль у формування слідчих ситуацій відіграють такі обставини, як:

- вид виробництва або іншої функціональної системи, у яких були допущені дані правопорушення;
- наявність необхідних документів, свідків, додаткових довідкових даних про ситуацію, в якій було допущено порушення.

У процесі складання плану розслідування і висування необхідних слідчих версій з врахуванням виявлених криміналістичних особливостей розслідуваної події, передбачається коло слідчих та інших дій, які могли б бути проведені для встановлення технологічних циклів очистки та засобів захисту від забруднення відповідного середовища [2, 3].

При розслідуванні, як правило, проводиться огляд місця події очисних споруд, особливо, коли воно змінювалося лише частково, далі - ознайомлення з санітарно-технічними нормами і технологією відповідного виробництва, що дає змогу слідчому більш швидко увійти у курс справи і цілеспрямовано провести подальші слідчі дії. Часом виникає необхідність проведення слідчого експерименту, зокрема, для перевірки попадання у воду чи повітря забруднюючих речовин).

Огляд об'єктів доцільно проводити при участі відповідних спеціалістів, оскільки відбувається збір матеріалу.

Проби води, ґрунту, атмосферного повітря, а також екземпляри тваринного і рослинного світу, що піддалися забрудненню, направляються на лабораторне дослідження. Яке здійснюють органи по контролю за станом оточуючого середовища [4].

Відповідно, на будь-якій стадії розслідування даних видів злочинів виникає необхідність застосування спеціальних знань у природоохоронній області. У зв'язку з цим, у порядку, визначеному ст.ст. 242-245 КПК України, призначаються екологічні експертизи [5]. Вони, у свою чергу, дають змогу встановити:

- чи відповідає проєкт даного об'єкта нормам, правилам та вимогам охорони навколишнього природного середовища та раціонального його використання;
- чи виконано будівництво певного об'єкта відповідно до вказаних норм, правил та вимог;
- чи не настали певні негативні наслідки через невідповідне проектування чи будівництво конкретного об'єкта;
- які порушення чи прорахунки в проєкті або в технологічному процесі його здійснення призвели до певних негативних наслідків;
- конкретну службу або іншу особу, відповідальну за порушення чи прорахунки в проєкті або технологічному процесі;
- чи належним чином збудовані та функціонують очисні споруди на даному підприємстві.

Ряд питань у справах розкриття злочинів проти довкілля вирішують інші види експертиз, зокрема:

- мисливствознавча: чи є спосіб, використаний при добуванні диких тварин або птахів, забороненим, до якого виду відносяться добуті тварини і птахи, чи даний вид тварин або птахів є заборонений для полювання на даній території в даний час;
- ветеринарна: які причини загибелі тварин, птахів, риби;
- теріологічна: чи є на даних об'єктах частинки речовин тваринного походження; до якого виду тварин вони належать;
- орнітологічна: чи предмети на засобах злочину, одязі, взутті є підозрілим пухом певних видів птахів;
- іхтіологічна: час і причини загибелі риби; матеріальні збитки;
- біологічна: до якого виду тварин відносяться частинки речей, знайдені на об'єкті-носії; які біологічні причини настання шкідливих наслідків для тварин, рослин, водойм;
- балістична: з якої зброї вистрілена куля, добута з тіла тварини;

- екологічна: в результаті чого відбулося забруднення; в чому воно виразилося; які його масштаби та наслідки;
- технологічна: які відбулися порушення технічного процесу, що зумовили забруднення водойм та атмосферного повітря;
- агротехнічна: вирішує питання, пов'язані із забрудненням ґрунту хімічними добривами і отрутохімікатами.
- гідрометеорологічна: на які віддалі могли розсіятися речовини від джерела забруднення (площа забруднення);
- медична: які причини смерті чи отруєння людей, пов'язані із забрудненням атмосферного повітря і води;
- ботанічна: чи не являються рослини, знайдені на місці пригоди і знайдені при обшуку у обвинуваченого, рослинами одного виду;
- трасологічна: чи не складала раніше єдиного цілого знайдений на місці незаконної вирубки пень і стовбур вирубаного дерева, знайдений при обшуку у підозрюваного.

Таким чином, завдання екологічної експертизи передбачає:

- організацію і проведення всебічних, об'єктивних, наукових досліджень і аналізу об'єктів експертизи з позицій ефективності, повноти, обґрунтованості і достатності передбачених мір ступеня екологічного ризику і небезпеки, а також забезпечення екологічного прогнозування на основі інформації про стан і можливі зміни екологічної обстановки внаслідок розміщення і розвитку продуктивних сил, тобто визначення можливості екологічно шкідливих впливів і можливих їх соціальних, економічних та екологічних наслідків;
- оцінку відповідності екологічним стандартам експертованих об'єктів на стадіях, що передують ухваленню рішення про їхню реалізацію, або відповідності названим стандартам уже здійснюваної діяльності, забезпечення державного екологічного контролю за якістю підготування замовником проектів рішень про їх подальшу діяльність, а також підготування об'єктивних, науково-обґрунтованих висновків і своєчасна передача їх державним та іншим органам, що приймають рішення про реалізацію об'єкта експертизи;
- інформування зацікавлених осіб, у т.ч. громадськості про можливі несприятливі впливи на навколишнє природне середовище і пов'язані із ними соціальні, економічні та інші наслідки діяльності з метою забезпечення балансу інтересів і компромісного рішення для зняття виникаючих соціально-психологічних напруг і запобігання конфліктів на даному ґрунті.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : станом на 22 лист. 2019 р. / Верховна Рада України. Харків: Право, 2019. 206 с.
2. Шульга А.М. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації: науково-практичне видання. Харків : НУВС, 2012. 192 с.
3. Кваліфікація злочинів проти довкілля : веб-сайт. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-207/lectures/lecture_6.html, (дата звернення 10.09.2023).
4. Розслідування злочинів проти довкілля. Навчальні матеріали онлайн : веб-сайт. URL: https://pidruchniki.com/88381/pravo/rozsliduvannya_zlochuniv_dovkillya, (дата звернення 10.09.2023).

5. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.

УДК 343.148.65

Олександр Сирота

завідувач відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Миколаївського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ

Кожен хто займається товарознавством постійно натикається на два складні питання, а саме:

- Чи входить до встановленої ринкової вартості податок на додану вартість?
- Чи можливо експерту-товарознавцю визначити ринкову вартість товару без податку на додану вартість?

Вимогами постанови КМУ від 10.09.2003 №1440 «Про затвердження Національного стандарту №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» зазначено, що у звіті про оцінку майна та у висновку про вартість об'єкта оцінки оцінювач відображає факт про включення або невключення до ринкової вартості суми податку на додану вартість. Виходячи з вищевикладеного, експерту необхідно визначати крім встановлення ринкової вартості, ще і розмір податку на додану вартість (ПДВ). Вважаю що вказану норму слід прибрати зі стандарту через наступне.

Вартість - еквівалент цінності об'єкта оцінки, виражений у ймовірній сумі грошей. Ймовірна сума грошей - найбільша сума грошей, яку може отримати продавець та може погодитися сплатити покупець. Ціна - фактична сума грошей, сплачена за об'єкт оцінки або подібне майно.

Ринкова вартість - вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу за умови, що кожна із сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу.

Податок на додану вартість - це непрямий податок, який входить в ціну товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент).

Верховним судом України зазначено, що до ціни товару входять усі податки. Наявність або відсутність нарахування ПДВ не повинно створювати пріоритетні умови для будь кого. Тому вимагати у продавця дані щодо нарахування податків є протиправним.

Цивільне законодавство не містить прямої вимоги зафіксувати в тексті договору суму податку на додану вартість. Суму податку на додану вартість необов'язково окремо зазначати в договорі, принаймні такої вимоги не містять в Цивільному кодексі України або Господарському кодексі України.

Вартість, яку визначає судовий експерт як ринкову вартість, побудована на ціні товару, до якої включені всі податки, які сплачує продавець. Визначення розміру податків та пільг з

продажу відноситься до компетенції Податкових органів України. Тому питання визначення суми податків не відноситься до компетенції судового експерта товарознавця.

Чи може експерт товарознавець стверджувати зі 100 відсотковою впевненістю що встановлена ним вартість товару включає ПДВ, або ні? Не може.

Всім відомо, що платниками податку ПДВ є практично всі підприємства, крім платників єдиного податку. Але це не так.

Платниками ПДВ можуть бути фізичні та юридичні особи платники єдиного податку третьої групи, які обрали ставку єдиного податку у розмірі 3 відсотки доходу, а також сільськогосподарські товаровиробники - платники єдиного податку четвертої групи.

Для цілей оподаткування ПДВ відповідно до п. 180.1 ст. 180 Податкового кодексу України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами та доповненнями платником податку, зокрема, є будь – яка особа, яка зареєстрована або підлягає реєстрації як платник податку.

У разі якщо загальна сума від здійснення операцій з постачання товарів/послуг, що підлягають оподаткуванню згідно з розділом V Податкового кодексу України, у тому числі операцій з постачання товарів/послуг з використанням локальної або глобальної комп'ютерної мережі (зокрема, але не виключно шляхом встановлення спеціального застосунку або додатку на смартфонах, планшетах чи інших цифрових пристроях), нарахована (сплачена) такій особі протягом останніх 12 календарних місяців, сукупно перевищує 1 000 000 гривень (без урахування ПДВ), така особа зобов'язана зареєструватися як платник податку у контролюючому органі за своїм місцезнаходженням (місцем проживання) з дотриманням вимог, передбачених ст. 183 ПКУ, крім особи, яка є платником єдиного податку першої – третьої групи (п. 181.1 ст. 181 ПКУ).

Отже, якщо підприємство сплачує єдиний податок при реалізації товару протягом року на суму більше 1 млн. грн., то воно повинно сплатити податок на додану вартість (ПДВ). Таким чином навіть ФОП при сплаті єдиного податку може бути платником ПДВ. При встановленні ринкової вартості на бувший у користуванні товар за допомогою сайту Olx теж може статися ситуація коли продаж здійснює підприємець через оголошення на сайті та може бути платником ПДВ або на єдиному податку (але у подальшому він теж може сплатити ПДВ).

Тож, експерт-товарознавець встановлює ринкову вартість, але наявність ПДВ може встановити лише податківець. У висновку експерта, на мою думку, слід саме так і зазначити щодо наявності у ринкової вартості податку на додану вартість.

Правоохоронні органи для вирішення кримінальної справи цікавить ринкова вартість без ПДВ. Але без ПДВ вартість буде вже не ринкова.

Наведу приклад. Встановлена ринкова вартість товару на рівні 120 грн. Якщо від цієї вартості відняти ПДВ 20%, ринкова вартість без ПДВ складе 100 грн. За своєю сутністю це вже не ринкова вартість, так як договори купівлі-продажу знаходяться на рівні 120 грн. Вимагаючи від експерта встановити ринкову вартість без ПДВ, слідчий фактично хоче знайти не ринкову вартість а розрахункове число, яке не відповідає терміну ринкова вартість.

Крім того, правоохоронці безпідставно відмовляються від податку на додану вартість. Завдання правоохоронців встановити збитки нанесені, наприклад, крадіжкою. Вони рахують, що потерпілий один, але є інший постраждалий-це Держава, яка внаслідок протиправних дій не отримала до бюджету податок на додану вартість.

Таким чином, розрахункова вартість по виділенню з вартості податку на додану вартість не є ринковою вартістю.

Ірина Соколовська

науковий співробітник лабораторії товарознавчих досліджень
Одеського науково дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

Тетяна Кунділовська

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Одеського національного економічного університету

**КРУП'ЯНІ ВИРОБИ ЯК ЧИННИК ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Питання продовольчої безпеки займає важливе місце в концепціях національної безпеки усіх розвинених країн. У зв'язку з прагненням України інтегруватися у європейське співтовариство проблема продовольчої безпеки набуває особливого значення. Основними показниками продовольчої безпеки країни, на сьогодні визнані, насамперед, доступність, безпечність та якість харчових продуктів, які споживає населення, що обумовлено їхнім впливом як на стан здоров'я населення країни, так і на соціальну складову. Кліматичні умови нашої країни дозволяють вирощувати в необхідній мірі зернові культури для виробництва майже всіх видів крупів, що є достатнім фактором забезпечення продовольчої безпеки, зокрема, глобальної [1, с. 29; 2; 3, с. 90].

Крупа є найпоширенішим продовольчим товаром, використовується як у масовому харчуванні, так і в домашньому господарстві для приготування виробів у дитячому та дієтичному харчуванні, а також для круп'яних концентратів і деяких видів консервів. Специфіка цього товару полягає в тому, що попит на нього нееластичний і росте в роки економічних і політичних потрясінь. Саме крупи і бакалію запасують українці на чорний день.

Воєнні дії на території України призвели до суттєвих змін в експорті борошномельно-круп'яної продукції та висівок, а саме: раніше ця продукція вивозилася морем із основних баз відвантаження у Херсоні, Миколаєві, Одесі. Традиційними імпортерами українського борошна та круп були ОАЕ, Палестина, Сомалі, Ізраїль, висівки – Туреччина, куди їх прямувало майже 95% морським шляхом. Однак на сьогодні найбільшими імпортерами українського борошна є Молдова, Польща, Палестина, Румунія, Хорватія та Туреччина, це пояснюється впровадженням безквотової торгівлі між Україною та ЄС, та прийнятим Радою ЄС 25 травня 2023 року рішенням про її продовження до червня 2024 року [4]. За минулий рік було вивезено 68 тис. тон круп, за 5 місяців 2023-го – 38 тис. тон. Українська продукція переважно їде до країн, де знаходяться наші мігранти, – до Польщі, Румунії, Німеччини, Іспанії, Португалії [5].

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, для того, щоб аграрні та харчові продукти можна було продавати на ринку ЄС, вони повинні узгоджуватися також з санітарними та фітосанітарними правилами ЄС. Санітарні та фітосанітарні заходи – це правила, регламенти і процедури, які гарантують, що

споживачам постачають безпечні сировину та продукти переробки. Ці заходи охоплюють харчову безпеку, здоров'я тварин і рослин, а також годування і добробут тварин [6, с. 117].

Санітарні та фітосанітарні заходи можуть бути застосовані для захисту:

- а) здоров'я людей чи тварин від харчових ризиків, наприклад, використання добавок, умісту забруднювачів, токсинів або хвороботворних організмів у їжі, напоях чи кормах;
- б) здоров'я людини від захворювань, які переносять тварини чи рослини;
- в) тварин або рослин від шкідників чи хвороб, або хвороботворних організмів, і здоров'я лісів і дикої флори.

Головні принципи, які діють на ринку ЄС:

- життя та здоров'я споживачів мають бути максимально захищені;
- продукція, імпортована до ЄС, має відповідати таким же вимогам, як і продукція, вироблена в ЄС;
- система контролю замість того, щоб фокусуватися на перевірці готового продукту, сфокусована на ризику;
- відповідальність за дотримання вимог безпечності несе оператор ринку;
- забезпечення гігієни та безпечності по всьому ланцюгу;
- превентивний контроль та превентивне забезпечення безпеки (НАССР);
- своєчасне інформування всіх задіяних сторін про існуючі та потенційні загрози через систему RASFF;
- простежуваність продукції протягом всього ланцюгу постачання – з метою своєчасного відклику в разі загрози здоров'ю споживачів [7].

Отже, відповідно з чинним законодавством в Україні, наразі всі зернопереробні підприємства мають обов'язково впровадити постійно діючі процедури, які ґрунтуються на принципах системи управління безпекою харчових продуктів на основі концепції ХАССП [8]. Підприємства повинні дотримуватися належних правил гігієни, що стосуються робочих територій, приміщень, обладнання, транспорту, відходів і персоналу, виявляти ризики, які впливають на безпеку споживача, проводити корегуючі заходи тощо. Ці принципи дозволять визначити всі заходи, які проводяться одним або декількома операторами або субпідприємствами на різних етапах виробництва (торгівля, зберігання, відправлення/доставка, зокрема й транспортування автошляхами, річкою, морем або залізницею). Окрім того, відповідно до вимог ХАССП, кожна партія круп, яка направляється до споживача, повинна обов'язково супроводжуватися такими документами:

- посвідчення про якість (сертифікат);
- декларація виробника;
- товаротранспортна накладна;
- протоколи з показниками безпечності (за потреби).

У документах вказується назва товару та його показники щодо якості та безпечності, режими перевезення (вологість, температура), вид транспорту для перевезення та його чистота. При відвантаженні продукції необхідно дотримуватися правила FIFO (first in – first out), згідно з яким продукція, що має більш ранні терміни придатності, відвантажується перед продукцією з більш пізніми термінами придатності.

Разом з тим, з початком агресії РФ в Україні було здійснено низку заходів, спрямованих на підтримку сільського господарства, які сприяють як зниженню загроз продовольчій безпеці держави, так і забезпеченню сталості виробництва у воєнний період [9].

Показники якості круп'яних виробів в Україні внормовано законами і деталізовано підзаконними нормативно-правовими актами. Систему технічного регулювання становлять національні стандарти України, певною мірою гармонізовані з міжнародними та європейськими вимогами, а також технічні регламенти, процедури підтвердження відповідності щодо конкретного виду крупи. У чинних стандартах встановлено базисні й обмежені норми якості за вологістю, засміченістю, зараженістю та свіжістю. Якість круп повинна відповідати вимогам стандартів за органолептичними і фізико-хімічними показниками [10].

Отже, якість та безпечність круп'яних виробів – питання надзвичайно актуальне і важливе. Варто відзначити, що визначення якісних показників та критеріїв безпечності харчових продуктів стандартизованими методами потребує розробки національних стандартів, особливо для крупів, вироблених із малопоширених видів сільськогосподарських культур, як гарантії контрольованої якості вітчизняної продукції. Тільки шляхом реалізації вищезазначених заходів країна загалом та вітчизняні товаровиробники зокрема, зможуть гарантувати виробництво якісних круп'яних виробів та, як наслідок, підвищення рівня продовольчої безпеки.

Перелік використаних джерел

1. Кордзая, Н. Р. *Основні поняття продовольчої безпеки країни* : монографія / Н. Р. Кордзая, Б. В. Єгоров. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 148 с.
2. Огляд продовольчої безпеки та політики в Україні : Центр досліджень продовольства та KSE, 17 травня 2022 р. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/05/Food-security-and-policy-in-Ukraine_ukr.versiya-1.pdf (дата звернення 10 серпня 2023 р.).
3. Мех Л. М., Рублевська Л. Ю. Роль України в забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. *The latest implementation of technologies in education*. Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany 2022. Pp. 89-93.
4. Ukraine: Council adopts renewal of temporary trade liberalization and other trade concessions. URL: onsilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/05/25/ukraine-council-adopts-renewal-of-temporary-trade-liberalisation-and-other-trade-concessions/pdf (дата звернення 15 серпня 2023 р.).
5. Експорт на колесах та відкриття нових ринків. Як працює борошномельно-круп'яний сектор у нових умовах. URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/eksport-na-kolesah-ta-vidkrittya-novih-rinkiv-yak-pracyuye-boroshnomelno-krup-yaniy-sektor-u-novih-umovah> (дата звернення 15 серпня 2023 р.).
6. Карпінська Н. Правові особливості розвитку законодавства України про санітарні та фіто санітарні заходи на етапі гармонізації із законодавством ЄС. *Аграрне право*, 2020. № 12. С. 115-120.
7. Співробітництво у сфері санітарних та фіто санітарних заходів. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/spivrobitnictvo-u-sferi-sanitarnih-ta-fitosanitarnih-zahodiv> (дата звернення 12 серпня 2023 р.).
8. *Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів* : Закон України від 23.12.1997 №771/97-ВР Редакція від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10 серпня 2023 р.).

9. Заходи для підтримки сільського господарства в Україні в умовах воєнного стану. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-zakhodiv-spryamovanykh-na-pidtrymku-silskoho-hospodarstva-v> (дата звернення 12 серпня 2023 р.).

10. Любич В. В. Сучасні досягнення круп'яного виробництва. *Вісник Уманського національного університету садівництва*, 2021. № 1. С. 71-76.

УДК 623:004.9

Іван Старенький

судовий експерт сектору досліджень телекомунікаційних систем та засобів
лабораторії досліджень об'єктів інформаційних технологій,
телекомунікаційних систем та засобів
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

COMMAND LINE INTERFACE ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ LINUX, ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Command Line Interface (CLI), більш відомий як «Terminal» – це інтерфейс командного рядка, за допомогою якого користувач може взаємодіяти з програмним забезпеченням (ПЗ) та операційною системою (ОС), шляхом введення текстових команд в командному рядку.

CLI приймає текстове введення від користувача, інтерпретує команду та виконує операцію. Інтерфейс командного рядка (КР) дозволяє безпосередньо взаємодіяти із системою, тому можна говорити, що CLI – це вискоелективний інструмент для виконання команд. На відміну від графічних інтерфейсів (GUI), які використовують візуальні елементи, такі як піктограми та вікна, CLI заснований на текстовому введенні. Хоча графічні інтерфейси зручні та інтуїтивно зрозумілі, CLI забезпечує більш високий рівень контролю та ефективності. Крім того, CLI підтримує сценарії (bash-скрипти та інші), тобто команди можуть бути написані та виконані автоматично. Тому з його допомогою можна автоматизувати багато завдань [1].

Враховуючи такий потужний перспективний інструментарій, що може надати CLI користувачеві електронно-обчислювальної машини (ЕОМ), не дивно, що ОС «Linux» з усім спектром своїх різноманітних дистрибутивів, наприклад, таких як, «Deft Zero», «BackBox», «BlackArch», «Kali Linux», «Parrot OS», «Pentoo» та інші, є тією ОС, що повсякденно використовується експертами, а CLI є невід'ємним інструментом при проведенні експертиз, зокрема комп'ютерно-технічних. Використовуючи CLI, експерт може встановити будь-яке ПЗ, з подальшим звернення до нього через термінал.

У якості об'єктів дослідження (ОД) при проведенні комп'ютерно-технічних експертиз в переважній більшості випадків є різноманітні накопичувачі, як зовнішні так і внутрішні, що були вилучені зі складу системних блоків персональних комп'ютерів (СБПК), ноутбуків, серверів та апарати стільникового зв'язку. В подальшому, у відповідності до діючих методик, експертом проводиться дослідження інформації, що міститься в пам'яті об'єктів дослідження.

CLI може бути використаний вже на етапі під'єднання накопичувача інформації до тестового персонального комп'ютера (ПК) експерта.

За допомогою команди «`sudo fdisk -l`» можна отримати перелік всіх під'єднаних до ПК накопичувачів інформації (НІ), наступним кроком за допомогою команди «`dd`» експерт може ініціалізувати процес створення побітової копії НІ. Нижче наведено приклад команди «`dd`» з додатковим використанням команди «`pv`» (pipe view), розрахунком контрольних сум за алгоритмами md5, sha1 та отриманням старт-параметрів обраного НІ.

```
sudo dd if=/dev/sde | pv | dd of=/path_to_image_folder/image.dd bs=1024  
conv=noerror,sync | md5sum > path_to_file/sum.txt | sha1sum >> path_to_file/sum.txt | sudo  
smartctl -a /dev/sde1 > path_to_file/smart.txt
```

Також CLI може бути використаний для безпосереднього монтування ОД в режимі «Read Only», без використання будь-яких спеціальних блокуючих засобів, та надати можливість використовуючи команду «`тс`» дослідити інформаційне наповнення ОД.

В ході виконання певних експертиз, експерт може зіштовхнутися з необхідністю віртуалізації побітової копії НІ, і як не дивно, в середовищі CLI, за допомогою команди «`qemu-img convert`» [2] можна створити нову копію раніше створеної побітової копії НІ, але вже з іншим розширенням файлу.

Дана опція, є вкрай корисною, особливо якщо експертові на дослідження надійшла резервна копія серверу, що була створена за допомогою «Proxmox» [3], а окремо виділеної ЕОМ під сервер Proxmox - немає. Тому, використовуючи CLI можна зконвертувати резервну копію в той формат, який є найбільш зручним саме для експерта, та продовжити дослідження.

У випадках, коли експерт перебуває на виїзді, та має необхідність безпосередньо на місці виїзду дослідити НІ, або зняти з нього побітову копію, в нагоді може знадобитися Flash-накопичувач, на який інстальовано Live-версію одного з криміналістичних дистрибутивів ОС «Linux», або ПК, на якому встановлено ОС «Linux». Flash-накопичувач стане невід'ємним інструментом, якщо з накопичувачів інформації, виявлених у складі СБПК або ПК, утворено Raid-масив, адже відтворити апаратний Raid-масив, в лабораторних умовах, маючи у своєму розпорядженні лише побітові копії НІ – неможливо.

Описані в даній роботі випадки та сценарії застосування CLI під час проведення комп'ютерно-технічних експертиз, це лише «вершина айсберга», так як вже було зазначено CLI є невід'ємною частиною ОС «Linux» та є тим інструментом, робота з яким ведеться постійно. Тому межі застосування CLI, в першу чергу, залежать від рівня володіння даним інструментом самим експертом, все залежить від Вас.

Перелік використаних джерел:

1. Старенький І.В., Донченко О.І. Автоматизація експертної діяльності під час виконання комп'ютерно-технічних експертиз / Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання судової експертизи та криміналістики» з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, 10 листопада 2023.

2. Qemu. URL: <https://jima.cat/convert-raw-dd-image-to-vmdk-vmware/> (дата звернення 06.09.2023).

3. Proxmox. URL: <https://www.proxmox.com/en/> (дата звернення 06.09.2023).

Емілія Суворова

судовий експерт сектору біологічних досліджень та обліку
Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Ольга Карасьова

старший судовий експерт сектору біологічних досліджень та обліку
Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ:
АСПЕКТИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛІСТИКИ**

Рослинні об'єкти у багатьох країнах, зокрема і в Україні, часто не сприймаються як можлива доказова база при розслідуванні злочинів та рідко використовуються при призначенні судових експертиз. Однак, рослини, безумовно, є гарним джерелом доказової інформації у системі правосуддя, адже вони широко розповсюджені, чутливі до змін довкілля та здатні накопичувати у собі різноманітні речовини.

Великою перевагою об'єктів рослинного походження є значна варіабельність за розмірами. Серед них безліч мікроскопічних частинок, таких як паліноморфи (спори, насіння, пилок рослин), діатомові водорості, протисти та тканини рослин, які є непомітними для злочинця, але можуть надати важливу інформацію щодо злочину при проведенні експертних досліджень. Об'єктами експертизи можуть бути і макрооб'єкти, до яких відносять цілі рослини та їх фрагменти. Крім стандартних ботанічних методів, під час дослідження рослинних елементів, використовують поєднання декількох аналітичних методів (токсикологія, аналіз ДНК, спектроскопія, ізотопний аналіз та ін.) [2; 8].

Ще наприкінці 19 століття проводилися спроби використати ботанічний матеріал як науково обґрунтовані докази в суді. Французький судовий медик та криміналіст Локар Едмон описав у своїх роботах кілька справ, використовуючи при цьому докази рослинного походження. В одному з випадків, на основі мікроскопії, він підтвердив, що на ножі особи, що підозрювалась у зрізанні значної кількості хмелю, були наявні клітини даної рослини. Інший випадок – у 1908 році Едмон зв'язав підозрюваного із жертвою, співставивши рослинність з місця скоєння злочину з брудом із взуття та рослинним матеріалом з тіла жертви. Тобто, з впевненістю можна сказати, що рослини є потужним інструментом для встановлення зв'язків між місцем злочину, потерпілим, підозрюваним та іншими предметами з місця злочину, з тіла жертви, одягу і т.д. [8].

В деяких країнах одним із напрямків судових досліджень є судова палінологія – наука про пилокві зерна та спори. Дослідження пилових зерен та спор може надати багато даних, таких як: конкретне місце скоєння злочину; пора року, коли був здійснений злочин; чи було переміщено об'єкти з їх початкового місця розташування та ін. У тих випадках, коли слідство володіє мінімумом інформації, пилові зерна та спори стають важливим елементом вирішення «головоломки» [7; 9].

Так, судова експертиза пилових зерен зробила значний вклад у розслідування військових злочинів у Боснії. Військові із Боснії намагалися приховати акти свого геноциду

шляхом перепоховання тіл із масових місць поховань. Міжнародний трибунал ООН у 1997 році розпочав ексгумацію місць поховань у північно-східній Боснії з метою розслідування військових злочинів, пов'язаних із різаниною у Сребрениці 1995 року. Команда судових експертів працювала протягом 4 років під постійним наглядом ООН, дослідила 20 об'єктів та проаналізувала понад 240 зразків. З порожнин скелетів та з ймовірних первинних і вторинних місць поховань було відібрано зразки ґрунту та пилку. Перед аналізом, пилки промивали хімічними розчинами. Досліджували також сам ґрунт та його мінералогію.

Це дослідження стало заключним етапом в отриманні доказів та проводилося з метою встановлення «профілю довкілля» вторинних поховань для їх порівняння з первинним місцем масових поховань та переміщеними тілами. Враховуючи те, що усі місця поховань мали різну геологію та рослинність, вдалось встановити первинні місця поховань тіл. Дане дослідження стало першим випадком в історії, коли методи «профілювання навколишнього середовища» використовувалися з метою розслідування військових злочинів [1].

«Профілювання довкілля» дає змогу визначити походження об'єкту з малою ймовірністю помилкових збігів завдяки поєднанню даних ботаніки та геології. В сукупності з іншими доказами (документи, одяг та особисті речі, балістика і т.д.) профілювання довкілля забезпечує високий рівень доказової бази та є надійним підтвердженням інформації про особливості навколишнього середовища [1; 6].

Відоме також застосування аналізу пилкових зерен у судовій експертизі щодо ідентифікації підроблених сигарет. Даний метод використовується в США та заснований на здатності листків тютюну, завдяки їх ворсистій поверхні та ексудату з великою кількістю терпенів, вловлювати пилкові зерна з навколишнього середовища. Зазвичай, в досліджуваних об'єктах шукають пилки саме Амброзії звичайної (*Ambrosia artemisiifolia*), як індикатор сигарет виготовлених з тютюну, що вирощений в США. Під час даних досліджень встановлено, що у сигаретах, які походять з США завжди присутня значна кількість пилку амброзії (39%), у той час як підроблені сигарети, які походять з територій де менш поширена Амброзія звичайна, взагалі не містять пилкових зерен цієї рослини, або ж містять тільки їх сліди [3-5; 10].

У зв'язку з тим, що методи дослідження пилкових зерен та спор рідко застосовуються у судових експертизах, втрачається важливий та ефективний об'єкт, що може виступати доказом у кримінальному провадженні.

Рослинні матеріали мають високу діагностичну цінність. Аналіз рослинних об'єктів надає важливі докази, які можуть використовуватися під час встановлення зв'язку між місцем злочину, потерпілим, підозрюваним тощо та сприяти швидкому розкриттю злочинів.

Перелік використаних джерел:

1. Brown A. G. The use of forensic botany and geology in war crimes investigations in NE Bosnia. *Forensic Science International*. 2006. Vol. 163. No. 3. P. 204-210.
2. Caccianiga M. et. al. Contribution of plant anatomy to forensic investigation: Tree bark morphology. *Forensic Science International*. 2021. Vol. 318. P.
3. Chan T. et. al. Identifying counterfeit cigarettes using environmental pollen analysis: an improved procedure. *Journal of Forensic Sciences*. 2020. Vol. 65. No. 6. P. 2138-2145.
4. Chan T. Method Development for Identifying Counterfeit Cigarettes Using Environmental Pollen Analysis: Master`s thesis / John Jay College of Criminal Justice. NY, 2020. 59 p.

5. Donaldson M. P., Stephens W. E. Environmental pollen trapped by tobacco leaf as indicators of the provenance of counterfeit cigarette products: a preliminary investigation and test of concept. *Journal of Forensic Sciences*. 2010. Vol. 55. No. 3. P. 738-741.
6. Ezegbogu M. O. Identifying the scene of a crime through pollen analysis. *Science & Justice*. 2021. Vol. 61. No. 3. P. 205-213.
7. Horrocks M., Walsh K. Forensic palynology: assessing the value of the evidence. *Review of Palaeobotany and Palynology*. 1998. Vol. 103. No. 1-2. P. 69-74.
8. Kasprzyk I. Forensic botany: who?, how?, where?, when?. *Science & Justice*. 2023. Vol. 63. No. 2. P. 258-275.
9. Laurence A. R., Ferguson S. M., Bailey K. E. Forensic Palynology. *Encyclopedia of Forensic Sciences, Third Edition*. 2023. Vol. 2. P. 660-667.
10. Williams S. et. al. Establishing tobacco origin from pollen identification: an approach to resolving the debate. *Journal of Forensic Sciences*. 2014. Vol. 59. No. 6. P. 1642-1649.

УДК 343.983, 004

Євгеній Тарасенко

завідувач сектору комп'ютерно-технічних, телекомунікаційних досліджень
та досліджень у сфері інформаційних технологій
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ЕКСПЕРТИЗ ПОВ'ЯЗАНИХ З ШКІДЛИВИМ ПРОГРАМНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ (ШПЗ)

В наш час комп'ютери, мобільні телефони, системи зберігання даних увійшли майже у всі сфери нашого життя. Вся важлива інформація про людину чи компанію зберігається на носіях цифрової інформації. Тому в останні роки набирають актуальності кримінальні справи пов'язані з шкідливим програмним забезпеченням (ШПЗ), націленим на викрадення цінної інформації, її знищення або унеможливлення доступу до неї. Судові експертизи з питань ШПЗ несуть одну із найважливіших ролей у подібних справах, але подібні дослідження пов'язані з певними труднощами.

Термін «шкідливе програмне забезпечення» доволі розпливчастий. Він означає, що таке програмне забезпечення несе в собі шкоду користувачеві або системі, але не має чіткої межі, що саме може бути шкодою для системи, а що ні. Наприклад програми віддаленого доступу при відповідних налаштуваннях дають змогу підключатися до кінцевого пристрою без підтвердження самим пристроєм. Підключення до пристрою без згоди користувача також є у функціоналі багатьох ШПЗ. Тому віднесення того чи іншого програмного забезпечення до категорії шкідливих, це юридичне питання, відповідь на яке залежить від багатьох факторів.

Експерт з правом проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи не може на власний розсуд сказати чи є надане на дослідження програмне забезпечення шкідливим. Відповідний висновок може бути даний лише з посиланням на результати роботи антивірусного програмного забезпечення яке розроблене для того щоб ідентифікувати ШПЗ. Тому при призначенні експертизи першим слід поставити питання: «Чи визначається файл (назва файлу) антивірусним програмним забезпеченням як шкідливий?».

Дослідження функціональних можливостей ШПЗ пов'язане з труднощами, обумовленими як програмно-технічним забезпеченням так і знаннями та досвідом самого експерта. Крім того, такі дослідження потребують значно більше часу ніж на інші типи експертиз, адже вони потребують використання багатьох інструментів та аналіз різними методами. Щодо самого аналізу, то його можна поділити на два основних типи: аналіз вихідного коду та динамічний аналіз.

Аналіз вихідного коду полягає в розборі файлів методом дизасемблювання. Для цього ми завантажуюмо файл в дизасемблер і досліджуємо програмні інструкції, щоб зрозуміти, які функції в ньому закладені. Ці інструкції виконуються центральним процесором, тому таким чином ми можемо дізнатися деталі поведінки програми.

Головним недоліком даного методу є те, що вихідний код доволі часто буває обфускованим і його дуже складно, а інколи навіть неможливо прочитати. Обфускація або заплутування коду, це приведення вихідного коду програми до виду, що зберігає його функціональність, але ускладнює аналіз, розуміння алгоритмів роботи і модифікацію при декомпіляції.

Крім того такий метод вимагає спеціальних знань про програмування, дизасемблювання та конструкції програмного коду.

Динамічний аналіз або аналіз поведінки, це процес запуску файлу в ізолюваному середовищі і відстеження його поведінки в системі. Щоб забезпечити безпечний запуск шкідливої програми, спершу підготовлюється середовище, яке дозволить вивчати її, не ризикуючи пошкодити систему або мережу. Для цього можна використовувати програми віртуалізації, такі як «VirtualBox».

Але краще за все проводити дослідження на спеціально виділеному комп'ютері, адже деякі ШПЗ мають функцію ідентифікації запуску у віртуальній операційній системі і можуть проявити не всі свої функції або навіть не запускатися. Для моніторингу дій в системі та мережевої активності слід встановити додаткове програмне забезпечення, таке як «Process Monitor», «Process Hacker», «Wireshark» чи інші подібні програми.

Значну кількість часу займає також аналіз зібраних журналів роботи, лог-файлів, змін в реєстрі операційної системи та інших даних з яких необхідно вибрати потрібну інформацію та правильно її інтерпретувати.

Дослідження ШПЗ хоч і доволі новий напрям, якщо дивитися з точки зору історичної перспективи, але існує достатньо довго щоб з'явилися автоматизовані рішення для роботи з такими файлами. Хорошим рішенням буде використання спеціалізованого програмного забезпечення для аналізу ШПЗ, так звані «пісочниці» (Sandbox). Такі програми емулюють запуск ШПЗ у відповідно налаштованій системі, збирають дані про його дії, мережеву активність та зміни які він вносить до системи під час своєї роботи.

Крім того завдяки таким рішенням можна швидко встановити тип ШПЗ, його основні функціональні можливості.

Після аналізу надається детальний звіт в якому розібрані можливості програми та дії які виконуються після її запуску. І хоч в таких звітах теж дуже багато даних, в них набагато легше зорієнтуватися, адже інформація структурована та подається у зручному для читання вигляді. Серед таких рішень можна виділити програмне забезпечення (програмно-апаратний комплекс) «Joe Sandbox» від компанії Joe Security LLC. В ньому є можливість запуску файлів з метою простеження дій, моніторинг мережевої активності, та інші функції для аналізу і

розбору шкідливих файлів. Існують також інші подібні рішення, але всі вони платні і ціна в кожному випадку обговорюється з замовником.

При призначенні експертиз пов'язаних з ШПЗ слід пам'ятати, що такі дослідження займають значну кількість часу і в залежності від складності програмного забезпечення експерт не завжди в змозі виявити всі його приховані функції, особливо маючи в розпорядженні лише безкоштовні (вільні) інструменти з обмеженим функціоналом та можливостями. У будь-якому разі перед призначенням таких експертиз слід проконсультуватися з експертом, на предмет того чи є в нього спеціальні знання та навички для виконання таких досліджень та як правильно поставити запитання.

Перелік використаних джерел:

1. Monappa K. A. Learning Malware Analysis. 2018 year. 423 с.
2. Michael Sikorski and Andrew Honig. Practical Malware Analysis. 2012 year. 768 с.
3. Закон України про судову експертизу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/stru#Stru>.

УДК 343.9

Сергій Терещенко

судовий експерт сектору економічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ЗБИТКИ ЯК ПРЕДМЕТ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ЕКСПЕРТНА ПРАКТИКА

У судово-експертній практиці час від часу виникають дискусійні питання, пов'язані з компетенцією судового експерта при вирішенні завдань із дослідження визначення розміру матеріальних збитків. В законодавчих актах містяться різні визначення поняття збитків. Так, термін «збитки», уживане в цивільному праві, дещо відрізняється від аналогічного поняття, яким оперує економічна наука і реальна господарська практика.

Згідно із внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 04.10.2019 № 187-ІХ доповненнями у статтю 242 Кримінального процесуального кодексу України, слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків.

В науковій літературі зазначається, що збитки мають подвійну природу, адже вони є економічною та юридичною категорією.

В юридичному розумінні збитки - це негативні для потерпілої особи наслідки в майновій сфері, які є результатом неправомірних дій іншої особи.

В економічному розумінні збитки - це зменшення вартості майна юридичної чи фізичної особи в результаті перевищення витрат цієї особи над отриманими нею доходами в одному часовому періоді або вартість безповоротного зменшення активів або недоотриманих доходів. [1]

Разом з тим в законодавстві України містяться декілька тлумачень поняття «збитки». В пункті 2 статті 224 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV: «Під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною. [2]

Пунктом 2 статті 22 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV визначено, що: «збитками є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода)». [3]

Крім того, за визначенням п. 3 Національного Положення (Стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» 1, затверджений наказом Міністерства фінансів України 07.02.2013 № 73 зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 28.02.2013 за № 336/22868: «збиток — перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати». [4]

Щодо встановлення збитків, слід зазначити, що відповідно до п. 1.3 Порядку взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ, затверджений наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 № 346/1025/685/53, зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 25.10.2006 за № 1166/13040: «...Матеріальна шкода (збитки) – втрата активів чи недоотримання належних доходів об'єктом контролю та/або державою, що сталися внаслідок порушення державою, що сталися внаслідок порушення законодавства об'єктом контролю шляхом дій або бездіяльності його посадових (службових) осіб; -втрата активів - безповоротне зменшення активів через: перерахування (сплату) коштів; відчуження, недостачу, знищення (псування) чи придбання неліквідного (зіпсованого) майна; втрату боржника у зобов'язанні; зменшення частки державної (комунальної) власності у статутному фонді господарського товариства; -розмір матеріальної шкоди (збитків) - вартість втрачених активів або недоотриманих доходів, яка визначається за даними бухгалтерського обліку і фінансової звітності об'єкта контролю або експертною оцінкою та іншими визначеними законодавством способами». [5]

Разом з тим, згідно методики «Вирішення судово-економічною експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків» (Київський НДІСЕ Міністерства юстиції України, 2012, реєстраційний код - 11.0.22), «...експерт ... повинен визначати лише економічну сторону шкоди, тобто розмір втрат, нанесених потерпілій особі, незалежно від підстав їх виникнення». [6]

Таким чином, в межах спеціальних знань судового експерта економіста знаходяться питання документального підтвердження розміру збитків в їх економічній складовій у вигляді вартості втрачених активів або недоотриманих доходів. Документальне підтвердження розміру збитків передбачає обов'язкове дослідження експертом документів бухгалтерського обліку і фінансової звітності суб'єкта господарювання.

Перелік використаних джерел:

1. Крисань Т. Є. Збитки як категорія цивільного права України: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008;
2. Господарський кодексу України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 03.09.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 06.09.2023);
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 03.09.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 06.09.2023);;
4. Національне Положення (Стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» 1 : Наказ Міністерства фінансів України 07.02.2013 № 73 : станом на 17.02.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 06.09.2023);
5. Порядок взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ : Наказ Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 № 346/1025/685/53: станом на 19.10.2006 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-06> (дата звернення: 06.09.2023);
6. Вирішення судово-економічною експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків» (Київський НДІСЕ Міністерства юстиції України, 2012, реєстраційний код - 11.0.22).

УДК 343.98

Петро Тимкович

старший науковий співробітник сектору економічних досліджень
лабораторії товарознавчих та економічних досліджень
Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ З ПИТАНЬ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ СУМ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ ВІД ЗДІЙСНЕНИХ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ ОПЕРАЦІЙ ІЗ ВВЕЗЕННЯ НА МИТНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ЛЕГКОВИХ ТА ВАНТАЖНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Згідно із вимогами Податкового кодексу України [1] фізичні особи, як - резиденти так і нерезиденти є платниками акцизного податку в Україні, якщо ними здійснюються операції із ввезення на митну територію України підакцизних товарів в обсягах, що підлягають оподаткуванню, відповідно до митного законодавства України.

Статтею 215 Податкового кодексу України [1] до підакцизних товарів віднесено легкові автомобілі, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів.

Справляння акцизного податку із підакцизних товарів, в тому числі і транспортних засобів обчислюється за ставками, встановленими п.215.3 статті 215 Податкового кодексу України [1]. При цьому, вимогами п.п.215.3.5¹ п.215.3 статті 215 вказаного Кодексу визначено наступну формулу для обчислення ставки акцизного податку, який належить до сплати при здійсненні операцій із ввезення легкових автомобілів на миту територію України:

Ставка = Ставка базова x К двигун x К вік,

де:

«...Ставка базова - ставка податку в євро за 1 штуку транспортного засобу:

з двигуном внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням та кривошипно-шатунним механізмом з об'ємом циліндрів до 3000 куб. сантиметрів (включно) - 50,0;

з двигуном внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням та кривошипно-шатунним механізмом з об'ємом циліндрів понад 3000 куб. сантиметрів - 100,0;

з двигуном внутрішнього згоряння із запалюванням від стиснення (дизелем або напівдизелем) з об'ємом циліндрів до 3500 куб. сантиметрів (включно) - 75,0;

з двигуном внутрішнього згоряння із запалюванням від стиснення (дизелем або напівдизелем) з об'ємом циліндрів понад 3500 куб. сантиметрів - 150,0;

К двигун - коефіцієнт, що визначається діленням об'єму циліндрів двигуна внутрішнього згоряння відповідного транспортного засобу в куб. сантиметрах на 1000 куб. сантиметрів;

К вік - коефіцієнт, що дорівнює кількості повних календарних років з року, наступного за роком виробництва відповідного транспортного засобу, до року визначення ставки податку (для нових транспортних засобів та транспортних засобів, що використовувалися до одного повного календарного року, коефіцієнт дорівнює 1, а для транспортних засобів, що використовувалися понад п'ятнадцять повних календарних років, коефіцієнт дорівнює 15)».

Відповідно до вимог п.п. 215.3.5² та п.п. 215.3.7. п.215.3 статті 215 Податкового кодексу України [1] акцизний податок від операцій із ввезення на миту територію України вантажних транспортних засобів та мотоциклів визначається за ставками податку у твердій сумі з одиниці товару, але із врахуванням наступної умови визначення ставки податку стосовно оподаткування операцій із вантажними транспортними засобами:

«Ставки податку для транспортних засобів, що відповідають коду 8704 згідно з УКТ ЗЕД, застосовуються для автомобілів, що використовувалися з 5 до 8 років з коефіцієнтом 40 для автомобілів, що використовувалися понад 8 років з коефіцієнтом - 50.»

Із узагальнення експертної практики проведення судових експертиз судовими експертами з економічного виду досліджень, за спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності», 11.2 «Дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій» слід відзначити потребу органів досудового розслідування у вирішенні питань, стосовно документального підтвердження здійснених державними митними органами розрахунків належних до сплати в бюджет сум акцизного податку від здійснених фізичними особами операцій із ввезення на митну територію України таких підакцизних товарів, як легкові і вантажні транспортні засоби, а також підтвердження відповідності проведених державними митними органами обчислень сум акцизного податку нормативно встановленій методології його визначення.

Про актуальність вирішення судово-економічною експертизою такого роду завдань вказано також у Методичних рекомендаціях з проведення судових економічних експертиз у справах, пов'язаних з дослідженням нарахування та сплати митних платежів [4, с.7]: «У рамках розслідування кримінальних проваджень за фактами ухилення від сплати податків до експертних установ надходять постанови слідчих органів та ухвали судів про призначення судових економічних експертиз з питань документального підтвердження висновків актів

Державної фінансової служби щодо дотримання вимог платниками податків законодавства України з питань державної митної справи та донарахування митних платежів».

У процесі попереднього вивчення наданих об'єктів дослідження судовий експерт з'ясовує достатність обсягу представлених йому документальних даних для вирішення поставлених питань, а також проводить дослідження вказаних документів за формою та їх змістом.

Вирішення вищевказаних експертних завдань проводиться судовим експертом шляхом побудови економічної моделі розрахунку сум акцизного податку щодо кожного транспортного засобу, які були об'єктами контролю державних митних органів, із застосуванням до митної вартості даних транспортних засобів ставок акцизного податку, визначених у вищевказаному порядку.

Наступним кроком у процесі дослідження є співставлення відповідних показників (об'єму та виду двигуна, року виготовлення транспортного засобу і ін.) на всіх етапах розрахунку акцизного податку (визначення ставки податку, розрахунку податку), що задокументовано спеціалістами державних митних органів у нормативно встановленому порядку із даними побудованої судовим експертом вищевказаної економічної моделі розрахунку даного податку. На підставі результатів, отриманих за наслідками проведення зазначених співставлень експертом складаються висновки.

Вищевказані дослідження проводяться судовим експертом із застосуванням спеціальних методів дослідження судово-економічної експертизи: документальної перевірки, моделювання та зіставлення документів, які передбачено експертною методикою за реєстраційним кодом 11.0.08 [3].

Дотримання наведеного алгоритму забезпечуватиме проведення експертом повного дослідження, надання обґрунтованого та об'єктивного висновку, як це передбачено Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [2].

Перелік використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затверджено наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Методи, способи та прийоми, які використовуються при проведенні судово-економічних експертиз (реєстраційний код згідно Реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України – 11.0.08) / Н. Водоп'ян, Т. Саніна, Т. Хрущ, Н. Кушакова, Н. Дондик, Є. Сидоренко, Т. Гузенко, О. Мороз, К. Раковець, А. Лисенко. - Дніпропетровськ: Дніпропетровський НДІСЕ, 2003.
4. Методичні рекомендації з проведення судових економічних експертиз у справах, пов'язаних з дослідженням нарахування та сплати митних платежів / Савченко І.О., Науменко С.М., Панченко Н.І., Глущенко С.І. - Суми: Сумське відділення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса, 2019.

УДК 343

Андрій Ткаченко

судовий експерт вибухотехнік

відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень

Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

СУДОВА ВИБУХОВО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПОТОЧНИХ І ПЕРСПЕКТИВНИХ ФАХОВИХ ПРОБЛЕМ

Сьогодні судова вибухово-технічна експертиза є одним із затребуваних напрямків.

Як тільки людська цивілізація стала інформаційною, то основною своєю зброєю людство зробило інформацію. Інформація сьогодні стала руйнівною силою або до повної зупинки будь-якої сфери суспільного функціонування. Позаяк роль інформаційної інфраструктури продовжує зростати швидкими темпами в сучасній цивілізації, то роль, і значення інформаційної зброї постійно зростатиме. Це і становить основну проблему нашого дослідження.

Метою наукової роботи є винайдення паралелей між складом вибухових пристроїв, завданням та можливістю проведення вибухово-технічної експертизи, які потребують уважного вивчення і переходу від практики до теорії.

Проблемні питання та методи їх вирішення при проведенні вибухово-технічної експертизи та поширення спеціальної інформації, яка безпосередньо впливає на проведення вибухово-технічних експертиз та досліджень.

Взимку 1994 року був прийнятий Закон України «Про судову експертизу». Оскільки вже на той час ВРУ усвідомлювала необхідність в створенні підрозділу, який буде здійснювати судово-експертну діяльність, адже вважає, що сфера озброєного протистояння буде актуальна в майбутньому.

Судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [3].

Законодавство України про судову експертизу складається із цього Закону, інших нормативно-правових актів.

Сучасна методика та вдосконалене проведення експертизи впливає на більш точне та обґрунтоване дослідження вибухового пристрої, боєприпасу, уламків, які утворилися в результаті вибуху та його технічних характеристик, що також надає можливість поширювати знання в області вибухових пристроїв та надавати суспільну оцінку доказів кримінального провадження та доведення розкриття справи до об'єктивного та справедливого результату розслідування.

Об'єктами судової вибухотехнічної експертизи є матеріалізовані джерела інформації, визначені кримінально-процесуальним законодавством і надані експерту органом, який призначив експертизу, для експертного дослідження з метою вирішення поставлених запитань і встановлення фактів, які входять до предмету експертизи.

До об'єктів вибухотехнічної експертизи відносяться матеріальні носії інформації та матеріали кримінальної справи. Слід підкреслити, що різноманітність конструкцій, механізмів вибухових пристроїв, речовин, які здатні до вибуху, та їх непередбачене застосування, не дає можливості чітко визначити конкретне коло об'єктів цієї експертизи. На підставі експертної практики, можливо окреслити лише найбільш розповсюдженні об'єкти.

Подальше проведення вибухово-технічної експертизи незмінно супроводжується вдосконаленням форм інформування впливу, розуміння важливості загострення протиріч, внесення супереччї проведення вибухово-технічної експертизи, як проголошення справедливого характеру війни зі свого боку несправедливого та загарбницького з боку ворога.

Об'єктами цієї експертизи є боєприпаси, вибухові пристрої в цілому (в тому числі саморобного виготовлення) та їх комплектуючі частини, піротехнічні засоби, засоби

ініціювання (запалювання й підриву), електричні, механічні схеми і прилади (пристосування), призначені для проведення ініціюючого імпульсу, вибухові речовини і суміші (в тому числі саморобного виготовлення), хімічні реактиви, з яких виготовляються вибухові речовини і суміші, сліди вибуху на предметах навколишнього оточення, первинні та вторинні осколки, пошкоджені вибухом об'єкти, а також до об'єктів експертизи належать матеріали справи.

До переліку питань, які вирішуються вибухово-технічною експертизою можна віднести:

Чи є наданий на експертизу об'єкт вибуховим пристроєм?

Який вид вибухового пристрою, спосіб виготовлення пристрою або окремих його частин?

Який спосіб підриву вибухового пристрою?

Чи є пошкодження об'єкту слідами дії вибухового пристрою?

Який склад вибухової речовини та спосіб її виготовлення?

Спосіб виготовлення снаряда?

Чи не мають декілька зразків вибухової речовини єдине джерело походження (за ознаками зберігання, технологічними ознаками, тощо)?[4]

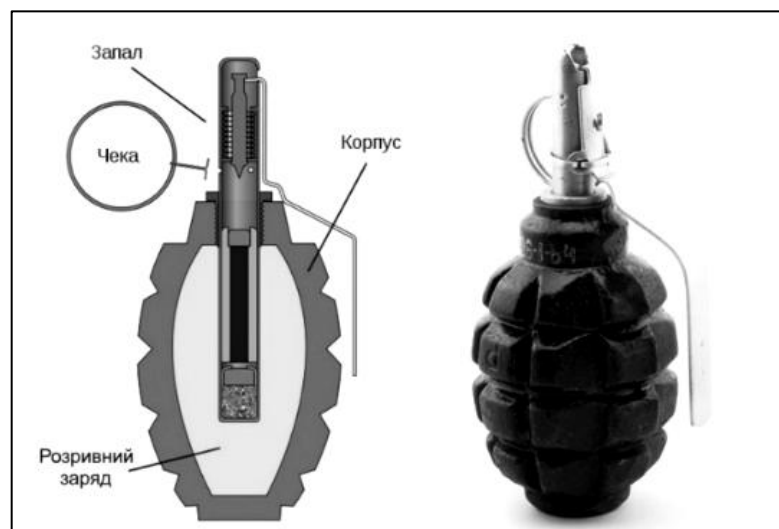
Розглянемо на прикладі проведення експертного дослідження вибухових пристроїв на практиці оборонної уламкової гранати типу Ф-1[5]:

Зображення 1 надає нам можливість зорієнтуватися як саме буде виглядати вказана граната на практиці.

При проведенні експертизи на практиці ми маємо відповідне Зображення 2, Зображення 3, Зображення 4.

Але при проведенні експертизи виникають питання, які в ході роботи експерт розкриває.

Кожна країна по своєму застосовує та проводить вибухово-технічну експертизу, оскільки від якісного проведення експертизи залежить гарантована висока якість та позитивний вплив на надання вірної оцінки доказів, як такого вибухового пристрою, як предмету експертизи, та гарантувати високий рівень успіху проведенні даної експертизи.

Зображення 1

Зображення 2

Зображення 3

Зображення 4

Відбувається взаємозаміна дефініцій, якими позначають спеціалістів у цій сфері. Не до кінця вивчена та надана повна суб'єктивна оцінка експертизи впливає до подальшого розвитку подій та встановлення винних осіб у скоєні злочину. Оскільки це в подальшому різко посилить свій вплив на суспільство, не знати можливостей експертизи означає свідомо прирікати дану ситуацію на поразку.

Проблематика з якою стикаються експерти при проведенні дослідження:

Мала інформативність або відсутність необхідних довідникових даних щодо певного вибухового пристрою.

Недостатність або повна відсутність джерел інформації та літератури щодо бойових припасів, вибухових пристроїв, засобів детонування не вітчизняного (іноземного) виробника, які стали все частіше надходити на проведення експертизи.

При надходженні до експертної установи об'єктів дослідження, а саме:

вибухових пристроїв, бойових припасів, їх уламків вилучених з місця події, іноземного виробництва, у експертів для відповіді на питання, що стосується визначення його виду, типу, ваги вибухового спорядження, його розмірів, розшифрування маркувальних позначень відсутні довідникові дані або наявні в недостатній кількості. Також при проведенні порівняльного дослідження відсутні зображення вибухового пристрою, боєприпасу або уламків, які утворюються при вибуху відповідного бойового припасу (пристрою), що унеможливорює надання повних відповідей на поставлені слідчим запитання.

Шляхи вирішення:

Існує потреба в створенні підрозділів, які б займалися дослідженням вибухових пристроїв, бойових припасів та уламків із занесенням до облікової бази, та подальшим створенням згідно проведених досліджень довідкової літератури. Також є необхідність розробити та у подальшому розіслати в слідчі органи інформаційні листи, в яких буде значено необхідні похідні дані які треба фіксувати при вилученні з місця події речових доказів у вигляді уламків, що утворилися після вибуху, навести орієнтовний перелік матеріалів які необхідно надавати до експертної установи при призначенні відповідної експертизи.

Також існує потреба в створенні довідника (довідників), з описом технічних характеристик нововиявлених вибухових пристроїв, боєприпасів та уламків після скоєння вибуху, з розшифруванням маркувальних позначень нанесених на корпусах, зображеннями даних об'єктів, бажано додати зображення які робились в експертних установах при проведенні досліджень та уламків цих об'єктів які утворились при їх підриві в полігонних умовах, створення відповідних колекцій уламків.

Перелік використаних джерел:

1. Юський Б.М. опорний конспект лекції з дисципліни «Інформаційні війни» для студентів спеціальності 7.030404 «Міжнародна інформація» /Б.М. Юський. – Рівне: РІС КСУ, 2003. – 55с.
2. Прохоров-Лукін Г.В., Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України, 1994, № 28 ст.232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення – 30.08.2023).
- 4.<http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/45-%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D1%83%D1%85%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%>
5. <https://www.ukrmilitary.com/2020/10/f1-grenade.html>

УДК 338.2:711.168-053.8(477)

Марія Філь

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри туризму
Львівського національного університету імені Івана Франка

ХАРЧУВАННЯ ТА БЕЗПЕЧНІ МЕХАНІЗМИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ В УКРАЇНІ

Війна приносить руйнування у всі сфери нашої економіки. Авторський колектив [1] вважає, що необхідно вже зараз мати певну основу, на якій буде будуватись подальший розвиток аграрного сектору і харчової промисловості. І така основа сьогодні формується в рамках робочої групи 2 Української національної платформи східного партнерства. В центрі уваги тут інтеграція з принципами та стандартами ЄС, запровадження сучасних цифрових технологій, зменшення кількості добрив і пестицидів, налагодження логістичних ланцюгів безпечної поставки продуктів від лану до столу, захист довкілля і дотримання стандартів з енергоефективності. Це те, що дозволить вивести Україну на зовсім інший, новий щабель розвитку у виробництві безпечних та якісних харчів для національного та світових ринків [1].

Аналізуючи авторський колектив [1] сьогодні в Україні загалом відсутнє розуміння механізмів післявоєнного відновлення. Але ЄС вже має офіційний документ з цього приводу – комюніке Єврокомісії до Європарламенту, Економічного та Соціального Комітету та Комітету регіонів «Ukraine Relief and Reconstruction» від 18 травня 2022 року. В цьому документі зазначені принципи відновлення. Перш за все, це сталість і євроінтеграція. Процеси євроінтеграції в Україні сьогодні інституційно забезпечуються тим, що в парламенті працює профільний комітет, в органах виконавчої влади введені позиції заступників міністрів з євроінтеграції, а громадянське суспільство інституалізоване в рамках двох форумів УНП СхП (Українська національна платформа форуму Східного партнерства) та УС ПГС (Українська сторона Платформи громадянського суспільства «Україна-ЄС»). [1].

Ситуація у сфері виробництва продуктів харчування в цілому стабілізована, виробничі ризики щодо забезпечення персоналом лишаються достатньо високими, особливо в областях,

які знаходяться на лінії фронту, постраждали від бойових дій. З іншого боку, виконання умов доступу України до повноцінного членства в ЄС означає прийняття відповідних умов функціонування для абсолютно для всіх галузей та сфер аграрного та харчового бізнесу на всіх етапах від лану до столу, виконання вимог Зеленого курсу для сільського господарства. Ми не знаємо, скільки ще триватиме війна, але очевидно те, що будь-яка критична ситуація має наслідком переосмислення та перезавантаження. [1].

Україна є великим гравцем на світових продовольчих ринках, посідає провідні позиції на ринках зернових, олійних культур, овочів, фруктів, птахівництва, молочної продукції – перш за все сухого молока. Ці позиції варто не тільки зберегти, але й посилити після війни. Для цього особливу увагу потрібно надати розвитку зрошення, реалізувати потенціал тваринницької галузі, перш за все в частині молочного скотарства та свинарства. Програми повоєнного відновлення мають передбачати стратегічне зближення України та ЄС у сферах забезпечення безпечності харчової продукції, реалізації Зеленого курсу ЄС, декарбонізації економіки. Окрему увагу варто приділити принципам сталості, поєднанню економічних, соціальних та екологічних цінностей. [1].

Програми післявоєнного розвитку повинні бути комплексними. Разові програми дають хіба що можливість утриматися на плаву. Потрібні стратегічні програми розвитку. Особливо у сфері вівчарства та козівництва, яких не стосуються кліматичні заборони. Країни ЄС навряд чи зменшать споживання червоного м'яса, особливо в ситуації напливу біженців. [1].

Сьогодні вони імпортують такі продукти з Бразилії, але всі виграють від того, якщо вони будуть імпортуватися з України. У нас малий логістичний шлях і наявні природні ресурси. Війна показала наскільки хиткою і вразливою є логістика у сфері аграрних та харчових продуктів. Її післявоєнний розвиток має базуватися на досягненнях «шляхів солідарності», які були вибудовані європейською спільнотою під час війни. На післявоєнному етапі потрібна подальша диверсифікація шляхів для українського експорту. Вони мають передбачати транспортування через Європу річковим, автомобільним, залізним транспортом, особливого значення набуває побудова сумісних залізничних колій та розбудова портів у Польщі, на Чорному та Середземному морях.

На етапі післявоєнного відновлення необхідно буде вести широку просвітницьку роботу для споживачів, які дозволять зупинити фальсифікат наведено нижче на рис. 1.

Рис. 1. Потреба просвітницької роботи для споживачів у післявоєнне відновлення
(Складено згідно матеріалу [1])

Необхідно створити систему захисту прав споживача, яка б була незалежною від бізнесу, забезпечувала ефективну взаємодію із громадянами, виключала можливості лобіювання інтересів окремих представників бізнесу, мала дієву систему контролю за обігом харчової продукції. [1].

Отже, в контексті євроінтеграційних процесів Україна провела вже чималу роботу, хоча протягом всіх попередніх років у сфері захисту прав споживачів спостерігалось відставання від плану гармонізації. Тож потрібно буде створити систему захисту прав споживача, яка б була незалежною від бізнесу, забезпечувала ефективну взаємодію із громадянами, виключала можливості лобіювання інтересів окремих представників бізнесу, мала дієву систему контролю за обігом харчової продукції. Для досягнення рівноваги на ринку варто делегувати спеціалізованим громадським організаціям функції з моніторингу ринку, просвітництва споживача. Необхідно запровадити систему альтернативного вирішення спорів із захисту прав споживачів. Захист прав споживача – це державна справа і Україна має повністю відповідати тим умовам, які існують в Європейському Союзі. Для цього також потрібні програми для виробника, які б захистили внутрішній ринок від недобросовісних операторів ринку. [1].

Перелік використаних джерел

1. Безпека і безпечність харчування під час і після війни. Режим доступу : URL: http://www.auu.org.ua/media/publications/1876/files/ReportF_2022_12_14_09_45_37_750479.pdf (дата звернення: 02.10.2023).

УДК: 004.087.2

Микита Харковенко

судовий експерт сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень
Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Олег Александрович

судовий експерт сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень
Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШКОДЖЕНИХ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ

У наш час використання мобільних пристроїв настільки ж поширене, наскільки це корисно, особливо в контексті цифрової криміналістики, оскільки ці невеликі за розміром машини щодня накопичують величезну кількість даних, які можна витягти для полегшення розслідування. Будучи чимось на зразок цифрового продовження нас самих, ці пристрої дозволяють слідчим та судовим експертам збирати багато інформації [1]. Нижче наведено перелік інформації, яка зберігається на мобільних пристроях:

- історія вхідних, вихідних, пропущених дзвінків;
- телефонна книга або списки контактів;

- текстові SMS-повідомлення, вміст програм і мультимедійних повідомлень;
- зображення, відео та аудіофайли, а іноді й повідомлення голосової пошти;
- історія веб-перегляду, файли cookie, історія пошуку;
- списки справ, нотатки, записи календаря;
- документи, електронні таблиці, файли презентацій та інші дані, створені користувачем;
- паролі, кодові фрази, облікові дані користувача;
- дані про геолокацію, дані про місцезнаходження, пов'язані з вежею мобільного зв'язку, інформація про з'єднання Wi-Fi;
- дані з різних встановлених програм;
- системні файли, журнали використання, повідомлення про помилки;
- видалені дані з усього перерахованого вище.

Тому не дивно що власники мобільних пристроїв намагаються будь якими засобами захистити свої особисті дані. Пошкодження або спроба знищення мобільного пристрою є одним з засобів завадити доступ до них. Щоб отримати дані із пошкодженого пристрою, для початку необхідно визначитись із методами дослідження пристрою в залежності від ступеню пошкодження.

Існує кілька методів комп'ютерно-технічної експертизи, які можуть бути використані для отримання даних як з працездатних, так і з різною ступеню пошкодження електронних пристроїв. Ось декілька таких методів і їх переваги:

1. JTAG (Joint Test Action Group):
 - Переваги: JTAG дозволяє отримати доступ до внутрішніх компонентів пристрою для читання даних без фізичного руйнування пристрою. Цей метод широко використовується для відновлення даних з мікросхем пам'яті і обчислювальних блоків.
2. ISP (In-System Programming):
 - Переваги: ISP використовується для читання даних з мікросхеми пам'яті без її видалення з пристрою. Це дозволяє зберегти цілісність пристрою і даних.
3. Chip-Level Data Recovery:
 - Переваги: Цей метод включає в себе професійний аналіз та відновлення даних на чіпі без фізичного видалення. Він дозволяє відновити дані з пошкоджених чіпів пам'яті та інших компонентів.
4. Безпроводний аналіз:
 - Переваги: Використання безпроводних засобів (наприклад, збір даних через Wi-Fi або Bluetooth) може бути більш невидимим і малозамітним для користувача, що може бути важливим у ситуаціях, де конфіденційність дуже важлива.
5. Методи програмного забезпечення:
 - Переваги: Використання програмного забезпечення для відновлення даних, які знаходяться на активних пристроях, може бути менш інвазивним і більш безпечним способом отримання даних.

Кожен з цих методів має свої переваги і обмеження. Вибір методу залежить від конкретних умов і обставин кожного окремого випадку, а також від доступного обладнання та експертизи. Важливо бути обізнаним з юридичними та етичними аспектами використання кожного з цих методів, особливо коли йдеться про обробку особистих даних користувачів.

Згідно статистики Statcounter станом на жовтень 2022 року 71,4% ринку займають мобільні пристрої під керуванням операційної системи Android, 27,85% — iOS [2]. Нижче

буде розглянути принципи збереження інформації на пристроях під керування вказаних операційних систем.

Починаючи з iOS 8, Apple автоматично ввімкнула Full Disk Encryption (FDE) – повне шифрування диску. Ключ для шифрування отримується з пароля користувача. Для того, щоб виключити можливість грубого підбору паролю до пристрою, інженери Apple розробили схему шифрування таким чином, щоб згенерований ключ шифрування прив'язувався до апаратного забезпечення пристрою. Коротше кажучи, кожен пристрій має незмінний 256-бітний унікальний ключ під назвою UID, який генерується випадковим чином і вставляється в апаратне забезпечення пристрою на заводі. Ключ зберігається таким чином, що повністю запобігає доступ до нього за допомогою програмного забезпечення або мікропрограми, тобто навіть Apple не може отримати його з пристрою після встановлення. Потім цей спеціальний ключ пристрою використовується в поєднанні з наданим паролем користувача для створення кінцевого ключа шифрування, який використовується для захисту даних на пристрої. Це ефективно «сплутує» пароль і ключ UID [3].

Прив'язка ключа шифрування до апаратного забезпечення пристрою дозволяє Apple значно ускладнити роботу для отримання доступу до пам'яті пристрою. По суті, це змушує криміналіста використовувати пристрій для кожної спроби підбору паролю. Це, у свою чергу, дозволяє Apple запровадити цілий набір засобів захисту, які зробили б спроби підбору паролю пристрою непривабливими.

По-перше, показана вище функція отримання ключа розроблена таким чином, що обчислення на пристрої займає значну кількість часу. Зокрема, Apple вибрала параметри функції таким чином, щоб виведення одного ключа займало приблизно 80 мілісекунд. Ця затримка зробить злам коротких буквено-цифрових паролів повільним (приблизно 2 тижні для 4-значного буквено-цифрового пароля), а злом довших паролів стає абсолютно неможливим.

Щоб ще більше ускладнити метод підбору паролю на самому пристрої, Apple запровадила поступову затримку між наступними спробами підбору паролю. Також, Apple налаштувала свої пристрої так, що після 10 невдалих спроб підібрати пароль, вся інформація на пристрої стирається. Усе це робить неможливим підбір паролю на самому пристрої [4].

Щодо мобільних пристроїв під керуванням операційною системою Android, починаючи з версії 5.0, інформація на пам'яті пристроїв автоматично захищається, вмикаючи Full Disk Encryption (FDE) – повне шифрування диску.

Повне шифрування диску на операційній системі Android базується на підсистемі ядра Linux під назвою dm-crypt, яка досить широко використовується та досліджена. Загалом dm-crypt витримав випробування часом і тому виглядає чудовим кандидатом для реалізації FDE. Однак, хоча схема шифрування може бути надійною, система настільки надійна, наскільки надійний ключ, який використовується для шифрування інформації. Крім того, мобільні пристрої, як правило, змушують користувачів вибирати неякісніші паролі. Це означає, що функція виведення ключів надзвичайно важлива в цьому налаштуванні [5].

Подібно до схеми FDE від Apple, FDE для Android прагне запобігти атакам грубого злому; як на пристрої, так і поза ним.

Щоб запобігти атакам злому на пристрої, Android ввів затримки між спробами розшифровки та опцію стирання інформації користувача після кількох невдалих спроб розшифровки (як у iOS). Для запобігання атакам грубої сили поза пристроєм, в схемі отримання ключа є етап, який прив'язаний до апаратного забезпечення пристрою. Це прив'язування виконується за допомогою апаратного сховища ключів Android – KeyMaster.

Модуль KeyMaster призначений для забезпечення захисту криптографічних ключів, створених програмами. Для того, щоб гарантувати, що цей захист неможливо змінити, модуль KeyMaster працює в довіреному середовищі виконання (Trusted Execution Environment, TEE), яке повністю відокремлено від операційної системи Android. Простіше кажучи, модуль KeyMaster використовується для генерації ключів шифрування та виконання криптографічних операцій з ними, ніколи не відкриваючи ключі незахищеному світу.

Починаючи з Android версії 7.0, в операційній системі з'явилася підтримка шифрування пам'яті за допомогою file-based encryption (FBE) – пофайлове шифрування даних. Цей тип шифрування більш зручніший для користувача та являє собою поєднання FDE и Secure Startup, та демонструє усі позитивні сторони кожного із способів [6].

Більшість даних користувача зашифровані з використанням похідної від ключа-пароля, встановленого на пристрої, а виконувані файли додатків і системних утиліт, необхідних для роботи пристрою, до першого розблокування зашифровані за допомогою апаратних ключів і доступні відразу після завантаження пристрою.

Таким чином, можна дійти до висновку, що для можливості вилучення вмісту флеш-пам'яті більшості сучасних мобільних пристроїв під керуванням операційних систем Android та iOS необхідно відновлювати працездатність мобільного пристрою. Вилучення вмісту пам'яті мобільних пристроїв іншим методом можливе у разі, якщо вони знаходились під керуванням старих версій операційних систем, або якщо шифрування було відключено самим користувачем пристрою, що трапляється доволі рідко.

Перелік використаних джерел

1. The mobile forensics process: steps and types | Infosec Resources. URL: <https://resources.infosecinstitute.com/topic/mobile-forensics-process-steps-types/>
2. Mobile Operating System Market Share Worldwide | Statcounter Global Stats URL: <https://gs.statcounter.com/os-market-share/mobile/worldwide>
3. Secure Enclave - Служба підтримки Apple (RU). URL: <https://support.apple.com/ru-ru/guide/security/sec59b0b31ff/web>
4. Why can't Apple decrypt your iPhone? – A Few Thoughts on Cryptographic Engineering. URL: <https://blog.cryptographyengineering.com/2014/10/04/why-cant-apple-decrypt-your-iphone>
5. Полное шифрование диска | Android Open Source Project. URL: <https://source.android.com/docs/security/features/encryption/full-disk>
6. Файловое шифрование | Android Open Source Project. URL: <https://source.android.com/docs/security/features/encryption/file-based>

УДК 347.949.5

Ольга Холодова

кандидат технічних наук, доцент, судовий експерт

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОРЯДКУ ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ, ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

За даними звіту KSE Institute сума прямих задокументованих збитків інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення Росії за підсумками червня оцінюється в \$150,5

млрд. Втрати активів бізнесу оцінюються на рівні \$11,4 млрд. Від початку війни пошкоджено або зруйновано щонайменше 426 великих та середніх приватних підприємств і державних компаній. Кількість зруйнованих підприємств може бути суттєво вищою, оскільки наразі немає інформації про об'єкти на тимчасово окупованих територіях. Деякі об'єкти постраждали в день початку повномасштабного вторгнення, деякі згодом.

На сьогоднішній день одним із найбільш затребуваних питань, за вирішенням якого звертаються до суб'єктів судово-експертної діяльності, є визначення шкоди та збитків, завданих підприємствам внаслідок збройної агресії російської федерації.

Враховуючи положення Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326 (далі Порядок визначення шкоди та збитків № 326) [1], щодо визначення шкоди та збитків, які встановлюються окремо за напрямками, тож в рамках судово-товарознавчої експертизи вирішується питання щодо визначення розміру матеріальної шкоди, завданої власникам знищеного, втраченого та (або) пошкодженого рухомого майна (товарних запасів, сировини, машин, обладнання тощо).

Відповідно до Порядку визначення шкоди та збитків № 326 [1] визначення шкоди та збитків підприємств здійснюється відповідно до Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією російської федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності, затвердженої наказом Міністерства економіки України та Фонду державного майна України 18 жовтня 2022 року № 3904/1223, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України від 02 грудня 2022 р. за № 1522/38858 (далі – Методика № 3904/1223) [2].

Методика № 3904/1223 [2] є обов'язковою для використання під час оцінки збитків, завданих постраждалим внаслідок збройної агресії, проведення судової експертизи (експертного дослідження), пов'язаної з оцінкою збитків, завданих постраждалим внаслідок збройної агресії, та її положення переважають над іншими положеннями нормативно-правових актів, методик, рекомендацій тощо, які регулюють питання визначення розміру збитків, завданих підприємствам, установам, організаціям, іншим суб'єктам господарювання всіх форм власності.

З урахуванням вимог п.10. Методики № 3904/1223 [2] під час визначення розміру збитків необхідним є отримання визначеного законодавством документа, який підтверджує, що втрата, руйнування або знищення майна відбулася внаслідок збройної агресії.

У разі якщо певні питання, пов'язані з оцінкою збитків, не врегульовано цією Методикою, застосовуються інші нормативно-правові акти з питань оцінки майна, що визначені такими згідно із Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [3], та оціночні процедури, що передбачені міжнародними та національними стандартами оцінки, міжнародною оціночною практикою. Необхідність та доцільність застосування інших нормативно-правових актів з питань оцінки майна обґрунтовуються у звіті про оцінку збитків (висновку експерта).

П. 7 Порядку визначення шкоди та збитків №326 [1] передбачено, що судовими експертами під час визначення шкоди та збитків можуть застосовуватися методики проведення судових експертиз, які внесені до Реєстру методик проведення судових експертиз, методичні рекомендації тощо. П. 6. Під час проведення оцінки збитків (визначення розміру збитків у вартісному виразі) релевантними видами вартості можуть

бути: ринкова вартість, вартість заміщення, вартість відтворення, валова вартість девелопменту [1].

Експертна практика свідчить, що використання Методики № 3904/1223 [2] під час визначення розміру матеріальної шкоди (збитків) підприємствам суттєво скорочує час на виконання товарознавчих експертиз та сприяє зменшенню вартості експертиз за рахунок економії часу на виконання досліджень.

Заслуговує на схвалення приведені у Методиці № 3904/1223 [2] формули розрахунку обсягу витрат, необхідних для заміни пошкодженого, втраченого та(або) знищеного рухомого майна, актуалізовані на дату оцінки витрати на відновлення майна.

За базисні цінові індекси приймаються індекси зміни вартості продукції підприємств машинобудування згідно з додатком 3 до Методики № 3904/1223 [2].

Для інших об'єктів дослідження коефіцієнт зміни вартості визначається з дати придбання об'єкту дослідження до визначеної дати оцінки, з урахуванням індексу цін виробників промислової продукції (за даними Державної служби комітету статистики України).

У разі відсутності даних щодо коефіцієнту зміни вартості, розрахованого на базі індексу цін виробників промислової продукції – індекс інфляції, або індекс споживчих цін – показник, який характеризує зміни загального рівня цін на товари і послуги з дати придбання об'єкту дослідження до визначеної дати оцінки.

Доцільно зазначити, що з березня 2022 року Державною службою комітету статистики України не публікуються індекси цін виробників промислової продукції, тому в експертній практиці для подальших розрахунків застосовуються індекси споживчих цін.

Строк фізичного життя рухомого майна (машин та обладнання). Він визначається залежно від призначення та групи відповідно до класифікатора рухомого майна (машин та обладнання), до якої віднесено відповідний актив (додаток 4 до Методики № 3904/1223) [2].

Враховуючи величезний перелік об'єктів судово-товарознавчої експертизи, звісно, не всі об'єкти товарознавчої експертизи містяться у зазначеному класифікаторі.

У разі відсутності відповідної інформації в класифікаторі строк фізичного життя рухомого майна (машин та обладнання) визначається згідно з технічними паспортами та іншою технічною документацією на відповідний актив, що є в наявності, відповідно до чинних методик та методичних рекомендацій проведення судових експертиз.

Також заслуговує окремої уваги положення, викладене в Методиці № 3904/1223 [2]: «значення курсу для перерахунку облікових показників вартості засноване на офіційному курсі гривні до долара США станом на 31 грудня 2021 року та становить 27,28 гривні за умовну грошову одиницю.

Після визначення розміру реальних збитків в еквіваленті умовної грошової одиниці її значення переводять у гривневий еквівалент за курсом Національного банку України на дату оцінки.» . Експертна практика свідчить, що не в усіх випадках необхідно перераховувати облікові ціни товарних запасів на офіційний курс гривні до долара США станом на 31 грудня 2021 року.

Підсумовуючи вищевикладене, слід відмітити, що застосування Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації [1], сприяє суттєвому скороченню часу на виконання судово-товарознавчих експертиз, але наряду з цим потребує постійного адаптивного вивчення Методики № 3904/1223 [2], а також

застосування науково-дослідних робіт (методик та методичних рекомендацій) товарознавчого спрямування.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 20.03.2022 № 326 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/326-2022-%D0%BF> (дата звернення: 07.08.2023).

2. Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності : Наказ; Міністерство економіки від 18.10.2022 № 3904/1223 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1522-22> (дата звернення: 07.08.2023).

3. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 № 2658-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2658-14> (дата звернення: 07.08.2023)

УДК 343.982.35

Тетяна Хомяк

судовий експерт відділу трасологічних досліджень

Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

СЛІДИ НИЗУ ВЗУТТЯ, ЗАЛИШЕНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕМЕНТІВ МАСКУВАННЯ. ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вчинення багатьох злочинів супроводжується певними змінами у навколишньому оточенні. Такі зміни прийнято називати слідами злочину. Слід являє собою відображення злочинних дій, окремих елементів злочинного акту. У криміналістичному розумінні цінність слідів обумовлена існуючою залежністю між злочином та його слідами.

Сліди ніг людини містять інформацію про різні обставини події, що сталася, а також характерні ознаки особи, що їх залишила. Так, серед усіх об'єктів, що вилучаються з місць подій, обсяг слідів ніг не перевищує 5-6 %. При цьому переважна більшість їх припадає на сліди, за яким є можливість встановити: розміри підошви та її частин; форму підошви та її частин (носочної частини, внутрішнього і зовнішнього зрізів; заднього зрізу підметки, переднього і заднього зрізів каблука).

Успішне використання слідів підошов взуття в розслідуванні злочинів залежить як від якості роботи співробітників слідчо - оперативних груп при проведенні оглядів місць подій, так і від рівня організаційного та методичного забезпечення діяльності експертних установ, що беруть участь в дослідженні цих слідів.

Сліди низу взуття, які надходять на дослідження до експертних установ нерідко виявляються малоінформативними, тобто в сліді відображаються елементи зовнішньої

будови слідоутворюючого об'єкту, але їх кількісний і якісний склад є обмеженим і у своїй сукупності не дозволяє визначити малюнок в цілому та прийняти однозначне рішення якою саме частиною контактної поверхні слідоутворюючого об'єкту залишений слід, і в подальшому вирішити питання щодо придатності його для ідентифікації.

Малоінформативність слідів взуття пов'язана не тільки з технологічними особливостями процесів виготовлення взуття та механізмом слідоутворення, а і з прийняттям злочинцями заходів для приховування слідів на місці події, зменшення кількості ідентифікаційної інформації, що міститься в слідах, шляхом зміни підошов належного їм взуття.

Розглянемо застосування теоретичних положень ідентифікаційного дослідження слідів підошов взуття стосовно найбільш типового випадку маскування слідів взуття, яке трапляється в експертній практиці - надягання поверх взуття трикотажних виробів (найчастіше шкарпеток), що застосовується для приховування слідів підошов взуття на місці події.

В даному випадку ідентифікаційними об'єктами при дослідженні можуть бути як взуття, вилучене у підозрюваного, так і трикотажний виріб, вилучений у нього ж. У зв'язку з тим, що в процесі слідоутворення беруть участь два об'єкти - підошва взуття та надягнутий поверх неї трикотажний виріб (наприклад, шкарпетки) - процес слідоутворення відбувається в кілька етапів:

- зі слідосприймаючою поверхнею контактує трикотажний виріб, утворюючи при цьому слід;

- взаємодія трикотажного виробу з підошвою взуття;

- підошва взуття через трикотажний виріб впливає на слідосприймаючу поверхню.

При цьому повнота і чіткість відображення ознак підошви взуття в сліді залежить не тільки від особливостей будови рельєфного малюнка підошви взуття (розмірні характеристики рельєфних елементів підошви) і механізму слідоутворення, але і від характеристик трикотажного виробу (наприклад, від щільності матеріалу виробу).

Такий механізм слідоутворення відноситься до багат шарового слідового контакту. Зазначений механізм утворення сліду найчастіше призводять до того, що кількість індивідуалізуючих ознак, що міститься в ньому, дуже мала.

У відповідності з рекомендаціями, наведеними в криміналістичній літературі, перш ніж проводити порівняльне дослідження відображень, отриманих в результаті багат шарового слідового контакту їх треба «розкласти» на складові відображення. Тому, в залежності від вилучених у підозрюваної особи об'єктів, можуть бути проведені наступні види трасологічних досліджень:

- 1) при вилученні лише взуття - дослідження ознак підошви взуття, що відобразилися в сліді;

- 2) при вилученні лише шкарпеток - дослідження ознак шкарпеток, що відобразилися в сліді;

- 3) при вилученні взуття і шкарпеток - дослідження ознак обох об'єктів, що відобразилися в сліді.

У першому випадку, обсяг і характер індивідуалізуючої інформації про взуття, що брала участь в утворенні сліду, істотно залежать від виду сліду:

- а) в об'ємних слідах особливості будови рельєфних елементів підошви взуття виявляються, найчастіше, більш чітко. Дана обставина пов'язана з тим, що в момент

слідоутворення ґрунт щільно заповнює відстань між елементами рельєфного малюнка, що призводить до додаткового розтягування ниток трикотажного виробу і, як наслідок, до більш чіткого прояву ознак підошви взуття в сліді;

б) в поверхневих слідах особливості будови рельєфних елементів підошви взуття, як правило, проявляються у вигляді різної інтенсивності відображення структури трикотажного виробу. Дана обставина пов'язана з тим, що виникнення більшості особливостей в будові рельєфних елементів підошов взуття пов'язано з видаленням матеріалу підошви, так званий «мінус» матеріалу. При утворенні сліду тиск на ділянки трикотажного виробу в місцях «мінуса» матеріалу підошви менше, що і призводить до меншої інтенсивності відображення структури матеріалу трикотажного виробу в сліді. Чим менша щільність ниток трикотажного виробу, тим більш чітко проявляються особливості будови рельєфних елементів малюнка підошви взуття в сліді. Даний фактор пов'язаний також з тим, що, як правило, при вчиненні крадіжки злочинці надягають на взуття свої ж шкарпетки. При надяганні таких шкарпеток поверх взуття відбувається їх суттєве розтягнення, що призводить до зменшення поверхневої густини ниток пряжі і дозволяє проявлятися в слідах ознакам взуття, розмір яких більше товщини ниток пряжі.

Сліди підошов взуття, поверх якого надягають трикотажні вироби, останнім часом все частіше зустрічаються в експертній практиці та потребують ретельного дослідження з урахуванням всіх чинників, які виникають в результаті складного процесу слідоутворення.

Перелік використаних джерел:

1. Салтевський М. В. Криміналістика: Підручник. К.: Кондор, 2005. 588с.
2. Разумов Є.А., Молибога Н.П. Осмотр места происшествия. К.: РИО МВД Украины, 1994. 672 с.

УДК: 343.982.35

Андрій Циганський

головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень

Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ

Лісове господарство України є важливою складовою економіки та принципово вагомим з екологічної точки зору національним ресурсом. Проведений аналіз статистичних даних і численних публікацій у засобах масової інформації свідчить, що на сьогодні українські ліси активно потерпають від злочинних посягань. Одним із найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень, які складають питому вагу цих екологічних злочинів, є незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України).

Дослідження матеріалів слідчої та судової практики розслідування злочинів цієї категорії вказує на наявність значних прогалин і неефективність діяльності правоохоронних органів у боротьбі із ними. Однією з них є неналежний рівень використання спеціальних знань у галузі судової експертизи. Відіграючи ключову роль у формуванні доказової бази,

судові експертизи значно підвищують ефективність протидії цим непростим (із точки зору виявлення, розкриття та розслідування) кримінальним правопорушенням.

Під час незаконної порубки лісу взаємодія злочинця з навколишнім середовищем відбувається протягом тривалого часу, що створює сприятливі умови для залишення ним значної кількості слідів своєї діяльності. За виявленими слідами має бути призначено різноманітні судові експертизи, висновки яких, об'єднані в єдиний комплекс, дадуть змогу уточнити наявні слідчі версії, уявити більш чітку картину події, що сталася, встановити осіб, які вчинили цей злочин тощо. З огляду на вказане, правильне розуміння слідчим завдань і сучасних можливостей судових експертиз при їх призначенні дозволить йому належно визначити предмет експертизи, сформулювати питання експертові та підготувати відповідні об'єкти, які мають бути направлені в розпорядження експерта.

Аналіз правозастосовної практики у сфері незаконної порубки лісу та спеціальної літератури дозволяє запропонувати типовий перелік судових експертиз, призначення яких допоможе полегшити вирішення завдань розслідування:

Дактилоскопічна експертиза надає можливість ідентифікувати осіб, чия причетність до злочину перевіряється, за слідами рук, які можуть бути вилученими зі знарядь злочину (бензопил, ручних пил, сокир тощо), а також інших предметів, виявлених на місці незаконної порубки лісу.

Трасологічна експертиза:

- **слідів взуття** - надає можливість отримати інформацію діагностичного, ситуаційного та ідентифікаційного характеру. Зокрема, встановити кількість співучасників злочину, їхній приблизний середньостатистичний зріст, інколи рід дій кожного з учасників учинення злочину, модель та індивідуальні особливості взуття, у яке були взуті особи, що вчинили злочин. У випадку вилучення чітких слідів (наприклад, способом їх фіксації у гіпсових зліпках) можливе встановлення конкретного взуття, якими вони були залишені.

- **слідів транспортних засобів** – надає можливість виявити об'ємні або поверхневі сліди шин транспортних засобів.

- **цілого за частинами** - надає можливість встановити за фрагментами зрізів з пнів і фрагментами зрізів нижніх частин стовбурів дерев той факт, що до розділення вони складали одне ціле.

Експертиза слідів знаряддя та інструментів. Основним завданням, яке може бути вирішене за допомогою цієї експертизи, є встановлення виду, характерних особливостей або конкретного знаряддя, інструмента за слідами його дії, що було використано під час незаконної порубки лісу. Так, приміром, за слідами розрубів на стовбурах (гілках) дерев можна встановити форму, розмірні характеристики та індивідуальні особливості леза сокири, а інколи - ідентифікувати конкретну сокиру. За слідами надпилю можна встановити ширину розводки ручної пили тощо.

Проведення трасологічних експертиз є найбільш розповсюдженим під час розслідування злочинів цієї категорії. Як показує вивчення практики розслідування незаконної порубки лісу, їх частка серед інших видів експертиз складає близько 93%, а більшість об'єктів криміналістичного дослідження представлена спилами з пнів, слідами взуття, слідами транспортних засобів тощо.

Судово-грунтознавча експертиза надає можливість виявити нашарування ґрунту на об'єктах-носіях; установити природу нашарувань; провести порівняльне дослідження нашарувань із порівняльними та контрольними зразками ґрунту з місця незаконної порубки

лісу; локалізувати ділянку місцевості [2, с. 395]. Таку експертизу доцільно призначати в комплексі з судово-трасологічною експертизою для встановлення однорідності ґрунту на місці незаконної рубки дерев з тим, що був виявлений на одязі та взутті конкретних осіб, колесах і гусеницях транспортних засобів [3]. Для цього під час огляду місця події слід вилучати «про запас» зразки ґрунту, а надалі вживати заходів для вилучення слідів ґрунту із поверхні зазначених предметів, механізмів та інструментів.

Судово-економічна експертиза надає можливість вирішити питання щодо документального й нормативного обґрунтування розрахунків розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев у лісі та в межах населених пунктів, складених державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища [1, с. 614].

При проведенні трасологічних експертиз цього виду насамперед потрібно звернути увагу на наявність у матеріалах кримінального провадження розрахунку розміру шкоди, складеного державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища. А для повного та всебічного дослідження й визначення обґрунтованості внесення до розрахунку таких показників, як вид знищеного або пошкодженого дерева, його діаметра кори біля шийки кореня тощо доцільно призначати комплексні судово-економічні та біологічні експертизи [1, с. 616-617].

Судово-біологічна експертиза надає можливість встановити причинно-наслідкові зв'язки між об'єктом і подією злочину; механізм впливу одного об'єкта на інший, їх взаємодії; просторове розміщення об'єкта; цільове призначення об'єкта; локалізація на предметі-носії. Іноді може призначатися комплексна біологічна експертиза та експертиза встановлення цілого за частинами.

Ботанічна експертиза. За її допомогою можливо визначити: стан об'єкта (дерев, чагарників); механізм відокремлення частини ботанічного об'єкта від цілого; наявність і причини пошкодження ботанічного об'єкта; час вчинення конкретних дій за специфічними змінами ботанічних об'єктів - речових доказів відповідно до біологічних закономірностей [2, с. 410].

Земельно-технічна експертиза. За її допомогою можна вирішити питання, що впливають на кваліфікацію злочину, пов'язаного із незаконною порубкою лісу, а саме: визначення категорії земель, на яких було здійснено незаконну порубку лісів; визначення землекористувача земельної ділянки, на якій здійснено незаконну порубку лісу; визначення відповідності фактичного землекористування, а також порушень меж земельних ділянок відповідно до правовстановлюючих документів на ці земельні ділянки та вимог нормативно-правових актів тощо.

Екологічна експертиза дозволяє встановити обставини й факти негативного антропогенного впливу на конкретні (локальні) об'єкти навколишнього середовища, а саме: визначення впливу незаконної порубки лісу на навколишнє природне середовище в часі й просторі; встановлення обставин, пов'язаних з порушеннями природоохоронного законодавства, а також їх зв'язку з діями (бездіяльністю) спеціально уповноважених осіб у галузі охорони навколишнього середовища й природокористування; характеристика сучасного стану території району незаконної порубки лісу; визначення переліку екологічно небезпечних впливів незаконної порубки лісу на навколишнє середовище; прогнози змін стану навколишнього середовища внаслідок незаконної порубки лісу; визначення еколого-економічних наслідків незаконної порубки лісу на навколишнє середовище тощо.

Наведений перелік судових експертиз є, певною мірою, приблизним, оскільки їх можливості не вичерпують всього різноманіття варіантів використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні. В інтересах швидкого, повного та всебічного розкриття й розслідування злочинів, пов'язаних із незаконною порубкою лісу, зазначені експертизи доцільно призначати в комплексі. Виходячи із механізму вчинення такого різновиду злочинів та типової слідової картини на місці події, вважаю, що проведення цього комплексу експертиз є обов'язковим. Проте за наявності додаткових слідів злочину цей перелік експертиз може бути розширено.

Список використаних джерел:

1. Глущенко С.І. Особливості проведення судово-економічних експертиз щодо розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев / Глущенко С.І., Ступак О.М. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2011. Вип. 11. С. 611-617.
2. Експертизи в судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. К. : Юрінком Інтер, 2015. - 504 с.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

УДК 343.98

Петро Цідило

судовий експерт сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Володимир Самборак

судовий експерт сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТРАСОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЦІЛОГО ЗА ЧАСТИНАМИ ВИРОБІВ ІЗ АВТОКЛАВНОГО НІЗДРЮВАТОГО БЕТОНУ

З метою розширення можливостей напряду трасологічних досліджень, проводилося дослідження будівельних матеріалів (виробів), із пористою внутрішньою структурою на предмет встановлення цілого за його частинами. Об'єктами дослідження

були блоки із автоклавного ніздрюватого бетону різних розмірів та щільності (марки). Мета - вивчення індивідуальних (постійних) ознак в таких виробах після їх розділення на частини.

При дослідженнях, вирішуючи питання щодо приналежності окремих частин (фрагментів) єдиному цілому, зазвичай експерти використовують методи моделювання та реконструкції; тобто відбувається пошук загальних ліній та поверхонь розділення між цими частинами, а також вивчення та порівняння слідів виробничого та експлуатаційного характеру, які були наявні на об'єкті до його розділення, із тими, які залишилися на порівнюваних частинах об'єкта.

За наявності спільних ліній та поверхонь розділення, враховуючи збіг загальних властивостей та ознак окремих частин, належність останніх єдиному цілому здійснюється шляхом зіставлення та суміщення частин. Успішному вирішенню цього питання сприяє й те, що на поверхнях суміщених частин можуть міститись окремі (індивідуальні) ознаки, які виникли в наслідок пошкодження (оброблення, експлуатації, процесу виготовлення) такого об'єкту.

Формування цілісної системи ідентифікаційних ознак відбувається також в межах обставин події, що розслідується, і обумовлюється такими чинниками: обставинами об'єднання будь-яких частин (компонентів) в ціле; умовами внутрішньої взаємодії частин (компонентів) в межах цілого; особливостями впливу на частини (компоненти) цілого зовнішніх чинників; специфічними наслідками розділення цілого на частини [1].

Для виявлення таких ознак, в ході дослідження виробів будівельного призначення, із пористою внутрішньою структурою, необхідно перш за все розуміти процес формування (виготовлення) таких матеріалів.

Оскільки, вироби будівельного призначення - це штучні предмети, які мають геометричну форму і властивості, визначені їхнім конкретним призначенням. Особливістю внутрішньої структури таких виробів являється наявність в ній численних порожнин (пор) , які утворюються під час процесу виготовлення та формування конструктивних особливостей виробу [2].

За способом утворення пор, всі пористі бетони діляться на два основних типи: газобетон і пінобетон. Один від одного вони відрізняються технологією виготовлення. Газобетон - це будівельний стіновий матеріал з унікальними характеристиками. Його пористість досягає до 85%, тому газобетон поєднує в собі властивості дерева й каменю. Газобетон являє собою пористі блоки автоклавного твердіння. Сировиною для їх виготовлення служить кварцовий пісок, вапно, цемент, вода, алюмінієва пудра. Всі компоненти перемішують та направляють в автоклав, де під тиском відбувається їх спінювання (при вступі в реакцію високодисперсного алюмінію з лужним розчином) й утворюється пориста структура. Піноблок значно простіший у виробництві, оскільки виготовляються шляхом подачі в суміш з піску, води і цементу спеціального піноутворювача, що при застиганні матеріалу в формах виділяє повітря і забезпечує рівномірний розподіл його бульбашок по всьому об'єму блоку. Матеріал не проходить термообробку, а твердне природним шляхом [3].

Кожна повітряна раковина (пора) в таких бетонах огорожена від інших тілом твердого матеріалу, основою якого є вихідний цемент і пісок. Залежно від доданої кількості пороутворювача (алюмінієвої пудри), змінюється кількість повітряних порожнеч (раковин). Саме вони являються індивідуальними (особливими) через власні

діаметричні (поперечні) розмірні характеристики та взаємне розташування одні відносно одних в місцях розділення (розламів, надломів, розпилів, тощо) об'єктів та їх частин.

Стійкість системи ідентифікаційних ознак об'єкта переважно визначається природою його субстанції та характером її взаємодії з оточуючим середовищем [4].

Ступінь значущості ідентифікаційних ознак об'єкта може бути визначений на основі систематизації рецептурно-технологічних даних великої кількості однорідних об'єктів, безпосереднього вивчення технологічних процесів виготовлення відповідної продукції.

Таким чином, перед проведенням досліджень на предмет встановлення приналежності досліджуваних частин єдиному виробу необхідно проаналізувати ряд ознак та характеристик таких виробів [5].

З метою наочного доведення значущості таких індивідуальних ознак в виробах з автоклавного ніздрюватого бетону, було взято декілька будівельних блоків виготовлених із ніздрюватого (пористого) газобетону автоклавного твердіння загальними (максимальними) розмірами 600x375x200мм кожен. Зазначені блоки під силою вільного падіння скинуто з висоти 5-7 метрів на тверду основу (асфальт), після чого отримано численні фрагменти (уламки) твердого пористого матеріалу білого кольору, які в подальшому досліджувались на предмет встановлення цілого за його частинами (єдиного цілого).

Проведеним дослідженням встановлено, що фрагменти (уламки) твердого пористого матеріалу білого кольору - об'ємні. Фрагменти виготовлені із ніздрюватого (пористого) газобетону автоклавного твердіння, міцність конструкції якого забезпечується міжпоровими стінками, утвореними із суміші заповнювачів, які скріплені в'язким компонентом (цемент, тощо). По всій поверхні фрагментів проглядаються численні пори овальної форми розмірами від 0,2x0,5мм до 10x13мм, які розділені міжпоровими стінками товщиною від 0,1мм до 1,5мм.

За будовою окремі фрагменти утворені плоскими граннями, які дотичні одна до іншої в середній частині. Вказані грані розташовані під кутом 90° та утворюють прямолінійні торці. Деякі грані проглядаються у вигляді ділянок із шороховатою, пористою поверхнею (без торців).

Рельєф вище описаних ділянок (граней) утворений виступами і заглибинами різної конфігурації з нерівними краями, ділянок з рельєфною поверхнею, частковими сколами країв, що характерно для слідів відламу матеріалу.

Таким чином встановлено, що на поверхні фрагментів (уламків) твердого пористого матеріалу білого кольору наявні сліди пошкоджень матеріалу виготовлення, а саме його відламу з прикладанням динамічного (стороннього) зусилля. У зв'язку із чим, дані сліди визнані придатними для проведення за ними порівняльного дослідження.

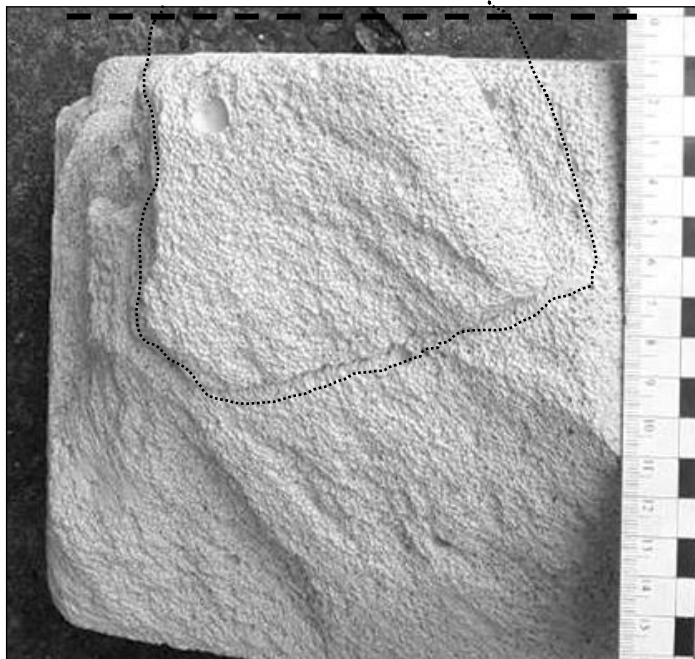

Рисунок 1

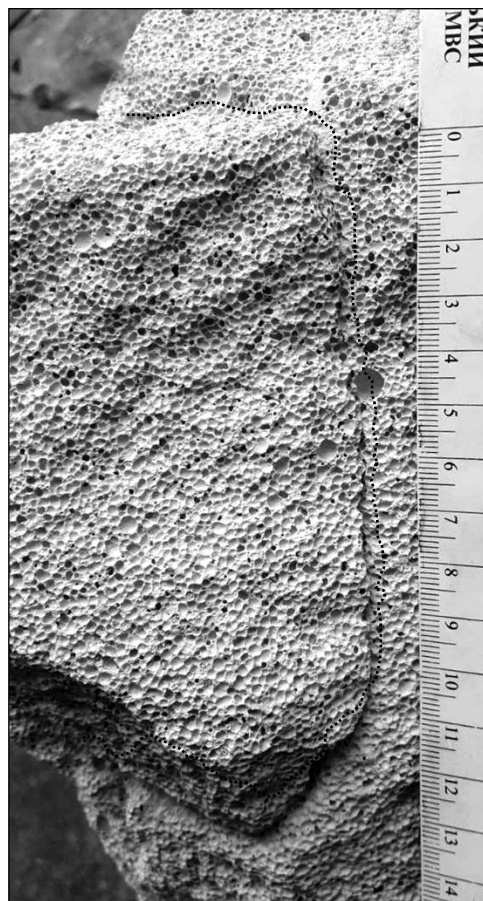

Рисунок 2

Рисунок 1,2. Збіги конфігурації країв при суміщенні частин за лінією розділення (ділянок розламу матеріалу за конфігурацією рельєфу поверхні) та відповідність передбаченій конфігурації об'єкта.

При порівнянні поверхонь фрагментів (уламків) твердого пористого матеріалу білого кольору між собою, встановлені збіги загальних і особливих ознак.

З метою ілюстрування результатів порівняльного дослідження, серед інших для прикладу відібрано один блок загальними (максимальними) розмірами 451x375x200мм із наявними на ньому ділянками з слідами відламів його частин та фрагмент (уламок) твердого пористого матеріалу білого кольору загальними (максимальними) розмірами 136x95x39мм. В результаті порівняння ділянок слідів пошкоджень матеріалу на поверхнях об'єктів між собою встановлено збіги таких загальних і особливих ознак як:

- кольору поверхні матеріалу виготовлення;
- наявності, форми і розмірів торцевих країв об'єктів та розташування їх одні відносно одних;
- відповідності форми і розмірів виступів та впадин на поверхні одного об'єкта, форм і розмірам виступам та впадинам на іншому об'єкті;

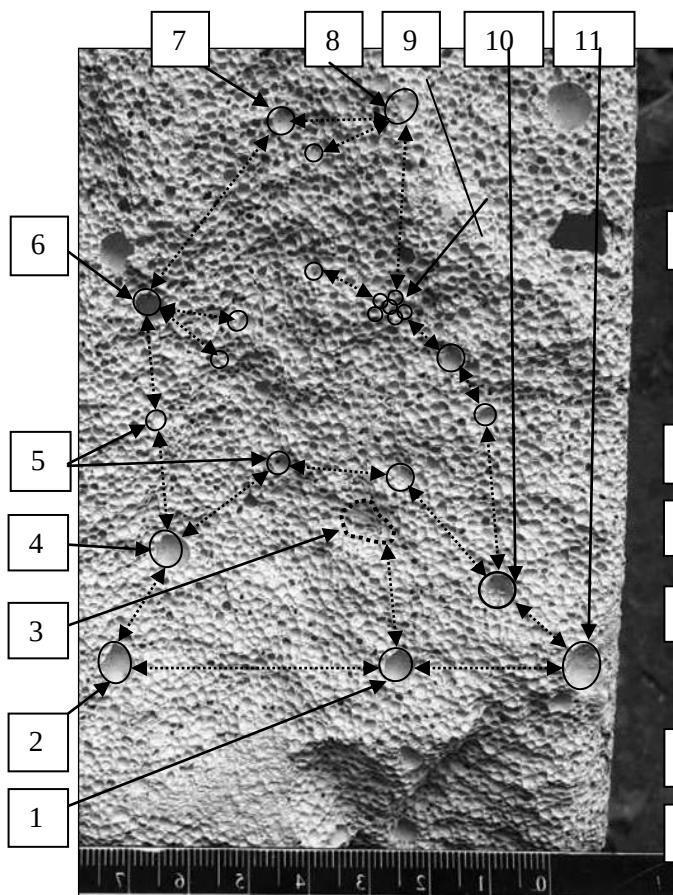

Рисунок 3. Дзеркальний вигляд сліду відламу матеріалу наявного на блоці загальними (максимальними) розмірами 451x375x200мм, з розміткою.

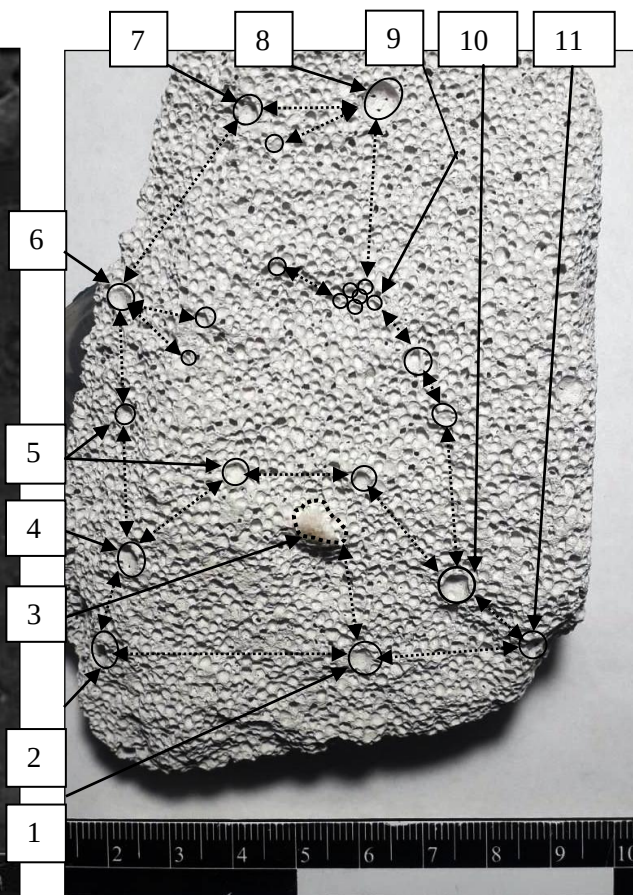

Рисунок 4. Вигляд сліду відламу матеріалу наявного на фрагменті (уламку) твердого пористого матеріалу білого кольору загальними (максимальними) розмірами 136x95x39мм, з розміткою.

- відповідності форми і розмірів виступу на поверхні одного об'єкта, формі і розмірам впадини на іншому об'єкті;
- наявності, форми і розмірів поверхні ліній відламу та розташування їх відносно країв об'єктів;
- наявності однотипного способу розділення (відлам матеріалу);
- суміщення частин за лініями розділення та відповідність передбаченої конфігурації об'єкта (рис. 1);
- конфігурації рельєфу поверхні і ділянок відламу на поверхні виступів матеріалу та поверхні впадин матеріалу (рис. 2);
- наявності форми та розмірів пор в текстурі даних елементів та розташування їх одні відносно одних;
- конфігурації та розташування пор в текстурі даних елементів, одні відносно одних (рис. 3 відм. 1-11; рис. 4 відм. 1-11).

Рисунок 5

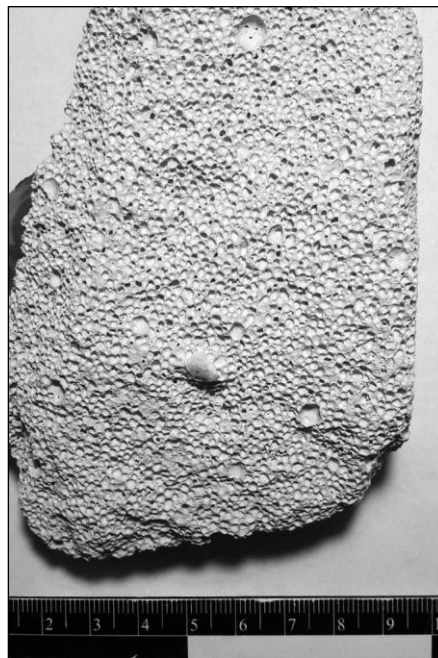

Рисунок 6

Рисунок 5,6. Те ж саме, що і на рисунках 3, 4, тільки без схематичної розмітки співпадаючих ознак.

Виявлені в процесі порівняльного дослідження збіжні загальні та окремі ознаки у своїй сукупності утворюють індивідуально-характерний стійкий, суттєвий комплекс ознак, який властивий лише наданим на дослідження об'єктам. Поряд із збігами виявлені незначні розбіжності у наявності, окремих ділянок із слідами відламу матеріалу на поверхні блока загальними (максимальними) розмірами 451х375х200мм та відсутність ідентичним співпадаючим (дзеркально відображеним) слідам відламу матеріалу на поверхні фрагменті (уламку) твердого пористого матеріалу білого кольору загальними (максимальними) розмірами 136х95х39мм. Вказані розбіжності є несуттєві та на сформований висновок не впливають, так як можуть бути пояснені механізмом процесу слідоутворення (мінус матеріалу, його розтріскуванням та дробінням).

Враховуючи результати проведеного порівняльного дослідження встановлено, що фрагмент (уламок) твердого пористого матеріалу білого кольору розмірами 136х95х39мм та блок загальними (максимальними) розмірами 451х375х200мм, до розділення складали між собою єдине ціле – блок білого кольору із автоклавного ніздрюватого бетону.

Отже, результатом ідентифікаційних досліджень слідів розламів та відламів на блоках із автоклавного ніздрюватого бетону та їх фрагментах, як правило, спершу є встановлення їх спільної групової приналежності та наявності окремих (індивідуальних) ознак.

Чим більше виявлено ознак та властивостей випадкового характеру, тим більш вузькою буде зазначена група і доказове значення такого висновку досить високе. Серед таких ознак слід виділити внутрішньоструктурні пори, які проглядаються на поверхнях спільних ліній розділення.

Оскільки пори – це сталі індивідуальні ознаки, які за своєю формою та взаєморозташуванням стають особливими, на їх формування не можна вплинути штучно. Саме процес механізованого виготовлення із поєднанням хімічних реакцій забезпечують саму індивідуальність внутрішньої структури кожного із виробів [6].

Проте, потрібно розуміти, що вирішення ідентифікаційного завдання при проведенні криміналістичної експертизи зазначених об'єктів може ускладнюватися варіаційністю властивостей, а саме: розкришуванням, змінання виробів, тощо.

В ході дослідження доведено можливість ідентифікування частин блоків із автоклавного ніздрюватого бетону в одне ціле.

В подальшому проводиться робота щодо віднесення певних видів виробів (матеріалів, предметів) до групи об'єктів, які мають пористу (ніздрювату) або бульбашкоподібну внутрішню структуру з метою детального дослідження кожного із них.

В ході їх вивчення та аналізу планується застосувати принцип даного дослідження та виокремити характерний метод визначення індивідуальних ознак в разі проведення експертизи щодо встановлення цілого за його частинами, як основний та суттєвий метод – «співвідношення розмірних характеристик окремих елементів внутрішньої структури об'єкта та їх взаєморозташування один відносно одного в ділянках спільних ліній розділення».

Підтвердження індивідуальності такого методу надасть змогу безперечної прийнятого позитивного вирішення поставлених питань.

Перелік використаних джерел

1. Бергер В.Є, Рибалко Я. В. Зразки актів дактилоскопічної та трасологічної експертиз. Київ: РВВ МВС України, 1997. 176 с.
2. Панасюк В.А. Изменения свойств микроструктур бетона во времени./ Выровой В.Н., Сильченко С.В., Елькин А.В. // Вісник Одеської Державної Академії Будівництва та Архітектури. Випуск №39. Одеса, 2010. С.128-133.
3. ДСТУ Б В.2.7-45:2010 "Будівельні матеріали. Бетони ніздрюваті. Загальні технічні умови" Зміна № 2.
4. Хоменко О.Г. Залізобетонні конструкції: навчальний електронний посібник. Глухів, 2017. 208 с.
5. Методика встановлення цілого за частинами Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / (укл. Коструб А.М., Грищенко О.В., Щирба Д.Є., Іванник С.І., Чашницька Т.Г.). – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. :іл., зареєстровано в реєстрі методик № 4.2.34.
6. Барабаш, І. В. Механохімічна активація мінеральних в'язучих речовин: Навчальний посібник. – Одеса: Астропрінт, 2002. 100 с.

CZU: 343.3/.7+349.6

Ana-Maria CÎȘLEANU

Judicial expert; Laboratory of Forensic Examination of Materials and Substances of the National Center of Judicial Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova

AN ENVIRONMENTAL CRIME IS AN UNKNOWN ANTHROPOGENIC IMPACT ON NATURAL

ABSTRACT: *The study of environmental crimes requires a broader and more complex approach, which includes a specific definition of the elements that characterize illegal activities and is not limited to a legislative framework, but encompasses a wider range of fields and*

disciplines. This conceptual approach raises several challenges, such as the difficulty of identifying the parties responsible for crimes, the type of harm caused to victims, and their identity, whether they are human or non-human entities.

KEYWORDS: *environmental crimes, criminalization, illegal activities*

INTRODUCTION

Environmental crime is on the rise, especially in the late 20th century, although recognition and acceptance of environmental crime has been more problematic. According to the 2014 UN (United Nations) report on the environmental crime crisis, global environmental crime amounts to \$213 billion. There has not been a universally accepted definition of environmental crime, and it is considered to be the term used to describe activities that harm the environment. The main obstacle in defining environmental crime is the different perspective on what is an environmental crime, embedded in moral, philosophical or legal interpretations of harm, when the endorsement of harm has actually become a crime [1].

Criminalization of activities harmful to the environment Initially, enforcement of environmental laws generally meant civil enforcement, although there were some cases where criminal enforcement was granted in pollution cases. Criminal enforcement gained momentum in the 1980s. The basic rationale behind the criminalization of harmful behavior in the International Environmental Convention is to prevent such doing that is harmful to the environment both nationally and internationally. The nature of environmental crimes is such that it strongly emphasizes a serious white collar crime. Those who advocate greater use of criminal law as pollution control and environmental protection use two sets of arguments: those based on the supposed effectiveness of sanctions and those based on moral consideration [2].

Defining environmental harm is about values and priorities, and not just what the law decrees. However, there are also different perspectives on what constitutes "evil". Different authors focus on different types of harm, such as animal abuse or pollution of a particular waterway. The important difference between these various frameworks is the focus on the victim, which includes not only humans, but the environment in general and non-human animals [3]. Three broad categories of perspectives were highlighted:

Anthropocentric – Environmental rights are seen as an extension of human or social rights so as to enhance the quality of human life. Environmental harm focuses on human-centred notions of value and use.

Biocentric – Humans are considered morally equivalent to other species. Environmental harm focuses on the intrinsic rights of nonhuman species to not suffer abuse, whether this be institutionalised harm or harm arising from human actions.

Ecocentric – Humans are integral to complex ecosystems that should be preserved for their own sake via the notion of rights of the environment. Environmental harm centres on notions of ecological harm and deleterious human activities.

Claims relating to biocentric and ecocentric rights can potentially conflict with social and economic rights. Competing claims are particularly relevant to farming. Farmers are concerned with productive farm businesses (property rights) and workers in agricultural industries wish to preserve their jobs (social rights). Environmentalists are concerned with environmental rights, such as the need for water for environmentally sensitive areas and the preservation of native vegetation on farms, while those who champion animal rights may not agree with some livestock production practices [3].

Compensation for environmental harm

The harm caused to the environment by the commission of the offence might not be able to be fully compensated by restoration of the environment affected. The environment might be so badly damaged that it is not practically feasible to restore it to the condition it was in before the commission of the offence. Even where restoration might be practically feasible, there will be a delay before the environment is able to be restored to its prior condition. In the meantime, there is a loss of ecosystem services and functioning as well as the loss of individual biota which will take time to replace.

These types of environmental harm may need to be compensated by the offender carrying out, or paying for others to carry out, a project for the restoration or enhancement of the environment elsewhere, such as to provide compensatory habitat. For restorative justice interventions at the pre charge stage, promises by the offender to compensate for the environment lost or damaged could be given legal force by an enforceable undertaking by the offender, where available under the applicable environmental legislation. At the post-charge but pre-sentence stage, the offender's promises could be incorporated in the sentencing court's orders [4].

Civil pecuniary penalties

Under some environmental legislation, a court can impose a civil pecuniary penalty for breach of the legislation. A restorative justice intervention could occur prior to the court making an order imposing a civil penalty. The court would give serious consideration to any negotiated agreement reached in the restorative process as to the amount of the civil penalty, but would not be bound by the parties' agreement. Community service orders Sentencing courts are able to sentence an offender to perform community service work instead of imposing a sentence of imprisonment. For environmental offences, community service work could involve work for the restoration or enhancement of the environment or for general environmental purposes.

Community service may be appropriate where the sentencing purpose of reparation is relevant. A community service order contains a requirement of reparation to the community. For example, where the offence involves clearing of native vegetation or picking of threatened plant species, community service work in the form of environmental regeneration including replanting of native vegetation involves making reparation to the environment and the community which were harmed by the commission of the offence. A restorative outcome involving the offender performing community service work involving environmental reparation, could, therefore, be incorporated into the sentencing court's orders [5].

CONCLUSIONS

In conclusion, crime studies and environments that require a holistic approach to include multiple aspects overcome the limitations of a strict legal framework. Identifying the responsible parties, assessing the impact on victims and the complex development of the environment and violence are just some of the challenges that researchers must address in order to gain an overview of environmental crimes and their effects. The study of environmental crimes requires a broader and more complex approach, which includes a specific definition of the elements that characterize illegal activities and is not limited to a legislative framework, but encompasses a wider range of fields and disciplines. This conceptual approach raises several challenges, such as the difficulty of identifying the parties responsible for the crimes, the type of harm caused to the victims and their identity, whether they are human or non-human entities.

Bibliography

1. BANERJEE, A., *Global environmental crime amounts to \$213 billion: UN repor't, The Mint*, 2014;

2. WRIGHT, M., “Restorative justice for whose benefit?” in The European Forum for Victim-offender Mediation and Restorative Justice (ed), Victimoffender meditation in Europe, 2000;
3. MARTIN, R., “Trends in Environmental Prosecution”, 2005;
4. WHITE, R., National Environmental Law Review 38 at 41, Crimes Against Nature, Environmental Criminology and Ecological Justice, 2008;
5. Plath v Rawson (2009) 170 LGERA 253; [2007] NSWLEC 178 at [201]

УДК 657

Одарка Чабанюк

кандидат економічних наук, судовий експерт
сектору економічних досліджень лабораторії товарознавчих та економічних досліджень
Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України;
доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування
Львівського торговельно-економічного університету

КОМПЕНСАЦІЯ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ ТА ОБЛІКОВІ ДАНІ

Компенсація збитків, завданих війною, потребує здійснення алгоритму дій та наявності певного переліку документів. Війна росії проти України не відповідає жодним положенням про закони війни. Під час бомбардувань знищуються як об’єкти військової інфраструктури, так і цивільні об’єкти.

Не оминули втрат український та іноземний бізнес. Умисна руйнація здійснюється цільово, щоб унеможливити швидку відбудову об’єктів. Тому для відшкодування завданих збитків та отримання компенсації, з цим варто юридично грамотно працювати. Скрізь і довкола обговорюються механізми відшкодування шкоди, завданої окремому майну підприємства або цілим майновим комплексом внаслідок воєнних дій. Це питання є складним і, водночас, стратегічно важливим для здійснення боротьби з окупантом та подальшого ефективного стягнення з нього всіх завданих збитків [1].

Тому суб’єкта господарювання і фізичним особам вкрай необхідно забезпечити збереження документів.

Під час ведення бойових дій за місцезнаходженням підприємства або ж поряд уповноважені особи, в першу чергу, доцільно забезпечити збереження основних документів юридичної особи, зокрема:

- установчі документи;
- документи щодо господарської діяльності юридичної особи;
- бухгалтерські документи;
- реєстри бухгалтерського обліку;
- інвентаризаційні документи;
- правовстановлюючі документи на майно та технічні паспорти;
- проектно-кошторисну документацію;
- правовстановлюючі документи на об’єкти/предмети/товари, що знаходяться на підприємстві.

Ці документи бажано відсканувати та зберегти на спеціальних серверах зберігання файлів, до прикладу Google Drive. Оригінали ж документів слід перемістити у більш безпечне місце.

Якщо частина документів була втрачена, то з першою можливістю слід забезпечити їх відновлення. Важливість цього кроку полягає у їх подальшому використанні для встановлення об'єктивної шкоди, що була завдана підприємству.

В рамках проведення судово-економічної експертизи бухгалтерські документи, реєстри бухгалтерського обліку, інвентаризаційні документи є необхідними даними для проведення експертного дослідження у частині наявності та руху майна підприємства, його необоротних та оборотних активів.

Якщо на час руйнації майна у суб'єкта господарювання ці документи наявні, це є важливою передумовою надання висновку експертного дослідження.

Компенсація є різновидом державної соціальної допомоги, коли держава за власний рахунок виплачує певній категорії постраждалих кошти в тих розмірах і на тих умовах, які будуть визначені самою державою.

Загальні засади компенсації та відшкодування шкоди потерпілим від надзвичайних ситуацій (у тому числі воєнних дій) закріплені у Кодексі цивільного захисту України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>).

Зокрема, відповідно до ст. 86 Кодексу забезпечення житлом постраждалих, житло яких стало непридатним для проживання внаслідок надзвичайної ситуації, здійснюється шляхом надання житлових приміщень з фонду житла для тимчасового проживання, будівництва або закупівлі житлових будинків для постраждалих за рахунок державних коштів за умови добровільної передачі постраждалими зруйнованого або пошкодженого житла місцевим державним адміністраціям або органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання.

При цьому, постраждалі, яким виплачено грошову компенсацію за зруйновану або пошкоджену квартиру (житловий будинок), житлом за рахунок держави не забезпечуються.

Конкретні механізми, процедури, умови виплати грошових компенсацій та здійснення іншого відшкодування завданої воєнними діями шкоди регулюються спеціальними законами та підзаконними актами.

Поки що **основними нормативно-правовими актами, що регулюють питання компенсації за втрачене / пошкоджене майно в результаті воєнних дій, є:**

1. Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації від 26 березня 2022 р. № 380 (далі-Порядок № 380 від 26 березня 2022 р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-п#top>). Визначає умови, механізм та процедуру подання заявок про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій.

2. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації від 20 березня 2022 р. № 326 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text>). Встановлює процедуру визначення шкоди та збитків компетентними органами.

3. Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії російської федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд № 473 від 19 квітня 2022 р. (далі- Порядок № 473 від 19 квітня 2022 р.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473->

2022-п#п9. Встановлює механізм фіксації пошкоджень будівель та споруд різних форми власності, зумовлених збройною агресією рф

4. Порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації № 947 від 18 грудня 2013 р. (далі-Порядок № 947) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-п#п7>

Якщо в результаті бойових дій втрачено будь-які правовстановлюючі документи, за можливості необхідно розпочинати процес їх відновлення, оскільки дані документи знадобляться для подальшої процедури компенсації.

У подальшому слід зберігати хоча б в електронному вигляді усі квитанції, чеки, акти тощо, що стосуються видатків, понесених для відновлення пошкодженого об'єкту.

Подання заявок до створених онлайн-ресурсів. Наразі в Україні є принаймні три онлайн-ресурси, що можуть посприяти в отриманні особою компенсацій [2]:

Першим є Єдиний портал державних послуг Дія. Створений державою застосунок, серед іншого, надає можливість для подання інформації про пошкодження або знищення житлової забудови внаслідок військової агресії російської федерації (станом на дату опублікування статті). Водночас, на наше переконання, з часом будуть додані і інші можливості щодо відшкодування шкоди.

Другим онлайн-ресурсом є WarCrimes.gov.ua, який створений Офісом Генерального прокурора разом з українськими та міжнародними партнерами. Метою ресурсу є збирання належних доказів щодо усіх воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних російською армією в Україні. Україна планує їх використовувати для українських та міжнародних судів та трибуналів. Це, в свою чергу, є фактором впливу на обсяг відповідальності росії та розмір стягнених з неї репарацій.

Третім ресурсом є електронний ресурс “Росія заплатить” (damaged.in.ua). За допомогою цього ресурсу особи можуть повідомити про завдану їм матеріальну шкоду, заповнивши електронну форму. Уряд буде використовувати дану інформацію для оцінки збитків, аби в подальшому вимагати від Росії відшкодування співмірної суми коштів, що зможе покрити шкоду, завдану і фізичним, і юридичним особам.

Перелік використаних джерел:

1. https://www.legalalliance.com.ua/storage/source/1/zK6tI49jR_G6b-FZs_bw35AXtkRSp0c9.pdf
2. <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/yak-vlasnykam-biznesu-otrymaty-kompensacziyu-zbyt-kiv-vnaslidok-rezultativ-vijny/>

УДК 343.98

Юрій Чайка

кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник
лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Олександр Бублик

науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

ПРОБЛЕМИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВОЇ ТЕПЛОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Військова агресія рф 24.02.2022 стала основним викликом для існування громадян, суб'єктів господарської діяльності, бюджетних організацій, органів державної влади нашої країни. Державність нашої країни опинилася під загрозою. Воєнний стан країни обумовив зміну деяких правових відносин.

Судово-експертна діяльність в цих умовах в Україні також зазнала певних змін, але її основна мета залишається незмінною - забезпечення справедливості, об'єктивності та достовірності доказів у кримінальних, господарських і цивільних справах [1].

Збройна агресія рф в Україні створила певні виклики та проблеми для судово-експертної діяльності.

По-перше – це забезпечення безпеки експертів. Під час воєнного стану існують додаткові загрози безпеці експертів, зокрема у зоні військових дій, суміжних районах. І навіть у найвіддаленіших від фронту областях нашої держави ніхто не може почуватися в безпеці. Не можливо забезпечити безпеку експертів, особливо якщо поставлені замовником питання експертизи потребують огляду об'єктів дослідження з відвідуванням зони бойових дій, або небезпечних об'єктів. Це питання особистої безпеки, забезпечення доступу до об'єктів дослідження (зони експертизи) та уникнення небезпеки від можливих залишків вибухових чи інших небезпечних матеріалів. Необхідно ретельно планувати такі огляди об'єктів дослідження та вживати заходів для мінімізації ризиків. Наведені причини істотно впливають на якість, повноту та об'єктивність процесу дослідження, можливість проведення експертиз в оптимальні строки.

По - друге – наявність кваліфікованих експертів. Збройна агресія рф в Україні привела до евакуації частини населення за кордон, в тому числі країну покинула і частина співробітників експертних установ. Деяка частина експертів добровільно або згідно діючого законодавства була мобілізована на захист країни. Це призвело до нестачі кваліфікованих експертів, особливо в таких нових видах судової експертної діяльності, наприклад як судова теплотехнічна експертиза.

По-третє - доступ до об'єктів дослідження та місць подій і технічні обмеження. В умовах військового положення, отримати доступ до місць подій, де скоєно злочини, може бути ускладненим або взагалі неможливим, через обмеження у русі та безпеці. Це може унеможливити збір необхідних вихідних даних для виконання експертних досліджень.

По-четверте, знищення або переміщення доказів, зафіксованих органами досудового розслідування. У зоні бойових дій докази можуть бути швидко переміщені або знищені, що ускладнює їх збір та збереження для виконання експертних досліджень. Збір доказів ускладнюється через обмеження переміщення, відсутність електроенергії, пошкодження об'єктів тощо. В цьому випадку доводиться використовувати альтернативні методи збору інформації, такі як свідчення свідків, відеозйомка, фотофіксація тощо.

По-п'яте - зміна пріоритетів. Умови воєнного стану призводять до зміни пріоритетів у роботі судово-експертних установ. Деякі види експертиз, які є важливими в цивільних умовах, відкладаються на другий план через обмежені ресурси та потребу зосередитися на більш важливіших справах, що пов'язані з обороною держави.

По-шосте – нейтральність, повнота досліджень та максимальна об'єктивність. Важливо забезпечити нейтральність, повноту досліджень та максимальну об'єктивність при роботі експертів під час воєнного стану, оскільки важка в моральному плані загальна ситуація, політичний тиск, емоційне напруження впливають на якість, повноту та максимальну об'єктивність експертних висновків.

По-сьоме - обмежені ресурси. В умовах повномасштабної війни, природним є те що всі наявні ресурси спрямовують на потреби війська. Це приводить до обмеження фінансування та постачання матеріальних ресурсів (закупівля нового, або ремонт старого обладнання) для судово-експертних установ, і це впливає на їхню ефективність, взагалі на здатність виконувати завдання і здатність виконувати завдання вчасно та якісно.

По-восьме - аналіз даних. Оскільки ворог намагається знищити енергетичну інфраструктуру країни, важливо мати доступ до відомостей про стан теплового і енергетичного обладнання, теплових, газорозподільчих, електричних мереж до початку військових дій та у теперішній час. Це вимагає співпрацювати з енергетичними компаніями та іншими організаціями і потребує використання спеціальних знань в межах нового експертного напрямку – судової теплотехнічної експертизи (СТТЕ) [2].

По-дев'яте - визначення підозрюваних органами досудового розслідування. Важливо визначити, чи були технічні проблеми, що виникають на підприємствах результатом неналежного обслуговування, вандалізмом або ж якимось іншими діями, чи ці технічні проблеми стали результатом дії армії агресора [3]. Це може вимагати проведення додаткового аналізу та розслідувань, при яких необхідно встановлювати невідповідність обладнання вимогам правил улаштування, недотримання вимог правил безпечної і технічної експлуатації устаткування, відсутність розроблених технологічних процесів або виконання робіт всупереч розробленим, допуск до виконання робіт ненавченого персоналу, незастосування засобів індивідуального або колективного захисту, що призводить до створення умов, при яких наступ шкідливих наслідків може статися з великим ступенем ймовірності. Причини, які призвели до створення небезпечної (аварійної) обстановки, є першопричинами, при відсутності яких подія з небажаними наслідками не могла б статися. Безпосередня причина діє тільки при наявності головної. Характерною ознакою безпосередньої причини є те, що вона ініціює результативність всього причинного зв'язку, забезпечує його незворотність аж до настання небажаних (шкідливих) наслідків. Дії конкретних посадових осіб, з технічної точки зору мають причинний зв'язок з настанням небажаної події в тому випадку, коли такі дії є невідповідними (суперечать нормативним вимогам), привели до такого технічного стану обладнання, умов його експлуатації, до виконання робіт всупереч розробленим технологічним процесам, допуску до виконання робіт ненавченого персоналу і т.і., що створило умови, при яких наступ небажаної події міг статися з великим ступенем ймовірності і він настав [4].

По-десяте - швидкість і результативність. Умови воєнного стану можуть вимагати швидких дій та результативності в проведенні експертизи, особливо якщо йдеться про технічні проблеми на об'єктах критичної інфраструктури.

По-одинадцятье - важливо забезпечити ефективну співпрацю між судовими установами, правоохоронними органами та судово-експертними установами [5] для забезпечення

швидкого та об'єктивного розгляду кримінальних справ. Важливим є збереження зв'язку із замовниками експертизи (наприклад, судами або правоохоронними органами), навіть у складних умовах. Це допоможе забезпечити ефективний обмін інформацією та вчасність виконання і надання експертних висновків, цілісність доказів наданих на дослідження.

Загалом, судово-експертна діяльність при виконанні судової теплотехнічної експертизи в умовах воєнного стану вимагає спеціального підходу та додаткового уваги до забезпечення безпеки, об'єктивності та ефективності процесу збору та аналізу доказів органами досудового розслідування, виконання експертних досліджень в оптимальні строки.

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України, 1994, № 28 ст.232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення – 30.08.2023).

2. Чайка Ю. І., Мешков О. О. Судова теплотехнічна експертиза - напрямок використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. *Державна безпека України в умовах російської агресії: актуальні питання експертно-криміналістичного та науково-технічного забезпечення*: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22 серпня 2023 р.: Том 1. Київ : ІСТЕ СБУ, 2023. С. 197 - 200.

3. Олійник Ю.Я. Розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 249 с.

4. Богданюк І.В., Бублик О.В., Чернюк В.Ф. Причинно-наслідкові зв'язки при проведенні комплексних електротехнічних досліджень та у галузі охорони праці. Матеріали: Міжнародної науково-практичної конференція «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу» 27.11.2020 (м. Дніпро, ДДУВСВ). 2020. С. 124-130.

5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС від 07.07.2017 № 575 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 30.08.2023).

УДК: 343.98

Сергій Чорний

кандидат технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник
лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

Ольга Брендель

завідувач лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

Костянтин Нікулін

старший судовий експерт лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ЗОБРАЖЕНЬ РЕДАГОВАНИХ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ ДОМАЛЬОВУВАННЯ НА ОСНОВІ МЕТОДІВ ВИДІЛЕННЯ ШУМІВ

У сучасній досудовій практиці та судових справах досліджуються речові докази у вигляді зображень у різних цифрових форматах. При розгляді таких зображень у суду чи слідства можуть виникнути питання чи не піддавалися вказані зображення змінам чи редагуванню. Для редагування цифрових зображень останнім часом застосовуються редактори, з використанням методів штучного інтелекту (ШІ) та зокрема, розширення зображення за межі оригінального контенту (домальовування, Outpainting) [1]. Подібні редактори дозволяють створювати реалістичні фотографії, які важко піддаються автентифікації шляхом безпосереднього візуального аналізу. Метою цього дослідження є встановлення можливості виявлення доданого контенту на основі виділення та візуального аналізу шумів зображення з використанням методів аналізу рівня помилок (Error Level Analysis, ELA), виділення шумів (Noise) та аналізу принципів компонент (Principal Component Analysis, PCA), реалізованих у он-лайн сервісі [2]. Вказані методи виділяють різні шумові складові зображення і доповнюють таким чином один одного. Для створення редагованого експериментального зображення з оригінального файлу, експертами були використані он-лайн [3-5] та автономний [6] редактори. Дослідження автономного редактора проведено шляхом встановлення відповідного програмного забезпечення на локальному комп'ютері ASUS з процесором 11th Gen Intel(R) Core(TM) i7-11370H (частота 3.30GHz), оперативна пам'ять 16.0 GB, графічна карта RTX3070 (8Gb), операційна система Windows 10x64.

Оригінальні зображення створені за допомогою смартфона Redmi Note7 Pro у режимі «Фото» з відключеним режимом HDR. Оцінка результатів виявлення доданого контенту надавалася наступним шляхом: візуальне виявлення факту втручання як такого, по зміні характеру картини шумів – 50%, повне виявлення доданого до зображення контенту по візуально оціненій різниці у шумовій картині оригінальної та доданої частин зображення – 100%, відсутність можливості виявлення факту редагування відповідно – 0%.

Приклади оригінального та редагованого зображень наведені на Рис.1 та Рис.2 відповідно.

Рис.1. Приклад оригінального зображення

У наведеному прикладі у правій третині зображення оригіналу редактором [3] додано синтезований ним за допомогою штучного інтелекту реалістичний фрагмент, що відповідає текстовому описанню оригіналу «відпочинок у місті».

Рис. 2. Приклад редагованого зображення з доданим фрагментом

Приклади обробки редагованого зображення означеними методами наведені на Рис.3 і відповідають ситуації з оцінкою 100% для усіх методів.

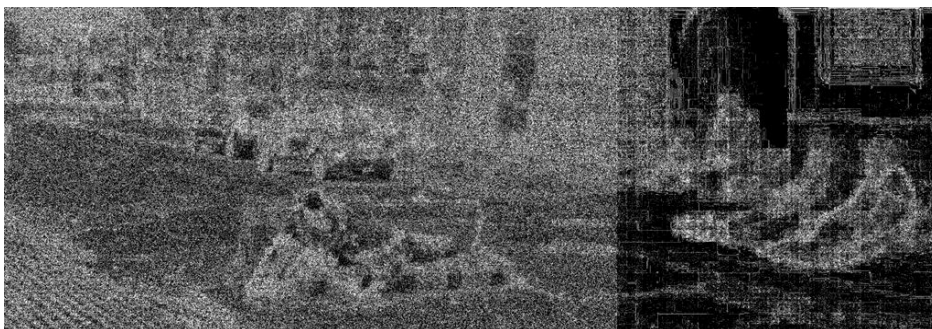
В результаті аналізу редагованих зображень створених редактором Getimg.ai [3] ефективність методів ELA, Noise та PCA по виявленню доданого контенту склала 100%.

Ефективність аналізу зображень редагованих редактором AI Image Extender [4] склала 50% для методів ELA та Noise, та 0% для методу PCA.

Ефективність аналізу зображень редагованих автономним редактором Neural.love [5] склала 0% для методів ELA та PCA і 50% для методу Noise.

Ефективність аналізу зображень редагованих автономним редактором Stable Diffusion [6] склала 100% для методів ELA та PCA і 50% для методу Noise.

Таким чином, проведені дослідження показують, що використані методи виділення шумів у варіанті їх реалізації у [2] дають при спільному застосуванні можливість виявлення зон редагування, або принаймні факту редагування, у зображеннях створених розглянутими редакторами за технологією домальовування.

а

б

В

Рис. 3- Результати обробки редагованого зображення за методами ELA (а), Noise (б), PCA (в)

Перелік використаних джерел

1. DALL-E: Introducing outpainting. URL: <https://openai.com/blog/dall-e-introducing-outpainting> (дата звернення: 02.08.2023)
2. Wagner J. Forensically. URL: <https://29a.ch/photo-forensics/> (дата звернення: 07.08.2023)
3. Image Editor. URL : <https://getimg.ai/editor/> (дата звернення: 23.08.2023)
4. AI Image Extender. URL :<https://www.fotor.com/features/ai-image-extender/> (дата звернення: 17.08.2023)
5. Enhance Image Quality Online. URL: <https://neural.love/images> (дата звернення: 12.08.2023)
6. Stable Diffusion Web UI. URL: <https://github.com/AUTOMATIC1111/stable-diffusion-webui/wiki/Install-and-Run-on-NVidia-GPUs> (дата звернення: 25.08.2023)

УДК 343.9

Сергій Чумак

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Згідно законодавства, одним із важливіших доказів в кримінальному провадженні та у цивільному судочинстві, є висновок експерта по результатам проведення судової експертизи. Загальновідомо, що першочерговим етапом взаємодії слідчого, слідчого судді і суду з експертом, або експертною установою, є призначення експертизи. Великий вплив на якісне й своєчасне проведення судових експертиз мають матеріали які надаються експерту і в першу чергу це тактичні особливості оформлення постанови про призначення експертизи слідчим.

Як свідчить аналіз практики, основна маса помилок, що виникають при призначенні експертизи, не є прямими порушеннями кримінально-процесуального законодавства. Більшість помилкових дій носять чисто суб'єктивний характер і можуть бути пояснені

якимось комплексом факторів, що впливають на слідчого в момент прийняття рішення про призначення судової експертизи. Найпоширенішими недоліками в складанні постанови про призначення експертизи це шаблонність підходу слідчого до цієї процедури. Кожна постанова вимагає від слідчого індивідуального підходу, і важливо, щоб мета й завдання, які ставляться перед експертом були належним чином сприйняті і зрозумілі. Складаючи постанову потрібно використовувати загальнозрозумілу термінологію, щоб не виникало ситуацій двоякого розуміння поставлених цілей і завдань експертного дослідження.

Перша проблема з якою стикаються суб'єкти призначення експертизи це неналежне визначення виду судової експертизи. І в першу чергу відноситься до фінансово-економічних експертиз, коли не конкретизуються їх різновиди. Окремі суб'єкти призначення експертиз стали призначати графологічну експертизу замість почеркознавчої. По перше, у всьому світі графологія визнана як псевдонаука і відноситься до протинаукового засобу встановлення індивідуальних якостей людини.

Крім того, в останні роки описова частина постанов про призначення експертиз, нагромаджена інформацією, яка не має відношення до об'єкта дослідження і до експертного дослідження взагалі, що відволікає увагу експерта від поставлених завдань. Більшість суб'єктів призначення експертиз при складанні постанов керуються посібниками зразків процесуальних документів, в яких, на мою думку, закладена інформація і термінологія, яка не впливає на методику експертного дослідження і його результат. В описовій частині постанови слідчий описує іноді не тільки всю фабулу злочину, а дає характеристику (автобіографію) суб'єкта злочину, скільки разів підозрюваний був одружений та кількість судимостей. Така інформація іноді потрібна при призначенні судово-психіатричної експертизи, але не для почеркознавчої, товарознавчої та інших. Наприклад: зразок постанови про призначення судово-товарознавчої експертизи «...двоє невідомих осіб, погрожуючи ножем, із застосуванням фізичної сили відкрито заволоділи його барсеткою зі штучної шкіри), а питання стоїть про вартість барсетки [1, с.106]. Крім того, в постанові вже зроблений висновок, що барсетка із штучної шкіри і тим більше є недоліком те, що для дослідження надається не барсетка, а тільки її фото. Якщо говорити про термінологію, то як приклад при призначенні почеркознавчої експертизи слідчі замість питання «чи мали на почерк вплив зовнішні умови, фактори» вживають словосполучення «збиваючі фактори».

Аналіз постанов про призначення експертиз показує, що в останній час їх якість різко погіршилась. На розгляд експерту ставляться питання, які не належать до його компетенції. Наприклад: «чи був факт згвалтування?», «особа писала текст або поставила підпис під впливом погроз іншої особи чи ні?». Також слід пам'ятати, що експерт не дає правову оцінку тим фактам, які стали йому відомі під час дослідження. Не можна питати експерта, чи дозволяє законодавство України реалізовувати певні піротехнічні засоби, володіти певною зброєю і т. п.

Слідчі при однотипних провадженнях, обмежуються постановкою перед експертами типових питань, не беручи до уваги особливості того або іншого провадження. Усі проблеми при призначенні судової експертизи виникають у двох областях. Або це проблеми, пов'язані з неправильним визначенням завдань експертизи й невірно поставленими перед експертом питань, або це проблеми, що виникають під час вибору способів для досягнення цілей експертизи. Перша категорія проблем є самою розповсюдженою, та часто зустрічається на практиці. Найчастіше подібні помилки допускають або недосвідчені, або недостатньо кваліфіковані слідчі, або ті, які безвідповідально ставляться до виконання своїх обов'язків.

Вони не докладають зусиль точним формулюванням питань, тим самим значно ускладнюють подальшу роботу експерта. У підсумку або експертові доводиться відповідати на розмиті й невірні сформульовані питання, або на ті питання, які, по суті, не мають ніякої цінності для подальшого розслідування. Від цього відбувається тільки затягування строків провадження або розгляду в суді. Через неграмотно сформульовані питання може виявитися не якісне проведення експертизи. Також помилкою є, якщо питання складені нечітко, неясно, неграмотно. питання, що виносяться, повинні складатися відповідно до загальнозрозумілих норм мови, а також вони повинні викладатися в певній послідовності.

На думку більшості науковців і практиків, до призначення судової експертизи необхідно консультуватися з певним експертом і спільними зусиллями можливо вирішувати безліч труднощів, що виникають при призначенні експертизи. Це стосується консультацій про можливості експертизи певного виду, виключення постановки зайвих, неактуальних саме для конкретного дослідження питань, кількості й особливостей одержання зразків для порівняльного дослідження і тому подібне.

Не менш важливим є підготовка матеріалів для проведення експертизи. Загальні вимоги до матеріалів, що направляються на експертизу, можна сформулювати в такий спосіб: матеріали повинні бути припустимими, що означає їхнє одержання в порядку, передбаченому законодавством. Вони повинні бути належним чином упаковані й засвідчені та бути в достатній кількості для вирішення поставлених перед експертом питань.

Вид і обсяг матеріалів, що направляються експертові визначається слідчим або судом. Тільки вони можуть установлювати межі ознайомлення експерта з матеріалами кримінального провадження. Так згідно п.3.ст.69 КПК України експерт має право знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження.

Однак, варто відзначити, що при необхідності експерт має право ознайомитися з іншими матеріалами справи, які не є безпосередніми об'єктами експертизи, але відносяться до об'єкта дослідження (наприклад, відомості про умови виявлення й вилучення речових доказів, способах їх упаковки і тому подібне.).

Повнота проведеної експертизи залежить від якості матеріалів, що надаються. Тому слідчий (суд) повинен належним чином ставитися й до надання матеріалів провадження для експертизи.

Недостатньо просто ознайомити експерта з фабулою справи. Слід ознайомити фахівця з багатьма тонкощами, особливо в тій області, яка прямо буде мати відношення до експертної оцінки.

Практика свідчить про те, що окремі суб'єкти призначення експертиз доцільно не розуміють вимоги законодавства про надання експерту матеріалів провадження.

Так, в постанові на декілька сторінок розписують весь механізм злочину, в тому числі вказується, що підозрюваний раніше був судимий за інші злочини, або є рецидивістом.

У тому випадку, якщо експертові представлені для дослідження недостовірні матеріали (наприклад, об'єкти, що не мають відношення до розслідуваної події або фальсифіковані), як би бездоганно він їх не вивчав, помилковість висновків неминуча.

У подібній ситуації причиною помилковості висновків експерта є або помилка суб'єкта призначення судової експертизи, або його навмисно невірні дії.

Вказані недоліки на перший погляд не порушують процедуру призначення експертизи, але суттєво впливають на своєчасність і якість її проведення.

Перелік використаних джерел:

1. Практикум зі складання процесуальних документів : навч. посібник / Кол. авт. – 2-е вид., перероб. і доп. – Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 308 с.

УДК 343.56+159.922.7+316.6

Інна Чумаченко

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу науково-методичного
та інформаційно-аналітичного забезпечення експертної діяльності
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

Вадим Грачук

психолог, поліграфолог, аспірант кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА-СПЕЦІАЛІСТА

Статтею 38 Конвенції про права дитини, передбачено, що Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними. Однак, воєнні дії російської федерації призводять до систематичного порушення прав дітей [1].

Оскільки діти - особливо уразлива категорія населення, дотримання їхніх прав та законних інтересів залишається одним із пріоритетів держави. Відповідно до міжнародних стандартів, у всіх діях стосовно дітей першочергова увага має приділятися найкращому забезпеченню інтересів дитини, а в умовах збройного конфлікту, війни – мінімізації їх негативних наслідків. Усі міжнародні документи стверджують, що дитина, котра перебуває в зоні збройного конфлікту, однозначно травмується психологічно, а отже її можна віднести до категорії дітей, що постраждали від психологічного насильства.

За результатами діяльності в рамках реалізації різноманітних проєктів за підтримки UNICEF щодо надання психологічної, юридичної, медичної та соціальної допомоги для ВПО та для дітей з сімей військовослужбовців було виокремлено основні проблеми психологічного характеру з якими зіткнулися психологи та які потребували професійного втручання і допомоги:

- *тривожність*. Усі діти, навіть ті, які не зазнали безпосередньо травми, характеризуються підвищеним рівнем тривожності, страхом смерті, страхом за життя батьків (особливо, коли один із батьків мобілізований до лав ЗСУ). Такі ознаки тривожних станів як страх перед майбутнім, проблеми зі сном, кошмари, проблеми з пам'яттю та концентрацією частіше фіксувалися у дітей старшого шкільного віку, а відображення травмуючих подій в іграх та творчості спостерігалось серед дітей у віці – 5-10 років;

- *фаталізм*. Великій кількості дітей характерне застрягання у травмі сьогодення (відсутнє уявлення про життя як цілісність, відсутність планів на майбутнє, не мають чіткої відповіді на запитання “навіщо вчитися”, “що планую в майбутньому” і т. д.);

- *проблеми із соціалізацією*. Більшість дітей ВПО не відвідують очно школу, навчання відбувається online. Проблеми соціалізації дітей ВПО, особливо при переміщенні у західні регіони пов’язані із незнанням української мови (діти скаржились на акти агресії по відношенню до них простих перехожих (в парку, на вулиці, на дитячому майданчику), коли чули російську мову). У зв’язку з тим, діти втрачають соціальні навички, замикаються, відчують самотність;

- *віртуалізація життя*. Вище зазначені проблеми із соціалізацією, відчуття порожнені сприяють збільшенню часу проведеного за гаджетами, в соціальних мережах, інтернеті загалом, і як наслідок проживання уявного життя та проблеми із соціалізацією;

- *відчуття ірраціональної провини*. У дітей ВПО та дітей з сімей віськовослужбовців часто спостерігаються депресивні стани, суїцидальні настрої, акти самоагресії, булемії, енурези, втрата мови, розлади сну, панічні атаки, obsесивно-компульсивні розлади, причиною яких є відчуття провини за війну, за втрату когось із близьких, втрату дому, розлучення батьків у результаті вимушеного переїзду, тощо;

- *злість, агресія*. За даними соціологічного опитування проведеного Соціологічною групою "Рейтинг" серед матерів українських дітей віком від 3 до 17 років – у 41 % дітей зросла дратівливість. А спалахи гніву та агресії є відносно поширеною проблемою серед 38 % дітей [2]. 60% дітей були свідками або учасниками різноманітних подій, пов’язаних з війною, а отже зазнали психологічного насильства.

Вбачаємо, що основними індикаторами психологічного насильства є : уникання контактів з однолітками; демонстрація страху при появі незнайомих людей, людей у військовій формі, чоловіків, тощо; вживання алкоголю та наркотиків; насильство щодо домашніх тварин; неохайний вигляд (брудне волосся, шкіра, поганий запах та ін.); неадекватна поведінка (надмірна агресія, зухвалість, висока тривожність, істеричний сміх та ін.); психофізіологічні порушення (розлади сну, мовлення, енурез, аутоагресія (наявність порізів на тілі), анорексія, панічні атаки, тремор, фобії, тощо).

Вбачається, що серед основних способів виявлення психологічного насильства [3], таких як аналіз поведінки, спілкування, опитування батьків, піклувальників, вихователів, сусідів та близьких, вивчення історії життя, документації, інших джерел інформації, велика роль належить саме спілкуванню психолога із дитиною.

Для ефективної комунікації з дитиною спеціалістом має бути дотримана формула ефективної взаємодії з дитиною: “Безпечне місце” – “Безпечний дорослий” – “Дитина у безпеці”.

“Безпечне місце” є прогнозоване для дитини: дитина отримала повну інформацію, що з нею буде відбуватись, хто буде присутній та яка роль присутніх осіб, так само дитина розуміє, що від неї очікується, це місце, де не відбувається жодного насильства над дитиною; місце є безпечне для дитини [фізично]; місце максимально підготовлене для взаємодії: наявні меблі відповідно до віку дитини, олівці, папір, іграшки тощо.

“Безпечний дорослий” – це дорослий, який знає та враховує вікові та індивідуальні особливості дитини, а так само її психологічний стан; дорослий, який взаємодіє з дитиною “на рівні”; дорослий, який уміє розпізнавати потреби дитини та забезпечує захист прав та інтересів дитини; дорослий, який ставиться доброзичливо до дитини та

проявляє емпатію. У свою чергу, емпатія розуміння того, що відчуває дитина під час розповіді про насильство; відчуття вібрації емоції, з якою дитина розповідає; розуміння потреб дитини. Емпатія полягає в допомозі дитині впоратися зі страхом, пов'язаним із раніше пережитим негативним досвідом та з самою ситуацією розповіді про насильство.

“Дитина у безпеці” – дитина, яка відчуває себе захищеною та перебуває у стані спокою; дитина має контроль над власним життям: розуміє, що відбуватиметься, до кого може звернутися по допомогу, може управляти власними емоціями та відтворювати події, що відбувалися з нею раніше; поруч дитина має уважного та турботливого дорослого; відсутність об'єктивних та суб'єктивних загроз [4, с. 19-22].

Бажаними у поведінці психолога при комунікації із дитиною яка пережила психологічне насильство є дотримання наступних правил: звертання спокійним тоном, часте звертання по імені, повільна мова, на початку задавання простих та відкритих запитань, які мають бути короткими, постійне спостереження за реакцією та розумінням дитини, використання слів та фраз із словникового запасу яким оперує дитина, тощо. Водночас, необхідно уникати стрімких переходів з теми на тему, задавання одночасно складних запитань, задавання двох і більше запитань підряд, інтенсивної жестикуляції та міміки, абстрактних термінів, виразів, які змінюють своє значення залежно від місця й часу (“тут”, “там”, “раніше”, “пізніше”); термінів, які описують співвідношення (“більше”, “менше”, “швидше”), особливо коли працюєте з дітьми дошкільного віку та молодшого шкільного віку [5, с. 22-33].

Враховуючи реалії воєнного стану в Україні, дуже важливо мати підготовлених професіоналів як частину загальної системи юстиції, які знають, як правильно розмовляти з дітьми і як отримати необхідну для встановлення істини інформацію з урахуванням найкращих інтересів дитини.

Резюмуючи викладене, з упевненістю можна стверджувати, що комунікація психологів із дітьми постраждалими від будь якого виду насильства має відбуватися відповідно до уніфікованих вимог та після опанування спеціальної навчальної програми.

Перелік використаних джерел

1. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Олена Барсукова. Страх звуків, апатія, агресія: які наслідки війни помітні у дітей? Опитування. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/27/253094/>
3. Запобігання та протидія домашньому насильству над дітьми та молоддю. Навчально-методичні матеріали розроблені МБФ “Українська фундація громадського здоров'я” в рамках проекту “Комплексний підхід до вирішення проблем гендерно зумовленого насильства щодо дівчат, хлопчиків, жінок і чоловіків у східних регіонах України”, 2023. Київ. МБФ “Українська фундація громадського здоров'я”, Unicef, Usaid. 48 с.
4. Сексуальне насильство щодо дитини, координація дій / Упорядн. Бугаєць Тамара, Ковальова Олена, Пашко Наталія. 2022. ВГЦ “Волонтер”, Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. 35 с.
5. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою “Зелена кімната” для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с.

Юлія Чуприна

судовий експерт сектору досліджень у сфері інформаційних технологій
Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Олена Сліпець

старший судовий експерт сектору криміналістичних та психологічних досліджень
Полтавського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса
Міністерства юстиції України

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ
СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРИЗИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ПО ФАКТАХ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ**

Домашнє насильство усталено є актуальною проблемою людського суспільства, яка перетинає кордони культур, соціальних класів, регіонів, руйнуючи життя чи спричиняючи психічні страждання мільйонам людей, як тих, які безпосередньо зазнали насилля, так і його очевидців, насамперед дітей. Останніми роками зусиллями органів державної влади, громадських об'єднань домашнє насилля перестає вважатися суто справою сім'ї, жертви сімейного насилля можуть розраховувати на соціальну і юридичну підтримку, а особи, які вчиняють насилля можуть отримати реальне покарання [1].

В Україні за вчинення домашнього насилля упродовж тривалого часу була передбачена адміністративна відповідальність [2], в 2017 році було прийнято Закон Про протидію домашньому насиллю [3] і з 2019 року передбачена кримінальна відповідальність [4]. Криміналізація цього правопорушення надає людям, які потерпають від домашнього насилля більше шансів на захист, оскільки кривдник може понести реальне покарання.

Досліди юристів і правозахисників указують, що частота звернень до правоохоронних органів з приводу домашнього насилля в Україні різниться у різні роки. Їх кількість була дуже високою в 2020 році, коли під час локдаунів, пов'язаних із пандемією COVID-2019 багато людей були вдома цілодобово, зменшилася у 2021 році, і знову збільшується, починаючи із 2022 року, тобто року початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну [1], [5].

Ця динаміка відповідає узагальненням науковців, згідно яких серед чинників, що сприяють ризику для особи бути об'єктом сімейного насилля, є «кризовий» чинник. Тобто в періоди негараздів родини чи економічних, соціальних потрясінь, воєн підвищується ймовірність випадків домашнього насилля [6]. Вплив російсько-української війни, а особливо, повномасштабного вторгнення РФ в Україну є значним у ряді аспектів. Бачиться, що такими чинниками є: наслідки психічного травмування внаслідок стресів, породжених проживанням у зоні бойових дій чи під окупацією; зміни в статусі членів родини, надмірне навантаження на психіку членів родин військових, які беруть участь у бойових діях; погіршення умов життя родин у зв'язку із погіршенням економічної ситуації в країні, вимушеним переселенням; наслідки посттравматичного стресового розладу ветеранів; вплив інформації про війну, яке «розмиває» рамки дозволеного й забороненого у людей.

Статтею 126-1 Кримінального кодексу України відповідальність передбачена за умисне систематичне фізичне, психологічне або фізичне насилля ... що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи...». Отже, у змісті диспозиції статті 126-1є категорії, які містять у структурі поняття, які мають психологічний зміст. Йдеться про поняття «психологічне насилля», «психологічні страждання», «емоційна залежність». Ця обставина є причиною тому, що правоохоронці у ході розслідування кримінальних проваджень по фактам домашнього насилля, призначають судово-психологічну експертизу.

Отже, *юридичним значенням* судово-психологічної експертизи цього виду полягає у встановленні психологічних фактів, які стануть психологічними підставами для встановлення фактів здійснення психологічного насилля, а також його наслідків в частині психологічних страждань та емоційної залежності.

Тоді основними *питаннями*, які вирішуються цим видом експертних досліджень, з урахуванням норм Закону [3] [4], пропонуємо наступні: «Чи вплинули обставини, що розглядаються в даному кримінальному провадженні на особистість потерпілого як такі, що обмежили його волю, викликали страх за власні життя і безпеку або благополуччя значимих людей, спричинили відчуття невпевненості, здатності себе захистити?» «Чи виникли внаслідок дій підозрюваного у потерпілого психічні страждання, виникнення у потерпілого відчуття емоційної (психічної) залежності?».

Психологічні факти, які можуть бути установлені за результатами судово-психологічної експертизи, щодо констатації психологічного насилля, психологічних страждань та емоційної залежності стосуються потерпілої особи. З огляду на це, а також актуальне розуміння об'єктів судово-психологічної експертизи й положення Закону України «Про судову експертизу» [7], [8], пропонуємо наступне розуміння об'єктів цього виду експертних досліджень.

Об'єктами судової психологічної експертизи у кримінальних провадженнях за фактами домашнього насилля є особистість особи яка за версією слідства, є потерпілою від домашнього насилля, а також матеріали кримінального провадження та інші документи, які відображають індивідуальність потерпілого, структуру його родини, особливості взаємин між потерпілим і підозрюваним, час виникнення й особливості сімейного конфлікту.

Вивчення публікацій науковців щодо проблеми експертного дослідження домашнього насилля, показує, що вони переважно зосереджені на питанні встановлення факту психічних страждань потерпілих. Водночас, на нашу думку, вагомого значення має дослідження емоційної залежності потерпілої особи.

З точки зору судової психологічної експертизи, воно має три основні складові: індивідуальні особливості потерпілого, специфічні ознаки поведінки підозрюваного та трансформація поведінки і способу життя потерпілого. Основними особливостями індивідуальності осіб, які потрапили в пастку емоційної залежності є внутрішня конфліктність особистісної сфери, нестійка чи занижена самооцінка, підвищена чутливість до впливу й думки оточуючих, висока тривожність, емоційна лабільність. Ці особливості проявляються у поведінці використанням протилежних стратегій поведінки: активністю і пасивністю, своєвільністю та підкореністю тощо.

Емоційна залежність часто є визначальним фактором співзалежних взаємин потерпілих з підозрюваними, а витоки індивідуальних рис, які сприяють побудові таких взаємин у

власному дитинстві потерпілої особи, відсутності базової довіри. Методи формування емоційної залежності партнером досліджені науковцями.

Основними з них є наступні: газлайтинг, як активне спростування чи викривання реальності з метою зведення до мінімуму довіру до власної думки; ізоляція у вигляді обмеження контактів жертви з родиною та друзями; «підтримки» жертви, спрямована на побудову відчуття, що партнер є єдиним джерелом такої підтримки і бажаних соціальних контактів; підтримання низької самооцінки, яке спрямоване на формування у відчуття, що потерпілий нічого не варт без партнера; невизнання індивідуальності жертви.

Визначенні вище об'єкти дослідження і наведені міркування щодо маркерів емоційної залежності дає можливість окреслити специфіку тематики експертної бесіди, а також сформулювати рекомендації для працівників слідства щодо переліку матеріалів, необхідного для проведення цього виду досліджень.

Такими матеріалами є: офіційні документи: свідоцтва про шлюб, свідоцтва про народження дітей, документи, які засвідчують участь когось із членів родини у бойових діях, їх поранення чи загибель, акти обстеження умов проживання родини, висновки соціальних служб щодо наявних у родині проблем; протоколи слідчих дій (допитів, слідчих експериментів, огляду місця подій), які відображають індивідуальність членів родини, умови життя членів сім'ї, можливі їх зміни упродовж останнього часу; документи, які засвідчують отримання жертвою сімейного насилля психологічної підтримки; медичні документи: картка амбулаторного (чи стаціонарного) хворого на ім'я потерпілого, висновки судово-медичних експертиз; комунікація та повідомлення: скриншоти спілкування потерпілого й підозрюваного в месенжерах, електронній пошті, соціальних мережах, або звукозаписи спілкування між ними, – які визнані у процесуальному порядку як речові докази.

Натепер збір матеріалів працівниками слідства ускладнений умовами, які диктує повномасштабне вторгнення: можуть бути недоступними або знищеними певні документи, неможливо допитати деяких очевидців тощо. Тому важливим є надання експертом якнайширшого переліку документів, які можуть містити необхідні відомості для забезпечення достатньої кількості вихідних даних для проведення експертного дослідження.

Перелік використаних джерел:

1. 126-1 КК «Домашнє насильство» на практиці або чи є сенс потерпілому звертатись до правоохоронних органів. URL: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-08-09-2021> (дата звернення: 30.31.2023).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073 (редакція від 13.07.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 30.31.2023).

3. Про запобігання домашньому насильству. Закон України. Прийнято 07.12.2017. № 2229 (дата звернення: 30.31.2023).

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (редакція від 13.07.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.08.2023).

5. Чи втратило домашнє насилля свою актуальність в умовах воєнного стану? URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratilo-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html> (дата звернення: 30.31.2023).

6. Ревть А. Б. Гук О. В. Сучасні підходи до питання насильства щодо дітей в Україні. Збірник наукових праць. «Педдагогічні науки». Секція 2. 02.08.2022. С.70-77.

7. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 30.08.2023).

8. Єгорова Т.М., Єгоров В.В. Дискусійні питання щодо об'єкта і предмета судової психологічної експертизи. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків : ХНДІСЕ, 2019. 508 с., С. 428-430.

УДК 343

Олександр Шкуліпа

старший судовий експерт сектору автотехнічних досліджень
відділу автотехнічних досліджень та криміналістичних досліджень транспортних засобів
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЙ ВОДІЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ПІД ЧАС ДТП ПРИ ПРОЇЗДІ СВІТЛОФОРНИХ ОБ'ЄКТІВ

Під час розслідування злочинів у сфері безпеки дорожнього руху органи досудового розслідування та судового розгляду, або з особистого нерозуміння, або з усвідомленого небажання поглиблюватися та встановлення всіх об'єктивних обставин, які могли бути причиною виникнення дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП), не приділяють належної уваги дорожнім умовам, які передували виникненню ДТП, а також не визначають причинно-наслідковий зв'язок між незадовільними дорожніми умовами та її настанням.

Деякі питання теоретичних і практичних основ визначення причинного зв'язку під час розслідування злочинів, зокрема, у сфері безпеки дорожнього руху, розглянуто в працях таких учених: Г.В. Жилінського, В.А. Іларіонова, В.А. Киреева, Н.М. Крісті, М.С. Романова, М.С. Корчана, М.Д. Шаргородського, Н.Б. Лягушина, Городокіна В.А. [1], Лубенцова А.В. [3], Ольхового В.С. [4] та ін.

Метою статті є визначення критеріїв оцінки причинно-наслідкового зв'язку між неналежною розробкою рішень щодо проектування режиму роботи світлофорних об'єктів та настанням ДТП, розробка єдиного підходу при оцінці дій водія транспортного засобу під час ДТП при проїзді світлофорних об'єктів, розробка алгоритму перевірки відповідності параметрів режиму роботи світлофорних об'єктів вимогам нормативно-правовій та науково-технічній документації в галузі безпеки дорожнього руху.

Аналіз статистики ДТП протягом 2018-2021 рр. за видами, яку наводить Управління патрульної поліції України [7], свідчить про те, що близько 3,5 % ДТП, які відбулися на території України, сталися внаслідок незадовільного стану автомобільних доріг і вулиць населених пунктів, а також невиконання водіями вимог сигналів регулювання. При цьому у звітності не розмежовано які ДТП відбулися внаслідок незадовільного стану елементів автомобільної дороги та вулиць населених пунктів безпосередньо, а які – внаслідок неналежного стану технічних засобів організації дорожнього руху (далі - ТЗОДР) на автомобільних дорогах і вулицях населених пунктів. В той же час, як слідує з практики

проведення судових автотехнічних та дорожньо-технічних досліджень, більшість кримінальних проваджень розслідують за фактом порушення Правил дорожнього руху України (далі - ПДР України) або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Тобто, у статистичній звітності Управління патрульної поліції України дані ДТП не належать до таких, які виникли внаслідок неналежного стану автомобільних доріг і вулиць населених пунктів, а під час проведення комплексної автотехнічних та дорожньо-технічних досліджень фахівці з'ясовують, що саме неналежне облаштування ВДМ перебуває, з технічної точки зору, у причинному зв'язку з виникненням ДТП. Тому у звітності штучно створюється видимість, ніби дорожні умови жодним чином не впливають на розвиток та настання ДТП, і лише невідповідні дії учасників дорожнього руху (водіїв та інших) зумовлюють настання ДТП на території України.

Як слідує з практики проведення судових експертиз, які стосуються дослідження ДТП, а також їх аналізу, які відбулися у м. Ніжині, Чернігівської області, протягом 2000-2010 рр., та у м. Суми, Сумської області, протягом 2015-2020 рр., під час яких транспортні засоби здійснювали проїзд світлофорних об'єктів показує, що їх більшість відбулася при проїзді світлофорних об'єктів протягом перехідного інтервалу світлофорного циклу, або перших секунд наступного основного такту.

Останнім часом, серед вітчизняних суб'єктів судово-експертної діяльності виконано низку наукових праць, покликаних усунути проблеми, які виникають під час проведення технічної оцінки дій учасників ДТП за неналежного облаштування автомобільних доріг і вулиць населених пунктів технічними засобами організації дорожнього руху [2]. В даній методиці запропоновано алгоритм експертного дослідження з оцінки дій водіїв і визначення вливу неналежного обладнання, застосування, розташування, експлуатаційного стану технічних засобів та інженерного облаштування наземних нерегульованих перехресть на виникнення ДТП. Разом з тим, в даній методиці, не розглянуто відповідність параметрів режимів роботи світлофорних об'єктів вимогам нормативно-правовій та науково-технічній документації в галузі безпеки дорожнього руху.

Що стосується оцінки дій водіїв транспортних засобів в ситуаціях коли зіткнення транспортних засобів, або наїзду транспортного засобу на пішохода, відбулося, при проїзді світлофорних об'єктів протягом перехідного інтервалу світлофорного циклу, або перших секунд наступного основного такту, то подібні ситуації розглядають як вітчизняні практики (судові експерти) та науковці [3, 4], так і закордонні [1]. Робота останніх пов'язана з розрахунком і встановленням пріоритету при проїзді регульованого перехрестя в період перехідного інтервалу, а також дозволяє провести розрахунок технічної можливості у водія зупинити транспортний засіб у місці, встановленому вимогами ПДР України в момент увімкнення жовтого сигналу світлофора, що забороняє проїзд світлофорного об'єкту [1].

Як показує практика проведення дослідження ДТП, які відбулися в м. Суми та Сумській області при проїзді світлофорних об'єктів, органи досудового розслідування не звертають уваги та не фіксують параметри роботи світлофорних об'єктів безпосередньо під час огляду місця події. При вивченні матеріалів, які надані на дослідження, та після проведення дослідження даних відеозаписів, на яких зафіксовані обставини виникнення ДТП, досить часто виявляється, що параметри роботи світлофорних об'єктів, які наявні в матеріалах провадження не відповідають тим, що зафіксовані на відеозапису, а ті що й відповідають уже діють на протязі останніх 10 років. Інколи, бувають випадки, коли у відповідь на заявлене судовим експертом

клопотання про надання додаткових вихідних даних для проведення дослідження, ініціатор інформує, що надати інформацію стосовно геометричних розмірів ділянки (перехрестя), де відбулася пригода, розташування ТЗОДР на ній та параметрів роботи світлофорного об'єкту, не надається можливим, оскільки суб'єкти господарювання, які виконують роботи з ремонту і утримання вулиць та доріг, а також здійснюють діяльність з благоустрою населених пунктів, вказують на відсутність зазначеного, посилаючись на те, що роботи по розробці проекту рішень щодо розташування ТЗОДР та параметрів режиму роботи світлофорних об'єктів виконували організації з інших областей та вищезазначене їм не надавалося. Разом з тим, рівень організації дорожнього руху на ділянці, де відбулася подія, наявність та розташування ТЗОДР, а також параметри режиму роботи світлофорних об'єктів не відповідають вимогам нормативно-правовій та науково-технічній документації в галузі безпеки дорожнього руху.

Проблематика дослідження дорожньо-транспортних пригод, яка зазначена в даній роботі, створює умови для різного ставлення до технічної оцінки дій водіїв транспортних засобів під час аналізу обставин виникнення ДТП. В даному випадку виникає необхідність дослідити вплив невідповідного облаштування перехрестя та ділянки ВДМ на виникнення ДТП, а також перевірки відповідності параметрів режиму роботи світлофорних об'єктів вимогам безпеки дорожнього руху. Для вирішення останнього, а також оцінки дій учасників ДТП при неналежній розробці рішень щодо проектування режиму роботи світлофорних об'єктів було розроблено алгоритм проведення дослідження даного роду, в якому зазначено особливості проведення огляду місця ДТП, які відбулися при проїзді світлофорних об'єктів та особливості проведення комплексних автотехнічних, фототехнічних і відеотехнічних експертиз на основі даних відеозапису.

Розроблений алгоритм проведення дослідження дій водія транспортного засобу під час ДТП при проїзді світлофорних об'єктів та перевірка фактичних параметрів режиму роботи світлофорних об'єктів вимогам безпеки дорожнього руху сприяє отриманню єдиного підходу для вирішення подібних ситуацій та більш глибокому, повному та об'єктивному обґрунтуванню висновків експертиз.

Перелік використаних джерел

1. Городокин В.А., Альметова З.В., Шепелева Е.В. Методика расчета и установления приоритета при проезде регулируемого перекрестка в интервале смены разрешающего сигнала светофора на запрещающий//Вестник СибАДИ. 2016. - Вып. № 5(21). С. 68-75.
2. Експертне дослідження дій водія під час ДТП при неналежному облаштуванні технічними засобами пішохідних переходів та перехресть: звіт про НДР/МЮ України, ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса. Харків, 2014.
3. Лубенцов А.В., Свідерський О.О. Технічна оцінка дій водіїв на регульованому перехресті при зміні сигналу світлофора з дозволяючого руху на забороняючий//Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: збірник наукових праць. 2016. № 16. С. 281-291.
4. Ольхов В.С. Визначення причинно-наслідкового зв'язку між неналежним облаштуванням технічними засобами організації дорожнього руху//Теорія і практика судової експертизи і криміналістики, 2020. № 21. С. 432-440.
5. Статистика ДТП в Україні 2018-2020 pp. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/> (дата звернення: 19.10.2021).

Катерина Шпак

головний судовий експерт

сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України**ЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ТА КОНФІГУРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ОЦІНОЧНО-ЗЕМЕЛЬНИХ ЕКСПЕРТИЗ**

Аналізу таких фізичних характеристик земельних ділянок як розмір та конфігурація при проведенні оціночно-земельних експертиз повинна приділятися значна увага. Ці дії необхідні не тільки для опису об'єкту та надання загального уявлення про нього, а й для визначення місця досліджуваної земельної ділянки на ринку подібних земельних ділянок та її конкурентної спроможності. Не в останню чергу площа та конфігурація ділянки визначають її корисність та придатність для певного виду використання.

Такі характеристики земельної ділянки як площа і конфігурація мають дуже вагоме значення при виборі найбільш ефективного використання та виду можливих земельних поліпшень. Під час проведення оціночно-земельних експертиз описання розміру та конфігурації земельної ділянки полягає у визначенні її площі, довжини фронтальної лінії, що примикає до дороги, ширини та глибини ділянки, а також її геометричної форми.

У правовстановлюючих документах на земельну ділянку зазначається її геодезична площа, тобто площа проекції меж ділянки на горизонтальну площину без врахування нерівностей земної поверхні. Вона визначається за координатами поворотних точок меж земельної ділянки. При виборі одиниці виміру земельної ділянки з метою її оцінки залежно від функціонального використання, вимог до вимірювання та традицій на ринку нерухомого майна, переважно застосовуються гектари, сотки і квадратні метри. При визначенні вартості земельної ділянки найчастіше саме за одиницями виміру площі (1 га, 1 сотка, 1 м²) порівнюються ціни продажу подібних земельних ділянок.

За загальним правилом, при збільшенні розміру земельної ділянки вартість за одиницю її площі зменшується, і навпаки, разом зі зменшенням розміру збільшується вартість за одиницю[1]. За надлишкову для певного функціонального використання площу ділянки завжди сплачують меншу ціну в розрахунку на одиницю площі. До того ж, земельні ділянки з великою площею переважно використовуються під не дуже дохідні функції - сільське та лісове господарство, промисловість тощо.

Водночас, площа земельної ділянки повинна бути достатньою для певного виду використання. До прикладу, при оцінці земельної ділянки, яку планується використовувати для будівництва багатоквартирного житлового будинку, необхідно враховувати, що чинними нормативними актами передбачені правила щодо забудови земельних ділянок. Так, ДБН Б.2.2-12:2019 "Планування і забудова територій" у табл. 6.2 встановлено максимально допустимий відсоток забудови земельної ділянки при розміщенні житлового будинку, до того ж передбачений ряд норм стосовно необхідних відступів від меж та інших об'єктів для розміщення будинку. Таким чином, у випадку недостатності площі земельної ділянки для використання її за певним призначенням, такий варіант не може розглядатися як найбільш ефективне використання.

Отже, якщо площа земельної ділянки недостатня для забезпечення експлуатації та обслуговування розташованого на ній об'єкта в повному обсязі, то вартість такої ділянки істотно

знизиться. До того ж, потрібно зважати на те, що розміри земельної ділянки, що є оптимальними для одного використання, можуть не бути ефективними для іншого. Для кожного виду використання існує найбільш раціональний розмір земельної ділянки. Зокрема, ДБН Б.2.2-12:2019 додатком Е.4 встановлені площі земельних ділянок установ та організацій громадського обслуговування, у табл. 6.3 – питомі розміри ділянки для розміщення окремого житлового будинку, а пунктом 7.3.12. передбачено величини ділянок для малих підприємств – від 400 м² до 1500 м², середніх підприємств – від 1500 м² до 6000 м², підприємств – понад 6000 м²[2].

Провідну роль у зручності використання ділянки за функціональним призначенням відіграє її конфігурація. Вважається, що найбільш придатними для використання є ділянки правильної прямокутної форми, при якій співвідношення між її шириною та глибиною складає 1:2 чи 1:3. Це справедливо як для сільськогосподарських, так і для забудованих земель. Безсумнівно, земельна ділянка прямокутної форми при інших однакових характеристиках завжди буде мати вищу вартість ніж ділянка неправильної форми, через більш зручні умови під час проведення робіт, пов'язаних з обробкою ґрунту, будівельних робіт та експлуатації земельних поліпшень.

Найменш раціональною для земельної ділянки є форма трикутника. При оцінці ділянок трикутної форми може застосовуватись так зване «правило 65-35». Дане правило, як проілюстровано на рис. 1, передбачає, що вартість трикутної ділянки з основою по фронту вулиці становитиме приблизно 65% вартості ділянки прямокутної форми з такою ж довжиною фронтальної межі і глибиною. Відповідно, вартість трикутної ділянки у випадку, коли на дорозі знаходиться її вершина, становитиме 35% вартості ділянки прямокутної форми.

Однією із характеристик конфігурації земельної ділянки є протяжність фронтальної сторони – межі ділянки, що виходить на значущий для її використання об'єкт: вулицю, річку, залізничну колію тощо. Фронтальна сторона може співпадати, або не співпадати з шириною земельної ділянки, тому що ділянка може мати конфігурацію неправильної форми, або фронтально виходити більш, ніж на одну сторону.

Рис. 1. Правило 65-35 для оцінки земельних ділянок трикутної форми

Земельна ділянка, що виходить на дві чи більше вулиць, може мати більшу або меншу вартість за одиницю, ніж сусідні ділянки з фронтальною стороною лише на одній вулиці.

Очевидно, що для комерційної нерухомості кутове розміщення ділянки є більш привабливим через полегшення доступу до неї, натомість для житлової нерухомості таке розміщення є менш безпечним та комфортним та призводить до втрати фактору приватності. Зауважимо, що значимість доступу до комерційної нерухомості призводить до того, що протяжність фронтальної сторони використовується як чинник цінності земельної ділянки. Зазвичай, для цього типу нерухомості вартість землі буде зменшуватися із збільшенням відстані від фронтальної сторони. Тому дуже часто вартість ділянок під магазинами буде

залежати не від їхньої площі, а від погонних метрів фронтальної сторони, з чим пов'язані високі ціни земельних ділянок, розташованих на розі вулиць.

Підсумовуючи вищевикладене, розмір та конфігурація земельної ділянки – це показники, що комплексно характеризують земельну ділянку, дають про неї наочне уявлення, визначають її корисність та можливі види використання, виокремлюють діапазон подібних земельних ділянок та мають загалом дуже важливе значення при здійсненні оцінки земельних ділянок.

Перелік використаних джерел:

1. Оцінка нерухомості. Навч. посіб. / О.І. Драпіковський, І.Б. Іванова, Ю.В. Крумеліс. – К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. – 424 с.
2. ДБН Б.2.2-12:2019. Планування і забудова територій. К.: Мінрегіон України, 2019.

УДК 620.2:347.948

Інна Шурдук

кандидат технічних наук, головний судовий експерт
відділу товарознавчих та гемологічних досліджень

Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

Наталія Лисенко

кандидат технічних наук, завідувач відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

Марина Мартосенко

кандидат технічних наук, доцент,
заступник завідувача відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

КРАФТОВА ПРОДУКЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Підприємництво в нинішніх реаліях шукає ефективні способи виходу на локальні ринки та закріплення на них на тривалий час, що зумовлює активний розвиток та поширення крафтового виробництва в Україні. Застосування нових підходів до розвитку крафтового підприємництва, спрощення умов ведення підприємницької діяльності, вдосконалення законодавства у цій сфері, впровадження світового досвіду свого часу були націлені на створення європейського рівня якості життя для кожного громадянина України, що було наслідком залучення іноземних інвестицій у державу та полегшувало вихід крафтових виробників на закордонний ринок. Але ситуація з розвитком крафтового виробництва дещо ускладнилася, враховуючи що в Україні зберігається високий рівень невизначеності через військову агресію. Проте крафтове виробництво сьогодні – це форма самозайнятості через організацію малого підприємництва, а також розвиток культури споживання якісного, екологічного, унікального продукту місцевих

компаній, що сприяє розвитку територій, зокрема сільських. Тому логічним є збільшення на ринку України крафтової продукції, і як наслідок, віднесення їх до об'єктів, які потребують експертного товарознавчого дослідження, в тому числі і при розслідуванні злочинів, пов'язаних із розкраданням, незаконною торгівлею тощо.

Зазначимо, що потрібно чітко розділяти поняття «органічні продукти» та «крафтова продукція», які часто ототожнюють. Зокрема, під терміном «органічні продукти» слід розуміти продукти, отримані в результаті органічного виробництва, яке є сертифікованою діяльністю, пов'язаною з виробництвом сільськогосподарської продукції, яка провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [1]. Поняття «крафтова продукція» на сьогодні в Україні не визначене законодавчо. Слово «крафт» походить з англійського «craft» та означає ремесло, майстерність і синонімами до слова «крафтовий» можна назвати ремісничий, рукодільний, авторський, кустарний тощо та словосполучення «власне виробництво», «виробництво ручної роботи». Тобто «крафтова продукція» – це продукція дрібного виробництва (без використання технологій, характерних для масового промислового виробництва), виготовлена на малих потужностях шляхом об'єднання традиційних рецептів та інноваційних підходів до виробництва, з метою створення продукції, характерної саме для певної території, для задоволення утилітарних, естетичних та інших потреб споживачів [2, 3]. Питання виробництва та реалізації крафтової продукції на сьогодні залишається неврегульованим на законодавчому рівні, за виключенням крафтових спиртних напоїв та спиртових дистилятів. Проте крафтове виробництво належить до особливого сектору креативної індустрії, яке створює сприятливі передумови для розвитку ефективної конкуренції на ринку, які дають можливість вирішити комплекс господарських і соціальних проблем.

Враховуючи, що ринок крафтових товарів за всіма прогнозами фахівців має місце до розширення, актуальним є питання наявності методичного забезпечення під час проведення судових товарознавчих експертиз даного виду продукції, в тому числі з метою визначення їх ринкової вартості. Визначення ринкової вартості починається із встановлення товарної приналежності та ціноутворюючих показників товару і обов'язково включає ідентифікацію об'єкту дослідження. Процедура ідентифікації товарів, як об'єктів досліджень, регламентуються положеннями Національного стандарту №1, зокрема визначено, що незалежна оцінка майна проводиться у відповідній послідовності, серед яких: «... ідентифікація об'єкта оцінки та пов'язаних з ним прав, аналіз можливих обмежень та застережень, які можуть супроводжувати процедуру проведення оцінки та використання її результатів...» [4]. Ідентифікація досліджуваного об'єкту при проведенні судової товарознавчої експертизи, як правило, включає аналіз упакування, маркування та фіксування товарного стану об'єкту дослідження і його характеристик. Під час дослідження, поряд із встановленням індивідуально конкретної totoжності широко розповсюджена групова ідентифікація або встановлення групової належності. Таке дослідження дозволяє встановити належність товару до певного класу, роду, виду, тобто до деякої множини однорідних об'єктів. При цьому під однорідними розуміють об'єкти, які при всіх їх відмінностях володіють одним і тим же набором ознак групової властивості [5].

За результатами проведеної ідентифікації встановлюється належність товару до однорідної групи товарів або контрольованого переліку товарів, індивідуальних ознак товару, відповідності товару встановленим якісним характеристиками технічному опису (рецептурі). Тобто під час проведення ідентифікації крафтової продукції експерт має

визначити: до якого класу або групи однорідних товарів належить досліджуваний товар; найменування і належність його до певної товарної групи; відповідність якісним характеристикам і технічному опису.

Судовий експерт проводить експертизу, виходячи із наданих копій матеріалів справи, враховуючи відомості зазначені ініціатором призначення експертизи, і на цьому етапі вже постає питання щодо достатності вихідних даних, враховуючи особливості продукції крафтового виробництва (рецептурний склад, оригінальність виготовлення тощо).

Під час проведення товарознавчого дослідження з визначення ринкової вартості крафтової продукції необхідно звертати увагу на: наявність або відсутність можливості огляду об'єкта дослідження, з метою встановлення фактичних даних про його стан; унікальність товару, обумовлена його наявністю на ринку України або світовому товарному ринку; стан товару (новий товар або товар, що був у використанні); якісна характеристика товару (бездефектний або дефектний); наявність (відсутність) упаковки, етикетки та інших носіїв товарної інформації; наявність або відсутність документації, на відповідність якої може бути ідентифікований товар (описи товару, рецептурний склад тощо); наявність або відсутність супровідної документації, зокрема, яка підтверджує безпечність і якість товару тощо.

Достатність вихідних даних наданих на дослідження визначають як склад, так і зміст процедур, що здійснюються експертом на різних стадіях дослідження, зокрема зі встановлення ринкової вартості крафтового товару.

Аналізуючи методичне забезпечення, яке може застосовувати судовий експерт при проведенні товарознавчих досліджень, зазначимо, що питання визначення вартості майна (товару), виготовленого в умовах кустарного виробництва викладено в Методиці визначення вартості майна [6], стосуються виключно нехарчової продукції. Відповідно до неї вартість досліджуваного майна розраховується виходячи із вартості товару аналогічного асортименту та застосування коефіцієнтів наявності дефектів досліджуваного об'єкту.

Виникає гостра необхідність розробки методичних рекомендацій щодо дослідження продукції крафтового виробництва, з урахуванням її характерних особливостей: оригінальна рецептура власної розробки, мінімум автоматизації процесу виробництва, ручна праця; ексклюзивність, унікальність, особливість продукту; обмежена партія випуску; високий рівень контролю і якості продукції; інноваційність товару тощо, які мають місце при формуванні цінових пропозицій на дані товари.

Крім того слід враховувати, що, як правило, ціна такої продукції формується виходячи із фактичного інтересу споживачів, який залежить від іміджу самого підприємця, оригінальності та неповторності продукції.

Визначені особливості крафтових товарів потребують системного і комплексного підходу під час товарознавчих досліджень, зокрема удосконалення нормативно-правової бази, яка регулює ринок крафтової продукції, що дасть змогу судовим експертам товарознавцям співпрацювати із органами досудового розслідування та більш повно і достовірно вирішувати питання, винесені на дослідження в рамках кримінальних проваджень.

Перелік використаних джерел:

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України № 2740-VIII від 06.06.2019 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 06.09.2023)
2. Калініченко Л.Л. Проблеми розвитку крафтової діяльності в Україні / Л.Л.

Калініченко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2022. №5 (63). URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No5/26.pdf> (дата звернення: 06.09.2023)

3. Осадчук І. В., Боліла С. Ю., Кириченко Н. В. Розвиток крафтового органічного сімейного фермерства – шлях до подолання безробіття на селі // Ефективна економіка. 2020. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/63.pdf (дата звернення: 06.09.2023)

4. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF/conv#top> (дата звернення: 06.09.2023)

5. Архіпов В. В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання та послуг. Теорія та практика: навчально-практичний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 306 с.

6. Лозовий А. І., Донцова О. С., Бобрицький С. М., Стебіх О. І. Методика визначення вартості майна. Харків: Харківський НДІСЕ Міністерства юстиції України. 2004. 112 с. Реєстраційний код – 12.1.15.

УДК: 343.983.25

Інна Юнку

судовий експерт лабораторії почеркознавчих, трасологічних, балістичних досліджень,
технічної експертизи документів та інших досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України;
аспірант кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету внутрішніх справ

Вадим Факторович

головний судовий експерт лабораторії почеркознавчих, трасологічних, балістичних
досліджень, технічної експертизи документів та інших досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Тлумачення терміна «спеціальні знання» у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України відсутнє, що відповідно дає можливість нам внести свої пропозиції по визначенню його змісту.

Вперше визначення поняття «спеціальні знання» в науковій літературі було запропоноване О. О. Ейсманом в 1973 р. Він вважав, що спеціальними знаннями володіє обмежене коло спеціалістів, які мають відповідну професійну підготовку [1, с. 56].

З.М. Соколовський під спеціальними знаннями розуміє «сукупність відомостей, одержаних в результаті професійної підготовки, що створюють для тих, хто ними володіє, можливість вирішення питань у будь-якій галузі» [2, с. 202].

Як свідчить практика при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом першочерговою слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події.

Огляд місця події – це слідча (розшукова) дія, що є однією з найбільш поширених та вивчених. При цьому в рамках дослідження неможливо розглянути усі можливі варіанти огляду місця злочину, залежно від конкретних злочинів даної категорії і їх специфікації.

При огляді місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом слідчий повинен визначити послідовність дій, які як правило складається з наступного:

- правильне визначення меж огляду;
- порядок пересування на місця події під час проведення огляду;
- вибір послідовності огляду;
- визначення способів просторового охоплення ділянок місця події, що підлягають огляду;
- визначити тактичні прийоми дослідження обстановки місця події та окремих елементів, оглядаючи помешкання та ділянки відкритої місцевості.

У тих випадках коли терористичний акт вчинений із застосування вибухових пристроїв, то огляд місця події розпочинається з залучення спеціалістів-вибухотехніків, на яких покладається завдання щодо локалізації та знешкодження таких пристроїв.

Такі спеціалісти досліджують місце виявлення вибухових пристроїв, їх габарити та визначають ступінь небезпеки вибуху та його наслідки; вивчають конструкцію вибухового пристрою; забезпечують локалізацію вибухового пристрою; здійснюють оцінку та визначають ступінь існуючої небезпеки. [3, с. 190]

Після знешкодження вибухових пристроїв та евакуації людей з місця події слідчий переходить до використання методів огляду місця події за повнотою дослідження. Спочатку здійснюється суцільний огляд, який полягає в дослідженні всієї території місця події не минаючи жодного об'єкта.

При вибіркового огляді місця події оглядаються найбільш важливі фрагменти обстановки місця події, як правило, місця розташування слідів злочину.

Детальний огляд місця події має свої особливості.

Якщо відбувся вибух вчинений у приміщенні, то огляд здійснюється двома групами, одна група працює у приміщенні, інша – поза ним. Оглядаючи приміщення в якому відбувся вибух, дослідженню підлягають ушкоджені вибухом предмети: двері, стіни, вікна, меблі. У таких предметах можуть бути виявленні осколки вибухових пристроїв та речовин.

Іншим типовим способом вчинення злочинів терористичного характеру є захоплення заручників. У даному випадку на першому плані при огляді місця події виступають не сліди ураження (як у випадку використання вибухових речовин), а сліди присутності терористів, що захопили заручників. У таких випадках огляд повинен проводитися, як на об'єкті утримання заручників, так і зовні.

Зовні від об'єкта, в межах території де розташований об'єкт, можуть бути виявлені різного роду сліди, зокрема:

- сліди стоянки транспортних засобів на прилеглої до об'єкта території: сліди шин, машинного масла, сліди гальмування;
- сліди використання зброї для проникнення на об'єкт - гільзи, кулі, сліди пострілів.
- сліди спостереження терористів за об'єктом: недопалки сигарет, відбитки пальців, сліди тривалого знаходження на одному місці, прим'ятий ґрунт чи трава;
- сліди відходу терористів: забуті в поспіху речі, сліди взуття, рук, потожирові сліди.

При виявленні слідів взуття в першу чергу необхідно встановити їхній зв'язок з подією злочину, тому що не все з них можуть належати злочинцям. При огляді слідів взуття

звертається увага на давнину слідів, їх взаєморозташування і розташування щодо предметів, обстановки місця події і на інші обставини, встановлені в ході огляду місця події. Сліди взуття фотографуються і описуються у протоколі огляду місця події. Для фіксації слідів взуття застосовують також копіювання поверхневих слідів на дактилоскопічну плівку та виготовлення зліпків з об'ємних слідів [4, с. 156].

Всередині об'єкта можуть бути виявлені такі сліди:

- сліди перебування злочинців – місця їх розташування, життєдіяльності, місця зв'язування та утримання заручників, сліди залишені самими терористами, а саме: сліди рук залишених на будь-яких предметах, яких торкався злочинець; сліди ніг (босих, взутих у панчохи, носки, сліди взяття) за допомогою яких можна визначити в якому напрямку рухалися злочинці, сліди одягу, рукавичок.

- сліди діяльності терористів: сліди використання вогнепальної та холодної зброї, сліди крові терористів, волосся, сліди що свідчать про насильницькі дії злочинців по відношенню до потерпілих (кайданки, мотузки, інші предмети, які використовувалися злочинцями для катування) [5, с. 221]

Надзвичайно важливим доказом при огляді місця події є особисті документи терористів – це рукописні записки, карти, креслення, рації за допомогою яких злочинці вели переговори.

На заключні стадії огляду слідчий за участю спеціаліста проводить:

- упакування предметів, слідів та їх копій вилучених під час огляду місця події;
- складає протокол огляду місця події з додатками (плани, схеми);
- оформляє фототаблиці та відеозапис;
- проводить діагностику матеріальних об'єктів;
- проводить ситуаційний аналіз усієї обстановки місця події в динаміці.

Підбиваючи підсумок, необхідно зазначити, що тактичні особливості провадження слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування терористичного акту неможливі без залучення спеціалістів з використання спеціальних знань. Ефективність досудового розслідування даної категорії злочинів прямо залежить від належної підготовки, своєчасності і якості проведених невідкладних слідчих (розшукових) дій з використання спеціальних знань, спрямованих на вивчення матеріальної обстановки події терористичного акту, виявлення, фіксацію та вилучення матеріальної і ідеальної слідової інформації злочину.

Перелік використаних джерел

1. Митричев С.П. Криміналістика. Видавництво №2.1973. 536 с.
2. Соколовський З.М. Поняття спеціальних знань. Криміналістика та судова експертиза. Київ. Вип. 6, 1969. С.202.
3. Лазебний А.М. Залучення спеціаліста для проведення окремих слідчих розшукових дій. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2014. – № 2. – С. 187-193.
4. Застосування фото та відео зйомки при проведенні огляду місця події :метод. посіб. ДНДЕКЦ. – К.:, 2006 – 354 с.
5. Осмотр места происшествия / Э.А. Разумов, Н.П. Молибога.–К.:, 1994, – 254 с.

Дмитро Юрц

судовий експерт лабораторії будівельно-технічних, оціночно-будівельних, дорожньо-будівельних досліджень, дослідження проектної документації та вартості будівельних робіт
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

РЕФОРМУВАННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ В БУДІВНИЦТВІ

У сучасному цифровому світі державний контроль у галузі містобудівної діяльності є суттєвим показником рівня розвитку демократичної держави, тому що сприяє реалізації результативної державної регуляторної політики у сфері будівництва. І впровадження електронної системи у будівництві є необхідним кроком для забезпечення економічних інтересів суспільства, конкурентоспроможності країни та розвитку сталої міської інфраструктури.

Єдина державна електронна система у сфері будівництва – це єдина інформаційно-комунікаційна система у складі містобудівного кадастру, що забезпечує створення, перегляд, прийняття, збирання, внесення, обробку, використання, зберігання, захист та надання інформації у сфері будівництва, а також електронну співпрацю між фізичними та юридичними особами, державними органами, органами місцевого самоврядування з метою отримання відповідних послуг у сфері будівництва [1].

Функціонування електронної системи регулюється такими законодавчими актами: Закон України “Про регулювання містобудівної діяльності” та Порядок ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 681.

Схема впровадження електронної системи зазнавала постійних змін та історія її розвитку охоплювала декілька етапів. Першим етапом став запуск нового Реєстру будівельної діяльності та Публічного порталу системи, який став основою для майбутнього функціонування цієї електронної системи. Передбачалась верифікація документів за QR-кодом упродовж всього їх життєвого циклу. Надалі було впроваджено 15 різних електронних послуг у сфері містобудування, які були реалізовані у співпраці з порталом Дія. А також було впроваджено Електронний кабінет забудовника.

Станом на сьогодні Єдина державна електронна система у сфері будівництва має 3 компоненти:

- 1) Реєстр будівельної діяльності;
- 2) Електронний кабінет Системи;
- 3) Портал Системи [2].

Реєстр будівельної діяльності – комплексна база даних, що містить інформацію безпосередньо про об’єкти та учасників будівництва, відомості про дозвільну, містобудівну та проектну документацію та експертизи проектів [3]. Реєстр перебуває лише у власності держави і захищений від несанкціонованого доступу, що говорить про надійність Системи. Електронна система автоматично здійснює реєстрацію та внесення відповідних даних до Реєстру будівельної діяльності.

Працівники в галузі будівництва отримують захищений доступ до нового Реєстру через особисті Електронні кабінети. Електронний кабінет надає змогу організаціям, атестованим

особам реєструвати документи, підтверджувати участь у будівництві та відстежувати його статус [3]. Вхід до кабінету можливий лише з використанням Кваліфікованого електронного підпису (КЕП), що вкотре свідчить про захист даних та фіксацію змін в документах.

На Порталі Системи розміщена інформація у відкритому доступі щодо відомостей нового Реєстру будівельної діяльності та актуальну статистику наданих послуг. Також на Порталі можна отримати онлайн-консультації через чат-бот, що є зручним для працівників.

Впровадження Єдиної державної електронної системи має значний вплив на розвиток будівельної сфери в Україні. Перевагами вказаної системи є:

- цифровізація (послуги у сфері будівництва отримуються в електронній формі);
- підвищення контролю якості (виконання будівельних норм та стандартів);
- об'єднання процесу моніторингу та аналізу;
- відкритий доступ до інформації;
- залучення інвестицій;
- запобігання корупції;
- відповідальність (передбачаються санкції, штрафи за самочинні будівництва, та ті, які суперечать проектним рішенням).

Єдина державна електронна система у сфері будівництва виконує функції: єдиного реєстру документів; електронного кабінету у сфері містобудівної діяльності; реєстрів містобудівних умов та обмежень; реєстру атестованих осіб; ліцензійного реєстру виданих ліцензій на будівництво об'єктів [4].

Єдина державна електронна система (ЄДЕССБ) – інформаційна система, що дозволить впорядкувати процес будівництва в Україні. Поступове вдосконалення цієї системи може сприяти залученню інвестицій у будівельний сектор. А завдяки цифровій технології буде здійснюватися забезпечення більш ефективного контролю якості будівництва, моніторинг дотримання будівельних норм та стандартів, що, у свою чергу, позитивно вплине на створення безпечного життєвого середовища для населення.

Отже, основною метою створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва (ЄДЕССБ) є поліпшення ефективності та прозорості будівельних процесів, спрощення співпраці та покращення контролю за виконанням та дотриманням принципів, норм та вимог процедури будівництва. А її застосування представляє важливий крок до розвитку сучасної демократичної держави, де право на безпеку та захист є однією з головних цілей влади.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 23 червня 2021 р. № 681 [Електронний ресурс]: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#n1262>
2. Портал державної електронної системи у сфері будівництва [Електронний ресурс]: Компоненти Електронної системи [офіційний веб-портал] URL: <https://e-construction.gov.ua/>
3. Олександр Слободянюк «Переваги Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» (5 травня 2023 року) [Електронний ресурс] URL: <https://notagroup.com.ua/news/perevagy-yedynoyi-derzhavnoyi-elektronnoyi-systemy-u-sferi-budivnytstva/>
4. Надія Гришанова «Новий Реєстр будівельної діяльності вже запрацював» (20 липня 2020 року) [Електронний ресурс] URL: <https://is.gd/sem0Jg>

Юрій Ющенко

заступник завідувача відділу товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності -
завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**ЩОДО ОКРЕМИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА**

На сьогоднішній день, під час боротьби українського народу в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації за незалежність, територіальну цілісність та суверенітет України, перед судовими експертами постає актуальне питання щодо визначення вартості військового майна.

В Експертній службі МВС судові експертизи, на вирішення яких ставляться питання щодо визначення вартості військового майна, проводяться судовими експертами, які мають кваліфікацію судового експерта з правом проведення експертизи військового майна за експертною спеціальністю 12.5 «Оцінка майна і техніки військового призначення та озброєння».

Законом України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» визначена дефініція «військове майно» – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, усі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, паливно-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурнопросвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо [1].

Більш детально дефініція «військове майно» розкрита у наказі Міністра оборони України «Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України» [2], в якому визначено наступне:

- військове (корабельне) господарство - це сукупність сил і засобів, які входять до складу військових частин (кораблів) і з'єднань, а також передані їм у постійне чи тимчасове користування різні об'єкти матеріально-технічної бази, матеріальні засоби, призначені для забезпечення бойової підготовки і виховної роботи, військового побуту, правильної експлуатації, ремонту, зберігання озброєння, військової техніки і майна.

При цьому переліки військового майна (за їх видами), наведені у зазначених нормативно-правових актах, не є вичерпними.

У своїй сукупності вказані обставини становлять певні методичні труднощі для експертів-при визначенні вартості військового майна.

Відповідно до положень Методики визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань [3] (надалі - Методика):

- за цією Методикою визначається залишкова вартість майна Збройних Сил, СБУ, Управління державної охорони, Національної гвардії, Держприкордонслужби та інших утворених відповідно до законів військових формувань, Держспецзв'язку, а також майна

МВС для цілей його відчуження, реалізації, утилізації, списання та оренди рухомого військового майна;

- військовим майном є всі види озброєння, боєприпаси, військова техніка, спеціальні запасні комплектуючі вироби і частини до військової техніки та майна, вибухові речовини, паливо, пально-мастильні матеріали, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, продовольче, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, інженерне майно, засоби радіаційного, хімічного, біологічного захисту та інше закріплене за військовими формуваннями, Держспецзв'язку, МВС майно, крім нерухомого майна.

Порядок визначення залишкової вартості військового майна за вказаною Методикою складається з двох окремих етапів: завдання першого з них – це встановлення первинної вартості товару на визначену дату, другого – встановлення сукупного коефіцієнту зносу. На вимогу вказаної Методики органами забезпечення Збройних сил України у 2000–2001 роках складались прейскуранти (каталоги) з первинними цінами на майже всі матеріальні цінності, які використовувалися військовими формуваннями, в тому числі і на майно, виготовлене до 1991 року.

Військові частини ведуть облік закріпленого за ними майна у кількісних, якісних, обліково-номерних та вартісних показниках за відповідною (визначеною) номенклатурою.

Категорії військового майна та ступені його придатності за відповідною номенклатурою визначаються відповідними актами Міноборони.

За якісним (технічним) станом військове майно обліковується за ступенями придатності (придатні, непридатні) або за гатунком (сортом) згідно з вимогами технічних умов і відповідних стандартів.

Облік військового майна в обліково-номерних показниках ведеться згідно із заводськими номерами зразків військового майна.

Облік військового майна у вартісних показниках ведеться в національній валюті України.

Вартість військового майна на дату його надходження до сфери управління Міноборони визначається за його закупівельною ціною або за вартістю (ціною), зазначеною в укладених на його виготовлення та поставку договорах.

Виходячи з вищевикладеного, при виконанні судових експертиз, на вирішення яких ставляться питання щодо визначення вартості військового майна, експертам в першу чергу потрібно звертати увагу саме на документальне підтвердження того факту, що об'єкт дослідження є дійсно військовим майном (тобто, за визначенням - майном Збройних Сил, СБУ, Управління державної охорони, Національної гвардії, Держприкордонслужби та інших утворених відповідно до законів військових формувань, Держспецзв'язку, а також майном МВС).

Розглянемо це на конкретному прикладі.

До одного з підрозділів Експертної служби МВС надійшла постанова про призначення експертизи військового майна, на вирішення якої поставлене запитання щодо визначення залишкової вартості бувших в експлуатації комплектуючих частин літального апарату - вертольоту Ми-8МТВ (як не представленого майна).

Проведеним аналізом загальнодоступних джерел інформації експертом встановлено наступне. Вертолiт Ми-8 - радянський багатоцiльовий вертолiт (лiтальний апарат), який широко використовується для виконання багатьох цивiльних i вiйськових завдань. Вертолiт

Ми-8 є світовим рекордсменом за кількістю модифікацій. Зокрема, вертоліт Ми-8 зазначеної в постанові модифікації за своїм призначенням відноситься до багатоцільових. Таким чином, вертоліт Ми-8МТВ є багатоцільовою модифікацією вертольоту Ми-8, який може застосовуватися в тому числі і у військових цілях та може відноситися до військового майна (військової техніки).

До об'єктів експертизи військового майна належать: військове майно, військова техніка та озброєння. Одним із завдань, що ставляться перед експертизою військового майна, є визначення вартості об'єктів, які використовуються як військове майно.

Проведеним аналізом наданих матеріалів кримінального провадження встановлено, що в матеріалах міститься наступна інформація:

1) «...вертоліт Ми 8МТВ згідно приймально-здавального акту був переданий ПрАТ «Авіаційна компанія «Українські вертольоти». На теперішній час у ТОВ «Авіакон» відсутня інформація щодо місця перебування та фактичного власника вищезазначеного вертольота»;

2) відповідно до інформації з листа ПрАТ «Авіакомпанія «Українські вертольоти»: «...повітряне судно Мі-8МТВ на даний час перебуває у користуванні Авіакомпанії на підставі договору оренди, укладеного з Державним підприємством «Українське авіаційне-транспортне підприємство «Хорів-АВІА» (Орендодавець). Власником повітряного судна Мі-8МТВ, відповідно до реєстраційного посвідчення повітряного судна, є Державне підприємство «Українське авіаційне-транспортне підприємство «Хорів-АВІА»».

Тобто, з урахуванням наведеної інформації, вертоліт Мі-8МТВ не є військовим майном (державним майном, закріпленим за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України) відповідно до Закону України «Про правовий режим майна у Збройних силах України».

Виходячи з вищевикладеного, вказаний в постанові об'єкт дослідження в даному випадку не відноситься до об'єктів експертизи військового майна за експертною спеціальністю 12.5 «Оцінка майна і техніки військового призначення та озброєння». Поставлене в постанові запитання може бути вирішено в рамках транспортно-товарознавчої експертизи (експертна спеціальність 12.4 «Оцінка літальних апаратів»).

Перелік використаних джерел:

1. Про правовий режим майна у Збройних Силах України. Закон України від 21 вересня 1999 року № 1075-XIV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

2. Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України. Наказ Міністерства оборони України від 16 липня 1997 року № 300. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0615-97#Text> (дата звернення: 03.08.2023)

3. Про затвердження Методики визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 1998 року № 759 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1158). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-98-п> (дата звернення: 03.08.2023).

Валерія Якіміва

судовий експерт сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
У ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

В сучасних економічних умовах та у зв'язку із зростанням злочинності в економічній та фінансовій сферах, які в свою чергу збільшують реальну загрозу національній безпеці України, процесуальна природа експертизи та статус судового експерта набувають ще більшої актуальності.

Судова економічна експертиза і як галузь наукових знань, і як практична діяльність полягає у проведенні дослідження для вирішення досвідченим шляхом низки поставлених питань, проблем чи завдань, та формування експертного висновку яке здійснюється висококваліфікованими фахівцями, які базують свою думку на досвіді, спеціальних знаннях у різних сферах економіки та інших знаннях.

За сучасною юридичною доктриною спеціальні знання - це незагальновідомі знання та є такими, що не мають масового поширення і якими володіє обмежене коло фахівців, тому застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні базується, насамперед, на залученні до процесу розслідування спеціаліста й експерта, тобто осіб, які володіють такими спеціальними знаннями та навичками 5.

Спеціальні знання – це один з основних ознак, який виражає сутність висновку експерта і дозволяє розмежовувати в кримінальному процесі цей вид доказів від інших. Так відповідно до статті 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Необхідно відзначити, що в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України визначено такі форми використання спеціальних знань, як призначення експертизи (ст. 242-244, 332 КПК України); консультації та роз'яснення спеціаліста (ст. 71, 360 КПК України). [1].

Система знань у галузі економічної експертизи включає в себе базу економічних знань, загальнотеоретичні основи експертології, методологічні основи економічної експертизи та технологію її проведення [4].

Особливістю економічного дослідження є використання спеціальних методів та методик, тому будь-яка економічна експертиза має здійснюватися у межах певних регламентів, порядку проведення, які зумовлені специфікою та особливостями предмета вивчення, і навіть сферою застосування спеціальних професійних знань.

Застосовуючи загальнонаукові методи та прийоми, експерт зобов'язаний поєднувати їх із процесуальними, науково-практичними та методичними прийомами реалізації судової експертизи.

Для проведення таких експертиз Положенням про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС передбачено такі експертні спеціальності: -дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності (індекс експертної спеціальності 11.1); - дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій (індекс експертної спеціальності 11.2); - дослідження документів фінансово-кредитних операцій (індекс експертної спеціальності 11.3) [3].

Кожен вид судової економічної експертизи має свій предмет, тобто специфічні, факторологічні дані (факти, обставини, статистику), встановлені та оцінені внаслідок дослідження фінансово-економічних даних у процесі збирання та вивчення матеріалів справи.

Тому можна з упевненістю стверджувати, що предметом судової економічної експертизи є факти правопорушень у різних сферах економіки та кредитно-фінансових відносин, серед яких: зловживання у веденні бухгалтерського обліку і контролю, порушення у сфері оподаткування та трансфертного ціноутворення, наявність та розміру понесених збитків, недоотриманого прибутку, порушення правильності і повноти формування доходів, витрат і результатів діяльності, наявність ознак доведення до банкрутства підприємств, невідповідність нарахованих відсотків за користування кредитом умовам кредитних договорів, порушення орендних відносин тощо.

Підсумовуючи вище викладене треба відзначити той факт, що експерт, який проводить судову економічну експертизу повинен мати широкий спектр спеціальних знань в галузі економічної теорії, економічного аналізу, бухгалтерського та податкового обліку, статистики, фінансів та кредиту крім того, для вдосконалення практичних навичок експерт повинен відвідувати семінари, конференції, що проводяться за його спеціальністю, слідкувати за змінами у законодавстві та вживати інших заходів для поглиблення своїх теоретичних знань.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] //Верховна рада України: офіц. веб-портал. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про судову експертизу: закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038- XII// відомості верховної ради України. 1994 № 28 [Електронний ресурс] // Верховна рада України: офіц. веб-портал. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС: Наказ 21.09.2020 № 675 [Електронний ресурс] // Верховна рада України: офіц. веб-портал. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-21>.
4. Перевозова І.В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань, Економіка: реалії часу №3(8), 2013 стр. 98 [Електронний ресурс] Режим доступу <https://economics.net.ua/files/archive/2013/No3/97-105>.
5. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 209–214.

Іван Яценко

доктор ветеринарних наук, професор,
провідний науковий співробітник Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ НЕЗАКОННИМ ПОЛЮВАННЯМ

Незаконне і безконтрольне полювання полягає в порушенні правил пошуку, переслідування, захоплення та забою диких тварин, у т. ч. в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, а також полювання на дичину, що занесена до Червоної книги України.

Констатуємо, що за останній час відмічається прогресуючий рівень цього правопорушення. Згідно статистичних даних в Україні щорічно реєструється до 14,5 млн. випадків незаконного полювання та рибальства, затримується понад 170 тис. правопорушників у сфері використання об'єктів тваринного світу [1]. В умовах агресивної війни російської федерації проти України ситуація ще більше погіршилася. Проте випадків притягнення до юридичної відповідальності осіб за браконьєрство не перевищує 3 %. Отже, браконьєрство становить одну із масштабних загроз біорізноманіттю України та національній екологічній безпеці [2].

Під час досудового розслідування незаконного полювання одним із засобів доказування є *судово-ветеринарна експертиза*. Остання допомагає правоохоронним органам на науковій основі викривати злочинні діяння та є складовою в доведенні вини особи.

Метою цього повідомлення є розкрити можливості судово-ветеринарної експертизи під час розслідування незаконного полювання.

Актуальність судово-ветеринарної експертизи під час розслідування незаконного полювання обумовлена специфікою предмета та об'єкта експертного дослідження (новизна і оригінальність), ситуацією та умовами проведення експертизи (застосування методик, розроблених автором цього повідомлення, здатних отримати абсолютно нову інформацію про об'єкт) і питаннями, поставленими на її вирішення. З огляду на вищесказане, можна з упевненістю зазначити, що *предметом експертного дослідження* об'єктів незаконного полювання є фактичні дані та обставини провадження, що встановлюються через виявлені судовим експертом ознаки та властивості досліджуваних об'єктів, як носіїв інформації (мисливських ссавців та пернатої дичини), з використання спеціальних ветеринарних знань, шляхом застосування відповідних засобів (методів) з метою розв'язання ідентифікаційних, діагностичних та ситуаційних завдань судово-ветеринарної експертизи [3, с. 167].

Об'єктами судово-ветеринарного дослідження є мисливські ссавці (олені плямисті та олені благородні, лосі, сайгаки, кабани дикі, козулі звичайні, лані європейські, ведмеді бурі, бабаки, борсуки лісові, бобри європейські, зайці-русаки та біляки, зубри, лисиці звичайні, ондатри, собаки єнотоподібні та інші), а також перната дичина (куріпки сірі, фазани звичайні, гуси сірі, крижень, перепілки звичайні, рябчики звичайні, тетеруки звичайні, глухарі звичайні, лебеді, журавлі сірі, казарки чорні, гуменники, дрофи та інші).

Суб'єктами проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертних мисливських ссавців чи пернатої дичини є лікарі ветеринарної медицини, які мають кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» [4].

Основним завданням судово-ветеринарної експертизи є вирішення ідентифікаційних, діагностичних та ситуалогічних завдань під час дослідження мисливських ссавців чи пернатої дичини. Так, вирішуючи ідентифікаційні завдання, можна встановити належність розчленованої туші тварини до певного виду, наприклад, всі фрагменти тіла належать лосю, або всі фрагменти належать оленю, або певні фрагменти належать лосю, а певні – оленю.

Зауважимо, що до діагностичних завдань судово-ветеринарної експертизи необхідно відносити визначення стану тварини (хвора, з ушкодженнями, скалічена, мертва), визначення причини ушкодження, каліцтва чи смерті та ступеня їх взаємозв'язку із вчиненим правопорушенням; встановлення часу події, що сталася, наприклад, настала смерть, а також окреслення просторових характеристик, наприклад, за локалізацією трупних явищ можна встановити, чи відбувалося переміщення трупа тварини після її загибелі, що встановлюється на місці події чи на місці виявлення трупа.

Ситуаційними завданнями судової експертизи є виявлення елементів, що становлять механізм події; механізм взаємодії об'єктів у конкретній ситуації в цілому за слідами, що є на об'єктах; відновлення об'єктивної сторони події правопорушення в динаміці за станом об'єктів, забезпечуючи, таким чином, відтворення речової обстановки події, що розслідується [5].

Суб'єкт призначення судово-ветеринарної експертизи може поставити на вирішення судового експерта питання про належність тварини до певного виду, класу, типу; фізіологічні особливості (вік, стать, вагітність); характер тілесних ушкоджень (рана, садно, перелом кісток та ін.) та їх локалізацію; механізм, ступінь тяжкості, прижиттєвість, посмертність та давність утворення; наявність ознак каліцтва; час добування тварини; знаряддя, якими заподіяні ушкодження; приналежність окремих частин трупа одній тварині чи різним тваринам; причину смерті тварини та причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженнями і смертю тощо [6]. Вважаємо за доцільне підкреслити, що за певних обґрунтованих обставин призначається *комплексна судова експертиза* з використання спеціальних знань у сфері судової ветеринарної медицини, біології, хімії, токсикології, балістики, трасології, екології, дослідження вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу), молекулярної генетики тощо.

Закцентуємо увагу на тому, що векторами *використання спеціальних ветеринарних знань* під час розслідування правопорушення незаконного полювання, наслідком якого стало загибель або поранення тварин, а також для обґрунтованого забезпечення відшкодування шкоди, завданої такими діями, є:

– участь фахівців ветеринарної медицини в огляді місця події [7], яке полягає в такому:

- дослідженні положення трупа та окремих ділянок його тіла;
- виявленні посмертних явищ для визначення давності настання смерті тварини (ДНС);
- описанні тілесних ушкоджень, виявлених під час огляду трупа;
- відборі зразків для лабораторних досліджень;
- консультуванні слідчого чи дізнавача під час оформлення протоколу огляду трупа тварини на місці події.

– проведення судово-ветеринарної експертизи з наданням обґрунтованого висновку експерта у секційній залі спеціалізованої експертної установи з метою об'єктивного встановлення причини смерті. Нині єдиною експертною установою в Україні, де проводиться судово-ветеринарна експертиза, у т. ч. й об'єктів браконьєрства, є Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України.

Алгоритм проведення судово-ветеринарної експертизи може бути різним, а його структура визначається багатьма чинниками, зокрема, станом об'єкта дослідження (анатомічно цілий чи фрагментований; свіжий або гнилісно змінений, чи скелетований тощо).

Загальна структура алгоритму проведення судово-ветеринарної експертизи складається із таких елементів:

1) ознайомлення із процесуальним документом про призначення судово-ветеринарної експертизи та матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; скерування клопотання експерта суб'єктові призначення експертизи про надання додаткових матеріалів (за необхідності);

2) з'ясування реєстраційних і анамнестичних даних забитої дичини (із процесуального документа про призначення судово-ветеринарної експертизи та об'єктивними судово-ветеринарними дослідженнями);

3) проведення зовнішнього та внутрішнього дослідження трупа під час судово-ветеринарного розтину, виявлення ушкоджень та їх описання;

4) застосування додаткових візуалізаційних та інструментально-лабораторних методів дослідження (їх арсенал залежить від способу добування дичини): рентгенографія (виявляє в трупі тварини сторонні предмети металевої щільності), виявлення кіптяви та зерен порошу (кіптява пострілу може бути виявлена шляхом фотографування об'єкта в інфрачервоних променях на спеціальних фотопластинах та фотоплівках. Оскільки кіптява бездимного порошу складається, головним чином, із металів міді, свинцю, сурми, олова, заліза, для їх виявлення використовується метод кольорових відбитків, а також емісійний спектральний аналіз. Кіптява та зерна порошу також можуть бути виявлені під час гістологічного дослідження ділянки вхідного вогнепального отвору на шкірі та стінках раневого каналу. Зерна бездимного порошу в гістологічному препараті мають вигляд напівпрозорих волокнистих мас зеленувато-сірого або жовтувато-сірого кольору, круглої, овальної або подовженої форми з чіткими контурами, але можуть бути і у вигляді дрібних безформних частинок. Зерна димного порошу є чорними частинками).

5) встановлення судово-ветеринарного діагнозу і причини смерті тварини;

6) укладання висновку експерта за результатами проведеної судової експертизи.

Встановлення, до якого *виду тварин* належить труп тварини чи його рештки, проводиться за такими критеріями:

– за особливостями будови кісток скелета (наприклад, у ліктьовій ямці дикого кабана є надблоковий отвір, проте у свійської свині він відсутній);

– за характерними особливостями будови окремих внутрішніх органів (наприклад, особливістю шлунка лося є те, що в першій його камері – рубці виражена ліва висхідна поздовжня борозна, яка зникає у стінці верхнього мішка рубця, а в середині стравохідної борозни у шлунку лося є зроговілі конусоподібні сосочки та кігтеподібні утворення; у сотах сітки відсутні гребінці);

– за особливістю будови остьового волосся (наприклад, характерною особливістю просвітленої структури остьового волосся оленя благородного (*Cervus elaphus*) є те, що у волосині добре виражений мозковий шар у вигляді суцільного тяжа; серцевина займає найбільшу частину у структурі волосини; співвідношення мозкової речовини до товщини об'єкта складає 9:10; клітини серцевини закруглені, рівні за величиною та тісно прилягають одна до одної; контури клітин чітко окреслені; кіркова речовина представлена у вигляді вузького тяжа);

– за характерними видоспецифічними властивостями жиру із трупа дикої тварини (наприклад, температура плавлення жиру оленя становить $51...52^{\circ}\text{C}$, лося – $47...51$; сайгака – $41...42$, байбака степового – $13...16^{\circ}\text{C}$; борсука – $21...25$; температура затвердіння жиру становить у: оленя – $39...40^{\circ}\text{C}$, лося – $30...37$, сайгака – $30...37$, байбака степового – 8°C ; борсука – $8...10$; коефіцієнт заломлення жиру: оленя – 1,4412-1,4515; байбака степового – 1,467-1,468; борсука – 1,4562-1,4564);

– визначення віку трупа мисливської тварини (наприклад, за станом зубів);

– визначення статі трупа мисливської тварини (наприклад, за анатомічними особливостями зовнішніх та внутрішніх статевих органів).

Встановити видову приналежність окремих фрагментів трупа мисливської тварини можна також за допомогою молекулярно-генетичних технологій [8]. Слід наголосити, що під час судово-ветеринарного дослідження туші забитої дикої тварини вирішальне значення має час і *спосіб її добування*. Найбільш поширеним способом є відстріл. У *вогнепальних ранах*, у переважній більшості випадків, є два ранові отвори: вхідний і вихідний. Вхідний отвір округлої форми з дрібнозубчастими краями та ознаками дефекту «мінус-тканина», обідком червоно-бурого кольору «пергаментної щільності». Вихідний рановий отвір не визначеної форми, великозубчастими краями з надривами, дефект «мінус-тканина» та обідок осаднення відсутні. Краї рани завжди просякнуті кров'ю.

Поранення шротинками з відстані більше 5 м характеризується наявністю в трупі тварини великої кількості дрібних отворів діаметром 0,3-0,4 мм.

У разі добування дичини за допомогою *гострих предметів*, на трупі тварини виявляють колоті, різані та рубані рани. Колоті рани у більшості випадків мало кровоточиві зовні, проте може реєструватися рясна внутрішня кровотеча у порожнини тіла. Водночас різана рана характеризується зянням і супроводжується рясною кровотечею. *Рубане ушкодження* за глибокого проникнення в тіло тварини супроводжується окрім ушкодження м'яких тканин, багатоуламковими переломами кісток скелета.

У дичини, яка була спіймана *петлями та сільцем* помітні ушкодження відсутні. В ділянках затягування петлі виявляються набряки. Стронгуляційна борозна від петлі на трупі тварини, яка була добута шляхом задушення, не завжди добре виражена. Часто її виявляють у підшкірній клітковині у вигляді заглиблення у м'яких тканинах шиї, яке повторює форму предмета, що стискає шию, а тканини, що прилягають до неї з обох боків, знаходяться в стані гіперемії та набряку; глибина її нерівномірна.

У разі відлову дичини за допомогою *капканів*, на тілі, в ділянці прикладення дії пастки, виявляються крововиливи, рана, розчавлення м'яких тканин, гематома, переломи кісток.

Якщо смерть дичини настала від *утоплення*, то в трупі такої тварини виявляють масову аспірацію води в органах дихання. Навколо ніздрів і рота виявляється біла дрібно пухирчаста піна з рожевим відтінком. На розтині у трупа виявляють плямисті або смугасті, без чітких меж, червонуваті крововиливи.

Таким чином, всі напрацювання вчених Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів позитивно впливають на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи тварин, у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку із незаконним полюванням; забезпечують надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта, як засобу доказування у судочинстві, у категоричній формі; реалізуються судовими експертами України під час проведення судово-ветеринарної експертизи диких ссавців та пернатої дичини; розширюють пізнавальні можливості органів досудового розслідування та суду.

Перелік використаних джерел

1. Куценко С. Браконьєрство – соціальне зло чи спосіб заробітку? // LB.ua : сайт. 02.01.2019. URL: https://rus.lb.ua/blog/stanislav_kutsenko/416310-brakonierstvo-sotsialne-zlo-chi.html.
2. Казанчук І. Д. Щодо вдосконалення організаційно-правового регулювання відносин у сфері охорони та використання тваринного світу і протидії браконьєрству в період воєнного стану в Україні. *Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUA*. 2022. № 2(97). С. 172–182. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.15>.
3. Яценко І. В. Предмет судово-ветеринарної експертизи та його значення в теорії і практиці судової експертизи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія Прово. Вип. 73, ч. 2. С. 154-173. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.55>.
4. Яценко І. В. Концептуальні засади професійної підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах України. *Криміналістика і судово експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ суд. експертиз*. Київ: Видав.: Ліра-К, 2023. Вип. 68. С. 731–766. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.71>.
5. Яценко І. В. Завдання судово-ветеринарної експертизи: теоретичні й праксеологічні проблеми та шляхи їх вирішення. *Форум Права*. 2023. Вип. 74, № 1. С. 68-81 DOI: 10.5281/zenodo.7319900.
6. Яценко І. В. Проблеми укладання уповноваженою особою постанови про призначення судово-ветеринарної експертизи та шляхи їх вирішення. *Форум Права*. 2022. Вип. 73, № 2. С. 6–21. DOI: 10.5281/zenodo.6471059.
7. Яценко І. В. Проблеми використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду трупа тварини на місці події та шляхи їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 485–505. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/114>.
8. Mori C., Matsumura S. Development and validation of simultaneous identification of 26 mammalian and poultry species by a multiplex assay. *Int. J. Legal. Med.* 2022. Vol. 136. Is. 1. Pp. 1-12. DOI: 10.1007/s00414-021-02711-y.

УДК 343.148:343.53 [477] «364» (045)

Ганна Ящишина

завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень,

відділу товарознавчих, гемологічних, економічних,

будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності

Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Судово-товарознавчі експертизи необхідні для розслідування кримінальних проваджень. Призначаються вони у наступних випадках: розкрадання державного, суспільного або приватного майна, вчинення грабежів та розбоїв, фальсифікації продукції, недобросовісної конкуренції тощо. Крім цього, товарознавчі експертизи призначають під час розгляду цивільних справ, для вирішення господарських спорів, розподілу майна, виключення майна із опису, відшкодування збитків при пошкодженні майна. Тож, у період воєнного стану в Україні особливо необхідним є призначення та виконання судово-товарознавчих експертиз. Адже, не секрет, що в час війни збільшуються випадки скоєння правопорушень різного характеру, зокрема і випадки злочинів, що стосуються пошкодження або розкрадання державного майна, розбоїв, грабежів, мародерства, у тому числі кримінальних правопорушень, що можуть потребувати судово-товарознавчої експертизи, наприклад, для визначення вартості викраденого чи пошкодженого майна.

Сутність судово-товарознавчої експертизи полягає в тому, щоб за допомогою спеціальних знань у галузі товарознавства дослідити товарні властивості виробів з метою визначення їх фактичного стану та якості. На основі цього можна обґрунтовувати вартість наданих на дослідження об'єктів.

Що стосується мети товарознавчого дослідження, то вона визначається під час проведення судових експертиз у кримінальному провадженні залежно від обставин справи [2].

Об'єктами товарознавчих експертиз є різноманітне майно: машини та обладнання (енергетичне, інформаційне, господарське тощо); електропобутові товари; одяг та текстиль; парфумерно-косметичні товари; товари господарського призначення; ювелірні вироби; медичні товари; продовольчі товари; живі тварини; сировина, тощо. Об'єкти дослідження можуть призначатися новими або такі, що перебували у вжитку.

Викликів в умовах війни під час проведення товарознавчих досліджень є чимало, адже як наслідок споживчий ринок наповнюється товарами різного походження, які часто виявляються фальсифікованими, неякісними, неправильно маркованими тощо.

В окремих випадках це можуть бути репліки смартфонів, підробки спецтехніки, електротоварів, медичних товарів, спецодягу, зокрема військового призначення. У випадках, коли перелічені товари надходять на дослідження без додаткових на те відомостей про факт «підробки» для визначення їх вартості, судовому експерту необхідно уважно дослідити та довести наявність контрафакту хоча б за візуальними даними. Інакше, ринкова вартість фальсифікованих товарів не може бути встановлена.

Крім цього, споживчий ринок України наповнюється різноманітними товарами іноземного виробництва, зокрема, продуктами харчування або товарами побутової хімії, що містять маркувальні позначення тільки іноземною мовою без перекладу. В рамках чинного законодавства, зокрема Конституції України, згідно якої (частина друга статті 50 Основного Закону) «...кожному гарантовано право вільного доступу до інформації, зокрема про якість харчових продуктів і предметів побуту. Така інформація ніким не може бути засекречена», також згідно Закону України «Про захист прав споживачів» частина перша статті 15 «Право споживача на інформацію про продукцію 1. Споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує

можливість її свідомого і компетентного вибору. Інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи (послуги). Інформація про продукцію не вважається рекламою. Інформація про продукцію повинна містити:

1) назву товару, найменування або відтворення знака для товарів і послуг, за якими вони реалізуються;

3) дані про основні властивості продукції, номінальну кількість (масу, об'єм тощо), умови використання;

4) відомості про вміст шкідливих для здоров'я речовин, які встановлені нормативно-правовими актами, та застереження щодо застосування окремої продукції, якщо такі застереження встановлені нормативно-правовими актами;

5) позначку про наявність у складі продукції генетично модифікованих організмів;

6) дані про ціну (тариф), умови та правила придбання продукції;

6-1) виробник (продавець) у разі виявлення недостовірної інформації про продукцію (якщо вона не шкодить життю, здоров'ю або майну споживача) протягом тижня вилучає цю продукцію з продажу та приводить інформацію про неї у відповідність, якщо законом чи відповідним технічним регламентом не встановлено інший порядок дій виробника (продавця) у таких випадках;

7) дату виготовлення;

8) відомості про умови зберігання;

9) гарантійні зобов'язання виробника (виконавця);

10) правила та умови ефективного і безпечного використання продукції;

11) строк придатності (строк служби) товару (наслідків роботи), відомості про необхідні дії споживача після їх закінчення, а також про можливі наслідки в разі невиконання цих дій;

12) найменування та місцезнаходження виробника (виконавця, продавця) і підприємства, яке здійснює його функції щодо прийняття претензій від споживача, а також проводить ремонт і технічне обслуговування.

Стосовно продукції, яка за певних умов може бути небезпечною для життя, здоров'я споживача та його майна, навколишнього природного середовища, виробник (виконавець, продавець) зобов'язаний довести до відома споживача інформацію про таку продукцію і можливі наслідки її споживання (використання)»; [3].

Відповідно до вищезазначеного, такі товари забороняються до реалізації та продажу, тому і визначити їх ринкову вартість неможливо. У таких випадках, коли об'єктами дослідження є вказані товари, висновок експерта може бути негативним або ж судовим експертом складається повідомлення про неможливість проведення судової експертизи [1].

Що стосується економічної ситуації у воєнний час, слід зазначити, що цінові пропозиції на то чи інше майно значно коливаються на споживчому ринку, є вразливими та неоднозначними – залежать від валютного діапазону та інших чинників. При цьому, економічна ситуація нерозривно пов'язана з положенням справ на споживчому ринку, що під час проведення експертних досліджень у галузі товарознавства – встановлення вартості об'єктів – може стати причиною суттєвих розбіжностей цінового діапазону, наприклад, якщо вказана дата оцінки в минулому у довоєнний час. В таких випадках, висновок експерта буде складатися із застереження щодо його достовірності та включати градацію ступеня ймовірності позитивних відповідей на поставлені запитання.

Отже, враховуючи економічну ситуацію у період війни, яка безпосередньо впливає на експертну діяльність у галузі товарознавства, слід зауважити, що нині експертні висновки частіше містять застереження щодо достовірності та ступеню ймовірності позитивних відповідей на поставлені запитання. В інших випадках, коли встановлення вартості не є можливим, судовим експертом складається повідомлення про неможливість проведення судової експертизи.

Перелік використаних джерел:

1. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : МВС України; Наказ, Інструкція, Висновок [...] від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17> (дата звернення: 06.09.2023).
2. «Методика визначення вартості майна – Х.: СПДФО Данюк Л.І. 2004 р., 112 С. (реєстраційний код 12.1.15 зазначений в реєстрі судових методик Міністерства юстиції України). (дата звернення: 06.09.2023).
3. Конституція України : Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.09.2023).

ПЕРЕЛІК УСТАНОВ, ЗАКЛАДІВ І ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У РОБОТІ КОНФЕРЕНЦІЇ

Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Державне підприємство «Конструкторське бюро «Південне» ім. М.К. Янгеля»

Донецький державний університет внутрішніх справ

Донецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України

Житомирський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Закарпатський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Івано-Франківський національний медичний університет

Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Луганський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Луцький національний технічний університет

Львівський державний університет внутрішніх справ

Львівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

Львівський національний університет імені Івана Франка

Львівський торговельно-економічний університет

Льотна академія Національного авіаційного університету

Миколаївський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

National Center of Judicial Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova

Науково-дослідний інститут епідеміології та гігієни Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Національний університет «Одеська юридична академія»

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Національний університет «Львівська політехніка»

Національного університету харчових технологій Міністерства освіти і науки України

Одеський державний університет внутрішніх справ
 Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства
 внутрішніх справ України
 Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України
 Одеський національний економічний університет
 Полтавське відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
 ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
 Полтавський державний аграрний університет
 Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства
 внутрішніх справ України
 Полтавський університет економіки і торгівлі
 Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства
 внутрішніх справ України
 Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства
 внутрішніх справ України
 University of Warmia-Masuria in Olsztyn, Poland
 Українська академія наук
 Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
 Служби безпеки України
 Харківський національний університет внутрішніх справ
 Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства
 внутрішніх справ України
 Черкаський державний технологічний університет
 Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства
 внутрішніх справ України
 Чернівецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства
 внутрішніх справ України
 Чернігівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства
 внутрішніх справ України

СПИСОК УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

1. Александрович Олег судовий експерт сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
2. Андрущак Яніна судовий експерт сектора товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
3. Байрак Анатолій асистент кафедри робототехнічних і телекомунікаційних систем та кібербезпеки Черкаського державного технологічного університету
4. Баранов Петро доктор геологічних наук, професор, старший судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень лабораторії товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
5. Басова Юлія кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри механічної та електричної інженерії Полтавського державного аграрного університету
6. Бачило Тетяна старший судовий експерт Миколаївського відділення Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
7. Беднарчук Микола кандидат технічних наук, професор, завідувач сектора моніторингу та інформаційного забезпечення відділу забезпечення діяльності центру Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
8. Біла Вікторія доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник (наукової установи), Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
9. Білик Олена кандидат технічних наук, професор, професор кафедри технології хлібопекарських і кондитерських виробів Національного університету харчових технологій Міністерства освіти і науки України
10. Бондар Юлія кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту авіаційної діяльності Льотної академії Національного авіаційного університету
11. Бондаренко Тетяна завідувач відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

12. Бондарчук Віталій кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
13. Браїлко Анна кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри торговельного підприємництва та туризму Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
14. Браїлко Юлія кандидат філологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
15. Брендель Ольга завідувач лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
16. Бублик Олександр науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
17. Бурченко Людмила доктор філософії, асистент кафедри технології хлібопекарських і кондитерських виробів Національного університету харчових технологій Міністерства освіти і науки України
18. Вакуліна Дар'я старший судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відділу досліджень матеріалів, речовин і виробів Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
19. Валова Тетяна головний судовий експерт групи технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
20. Варик Ганна головний судовий експерт сектору будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
21. Вашук Олеся доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»
22. Галабуда Андрій завідувач сектора почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

23. Гап'як Сергій аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка
24. Гирка Ольга кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю Львівського торговельно-економічного університету
25. Глебова Алла кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
26. Гожий Олександр старший судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
27. Горішній Євгеній заступник начальника відділу Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
28. Горобець Крістіна здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент» Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
29. Грабовська Вікторія судовий експерт сектору досліджень у сфері інформаційних технологій Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
30. Грачук Вадим психолог, поліграфолог, аспірант кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки,
31. Губа Людмила кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
32. Гуржій Ольга кандидат технічних наук, завідувач відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих та отруйних лікарських засобів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
33. Дзеверіна Каріна кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту та логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
34. Дзюбак Катерина кандидат економічних наук, головний судовий експерт лабораторії економічних досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
35. Дмитренко Людмила судовий експерт Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
36. Долинський Сергій заступник завідувача відділу товарознавчих, автотоварознавчих, гемологічних та економічних досліджень - завідувач сектора товарознавчих, автотоварознавчих та гемологічних досліджень Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

37. Доманцевич Ніна доктор технічних наук, професор, академік Української технологічної академії, професор кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю Львівського торговельно-економічного університету Центральної спілки споживчих товариств України
38. Дуднік Вероніка судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
39. Єгорова Тетяна завідувач сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
40. Żywucka-Kozłowska Elżbieta Associate professor, doctor hab., University of Warmia-Masuria in Olsztyn, Poland
41. Журавльова Маргарита кандидат психологічних наук, заступник директора з експертної роботи Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
42. Зарічна Ольга кандидат біологічних наук, науковий співробітник лабораторії імунологічних досліджень туберкульозу, інфекційних та паразитарних захворювань Науково-дослідного інституту епідеміології та гігієни Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
43. Заяць Роман доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік Української академії наук, директор Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
44. Заяць Ярослав аспірант Львівського торговельно-економічного університету
45. Ібрагімова Ольга завідувач сектору дактилоскопічних досліджень та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
46. Іваненко Григорій провідний фахівець з організації наукової роботи Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
47. Іваник Оксана головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
48. Іванов Андрій судовий експерт відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
49. Іванова Світлана заступник завідувача відділу забезпечення діяльності Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

50. Іскондяров Андрій старший судовий експерт лабораторії інженерно-транспортних видів досліджень Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
51. Кандзюба Інга асистент кафедри менеджменту та логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
52. Карасьова Ольга старший судовий експерт сектору біологічних досліджень та обліку Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
53. Кисла Наталія кандидат філологічних наук, старший судовий експерт Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
54. Кірін Роман доктор юридичних наук, доцент, головний судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
55. Кішко Дмитро директор Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства Юстиції України
56. Коваленко Марія головний судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Миколаївського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
57. Коваленко Тетяна судовий експерт сектору будівельних досліджень та оціночної діяльності відділу будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності Чернігівського науково дослідного експертно криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
58. Колеснік Наталія судовий експерт відділу дактилоскопічних досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського науково дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
59. Коломоєць Олександр кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету №2 Донецького державного університету внутрішніх справ; провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
60. Коротаєв Володимир кандидат юридичних наук, доцент, директор Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
61. Крालюк Марина кандидат технічних наук, завідувач лабораторії електротехнічних, пожежно-технічних та досліджень питань безпеки життєдіяльності Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
62. Кудін Сергій судовий експерт сектору трасологічних досліджень та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Волинського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

63. Кунділовська Тетяна кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу Одеського національного економічного університету
64. Кучинська Ірина кандидат фармацевтичних наук, головний науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
65. Лавриненко Олексій завідувач сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
66. Ласунова Світлана кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
67. Левінцова Тетяна старший судовий експерт лабораторії товарознавчих досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
68. Лелюхіна Людмила заступник директора – завідувач відділу криміналістичних видів досліджень Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
69. Лис Андрій заступник завідувача відділу криміналістичних видів досліджень Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
70. Лисенко Наталія кандидат технічних наук, завідувач відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
71. Логачов Ростислав здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент» Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
72. Лозова Світлана кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології Харківського національного університету внутрішніх справ; провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
73. Лопатюк Олександр кандидат сільськогосподарських наук, судовий експерт сектору будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
74. Луців Наталія кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри управління та експертизи товарів Львівського національного університету імені Івана Франка
75. Макаренко Наталія судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних,

		екологічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
76.	Малікова Марина	завідувач сектору почеркознавчих досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
77.	Мартосенко Марина	кандидат технічних наук, доцент, заступник завідувача відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
78.	Маруніч Вікторія	завідувач сектору дактилоскопічних досліджень та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
79.	Марчук Алла	заступник завідувача відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
80.	Мірошніченко Юлія	завідувач сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних, екологічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
81.	Міняйло Анатолій	кандидат сільськогосподарських наук, доцент, судовий експерт Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
82.	Могила Олег	завідувач сектора трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
83.	Можаєв Михайло	доктор технічних наук, виконувач обов'язків директора Науково-дослідного центру судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України
84.	Мороз Юрій	завідувач сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
85.	Назаренко Марина	старший судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
86.	Недашківська Ольга	старший судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності

- Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
87. Нікулін
Костянтин старший судовий експерт лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
 88. Нічік
Наталя провідний судовий експерт лабораторії економічних досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 89. Обаполенко
Юлія судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 90. Овчаров
Олександр начальник групи Державного підприємства «Конструкторське бюро «Південне» ім. М.К. Янгеля»
 91. Олефір
Юлія головний судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 92. Ольговський
Вячеслав головний судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 93. Омельченко
Наталія кандидат технічних наук, професор, професор кафедри торговельного підприємництва та туризму Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
 94. Оніщенко
Валентина завідувач сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 95. Очеретний
Микола заступник директора Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
 96. Палагін
Володимир доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри робототехнічних і телекомунікаційних систем та кібербезпеки Черкаського державного технологічного університету
 97. Панченко
Микола судовий експерт лабораторії автотехнічних та транспортно-товарознавчих видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 98. Пахолук
Олена кандидат технічних наук, доцент, завідувачка кафедри товарознавства та експертизи в митній справі Луцького національного технічного університету

99. Пашинська Ірина стажист судового експерта центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
100. Передрій Оксана кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства та експертизи в митній справі Луцького національного технічного університету
101. Подус Олександр головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
102. Позаченюк Едуард головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
103. Помірча Олена кандидат економічних наук, доцент завідувач сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, автотоварознавчих, гемологічних та економічних досліджень Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
104. Пороскун Олег головний судовий експерт сектору трасологічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
105. Притульська Наталія доктор технічних наук, професор, Перший проректор з науково-педагогічної роботи Державного торговельно-економічного університету
106. Прохорова Ганна старший судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
107. Пташкін Роман заступник завідувача відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
108. Пушкар Галина кандидат технічних наук, Львівський торговельно-економічний університет
109. Решетило Лідія кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю Львівського торговельно-економічного університету
110. Рогалін Сергій старший науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
111. Розумний Сергій директор Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
112. Ромбовський Михайло кандидат фізико-математичних наук, старший судовий експерт сектору трасологічних досліджень Сумського науково-дослідного

- експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
113. Рубан
Наталія старший судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 114. Рувін
Олександр доктор юридичних наук, Заслужений юрист України, директор Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 115. Самборак
Володимир судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 116. Сапун
Наталія завідувач лабораторії товарознавчих досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 117. Сибірна
Рома доктор біологічних наук, професор, професор кафедри кримінального права і процесу Національного університету «Львівська політехніка»; професор кафедри теоретичної психології Львівського державного університету внутрішніх справ
 118. Сибірний
Андрій кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної гігієни з екологією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
 119. Сирота
Олександр завідувач відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Миколаївського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 120. Сливна
Олена кандидат геологічних наук, судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень лабораторії товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 121. Сліпець
Олена старший судовий експерт сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса Міністерства юстиції України
 122. Соколовська
Ірина науковий співробітник лабораторії товарознавчих досліджень Одеського науково дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 123. Старенький
Іван судовий експерт сектору досліджень телекомунікаційних систем та засобів лабораторії досліджень об'єктів інформаційних технологій, телекомунікаційних систем та засобів Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 124. Суворова
Емілія судовий експерт сектору біологічних досліджень та обліку Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного

- центру Міністерства внутрішніх справ України
125. Тарасенко Євгеній завідувач сектору комп'ютерно-технічних, телекомунікаційних досліджень та досліджень у сфері інформаційних технологій Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 126. Терещенко Сергій судовий експерт сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 127. Тимкович Петро старший науковий співробітник сектору економічних досліджень лабораторії товарознавчих та економічних досліджень Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 128. Ткаченко Аліна кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства, біотехнології, експертизи та митної справи Полтавського університету економіки і торгівлі
 129. Ткаченко Андрій судовий експерт вибухотехнік відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Донецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 130. Ткаченко Наталія кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, директор Департаменту експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України
 131. Тюленєв Сергій кандидат економічних наук, директор Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
 132. Факторович Вадим головний судовий експерт лабораторії почеркознавчих, трасологічних, балістичних досліджень, технічної експертизи документів та інших досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 133. Філь Марія кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри туризму Львівського національного університету імені Івана Франка
 134. Харковенко Микита судовий експерт сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
 135. Хомич Наталія кандидат сільськогосподарських наук, заступник директора з наукової роботи Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 136. Хоменко Владислав старший судовий експерт лабораторії автотехнічних та транспортно-товарознавчих видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
 137. Холодова Ольга кандидат технічних наук, доцент, судовий експерт

138. Хомяк
Тетяна судовий експерт відділу трасологічних досліджень
Дніпропетровського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
139. Циганський
Андрій головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень Луганського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ
України
140. Цідило
Петро судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень Львівського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ
України
141. Чабанюк
Одарка кандидат економічних наук, судовий експерт сектору економічних
досліджень лабораторії товарознавчих та економічних досліджень
Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України; доцент кафедри обліку, контролю,
аналізу та оподаткування Львівського торговельно-економічного
університету
142. Чайка
Юрій кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник
лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім.
Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
143. CÎȘLEANU
Ana-Maria judicial expert; Laboratory of Forensic Examination of Materials and
Substances of the National Center of Judicial Expertise of the Ministry of
Justice of the Republic of Moldova
144. Чечіль
Юрій доктор філософії у галузі права, директор Українського науково-
дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
145. Чернологова
Світлана головний судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів відділу
дослідження матеріалів, речовин і виробів Харківського науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства
внутрішніх справ України
146. Чорний
Сергій кандидат технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник
лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім.
Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
147. Чумак
Сергій кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного
університету «Одеська юридична академія»
148. Чумаченко
Інна кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділу науково-
методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення експертної
діяльності Одеського науково-дослідного інституту судових
експертиз Міністерства юстиції України
149. Чуприна
Юлія судовий експерт сектору досліджень у сфері інформаційних
технологій Донецького науково-дослідного експертно-

150. Швиданенко Діна криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України завідувач сектору економічних досліджень Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
151. Shpilchak Liubov associate professor of Linguistics Departmen Ivano-Frankivsk national medical University, Ukraine
152. Шкуліпа Олександр старший судовий експерт сектору автотехнічних досліджень відділу автотехнічних досліджень та криміналістичних досліджень транспортних засобів Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
153. Шпак Катерина головний судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
154. Шурдук Інна кандидат технічних наук, головний судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
155. Щербак Катерина судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих та отруйних лікарських засобів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
156. Юнку Інна судовий експерт лабораторії почеркознавчих, трасологічних, балістичних досліджень, технічної експертизи документів та інших досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України; аспірант кафедри криміналістики та психології Одеського державного університету внутрішніх справ
157. Юрц Дмитро судовий експерт лабораторії будівельно-технічних, оціночно-будівельних, дорожньо-будівельних досліджень, дослідження проектної документації та вартості будівельних робіт Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
158. Ющенко Юрій заступник завідувача відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності - завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України
159. Якіміва Валерія судовий експерт сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ

- України
160. Ясенок
Альона старший судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень Луганського науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства
внутрішніх справ України
161. Яценко
Іван доктор ветеринарних наук, професор, провідний науковий
співробітник Національного наукового центру «Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції
України
162. Ящишина
Ганна завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень, відділу
товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства
внутрішніх справ України

ЗМІСТ

Вітання директора Львівського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України		3
Вітання директора Українського НДІСТЕ Служби безпеки України		5
Вітання директора Одеського НДІСЕ Міністерства юстиції України		7
Вступні статті		
<i>Роман Заяць</i>	НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ ЯК ДЖЕРЕЛО НАБУТТЯ ДОСВІДУ І ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НД	9
<i>Юрій Чечіль</i>	ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНИХ СЛУЖБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	13
<i>Дмитро Кішко</i>	ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ РОБОТИ ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ	15
Тези доповідей учасників конференції		
<i>Яніна Андрущак</i>	СУДОВА ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА У ВИЗНАЧЕННІ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РФ	17
<i>Петро Баранов</i> <i>Олена Сливна</i>	ОЦІНЮВАННЯ ЗРАЗКІВ БУРШТИНУ З ІНКЛЮЗАМИ	19
<i>Тетяна Бачило</i>	ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	23
<i>Микола Беднарчук</i> <i>Ярослав Заяць</i> <i>Олександр Коломоєць</i>	АКТУАЛЬНІСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	25
<i>Вікторія Біла</i>	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	27
<i>Олена Білик</i> <i>Людмила Бурченко</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТИЗИ СВІЖОСТІ ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ	30
<i>Юлія Бондар</i> <i>Діна Швиданенко</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	32
<i>Тетяна Бондаренко</i>	ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАЧИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ВАРТОСТІ ОКРЕМИХ ГРУП ТОВАРІВ	34

<i>Віталій Бондарчук Ірина Пашинська</i>	ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	37
<i>Дар'я Вакуліна</i>	ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДУ ТЕРМІТІВ ТА ТЕРМІТНО-ЗАПАЛЬНИХ СУМІШЕЙ	39
<i>Тетяна Валова</i>	РІЗНОВИДИ ВОДЯНИХ ЗНАКІВ, ЇХ ВИНИКНЕННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ, СПОСОБИ ПІДРОБКИ	42
<i>Ганна Варик</i>	АКТУАЛЬНІСТЬ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО- ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, СПРИЧИНЕНИХ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	46
<i>Олеся Ващук</i>	ЕКСПЕРТИЗА ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	49
<i>Андрій Галабуда</i>	ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ТЕХНІЧНОГО (ЦИФРОВОГО) МОНТАЖУ ФАЛЬСИФІКОВАНОГО ДОКУМЕНТА ЗА ЙОГО ЕЛЕКТРОФОТОКОПІЄЮ (ТЕХНІЧНИМ ЗОБРАЖЕННЯМ) /ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ/	51
<i>Ольга Гирка</i>	ОСОБЛИВОСТІ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОЛИВКОВОЇ ОЛІЇ	54
<i>Олександр Гожий Анатолій Байрак</i>	ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ СІМЕЙСТВА LINUX В ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ	57
<i>Євгеній Горішній Анатолій Міняйло Людмила Дмитренко</i>	МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОЦІНКИ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ДОВКІЛЛЮ ВНАСЛІДОК АГРЕСІЇ РФ	59
<i>Крістіна Горобець Каріна Дзеверіна Інга Кандзюба</i>	СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В ГАЛУЗІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	62
<i>Людмила Губа Аліна Ткаченко Юлія Басова</i>	ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ	64
<i>Ольга Гуржій Катерина Щербак</i>	ВЖИВАННЯ КРАТОМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ	68
<i>Катерина Дзюбак</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА ЕЛЕКТРОННИМИ ДОКУМЕНТАМИ	70
<i>Сергій Долинський</i>	ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА ЕКСПЕРТНИМИ СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ 10.6, 10.10, 12.1, 12.2 ТА 12.5	74
<i>Ніна Доманцевич</i>	ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОНКОПЛІВКОВИХ ПОЛІМЕРНИХ ПАКУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ	77
<i>Вероніка Дуднік</i>	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	79

Тетяна Єгорова Юлія Браїлко Наталія Кисла	ОПОЗИЦІЯ «СВІЙ – ЧУЖИЙ» ЯК КВАЛІФІКАТИВНА ОЗНАКА ЯВИЩА ГЛОРИФІКАЦІЇ В КОМПЛЕКСНІЙ ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ	80
Elżbieta Żywucka – Kozłowska Liubov Shpilchak	MEDICAL EXPERTISE	83
Маргарита Журавльова Микола Панченко Владислав Хоменко	ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ПОШКОДЖЕНИХ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ, З МЕТОЮ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ	87
Ольга Ібрагімова	АКТУАЛЬНІСТЬ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ОБЛІКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	90
Григорій Іваненко Світлана Іванова	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЦЕНТРАЛЬНА КАТЕГОРІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ	92
Оксана Іваник	ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ЦІЛОГО ЗА ЧАСТИНАМИ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ДЕРЕВИНИ	95
Андрій Іванов	ПРОТИДІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВИКРАДЕНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	100
Андрій Іскондьяров	ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	103
Марія Коваленко	ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	105
Тетяна Коваленко	ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ РЕМОНТНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ РОБІТ ТА РОЗМІРУ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗРУЙНОВАНИХ БУДІВЕЛЬ ТА СПОРУД ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ	108
Наталія Колєснік	ПРОВЕДЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З МОЖЛИВІСТЮ ПОДАЛЬШОГО ПРОВЕДЕННЯ ДНК	111
Володимир Коротаєв Роман Кірін Олександр Овчаров	ДОСВІД СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРОТИРАДІОЛАКАЦІЙНИХ РАКЕТ	112
Сергій Кудін	ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ПЕРЕТИНОМ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	116
Ірина Кучинська	ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НОВИХ СИНТЕТИЧНИХ ОПОЇДІВ	119
Олексій Лавриненко	ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ОБЧИСЛЕННЯ ПИТОМОЇ КІНЕТИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	121

Світлана Ласунова	ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПОДІЯХ ВІЙНИ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД	123
Андрій Лис Вікторія Грабовська	ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРИЙНЯТТЯМ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ	126
Ростислав Логачов Людмила Губа Алла Глєбова	ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НА РІВНІ ПІДПРИЄМСТВА	129
Світлана Лозова Світлана Чернологова	ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ КАНАБІСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	132
Олександр Лопатюк	СУДОВА ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	134
Наталія Луців	ТОВАРОЗНАВЧЕ ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИВА СВІТЛОГО	136
Наталія Макаренко	ОСОБЛИВОСТІ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	139
Марина Малікова	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВНОТИ ТА ДОСТОВІРНОСТІ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ПОЧЕРКОЗНАЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	142
Вікторія Маруніч	ДАКТИЛОСКОПІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	144
Алла Марчук	ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОЦІНКИ МАЙНА В УМОВАХ ВІЙНИ	146
Юлія Мірошніченко	ОСОБЛИВОСТІ ТА СКЛАДНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	149
Олег Могила	НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, РОЗПОЧАТИХ ПО ФАКТАХ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ	152
Юрій Мороз Альона Ясенок	ОСОБЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	156
Марина Назаренко	ІДЕНТИФІКАЦІЯ GPS-НАВІГАТОРА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	159
Ольга Недашківська	ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ СТАНОМ НА ДАТУ У МИНУЛОМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	162
Наталя Нічік	ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: РОЗРАХУНКИ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ ПРАЦІВНИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	164

Юлія Олефір Юлія Обаполенко	ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	167
Вячеслав Ольговський	РОЛЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОПЕРЕДНІХ ОБСТЕЖЕНЬ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ КОНСТРУКЦІЙ БУДІВЕЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	169
Наталія Омельченко Анна Браїлко Марина Кралюк	ЗАСТОСУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	172
Валентина Оніщенко	ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КРЕДИТУВАННЯ	175
Оксана Передрій Олена Пахолук	ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ПОШТОВИХ МАРОК	178
Олександр Подус Михайло Ромбовський	ТРИБОЛОГІЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ КОМП'ЮТЕРНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ СЛІДОУТВОРЕННЯ СЛІДІВ НИЗУ ПІДОШВИ ВЗУТТЯ	181
Едуард Позаченюк	ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ СТРОКУ ДАВНОСТІ ВИЯВЛЕНИХ СЛІДІВ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ	184
Олена Помірча	ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	186
Олег Пороскун	ФОТОГРАФУВАННЯ СЛІДІВ В ТРАСОЛОГІЇ	188
Ганна Прохорова	НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНО-ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО НЕДОЛІКИ	191
Роман Пташкін Володимир Палагін	АНАЛІЗ МЕРЕЖЕВОГО ТРАФІКУ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ, ЯК ОДИН З МЕТОДІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ	193
Галина Пушкар	ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ НАНОТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ІНТЕР'ЄРНОГО НАНОТЕКСТИЛЮ	195
Лідія Решетило	САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯЄЦЬ ХАРЧОВИХ ТА ПРОДУКТІВ ЇХ ПЕРЕРОБКИ	198
Сергій Рогалін	ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЕННЯ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ З МЕТОЮ НЕОБЛІКОВАНОГО СПОЖИВАННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ	201
Наталія Рубан	ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ МАЙНА НА ВІДДАЛЕНУ ДАТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	204
Наталія Сапун Тетяна Левінцова	ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАННОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ, ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	208

Рома Сибірна Сергій Ган'як	ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ВИЗНАЧЕННІ РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ	211
Андрій Сибірний Ольга Зарічна	ЕКОЛОГІЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ	214
Олександр Сирота	ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ РИНКОВА ВАРТОСТІ	217
Ірина Соколовська Тетяна Кунділовська	КРУП'ЯНІ ВИРОБИ ЯК ЧИННИК ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	219
Іван Старенький	COMMAND LINE INTERFACE ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ LINUX, ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ	222
Емілія Суворова Ольга Карасьова	ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ: АСПЕКТИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛІСТИКИ	224
Євгеній Тарасенко	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ЕКСПЕРТИЗ ПОВ'ЯЗАНИХ З ШКІДЛИВИМ ПРОГРАМНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ	226
Сергій Терещенко	ЗБИТКИ ЯК ПРЕДМЕТ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ЕКСПЕРТНА ПРАКТИКА	228
Петро Тимкович	ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ З ПИТАНЬ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ СУМ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ ВІД ЗДІЙСНЕНИХ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ ОПЕРАЦІЙ ІЗ ВВЕЗЕННЯ НА МИТНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ЛЕГКОВИХ ТА ВАНТАЖНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	230
Андрій Ткаченко	СУДОВА ВИБУХОВО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПОТОЧНИХ І ПЕРСПЕКТИВНИХ ФАХОВИХ ПРОБЛЕМ	232
Марія Філь	ХАРЧУВАННЯ ТА БЕЗПЕЧНІ МЕХАНІЗМИ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ В УКРАЇНІ	236
Микита Харковенко Олег Александрович	ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШКОДЖЕНИХ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ	238
Ольга Холодова	ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОРЯДКУ ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ, ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	241
Тетяна Хомяк	СЛІДИ НИЗУ ВЗУТТЯ, ЗАЛИШЕНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕМЕНТІВ МАСКУВАННЯ. ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ	244
Андрій Циганський	ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ	246

Петро Цідило Володимир Самборак	ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТРАСОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЦІЛОГО ЗА ЧАСТИНАМИ ВИРОБІВ ІЗ АВТОКЛАВНОГО НІЗДРЮВАТОГО БЕТОНУ	249
Ana-Maria CÎȘLEANU	AN ENVIRONMENTAL CRIME IS AN UNKNOWING ANTHROPOGENIC IMPACT ON NATURAL	255
Одарка Чабанюк	КОМПЕНСАЦІЯ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ ТА ОБЛІКОВІ ДАНІ	258
Юрій Чайка Олександр Бублик	ПРОБЛЕМИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВОЇ ТЕПЛОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	260
Сергій Чорний Ольга Брендель Костянтин Нікулін	ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ЗОБРАЖЕНЬ РЕДАГОВАНИХ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ ДОМАЛЬОВУВАННЯ НА ОСНОВІ МЕТОДІВ ВИДІЛЕННЯ ШУМІВ	263
Сергій Чумак	ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	266
Інна Чумаченко Вадим Грачук	ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА-СПЕЦІАЛІСТА	269
Юлія Чуприна Олена Слінець	ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРИЗИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПО ФАКТАХ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ	272
Олександр Шкуліна	ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЙ ВОДІЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ПІД ЧАС ДТП ПРИ ПРОЇЗДІ СВІТЛОФОРНИХ ОБ'ЄКТІВ	275
Катерина Шнак	ЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ТА КОНФІГУРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ОЦІНОЧНО-ЗЕМЕЛЬНИХ ЕКСПЕРТИЗ	278
Інна Шурдук Наталія Лисенко Марина Мартосенко	КРАФТОВА ПРОДУКЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	280
Інна Юнку Вадим Факторович	ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ	283
Дмитро Юри	РЕФОРМУВАННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ В БУДІВНИЦТВІ	286
Юрій Ющенко	ЩОДО ОКРЕМИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА	288

<i>Валерія Якіміва</i>	ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	291
<i>Іван Яценко</i>	ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ НЕЗАКОННИМ ПОЛЮВАННЯМ	293
<i>Ганна Яцишина</i>	ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	297
Перелік установ, закладів і організацій, які взяли участь у роботі конференції		301
Список учасників конференції		303

Наукове видання

ДОСВІД І ПРОБЛЕМИ
СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
В УКРАЇНІ

**Матеріали всеукраїнської
науково-практичної конференції**

Львів – Київ – Одеса
28 вересня 2023

За зміст повідомлень редакція відповідальності не несе

Відповідальні за випуск

Микола БЕДНАРЧУК
Вікторія БІЛА
Антоніна ЧЕРЕМНОВА

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 25.10.2023 р.
Формат 60×84/8. Папір офсетний. Друк цифровий.
Умовн. друк. арк. 18,94. Обл.-вид. арк. 22,54
Наклад 100 прим

Видавець і виготовлювач: ТОВ «Растр-7»
79005, м. Львів, вул.. Кн. Романа, 9/1
Тел/факс (032) 235 72 13
e-mail: rastr.sim@gmail.com www.rastr-7.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності
ЛВ №22 від 19.11.2002 р.